

**LÜBNAN NEDEN ATATÜRK TÜRKİYESİNDEN ÖRNEK
ALAMADI?**

Cemile Neslihan AYDIN

İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI İçin Öngördüğü YÜKSEK
LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Mayıs 2010)

**LÜBNAN NEDEN ATATÜRK TÜRKİYESİNDEN ÖRNEK
ALAMADI?**

Cemile Neslihan AYDIN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI İçin Öngördüğü YÜKSEK
LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Mayıs 2010)

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Lübnan Neden Atatürk Türkiyesinden Örnek Alamadı?**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla onaylarım.

Cemile Neslihan AYDIN

Mayıs 2010

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşından sonra verilen büyük kurtuluş mücadelesi ve küllerinden yeniden doğan Türk Devleti, her yönüyle dünyada pek çok millete örnek olmuştur ve örnek olmaya devam etmektedir. Atatürk önderliğinde verilen büyük mücadelenin ilk bölümünü, vatanı yabancı güçlerin istilasından kurtarma ve yeni bir devlet kurma süreci oluşturmuştur. Yayılmacı güçlere karşı verilen büyük kurtuluş mücadelesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin her türlü güçlüğü karşı Misak-ı Milli sınırlarında öngörüldüğü şekilde kuruluşu bir kahramanlık öyküsüdür.

Her türlü yabancı müdahalesinden uzak tam anlamıyla bağımsız Türkiye'nin kuruluş sürecinin ikinci bölümünü ise Atatürk ilkelerine dayalı yeni yönetim sisteminin ilan edilmesi oluşturmaktadır. Atatürk inkılapları ile Türkiye Cumhuriyeti, kendi iç mücadelesini de tamamlamış ve kendi insanını kendi devletinin de sahibi yapmıştır. Bireysel hak ve özgürlükleri ve insan onurunu merkezine yerleştiren bir anlayışla kurulan yeni rejim ile mücadele tamamlanmış ve tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Atatürk yurdu, yabancıların fiili işgalinden kurtarıldıktan sonra yeni bir işgale kapı açabilecek nitelikteki tüm etkenleri ortadan kaldırmıştır. Atatürk açıktan bir işgalin yanı sıra çeşitli adlar altında gizli bir yayılmacılık politikasının dahi önüne geçecek tüm önlemleri alarak, Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası alanda çağdaş medeniyetler ailesinin saygın ve söz sahibi bir bireyi konumuna getirmeyi başarmıştır.

Bu araştırma boyunca Lübnan örneği Atatürk önderliğinde yürütülen kurtuluş mücadelesi bakımından, Atatürk ilke ve inkılapları ışığında incelenerek Lübnan sorununun sebepleri araştırılmıştır. Her yönüyle tüm dünyaya örnek olan Türk Devriminin Lübnan'da işleyen süreçle farkları ortaya konularak, Lübnan devlet sisteminin aksaklıkları ve dolayısıyla Lübnan İç Savaşının sebepleri irdelenmiştir. Araştırmanın ikinci kesiminde Lübnan'ın tarihi ve coğrafi yapısı araştırılmış, üçüncü kesimde ise Lübnan'ın sosyo-ekonomik yapısı, etnik ve kültürel özellikleri ile Atatürk Türkiyesinin özellikleri incelenmiştir.

Aynı savaştan aynı imparatorluğun bir parçası olarak çıkan Lübnan, Türkiye'den farklı olarak hangi sebeplerle yayılmacı güçlerin güdümüne girmiş ve bir yarı-sömürge haliyle günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. İşte bu sorunun

izinde araştırmanın sonuç bölümünde, Atatürk Türkiye'si ile Lübnan örneği karşılaştırmalı olarak incelenerek Lübnan sorunu ortaya konulmuştur. Öneriler bölümünde Lübnan İç Savaşına sebep olan ve günümüzde de devam etmekte olan rejim sorunlarına, Atatürkçü devlet modeli ışığında çözümler sunulmuştur. Atatürk önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin, her türlü imkansızlığa rağmen verdiği mücadele ile son derece stratejik bir bölgede tam bağımsız bir devlet olarak ve bütün yayılmacı güçlere meydan okuyarak kurulma başarısı Lübnan örneği ile karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Yüksek lisans eğitimim süresince bana sağladığı katkılardan dolayı bölüm başkanımız Sayın Doç. Dr. Selma KARATEPE'ye, bu araştırma boyunca beni yönlendiren ve eleştirileri ile çalışmamın şekillenmesine büyük katkıda bulunan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN'a şükran duygularımı ifade etmekten onur duyarım. Ayrıca başta Doç. Dr. Abdülkadir BAHARÇİÇEK olmak üzere araştırmamda bana yardımcı olan ve yüksek lisans öğrenimimde emeği geçen diğer tüm değerli öğretim üyelerimize, çalışmalarım boyunca bana desteklerini hiç eksik etmeyen ailem ve çalışma arkadaşlarıma da teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Cemile Neslihan AYDIN

Mayıs 2010

LÜBNAN NEDEN ATATÜRK TÜRKİYESİNDEN ÖRNEK ALAMADI?

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cemile Neslihan AYDIN

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2010

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Birinci Dünya Savaşına kadar Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde bulunan Lübnan, 1920 yılında Fransız yönetimine geçmiştir. Bağımsızlığını ancak II. Dünya Savaşından sonra kazanan Lübnan için bağımsızlık süreci tam anlamıyla gerçekleşmemiş ve ülke yabancı güçlerin müdahaleleri sonucu hiç bitmeyen iç çekişmelerle günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bununla birlikte yapısında oldukça fazla sayıda dinsel, kültürel ve mezhepsel farklılıkları barındıran Lübnan'da, siyasal yaşam ideolojiden ziyade mezhepsel farklılıklara dayanmakta ve bu farklılıklar çerçevesinde ve aileler düzeyinde gerçekleşen iktidar kavgası ülkedeki istikrarsızlığı daha da artırmaktadır.

Lübnan, Orta Doğu'da yaşanan sorunların önemli bir parçası ve tipik bir örneği durumundadır. Özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren ortaya çıkan Lübnan sorununun temelinde, ülkenin siyasal ve sosyal yapısındaki karmaşıklık yatmaktadır. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Maruniler, Sünniler ve Şiiler ile birlikte Lübnan'da çok farklı etnik köken ve mezhep mensubu topluluklar bulunmaktadır. Bu etnik ve dini mozağe, 1970 yılında Ürdün İç Savaşı sırasında bu ülkeye bir anlamda sürülen Filistinliler de katılmıştır. Lübnan Fransız sömürgesi iken dini bölünmeler temel alınarak oluşturulan yönetim yapısının, Katolik Maruni mezhebi mensuplarına ülke yönetiminde demografik oranların üzerinde bir ağırlık vermesi ve sonraki yıllarda demografik göstergelerin Maruniler aleyhine değişmiş olmasına rağmen yönetim yapısında bir değişiklik yapılamaması, ülkede gerilimi tırmandırmıştır. Bu durumun yarattığı karmaşa ile birlikte çeşitli koşullar da bir araya

gelmiş ve iç savaş patlak vermiştir. Filistinli gerillalar ile Maruni denetimindeki ordu arasında başlayan çatışmalar ülkenin bütününe yayılarak, önce bir iç savaş sonra da çok taraflı bir bunalım başlatmıştır. Bu dönemde başlayan çatışmalar ülkede etnik-dinsel temele dayalı mücadelenin ve ülke topraklarının fiilen bu kesimler arasında bölünmüşlüğü'nün başlangıcı olmuştur.

Günümüze kadar çeşitli şekillerde devam eden Lübnan İç Savaşının temelinde mezhepsel ayrımlara dayalı iktidar mücadelesinin yanı sıra, yabancı güçlerin ülke üzerindeki çıkarları doğrultusunda mücadeleye taraf olmaları sorunu yatmaktadır. Lübnan'ın stratejik konumu ve diğer çeşitli özellikleri dolayısıyla burada söz sahibi olmak isteyen çeşitli devletler kendilerine yakın olan öbeği destekleyerek ya da kışkırtarak sorunların daha da karmaşık bir hal almasına sebep olmaktadır. Lübnan'ın mevcut yönetim sistemi, ülkeyi müdahaleye açık hale getirdiği için soruna müdahil devletler tarafından korunmakta ve ülkedeki çatışma süreci devam ettirilmiştir.

Bu çalışma ile yayılcı güçlerin çeşitli çıkarları doğrultusunda bir ülkede söz sahibi olmak için uyguladıkları böl-parçala-yönet taktiğinin Lübnan'da nasıl uygulandığı ve sözde sorun çözme bahanesiyle ülkede karmaşa düzeninin nasıl korunduğu incelenmiştir. Atatürk'ün önderliğindeki Türk milletinin bu sömürü düzenine karşı mücadelesi ile Atatürk Devriminin başarısı Lübnan örneği ile kıyaslanarak ortaya konulmuştur.

Öneriler kısmında Lübnan'ın içinde bulunduğu karmaşık yapı ve yönetim sorunlarına Atatürkçü devlet modeli ışığında öneriler sunulmuştur. Sonuçta Türkiye ve Lübnan'ın kuruluş süreçleri ile devlet ve yönetim yapıları karşılaştırmalı olarak incelenerek Atatürk Türkiyesinin başarıları gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Lübnan, Türkiye, Atatürk, Atatürk Türkiyesi, Kurtuluş Savaşı, Kurtuluş Mücadelesi, Atatürk İlkeleri, Atatürk İnkıpları, Devlet Sistemi

LÜBNAN NEDEN ATATÜRK TÜRKİYESİNDEN ÖRNEK ALAMADI?

Cemile Neslihan AYDIN

KISA İÇİNDEKİLER BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCELERİ, AMACI VE YÖNTEMİ.....	15
--	----

İKİNCİ KESİM

LÜBNAN'IN TANITILMASI

2. LÜBNAN İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR	24
3. LÜBNAN TARİHİ.....	25
4. LÜBNAN'IN COĞRAFİ KONUMU VE DOĞAL YAPISI.....	57

ÜÇÜNCÜ KESİM

LÜBNAN VE ATATÜRK TÜRKİYESİ İLE İLGİLİ ÇÖZÜMLEMELER

5. LÜBNAN'IN NÜFUS YAPISI VE SORUNLARI	60
6. LÜBNAN'IN TOPLUMSAL YAPISI VE SORUNLARI.....	81
7. LÜBNAN'IN EKONOMİK YAPISI VE SORUNLARI.....	100
8. ATATÜRK TÜRKİYESİ.....	115

DÖRDÜNCÜ KESİM
GENEL DEĞERLENDİRME

9. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ.....	169
EK-1 BULGULAR VE ÖNERİLER ÇİZELGESİ.....	187
KAYNAKÇA.....	188

LÜBNAN NEDEN ATATÜRK TÜRKİYESİNDEN ÖRNEK ALAMADI?

Cemile Neslihan AYDIN

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	1
ÖNSÖZ.....	2
ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER.....	4
KISA İÇİNDEKİLER.....	6
ÇİZELGELER DİZELGESİ.....	12
HARİTALAR DİZELGESİ.....	13
KISALTMALAR DİZELGESİ.....	14

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1.ARAŞTIRMANIN AMACI, KONUSU, DENENCCELERİ VE YÖNTEMİ	15
1.1.ARAŞTIRMANIN AMACI.....	15
1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	15
1.3. ARAŞTIRMANIN DENENCCELERİ.....	16
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
1.5. BİLGİ DERLEME VE İŞLEME ARAÇLARI.....	16
1.6. ANAHTAR KAVRAMLAR.....	16
1.7.ARAŞTIRMANIN SUNUŞ SIRASI.....	23

İKİNCİ KESİM

LÜBNAN'IN TANITILMASI

2. LÜBNAN İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	25
3.LÜBNAN TARİHİ	26
3.1. OSMANLI ÖNCESİ DÖNEM (MÖ 3000-1517).....	26
3.2. OSMANLI DÖNEMİ (1517-1920).....	28
3.2.1. II. Beşir Dönemi.....	30
3.2.2. III. Beşir Dönemi.....	32
3.2.3. Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ile Düzenlenen Yeni Dönem.....	33
3.2.4. Birinci Dünya Savaşı ve Lübnan.....	34
3.3. Fransız Mandası Dönemi (1920-1946).....	35
3.3.1. Lübnan'da Anayasalı Yönetim.....	36
3.3.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Fransa'nın Lübnan'dan Çekilmesi	37
3.4. BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE İÇ SAVAŞ (1946-1978).....	39
3.4.1. Soğuk Savaş Dönemi.....	40
3.4.2. Ulusal Cephe'nin Güçlenmesi.....	47
3.5. İSRAİL İŞGALİNDEN GÜNÜMÜZE (1978-...).....	50
3.5.1. Çok Uluslu Gücün Bölgede Görevlendirilmesi.....	51
3.5.2. Taif Anlaşması Dönemi.....	54
4.LÜBNAN'IN COĞRAFİ KONUMU VE DOĞAL YAPISI	58
4.1. COĞRAFİ KONUM VE FİZİKİ ÖZELLİKLER	58

4.2. İKLİM.....	59
4.3. BİTKİ ÖRTÜSÜ, DOĞAL YAPI VE DOĞAL KAYNAKLAR.....	59

ÜÇÜNCÜ KESİM

LÜBNAN VE ATATÜRK TÜRKİYESİ İLE İLGİLİ ÇÖZÜMLEMELER

5. LÜBNAN'IN NÜFUS YAPISI VE SORUNLARI.....	61
5.1. LÜBNAN'IN NÜFUS YAPISI.....	61
5.1.1. MARUNİLER.....	63
5.1.2. Dürziler.....	65
5.1.3. Şiiler.....	66
5.1.4. Ermeniler.....	67
5.1.5. Sünniler.....	68
5.1.6. Alevi/Nusayriler.....	69
5.1.7. Rum Ortodokslar.....	69
5.1.8. Yahudiler.....	69
5.1.9. Protestanlar.....	70
5.1.10. Rum Katolikler.....	70
5.1.11. Diğer Topluluklar.....	71
5.2. LÜBNAN'IN NÜFUS SORUNLARI.....	71
5.2.1. Hukuksal Sorunlar.....	71
5.2.1.1. Anayasal Sorunlar.....	71
5.2.1.2. Diğer Hukuksal Sorunlar.....	74
5.2.2. Mezhepsel Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar.....	75
5.2.2.1. Mezhepsel Yapılanmadan Kaynaklanan Yönetim Sorunları.....	76
5.2.2.2. Diğer Ülkelerin Müdahalelerinden Kaynaklanan Sorunlar.....	78
6. LÜBNAN'IN TOPLUMSAL YAPISI VE SORUNLARI.....	82
6.1. LÜBNAN'IN EĞİTİM YAPISI.....	82
6.1.1. Tarihsel Süreç.....	82
6.1.2. Günümüz Eğitim Yapısı.....	84
6.2. LÜBNAN'IN EĞİTİM SORUNLARI.....	84
6.3. LÜBNAN'IN KÜLTÜREL YAPISI.....	86
6.3.1. Kültürel Hayat.....	86
6.3.1.1. Tarihi Köken ve Dil Yapısı.....	86
6.3.1.2. Aile Yapısı ve Ailenin Önemi.....	87
6.3.1.3. Evlilik Kurumu ve Kadının Toplumsal Konumu.....	89
6.3.1.4. Dinlerin ve Diğer Ülke Kültürlerinin Lübnan Kültürüne Etkisi.....	92
6.3.2. Kültürel Miras.....	94
6.4. LÜBNAN'IN KÜLTÜREL SORUNLARI.....	95
6.5. LÜBNAN'IN SAĞLIK YAPISI.....	97
6.6. LÜBNAN'IN SAĞLIK SORUNLARI.....	98
7. LÜBNAN'IN EKONOMİK YAPISI VE SORUNLARI.....	101
7.1. LÜBNAN'IN EKONOMİK YAPISI.....	101
7.1.1. Tarihsel Süreç.....	101
7.1.1.1. 18. Yüzyıl ve Fransız Sömürge Yönetimi Dönemi.....	101
7.1.1.2. Bağımsızlık Dönemi Ekonomik Yapı.....	102
7.1.1.3. İç Savaş ve İsrail İşgali Döneminde Ekonomik Yapı.....	106
7.1.2. Günümüzde Ekonomik Yapı.....	107

7.1.2.1. Genel Ekonomik Yapı ve Ekonomik Sektörler	108
7.1.2.2. Dış Ekonomik İlişkiler	110
7.2. LÜBNAN'IN EKONOMİK SORUNLARI	113
8. ATATÜRK TÜRKİYESİ	116
8.1. MUSTAFA KEMAL VE MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ	116
8.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Osmanlı İmparatorluğu	116
8.1.2. Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı	117
8.1.2.1. Mustafa Kemal'in Samsun Çalışmaları	119
8.1.2.2. Mustafa Kemal'in Havza Çalışmaları ve Amasya Genelgesi	121
8.1.2.3. Erzurum ve Sivas Kongreleri	123
8.1.2.4. Misak-ı Milli (Ulusal Ant) Kararları	124
8.1.2.5. Düzenli Ordunun Kurulması	127
8.1.2.6. Lozan Antlaşması	128
8.2. ATATÜRK'ÜN DEVLET ANLAYIŞI	131
8.2.1. Demokrasiye Geçiş Altyapısının Oluşturulması Girişimleri	131
8.2.1.1. Temel İlkeler	131
8.2.1.1.1. Cumhuriyetçilik	131
8.2.1.1.2. Milliyetçilik	133
8.2.1.1.3. Halkçılık	136
8.2.1.1.4. Devletçilik	138
8.2.1.1.5. İnkılapçılık	141
8.2.1.1.6. Laiklik	142
8.2.1.2. Bütünleyici ilkeler	143
8.2.1.2.1. Milli Egemenlik, Milli Birlik, Beraberlik, Tam Bağımsızlık ve Ülke Bütünlüğü	144
8.2.1.2.2. Akılcılık, Bilimsellik ve Çağdaşlaşma	145
8.2.1.2.3. İnsan ve İnsan Sevgisi	146
8.2.1.2.4. Yurtta Barış Dünyada Barış	146
8.3. ATATÜRK'ÜN EKONOMİ ANLAYIŞI	149
8.3.1. Uygulamada Ekonomi Politikası	149
8.3.2. Ekonomi Modelinin Hedefleri	151
8.3.3. Ekonomide Temel politikalar	152
8.3.3.1. Atatürk'ün Maliye Politikası	153
8.3.3.2. Atatürk'ün Para Politikası	154
8.3.3.3. Atatürk'ün Yatırım Politikası	156
8.3.3.3.1. Genel İlkeler ve İzmir İktisat Kongresi	156
8.3.3.3.2. Devletçi Sanayileşme Dönemi	158
8.4. ATATÜRK'ÜN EĞİTİM ANLAYIŞI	160
8.4.1. Temel İlkeler ve Hedefler	160
8.4.2. Öğretmen Yetiştirme Politikası	162
8.4.3. Yüksek Öğretim Sistemi	163
8.5. ATATÜRK'ÜN SAĞLIK POLİTİKASI	164
8.6. ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR ANLAYIŞI	166
8.6.1. TEMEL İLKELER	166
8.6.2. Dil İnkılabı	167
8.6.3. Tarih İnkılabı	168
8.6.4. Güzel Sanatlar	168

DÖRDÜNCÜ KESİM
GENEL DEĞERLENDİRME

9. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ	170
9.1. BULGULAR	170
9.2. ÖNERİLER	173
9.3. SONUÇ	177
EK-1. BULGULAR VE ÖNERİLER KARŞILAŞTIRMA ÇİZELGESİ	187
KAYNAKÇA.....	188

ÇİZELGELER DİZELGESİ

1-Çizelge 1: Lübnan'da Tanınmış İslam Mezhepleri Oransal Dağılımı.....	62
2-Çizelge 2: Lübnan'daki Hristiyan Mezheplerin ve Diğer Dinlerin Ülke Nüfusuna Oranları.....	63
3-Çizelge 3: Lübnan'da Ekonomik Sektörlerin Oransal Dağılımı.....	108
3-Çizelge 4: Lübnan'ın İthalat ve İhracat Oranları.....	112

HARİTALAR DİZELGESİ

1-Harita 1: Birinci Haçlı Seferi Zamanında Suriye.....	199
2-Harita 2: 1920’de Lübnan Fransız Mandası.....	200
3-Harita 3: 1982 Sonlarında Lübnan’da Güç Dengesi.....	201
4-Harita 4: Lübnan’da Mezhepsel Dağılım.....	202
5-Harita 5: Lübnan’da Yönetim Bölgeleri.....	202

KISALTMALAR DİZELGESİ

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BBYSP** : Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı
- DTÖ** : Dünya Ticaret Örgütü
- FKÖ** : Filistin Kurtuluş Örgütü
- GSMH** : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYİH** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- IPC** : Irak Petroleum Company (Irak Petrolleri Şirketi)
- İGEME** : İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
- Km** : Kilometre
- M** : Metre
- Mm** : Milimetre
- MÖ** : Milattan Önce
- Tapline** : Trans- Arabian Pipeline Company (Trans-Arap Boru Hattı Şirketi)
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- T.C.** : Türkiye Cumhuriyeti
- UNESCO** : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
- UNIFIL** : United Nations Interim Force İn Lebanon (Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Kuvvetleri)
- UNRWA** : United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in The Near East (Yakın Doğudaki Filistinli Mülteciler İçin Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma İdaresi)

LÜBNAN NEDEN ATATÜRK TÜRKİYESİNDEN ÖRNEK ALAMADI?

Cemile Neslihan AYDIN

BİRİNCİ KESİM ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu kesimde; birinci bölüm olarak, araştırmanın konusu, önemi, denencesi, amacı, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları, işlevsel kavram tanımları ve araştırma sunuş sırası verilmiştir.

1.ARAŞTIRMANIN AMACI, KONUSU, DENENCELERİ VE YÖNTEMİ

Bu bölümde; araştırmanın konusu, önemi, denencesi ve amacı açıklanmış, araştırmada kullanılan yöntem ile bilgi derleme ve işleme araçları hakkında bilgi verilmiş ve çalışmada kullanılan işlevsel kavramların tanımları ve araştırmanın sunuş sırası belirtilmiştir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Atatürk olanaksızlıklar içinde bir ülkenin insanlarını ve sınırlı kaynaklarını bir araya getirerek, olmaz denileni başarmış ve emperyalizmi yenilgiye uğratmıştır. Atatürk bu yengiyi toplumsal alanda yaptığı devrimler ile tamamlamıştır. Bu araştırmanın amacı; Lübnan örneği ele alınarak Atatürk Devrim'in başarısını kanıtlamaktır.

1.2. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın Konusunu “Lübnan’ın Toplumsal Yapısının Atatürk Türkiyeşi İşığında İrdelenmesi” oluşturmaktadır.

Lübnan’ın toplumsal yapısına etnik, dinsel ve mezhepsel bölünmüşlük egemendir. Lübnanlılık kimliğinin toplumsal yaşamı belirleyen en son öge olduğu ülkede, etnik ve dini öbekler ülkenin farklı bölgelerinde kümelenmişlerdir. Her öbek kendi bölgesinde kendi toplumsal kuralları, gelenekleri ve kurumlarıyla yaşamaktadır. Dinsel paylaşımcılık ve bir tür toprak ağalığı olan zaimlik kurumunun belirleyici olduğu siyasi yaşam ise Lübnan’ın belirli ailelerinin egemen olduğu bir yarış alanı görünümündedir.

Lübnan'da Arapların çoğunlukta olması sebebiyle kültürel olarak Arap kimliği egemendir. Egemen bir kültürün varlığı birleştirici bir etmen olarak görünmektedir, ancak Arap kültürünün çeşitli olumsuz özellikleri Lübnan'ı çağdaş toplum görüntüsünden uzaklaştırabilmektedir. Bu kültüre bağımlılık, çeşitli dinsel kurallarla birleşerek ülkede çoğu konuda toplumsal ilerlemenin önünü tıkamaktadır.

Bu çalışmada Lübnan'ın bağımsız bir devlet olarak uluslararası sahneye çıkışı ve bu süreci etkileyen iç ve dış etmenler irdelenmiştir. Bu süreç ile Lübnan'ın etnik, dinsel ve mezhepsel bölünmeye dayalı yapısı, ekonomisi ve diğer toplumsal öğeleri Atatürk Türkiye'si ile karşılaştırılmıştır.

1.3. Araştırmanın Denenceleri

- Lübnan, bağımsız bir devlet olma ve uluslaşma sürecinde Atatürk Türkiye'sini örnek alamamış, başarısız olmuştur.
- Lübnan, Atatürk Türkiye'si gibi ulusal egemenliğe dayanan bir ulus kurma mücadelesi vermemiş, bu nedenle de tam bağımsızlığını kazanamamıştır.
- Lübnan, neden Atatürk Türkiye'sini örnek alamamıştır?

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada betimsel yöntem ile sorunun köklerini inceleyen tarihsel yöntem birlikte ve birbirini tamamlayan biçimde kullanılmıştır.

1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Araştırma ile ilgili yazılmış kitaplar, ansiklopediler, makaleler taranmış, internet ortamında yayınlanan makaleler ve konu ile ilgili yayınlar incelenerek toplanan bilgiler sınıflandırılmıştır, değerlendirilmiştir.

1.6. Anahtar Kavramlar

Aile: Evlilik, kan bağı ya da evlat edinme gibi diğer yasal yollarla oluşan ve birbirine bağlı olan karı, koca, çocuklar, kardeşler vb. arasındaki ilişkilerin oluşturduğu en küçük toplumsal birliktir. En eski toplumsal kurumlardan olan aile birliğinin geniş aile, çekirdek aile, burjuva aile, eşitlikçi aile gibi çeşitli tipleri vardır.

Toplumsal yapının temelini oluşturan aile kurumunun hemen her toplumda değişmez işlevi bireylerin temel eğitimlerini sağlamasıdır. Her birey öncelikli olarak aile içinde aldığı eğitimle hayata hazırlanır. Bireyin karakterinin ve toplum içindeki konumunun belirmesinde aile en temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun gelenek, örf, adet, dini inanç gibi temel öğelerinin ilk olarak benimsendiği ve bu yöndeki bakış açısının olduğu aile kurumu, bu açıdan toplumun temel taşı ve en önemli kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kabile: Genellikle akrabalık ve görev bağıyla birbirine bağlı olup bir yurda yerleşmiş toplumsal öbeği tanımlayan kavram, kan bağı ve nesep üzerine kurulu olduğundan aynı dili konuşan ve ortak kültür özelliklerine sahip ilkel toplumları da içerir. Yurt, dil ve kültür ortaklığını ifade eden ilk toplum biçimidir. Yerleşik hayatın başlamasıyla ortaya çıkmıştır (Kirman, 2004, 119).

Etnisite: Birbirine kültürel bağlarla bağlı insanları ifade eden kavram, köken olarak kabile veya ırk anlamındaki Yunanca ethnos kelimesinden türetilmiştir. Kavram sosyal bilimlerde genetik belirleyicilik anlamının ötesinde bir kavim ya da toplumsal kurumun özelliklerini veya adetlerini ifade etmek için kullanılır. Bir ölçü de olsa ırk etmeni belirleyicidir ancak etnik farklılıkların sosyal olarak üretilmesi ve korunması söz konusudur (Kirman, 2004,75).

Etnik öbekler kendi içlerinde diğer öbeklerden toplumsal yaşamın büyük bir çoğunluğu açısından farklılık göstermektedirler. Etnisite kavramı ırk anlamında bir kelimedenden türemekle birlikte ondan daha geniş ve kapsamlı bir anlama sahiptir. Bir etnik öbeğin diğerlerinden farklılığı gelenekler, aile yapısı, toplumsal yaşam ve kültürel alanda kendini gösterirken ırk kavramını da kapsamaktadır.

Ulus: Latince doğmak kelimesinden türemiş olan ulus kavramıyla ilgili oldukça fazla tanım söz konusudur. Tarihçi E. H. Carr, ulus teriminin 16. ve 17. yüzyıllardan itibaren Batı Avrupa'daki siyasal birimleri nitelemede kullanıldığına vurgu yapmaktadır. Siyasal bilimci Rupert Emerson ulus kavramını, bir toplumsal mirasın en önemli unsurlarına ortaklaşa sahip oldukları ve gelecekte de yazgılarının ortak olduğu duygularına sahip olan insanların meydana getirdiği topluluk olarak tanımlamıştır. Ernst B. Haas ise ulus tanımını yaparken bireylerin, kendilerini yabancılardan ayıran bir dizi özellikle birbirlerine bağlı olmalarına vurgu yapmaktadır. Haas, olguyu daha çok inanç sorunu çerçevesinde değerlendirmektedir.

Oran Young ise ulusu tanımlarken; ortak kültür ve ortak gelenek, dil birliği, etnik benzerlik öğeleri üzerinde durmuş ve ulusu bu çerçevede bir araya gelerek bütünleşmiş topluluk olarak değerlendirmiştir (Sönmezoğlu, 1995, 23).

Bu çerçevede ulus kavramı kültürel anlamda ortak bir dil, din, tarih ve ortak gelenekler etrafında bir arada tutulan insan öbeği olarak tanımlanabilir. Siyasal olarak ise ulus, kendilerini doğal bir siyasal topluluk olarak gören ve bu doğrultuda devlet olmayı başarma ve sürdürme arzusuna sahip insan öbeğidir. Psikolojik olarak ise vurgu yurtseverlik kavramındadır. Bu ulusun zorunlu bir kavramı olmamakla beraber oldukça önemli bir öğesidir. Bir ulusun bu duyguya sahip olmayan bireyleri olabilir ancak bu bireyler çoğunluğu oluşturursa bir ulustan bahsetmek oldukça zorlaşacaktır (Heywood, 2007, 152).

Ulus ile ilgili diğer önemli husus ise devlet kavramı ile ilişkisidir. Devlet, ulusu oluşturan insan öbeklerini bağlayan en gelişmiş üst siyasal örgüttür. Ernst B. Haas, ulus ve devlet ilişkisinde, ulusu oluşturan bağlardan biri olarak bireylerin devletlerini koruma çabasından ve henüz ulaşılamamış ise ileride bir devlet kurma isteğinden söz etmektedir. Ulus ve devlet ilişkisi konusunda önemli bir husus, ulusun mu devleti yoksa devletin mi ulusu belirlediği sorunudur. Bu açıdan Avrupa'da ulusun devleti belirlediğini söylemek mümkündür. Avrupa dışında ise genel olarak bunun tersi söz konusu olmuştur. Özellikle sömürge altındaki devletlerin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla, ulus-devlet uyumunun sağlanması amacıyla çeşitli araçlarla devlet sınırları içindeki toplumsal bütünleşme sağlanarak buradaki insanlara bir ulus kimliği kazandırmaya çalıştıkları görülmektedir (Sönmezoğlu, 1995, 26).

Devlet: Devlet, belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluştur. Devletin ülke, insan topluluğu ve iktidar olmak üzere üç ana unsuru bulunmaktadır. Bazı görüşler bunlara hukuki ve siyasal düzen unsurunu da eklemektedirler (Kapani, 1992, 35).

Devletin en önemli özelliği kendi toprakları üzerinde egemen güç olmasıdır. Toplumdaki diğer tüm birliklerin üzerinde mutlak iktidara sahiptir. Devletin kararları toplum üyeleri tarafından bağlayıcı kabul edilir. Çünkü bu kararların toplum çıkarları adına alındığı varsayılır. Bununla birlikte devletin siyasi ve yönetsel gücü zor kullanma yetkisiyle desteklenir. Kanunları ihlal eden ve

kararları bağlayıcı kabul etmeyenlere karşı cezalandırma yetkisine sahiptir. Sıkça devlet terimi yerine kullanılan hükümet teriminden farklı ve onu kapsayan bir anlama sahiptir. Hükümet devletin bir parçasıdır ve geçicidir. Devlet süreklidir, hükümet aracılığıyla siyasi ve yönetsel gücünü işletir (Heywood, 2007, 125).

Ulus-devlet: Ulus-devlet siyasi bir örgütlenme türü olarak vatandaşlık ve milliyet bağlarıyla bir arada tutulan özerk siyasal topluluk anlamı taşımaktadır. Bu anlamıyla çok uluslu imparatorluklara ve şehir devletlerine seçenektir. Siyasi bir ülkü olarak ulus-devlet kavramı hiçbir modern devletin kültürel olarak türdeş olmadığını veya olamayacağını kabul eder. Liberaller ve çoğu sosyalist için ulus-devlette önemli olan unsur vatandaşlık bilincidir. Etnik kökenin ötesinde devlete bağlılık düşüncesi önemlidir. Tutucu ve bütüncül milliyetçiler için ise ulus-devletin temeli etnik veya organik birliktir (Heywood, 2007, 177).

Genel olarak üç ulus-devlet yapısından bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi Avrupa ve Avrupa yakın çevresi merkezli ulus-devletlerdir. Bunlar ulus-devlet kurgusunun ilk örnekleridir. Ulus-devlet ilk olarak Avrupa'da feodal nitelikteki siyasi düzenden merkezi devlet yapısına bağlı yeni siyasi düzene geçişte oluşturulmuştur. Bu ulus-devlet kurgusu keşifler ve sömürgeleştirme hareketleri sonucunda dünyanın çeşitli bölgelerine götürülmüş, çeşitli değişikliklerle ortaya çıkan diğer iki kurgunun kökeninde yer almıştır.

İkincisi ise özellikle Amerika kıtasında gözlenen, yerli halkın soykırımı ortadan kaldırılması ve yerine tümüyle göçmen nüfusun getirilmesiyle oluşturulan ulus-devlet kurgusudur. Ulus-devletin göçmen nüfus ve türdeş olmayan bir kitleden oluşması söz konusudur. Dolayısıyla bu yapıda etnik, dilsel, kültürel vb. kökene bakılmaksızın sadece o ülkede doğmuş olmakla vatandaşlık kazanabilme ilkesi geçerlidir.

Üçüncü kurgu ise 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri sonucu oluşmuştur. Bu ulus-devlet kurgusunda devletlerin, sömürgecilikten kurtulduktan sonra kendi devletlerini oluştururken sömürgeci ülkelerin siyasal yapılarını taklit etmeleri söz konusudur (Erözden, 1997, 13).

Din: Kutsal ve metafizik değerlere veya doğüstü bir güç olarak Tanrı fikrine yer veren ve inananlara bir yaşam biçimi öngören inanç sistemidir. Din, insanın doğası ve varoluş ile ilgili sorulara Tanrı kavramıyla cevap vermeye

çalışırken aynı zamanda insanın tutum ve davranışlarını düzenleyen değerler bütününe belirleyicisi ve gündelik yaşamdaki yol göstericisi olarak da önemli işlevlere sahiptir.

Din toplum üzerinde insanları bir araya getirerek çeşitli öbekler ve kurumlar oluşturma gücüne sahiptir. Dinin; bu öbekler ve kurumların işleyişleri, kişilerin birbirleri ve diğer din mensuplarıyla ilişkileri hatta tüm bir toplumun yönetim kurallarını belirleme gibi işlevlere sahip olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla din toplum yapısı ve toplumların birbirleriyle ilişkileri açısından önemli işlevlere sahiptir.

Mezhep: Arapça bir sözcük olan mezhep, kelime anlamı olarak gidilecek yer ve gidilen yol anlamı taşımaktadır. İçinde bulunulan toplumsal, siyasal, kültürel ve coğrafi ortamın özelliklerine göre farklı yorumlar ve görüş ayrılıklarından kaynaklanan dinsel bölünmelerin kurumsallaşmasından oluşan öbeksizlerdir. Sosyolojik açıdan anayol (ortodoks) ve ayrılıkçı (heterodoks) olmak üzere ikiye ayrılırlar (Kirman, 2004, 152).

Müslümanlıkta Sünnilik ve Şii'lik iki ana mezheptir. Sünnilik; Hanefilik, Şafilik, Malikilik ve Hambelilik olmak üzere dört alt mezhebe ayrılmıştır. Şii'likte ise Caferilik, İsmailiye, Zeydilik ve İmamilik gibi alt mezhepler bulunmaktadır. Hristiyanlıkta; Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık ana mezhepler durumundadır.

Demokrasi: Yunanca demos (halk) ve kratein (yönetmek) kelimelerinden gelen demokrasi, halk tarafından yönetim anlamına gelmektedir. Abraham Lincoln'ün tanımıyla halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesidir. Bu anlamıyla demokrasi olması gerekeni yansıtan bir ülküdür.

Demokratik yönetimin bazı unsurları vardır. Demokraside siyasal makamlar seçimle işbaşına gelmelidir. Seçimler serbest olmalı ve düzenli aralıklarla tekrar edilmelidir. Birden fazla siyasi parti olmalı ve muhalefetin iktidar olma ihtimali olmalıdır. Ayrıca temel kamusal haklar güvence altına alınmış olmalıdır. Bir yönetimin demokratik olabilmesi için en az bu şartlara sahip olması gereklidir.

Mutlak (çoğunlukçu) demokrasi anlayışına göre halk çoğunluğun iradesine göre yönetilmelidir. Serbest seçimler, çoğunluk iradesini ortaya koymaktadır. Bu irade azınlık hakları gibi nedenler ya da çift meclis, kuvvetler ayrılığı gibi sistemlerle sınırlandırılmamalıdır. Çoğunlukçu demokrasi anlayışı ise halkın

çoğunluk tarafından yönetimini reddetmemekle beraber bu hakkın azınlığın temel haklarıyla sınırlı olduğunu savunur (Türk Kamu-Sen Araştırma Geliştirme Merkezi, 2009).

Cumhuriyetçilik: Cumhuriyet kelimesi Arapçada halk anlamına gelen cumhur kelimesinden gelmektedir ve halka ait yönetim anlamındadır. Cumhuriyet ilkesi esas olarak halka dayanan bir yönetim şeklini ifade etmekte olup, yöneticilerin halk tarafından seçildiği bir idareyi nitelendirmektedir. Bu şekilde cumhuriyet yönetimi, idarenin vesayetle değişerek bir kişiye ait olduğu monarşi sisteminin karşıtı olarak tanımlanabilir.

Cumhuriyet yönetiminin en önemli özelliği, başta devlet başkanı olmak üzere devletin başlıca temel organlarının belirli aralıklarla yenilenen seçimlerle göreve gelmesidir. Böylece halk yönetimde esas söz sahibi kitle olarak yer almaktadır. Cumhuriyet yönetiminde yönetenler siyasi bakımdan halka karşı sorumludur ve eylem ve işlemlerinden gelebilecek olan zararlar bakımından sorumlulukları vardır. Yönetim, halkın iradesi ile sınırlıdır. Cumhuriyet yönetimini benimsemek anlamındaki cumhuriyetçilik ilkesi bu sebeplerle demokrasi ilkesi ile yakından ilişkilidir. Ancak her cumhuriyet demokratik olmadığı gibi demokrasi de sadece cumhuriyet yönetimine özgün bir ilke değildir (Gözler, 2000,109).

Milliyetçilik: Türk Dil Kurumunun tanımına göre milliyetçilik, maddi ve manevi açılardan milletin ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı olarak nitelendirilebilir. Genel olarak ülkesel değerlere atfedilerek yapılan tanımlar ve sübjektif millet anlayışı etrafında birleştirici bir değer olarak nitelendirilen bu ilke çeşitli dönemlerde ve ülkelerde farklı görünümle ortaya çıkmıştır.

Milliyetçilik ilkesi ırksal birlikten hareket eden bir anlayışa sahipse, genellikle yabancı düşmanlığı ve ırkçılık şeklinde ortaya çıkar ve ülkesel birliği tek bir ırkın üstünlüğüne dayandıran ayrılcı bir görünüm sergiler. Bu yönüyle bir devletin yönetiminde birlik sağlayabilecek gerçekçi ve insani bir yapıya sahip olamaz. Bununla birlikte bu ilke birlikte değerlendirildiği kültür, din, dil gibi çeşitli etmenler çerçevesinde farklı adlar aldığı gibi çeşitli ideolojiler doğrultusunda kültürel milliyetçilik, liberal milliyetçilik, muhafazakar milliyetçilik, yayılmacı milliyetçilik gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır ((Heywood, 2007, 160).

Halkçılık: Halkçılık, halkın halk tarafından halk için yönetilmesi olarak tanımlanabilir. Halkçılık ilkesinin sonucu olarak yönetim, halkın iradesine dayanır ve halkın çıkarları ile sınırlıdır. Yönetim hiçbir birey ya da öbeğin ayrıcalıklarını kabul etmez ve yönetimde herkes eşit söz hakkına sahip olmalıdır. Bu doğrultuda halkçılık ilkesi cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkeleri ile yakından ilişkilidir. Temelde toplumdaki bireyler arasında eşitliği öngören halkçılık ilkesi toplumsal refahın tüm bireylere eşit dağıtılmasını savunur. Vatandaşlar arasında hiçbir konuda ayırım gözetmeme temeline dayanır ve bireyler yönetimde ve kanun önünde eşit oldukları gibi toplumsal alanda hak eşitliğine sahiptirler.

Devletçilik: Devletçilik politikası, toplumsal kalkınma politikalarında ve özellikle ekonomik alanda devlet yetki ve kontrolü ile kamu hizmet ve çalışmalarının ağırlıkta olduğu bir yönetim politikasıdır.

Devletçilik ilkesi temelinde devleti, tüm toplumsal görevlerin düzenleyicisi olarak gören bir anlayıştır. Devletin ekonomiye doğrudan müdahalesini ve piyasa koşullarında mal ve hizmet üretimi yapmasını öngörür. Devlet piyasada özel girişimden daha fazla yer alır ve gerekli alanlarda özel girişime yön verir ve onu kontrol eder. Devletçilik, bütün üretim ve dağıtım araçlarını kişilerden alarak özel girişimi tamamen reddeden komünizmin önemli bir ilkesidir ve hatta nihai amacına varana kadar komünizm tamamen devletçilik ilkesine dayanır. Ancak devletçilik ilkesi tamamen komünizme ait bir prensip de değildir (Kemalist Gençler, 2010).

İnkılapçılık: Kelime olarak inkılap değişme, bir halden başka bir hale dönme anlamına gelmektedir. Geniş anlamıyla ise toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için siyasi, toplumsal ve askeri alanlardaki kurumların devlet eliyle ve ölçülü metotlarla, köklü olarak değiştirilmesi anlamına gelmektedir. İnkılapçılık toplumun her alanda gelişiminin sağlanması hedefine dönük olarak bu hedefin önündeki tüm engellerin kaldırılmasını içerir (Yüksek Türkiye İdeali, 2010).

Bu doğrultuda inkılapçılık dönemin gelişmelerinin sürekli olarak takip edilerek bu gelişmelerin toplumsal yapıya uygun olarak alınması ve kurumların sürekli olarak yenilenmesini içermektedir. İnkılapçılık, gelişim sürecinin sürekli

olarak yenilik gerektirmesi ve bunun içinde sürekli olarak çalışmaya dayanması gerektiğini ifade eden bir yönetim ilkesidir.

Laiklik: Laiklik kelimesinin kökeni Latince laicus, Yunanca laicos kelimesinden gelmektedir. Din sınıfından olmayan ve din adamı niteliği taşımayanlar için kullanılmıştır. Laiklik bugünkü anlamıyla din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Laik toplumda devletin işleyiş kuralları din kurallarından bağımsızdır ve devlet her dine eşit mesafededir. Resmi bir dinin bulunmadığı laik devlette hiçbir din devlet işlerine karışamaz ve herhangi bir ayrıcalığa sahip olamaz. Toplumsal düzen ve hukuk kuralları dine bağlı değildir ve devlet tüm din ve mezhepler karşısında tarafsızdır. Bununla birlikte kamu düzenine aykırı olmadığı sürece bireylerin din ve vicdan hürriyetleri esastır.

Laikliğin öncelikli unsuru din ve vicdan hürriyetidir. Laik devlet dine karışmaz ve dini kişilerin vicdanına bırakır. Kimse bir din ya da mezhebi kabul etmeye zorlanamaz. İkinci unsur devletin resmi bir dininin bulunmamasıdır. Devlet din kurallarından bağımsızdır. Devletin din ve mezhepleri ne olursa olsun tüm bireylere eşit işlem yapması esastır. Her vatandaşa eşit mesafede olan laik devlet kimseye din ve mezhebenden ötürü öncelik tanımaz ya da kimseyi dini inançları sebebiyle dışlamaz. Eğitim yapısının dini kurallardan bağımsız nitelikte olması laikliğin diğer önemli unsurudur (Kişi, 2009,1).

1.7.Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma, dört kesim ve dokuz bölüm halinde sunulmuştur.

“ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR” başlıklı birinci kesim, bir bölümden oluşmuştur. Bu bölümde araştırmanın konusu, önemi, denenceleri, amacı, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları, işlevsel kavramların tanımları ve araştırmanın sunuş sırası hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın, “ LÜBNAN’IN TANITILMASI” başlıklı ikinci kesimi üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Lübnan ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalar yer almaktadır. İkinci bölüm Lübnan’ın günümüze kadar tarihsel sürecini ele almaktadır. Üçüncü bölümde ise ülke, coğrafi ve doğal özellikleri bakımından tanıtılmaktadır.

“LÜBNAN VE ATATÜRK TÜRKİYESİ İLE İLGİLİ ÇÖZÜMLEMELER ” araştırmanın üçüncü kesimini oluşturmaktadır. Bu kesimde Lübnan’ın nüfus yapısı, ekonomik, toplumsal yapısı, bunlarla ilgili sorunlar incelenmekte ve Atatürk Türkiye’si’nin kuruluş süreci ile Atatürk’ün devlet anlayışı hakkında bilgi verilmektedir.

Dördüncü ve son kesim “GENEL DEĞERLENDİRME” başlığını taşımakta ve araştırma ile ilgili “BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ” başlıklarını içermektedir.

İKİNCİ KESİM LÜBNAN'IN TANITILMASI

Bu kesimde; Lübnan ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalar belirtilmiştir. Ayrıca Lübnan'ın tarihi, coğrafi konumu ve doğal yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

2. LÜBNAN İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Abdi Noyan ÖZKAYA, “The Palestinian Refugees in Lebanon, The Policies of The Lebanese State and the Role of the UNRWA.” Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Almula TÜREDİ, “The European Neighbourhood Policy Towards Lebanon: Expansion Without Further Enlargement.” Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Ayşe Ezgi GÜRCAN, “Transforming Religious Communities into Ethies: The Process of the Lebanese Nation Building 1920-1958.” Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Orta Doğu Çalışmaları Birimi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Engin Deniz AKARLI, “Cebel’i Lübnan’da Mutasarrıflık Düzeni 1861-1915.” Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1981.

Olca ÖZKAYA, “Tanzimat Devri Cebel-i Lübnan Olayları (1860-1861).” Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Veysel AYHAN, “ Lübnan, Suriye ve İsrail İlişkilerini Belirleyen Dinamikler.” Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

3.LÜBNAN TARİHİ

Lübnan coğrafi konumu itibariyle stratejik bir konuma sahiptir. Dolayısıyla ülke, tarihi süreç içerisinde çok farklı yönetimler tarafından ele geçirilmiş ve yönetilmiştir. Bu durum Lübnan'ın tarihinde çok fazla sayıda medeniyetin izlerini bırakmıştır. Nitekim bu izler, ülkenin günümüz toplumsal yapısı ve kültürü ile siyasetinde büyük etkiye sahiptir. Bu doğrultuda Lübnan'ın tarihi beş alt başlık halinde ele alınmıştır. Bunlar Osmanlı Öncesi Dönem, Osmanlı Dönemi, Fransız Mandası Dönemi, Bağımsızlık Süreci ve İç Savaş Dönemi, İsrail İşgali ve günümüze kadar olan gelişmelerdir. Bu bölümde Lübnan tarihi bu alt başlıklar altında incelenmiştir.

3.1. Osmanlı Öncesi Dönem (MÖ 3000-1517)

Lübnan'ın en eski tarihi, bölgeye MÖ 3000 dolaylarında geldiği tahmin edilen Fenikeliler ile başlamaktadır. Genellikle düz olan Akdeniz kıyıları, deniz ticareti açısından elverişli olması sebebiyle Fenikelilere büyük olanaklar sağlamıştır. Fenikeliler kıyıda Sayda ve Sur kentlerini kurmuşlardır. Ayrıca kara ve deniz ticaret yollarının kavşağında bulunmaları da bölgenin en canlı ticaret merkezi haline gelmelerini sağlamıştır. MÖ 16. yüzyılda Fenike, Mısır denetimi altına girmiştir. Mısır egemenliğinin yıkılmasının ardından Fenike, MÖ 2000'lerde başlayan Akdeniz yayılmasını daha da ilerletmiş ve Akdeniz kıyılarında çok sayıda koloni kurmuştur.

Mezopotamya, Mısır ve Grek uygarlıklarının kavşak noktası olan bölgeye sırasıyla Asurlular, Babiller, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar egemen olmuşlardır. Hz. Ömer zamanında, 643 yılından itibaren Suriye'nin fethi için gönderilen İslam orduları, aynı tarihlerde Lübnan'ı da fethetmiştir ve bu dönem, Lübnan'da Müslüman devletlerin egemenliğinin başlangıç tarihi olmuştur. Bu süreçte ise bölgeye sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Eyyubiler ve Memluklar egemen olmuştur.

MÖ 538'de Pers egemenliği sırasında ticari konumunu büyük ölçüde koruyan bölgede Sayda kenti önemli bir kıyı kenti haline gelmiştir.

Uzun yıllar Makedonya hanedanlarının çekişmelerine sahne olan bölge MÖ 64'te Roma egemenliğine girerek Suriye eyaletine bağlanmıştır. Bu dönemde

Sidon ve Tsor kentleri özerk bir konum elde etmiş, Beerot (bugünkü Beyrut) ve Heliopolis (Bugünkü Baalbek) kentleri önemli hale gelmiştir.

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde fikir ayrılıkları sonucu pek çok mezhebin ortaya çıkması ile baskılar ve kısımlar meydana gelmiştir. Yüzey şekillerinin sığınmaya oldukça elverişli yapısı nedeniyle, Roma İmparatorluğu yönetimi baskılarından kaçan ve sapkın olarak tanımlanan mezheplerden çok sayıda kişi Lübnan'a yerleşmiştir (Güney, 2003,366).

Lübnan'ın doğal korunaklı yapısı, diğer bazı küçük toplulukların da zaman içinde buraya göç etmelerine sebep olmuş ve gelişmelerini sağlamıştır. 9. yüzyılda Şii toplulukları, 11. yüzyılda ise Dürzi öbekler Lübnan'a göç etmişlerdir. Lübnan'ın kıyı kentlerinde Sünniler, bazı dağlık yöreler ve Bekaa Vadisi'nde Şii topluluklar güçlenmiştir. Bu süreç içinde Arapça ortak dil durumuna gelmiştir.

Lübnan, Müslüman Arap yönetimine girdiği dönemde yani 7. yüzyılda Filistin ve günümüzdeki Suriye bölgesini de kapsamaktaydı. Müslüman kabilelerin bu bölgeye yerleşmeye başlamasıyla yerlerini değiştirmek zorunda kalan çoğunluğu Maruni olan Hristiyanlar, Lübnan Dağları'nın kuzey bölgelerine yerleşmişler ve burada Merdailer ile karışmışlardır (Odeh, 1986, 61).

Emeviler döneminde Beyrut'un çevresi ve Lübnan Dağları bölgesi Şam eyaletinin bir parçası olarak yönetilmiştir. Bu dönemde Bizanslılarla yapılan savaşlarda Lübnan'ın deniz gücünden yararlanılmıştır. Yine aynı dönemde Maruni ayaklanmaları gerçekleşmiştir (AnaBritannica, 1992, 45).

Lübnan'ın kıyı kesimi 9-11. yüzyıllar arasında bağımsız Müslüman hanedanların denetiminde kalmıştır. Haçlı Seferleri sonucu ise 11. yüzyıl sonunda kuzeydeki bölgeler Trablusşam Haçlı Kontluğu'na, güney ise Kudüs Krallığı'na bağlanmıştır.

Lübnan bu dönemlerde sürekli olarak Şam, Bağdat ve Kahire'deki hanedanların politikalarından ve kışkırtmalarından etkilenmiştir. Haçlı Seferleri ise bölgedeki öbekleri oldukça etkilemiştir. Maruniler Haçlı yönetimi sırasında Katolik mezhebini seçmişler ve 1736 yılında, Al-Luwzayah Kilise Meclisinde tam olarak Roma Kilisesi'ne bağlanmışlardır. Bu süreçte büyük rol oynayan ve Haçlı

ordularının en kalabalık öbeğini oluşturan Fransızlardır. Bu dönemde başlayan Fransız-Maruni ilişkileri, Lübnan tarihinde daha sonraki dönemlerde önemli gelişmelere sebep olmuştur (Kor, 2006, 25; Odeh, 1986, 61).

Haçlı Seferleri sonrası bölgede kurulan pek çok Haçlı devletçiği Memlukler zamanında, özellikle Baybars ve Kalavun dönemlerinde yıkılmıştır. Lübnan 1290'dan sonra Memluk egemenliğine girmiştir. Memlukler yerel yöneticilere sınırlı özerklik tanımış ve ticaretin gelişmesini sağlamışlardır (AnaBritannica, 1992, 46).

3.2. Osmanlı Dönemi (1517-1920)

Osmanlı Devleti'nin ilk olarak Müslümanların halifesi unvanına da sahip olan padişahı Yavuz Sultan Selim, 1516 ve 1517'deki Mısır Seferi sırasında Memluk Devletine son vermiş ve Suriye ile birlikte Lübnan'ı da topraklarına katmıştır. 400 yıl süren egemenlik süresince Osmanlılar bölgedeki etnik unsurların kendi kültürel kimliklerini korumalarını sağlayan bir yönetim tarzı uygulamışlardır (Boran, 2007, 133).

Osmanlı Devleti Suriye'yi Şam, Halep, Trablus ve Sayda olmak üzere dört eyalete ayırmıştır. Sayda ve Şam'a bağlanan Lübnan'da ise yerel yöneticilere geniş yetkiler tanınmıştır. Osmanlı'daki adıyla Cebel-i Lübnan'ın bu yerel yöneticilerinin aynı zamanda Osmanlı merkezi yönetiminde görev alma ve yükselme hakları da bulunmaktaydı.

Osmanlı egemenliğinin ilk döneminde, Lübnan Dağları'nın Maruni ve Dürzi bölgelerinde feodal sistem kurumlaşmıştı. Bölgede Maruniler sayıca Dürzilerden daha fazlaydı ancak yönetme yetkisi Dürzi ailelerden emirlere verildi. Böylece bu bölgede yaklaşık 180 yıl Dürzi Maan, ve yaklaşık 150 yıl ise Dürzi Şahab yönetimi egemen oldu.

Yavuz Sultan Selim, Maan ailesinden Fakhr-ed-Din'e Dağların Sultanı adını verdi. Böylelikle başlamış olan Maan yönetiminden II. Fakhr-ed-Din, Modern Lübnan'ın Babası olarak bilinmektedir. II. Fakhr-ed-Din, Lübnan Dağı ile Dürzilerin çoğunlukta olduğu Şuf bölgesini Lübnan Dağı Emirliği adı altında birleştirmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti Emirliğinin içişlerine fazla karışmamıştır.

Bu dönemde Lübnan oldukça iyi yaşam koşullarına sahip olduğundan çevre bölgelerden Lübnan'a yoğun göçler olmuştur. Fakreddin Maan yönetimindeyken ise Osmanlı Devleti ile ilişkiler bozulmuştur. Maan, 1613'te Osmanlı ordusunun korkusuyla İtalya'ya kaçmış ancak 1618'de Lübnan'a geri dönmüştür. Maan, Mısır'a kadar sınırlarını genişletmişse de 1633'te yakalanmış ve cezalandırılmıştır.

Dürzi Maan ailesinden gelen son emir bir varis bırakmadan ölünce, Emirler Konseyi (toprak ağaları) tarafından 1697 yılında yapılan seçimle yönetim yine bir Dürzi ailesi olan Şahablara geçmiştir. Bu aileden seçilen ilk emir ise Beşir Şahab olmuştur.

Maanların 1700'ler sonunda zayıflaması, Şii Hamadeh ailesinin Emirliğin kuzey bölgelerini kendilerine ait Hirmil bölgesine (Kuzey Bekaa) katmalarına sebep olmuştur. 1759 yılında Maruni köylüler Hamadehlere karşı isyan etmişler ve Şahab yönetimi altına girmek istemişlerdir. Şahablar da bölgedeki tarımsal üretimdeki ihtiyaçtan dolayı Maruni köylüleri güneye, Kesrevan ve Şuf'a göç etmeye teşvik etmişlerdir. Bu göç ise Şiiilerin Emirliğin dışına itilmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu dönemde Emirlik içindeki toplumsal tabakalaşmanın iki unsuru toprak ağaları ve köylülerdi. Köylüler de toprak sahipleri ve kiracılar olarak iki alt bölüme ayrılmışlardı. Dürzi toprak ağaları Marunilere kıyasla daha etkinlerdi. Kuzeyde Maruni toprak ağaları kendi köylülerinden daha iyi durumda değildi ancak Dürzi toprak ağaları kendi köylülerinin dışındaki bölgelerde politik ve ekonomik iktidara sahiplerdi. Bu feodal sistem içindeki ilişkiler laikti ve din, Emirlik politikasını biçimlendirmede 18. yüzyıl bitimine kadar, önemli bir etmen olarak yer almadı (Odeh, 1986, 63).

3.2.1. II. Beşir Dönemi

I. Beşir Dönemi oldukça kısa sürdüğünden dolayı Lübnan'ın ekonomik, toplumsal ve siyasi yapısı üzerinde fazla bir etkiye sahip değildir. Devlet yaşamı için kısa bir süre olması nedeniyle bu döneme çalışmada ayrıca yer verilmemiştir.

Lübnan'da 1788-1840 arası II. Beşir dönemidir ve bu süreçte Maruniler, Dürziler ve Müslümanlarla bazı konularda eşit haklara sahip olmuşlardır. Marunilerin toprak edinmelerine ve Emirlik politikalarına katılmalarına izin verilmiştir.

18. yüzyıl Lübnan'daki geleneksel Dürzi üstünlüğünün Maruniler lehine bozulduğu bir dönem olmuştur. Dürzi aileler arasında yoğunlaşan iç mücadeleler ve bu aileler içinde Hristiyanlığa geçişler Dürzi üstünlüğünü azaltmıştır. Marunilerin Orta Doğu ile Avrupa arasında ipek ticaretini ellerinde tutarak zenginleşmeleri, Suriye'de yaşayan Rum Katolik ailelerle kaynaşmaları ve Fransa ile ilişkilerini daha da ilerletmeleri güç dengesinin Maruniler lehine dönmesinin en önemli sebepleridir. Bu dönemde II. Beşir'in politikaları da Marunilerin konumlarını güçlendirmiştir (Kor, 2006, 26).

Bu yüzyıl aynı zamanda, Maruni Kilisesi'nin sosyo-ekonomik bir kurum olarak yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Başlangıçta yoksul bir kurum olan ve geleneksel yapısıyla siyasi sahnede etkin bir görünüm sergileyemeyen Maruni Kilisesi, zaman içinde bu görünümünden uzaklaşmıştır. Maruni Kilisesi'nin Roma Kilisesi ile kurduğu yakın ilişkiler Kilise'nin gelişimine katkıda bulunmuştur. Maruni din adamları Roma kolejlerinde eğitim görmüş, burada edindikleri bilgi ve birikimleri Lübnan'daki diğer Marunilerin iyi yetişmesi doğrultusunda kullanmışlardır (Arı, 2004,108).

1700'lerde Maruni Keşişler Tarikatı, Maruni Kilisesi içinde özerk bir örgüt olarak kurulmuştur. Keşişlerin köylüler arasından seçiliyor olması ve hayatlarını devam ettirebilmek için toprak işleriyle uğraşmaları, toprak ağalarının toprak konusundaki becerilerinden dolayı, ellerindeki üretken olmayan toprakları büyük oranda keşişlere bağışlamasına sebep olmuştur. Bu durum ise Maruni

köylüleri keşişlerin etrafında toplamıştır. Bu durum Tarikatı, Lübnan'da güçlü bir konuma kavuşturmuştur (Odeh, 1986, 66).

II. Beşir döneminin önemli bir özelliği Batılılaşma politikalarıdır. Bununla birlikte Batılılaşma çabaları ve savaş gereksinimleri nedeniyle ihtiyaç duyulan gelir, köylülerden alınan verginin artırılmasıyla elde edilmeye çalışılmaktaydı. Bu dönem aynı zamanda Maruni Kilisesi'nin, köylüleri toprak ağalarının feodal imtiyazlarına karşı ayaklanmaları yönünde kışkırttıkları bir dönemdi. Tüm bunların sonucu olarak, 1820 yılında II. Beşir'in Suriye'ye kaçmasına sebep olacak kadar güçlü bir ayaklanma meydana geldi. Ancak Beşir, ayaklanmayı bastırarak yönetimi tekrar ele geçirdi. Beşir, konumunu güçlendirmeye çalıştığı 1822-1825 arası dönemde Dürzi rekabetini kontrol altına almak için Kilise'den ve kitlelerden yararlandı. Feodal sistem bu dönemde yapısal değişimlere uğradı. Bu dönemde Maruni Kilisesi toprak ağalarının önceki güçlerini önemli ölçüde zayıflattı ve Maruniler ile Dürziler arasındaki toplumsal ilişkilerin bozulması için çabaladı.

Bir Maruni emirliği kurma hedefine yönelen Maruni Kilisesi, Osmanlı etkisinden kurtulmak amacıyla Suriye'yi fethetmeye hazırlanan Mısırlı İbrahim Paşa ile ittifak kurdu. İbrahim Paşa Osmanlı Devleti'nden ayrılarak Mısır'da kendine bağlı bir yönetim kuran Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğluydu. Bu arada II. Beşir de İbrahim Paşa ile ittifak kurmuştu. Ancak İbrahim Paşa Suriye'de hakimiyeti ele geçirip sağlamlaştırdıktan sonra Beşir ve Kilise'ye sırtını döndü.

Bölge 1831-1840 yılları arasında Mısır yönetiminde kaldı. Bu dönem, ulaşım araçlarının gelişmesi ve Batı ile ilişkilerin artması sonucu yerel sanayinin Avrupa mallarıyla rekabet edemez hale geldiği bir süreçtir. 1841'de Avrupa malları, yerel malların neredeyse tamamının yerine almıştır. Köylüler yabancı yatırımcının yanında ücret karşılığı çalışmaktadır, iş bulamayanlar ise şehir merkezlerine göç etmiştir. Bunların sonucu olarak ise Lübnan'da yeni sınıflar oluşmuştur. Bu sürecin önemli bir sonucu ise Maruni köylülerin Dürzi toprak ağalarının zararına olarak zenginleşmeye başlamalarıdır. Böylece Maruni öbekler ekonomik olarak Dürzilere daha da üstünlük sağlamışlardır.

3.2.2. III. Beşir Dönemi

1840 Mayıs ayında gerçekleşen diğer bir ayaklanma sonucu II. Beşir yerine Beşir Kasım Şahab (III. Beşir) getirilmiştir. Osmanlı yönetimi, bölgedeki siyasi yapıyı merkezileştirmeyi ve böylelikle bölgeyi kontrol edebilmeyi umuyordu. Ancak karışıklıklar devam etmiş ve Dürziler ile Maruniler arasında 1841 savaşı meydana gelmiştir.

Osmanlı Devleti 1842 yılında Lübnan yönetimine Suriye Valisi Mustafa Paşa'nın yardımcılarında Ömer Paşa'yı atamış ancak çatışmaların sürmesi üzerine bölgede emirlik sisteminden çifte kaymakamlık sistemine geçmiştir. 1843 yılında Avusturya Başbakanı Metternich'in teklif ettiği bu sisteme göre kuzeyde Marunilerin, çoğunluğu Hristiyan köylülerin oluşturduğu güney bölgesinde ise Dürzilerin yönetiminde iki kaymakamlık kurulmuştur.

1854 yılında Kuzey yönetimine atanan Beşir Ahmed Abilama Katolikler ve Ortodoks Hristiyanlar arasındaki mezhep çatışmasını kışkırtmaya başlamıştır. Abilama bunu yaparken Fransa ve Avusturya'dan destek görmekteydi.

Fransa, bölgenin Doğu sömürge yolları üzerinde olması sebebiyle, 19.yüzyıldan itibaren bölgeye daha fazla ilgi göstermeye başlamıştı. Buna karşılık İngiltere ise Hint yolu yönünden kendisi için önemli olan bu bölgede Fransız ağırlığını dengelemeye çalışmaktaydı ve bu sebeple de Abilama'nın rakibi olan Beşir Asaf'a destek vermektedir. Bu dönemde huzursuzluklar artmış ve ayaklanmalar meydana gelmiştir. Bu ayaklanmaların en büyüğü 1860 yılında gerçekleşmiş ve Nisan ayında güneyde Hristiyan köylülere yönelik katliamlar meydana gelmiştir. Maruni köylerinin kayıtları yakılmış ve birkaç gün içinde güney yönetim bölgesinin tamamı çatışmalara dahil olmuştur. Bu olaylar sırasında İngilizler Dürzileri, Fransızlar Marunileri, Ruslar ise Grek Ortodoksları desteklemişlerdir. İngiltere, Fransa ve diğer güçler çatışmalara son vermek için bölgeye birlik gönderme kararı almışsa da bundan önce zaten Osmanlı Devleti durumu kontrol altına almıştır (Odeh, 1986, 77).

3.2.3. Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ile Düzenlenen Yeni Dönem

1861 yılının Haziran ayında İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya'nın katıldığı bir konferans düzenlendi. Konferansta kabul edilen Cebel-i Lübnan Nizamnamesi'ne göre Lübnan'ın kuzey ve güney yönetim bölgelerini bir Osmanlı hükümdarının yönetimi altında birleştiren Mutasarrıflık (Valilik) sistemi kabul edildi. Lübnan Sayda ve Şam eyaletlerinden ayrılarak doğrudan merkeze bağlandı ve Lübnan Dağı'ndaki feodalizm tasfiye edildi. Lübnan, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacaktı ve Osmanlı Devleti adına toplanacak olan vergiler Lübnan'ın gereksinimleri için kullanıldıktan sonra kalan bölümü İstanbul'a gönderilecekti.

1915 yılına kadar sürecek olan bu yeni yönetim sistemine göre Lübnan, yönetim açısından bağımsız meclislere sahip olacak olan altı bölgeye ayrıldı. Yürütme gücünün tamamına sahip olan mutasarrıf, Avrupalı güçlerin onayıyla Osmanlı sultanı tarafından atanacaktı. Mutasarrıf, Osmanlı uyruğundan Lübnanlı olmayan bir Katolik Hristiyandı ve mutasarrıfın, kendisine yardımcı on iki kişiden oluşan bir merkezi yönetim konseyi bulunacaktı. Bu konsey dört Maruni, üç Dürzi ve Grek Ortodoks, bir Şii, bir Sünni ve bir Grek Katolik'ten oluşmaktaydı.

Bu yeni sisteme göre her bölge yerel nüfustan gelme bir vali yardımcısı tarafından yönetilmekteydi. Çeşitli mezheplerden üç ya da altı temsilciden oluşan bir konsey bu kişiye yardım etmekteydi. Dur el-Kamer şehri hükümet merkezi durumundaydı.

Yeni yönetim sisteminin uygulandığı süreç görece olarak çatışmaların durulduğu bir dönemdir. Ancak Fransa, bölgede konumunu güçlendirme çabalarının bir sonucu olarak, Marunileri kışkırtmaya devam etmiştir. Lübnan milliyetçiliğini geliştirmeye çalışmış ve Lübnan'ın bölgeye yayılması fikrini desteklemiştir. Yeni sistem bir çözüm üretmekten çok mezheplere dayanan temsil şeklini meşrulaştırarak Lübnan'ı, yabancıların bu yolla bölgeye müdahalesine daha da açık hale getirmiştir (Odeh, 1986, 81).

Bu dönemde ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda kalkınma başlamış ve Avrupa ile ilişkiler gelişmiştir. Amerika'ya göç eden Lübnanlı Marunilerin

kazanımlarını bölgedeki Hristiyan topluma aktarmaları, gelişme sürecini hızlandırmıştır. Yine bu dönemde önce Hristiyan milliyetçiliği fikri gelişmiştir. Daha sonraki dönemde ise Arap milliyetçiliği düşüncesi gelişmiş ve özellikle Maruni Araplar arasında taraftar bulmuştur. Osmanlı Devleti'nde 1908 yılında İttihat ve Terakki'nin yönetime gelmesi ise bölge halklarının Arap milliyetçiliği fikrine kayışını hızlandırmıştır (Kor, 2006, 27).

3.2.4. Birinci Dünya Savaşı ve Lübnan

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Lübnan'ı da derinden etkilemiştir. Bu dönemde Lübnan çeşitli ekonomik ve toplumsal bozulmalar yaşamıştır. Yaşanan sorunlar karşısında bir taraftan Arap milliyetçiliği daha da fazla taraftar bulurken diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin bölgede yönetim reformları yapması doğrultusunda talepler artmaya başlamıştır. Çoğunlukla Avrupa ve Amerikan üniversitelerinde eğitim görmüş Arap aydınlarının reform yapılması talebiyle başlattıkları hareketler giderek yaygınlaşmış ve bağımsızlık talebine dönüşmüştür. Bu dönemde Osmanlı'ya karşı çalışmalar yapan pek çok gizli örgüt de kurulmuştur. Osmanlı Devleti ise buna karşılık çoğu örgüt üyesini tutuklatmış, birçoğunu da idam ettirmiştir (Arı, 2004, 110).

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, Müttefikler arasında Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını öngören birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalardan birisi olan Sykes-Picot, Osmanlı'nın Orta Doğu'daki topraklarını İngiltere ve Fransa arasında paylaşmaktaydı. 1916 yılında imzalanan bu anlaşma ile Suriye ve Lübnan Fransa'nın payına düşmekteydi.

Fransa bu anlaşma doğrultusunda bazı faaliyetlerde bulunmaktaydı. 1917 yılında Paris'te kurulmasına yardımcı olduğu Suriye Merkez Komitesi, Fransız mandası altında Suriye devleti için girişimlerde bulunmaktaydı. Savaşın sonlarına doğru bu bölgede etkinliği gittikçe azalan Osmanlı Devleti, Beyrut'ta iktidarı 1918 yılında yöre halkından Umar Bey'e devretti. Böylece artık Lübnan'da bir Arap hükümeti kurulmuş oluyordu (Odeh, 1986, 82).

Aynı yılın kasım ayında, Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere ile ittifak halinde olan Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal komutasındaki Arap orduları,

İngilizler ile birlikte Suriye'yi ele geçirdiler. Savaş sırasında İngilizlerin bağımsızlık sözü verdiği Arap önderler 1920 yılının Mart ayında Şam'da Suriye Kongresi'ni düzenleyerek Faysal'ı, Filistin'i de içine alan Birleşik Suriye'nin kralı ilan ettiler (Tarakçı, 1990, 9).

Bu arada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yönetimi, Oberling College Rektörü Dr. Henry C. King ve ABD'li işadamı Charles Crane'den oluşan bir komisyonu Orta Doğu'ya göndermiştir. Mayıs-Temmuz 1919 tarihlerinde bölgeye giden ve King-Crane Komisyonu olarak bilinen komisyon, 28 Ağustos tarihinde bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre Suriye ve Filistin Arapları, Filistin ve Lübnan'ı da içeren Suriye'nin tam bağımsızlığını istemektedirler. Bu gerçekleşmeyecek olursa ABD ya da İngiliz manda yönetimini tercih etmektedirler ve Siyonizm ile bölgede kurulacak bir Fransız manda yönetimine kesinlikle karşıdırlar. Komisyon raporunda Filistin'i de içerecek biçimde kurulacak Suriye'nin krallığına Faysal'ın getirilmesini ve bu devletin ABD ya da İngiltere'nin mandası altına konulmasını önermiştir (Fırat, 2001, 201).

19-26 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan ve İngiltere, İtalya, Fransa başbakanları ile Japonya, Belçika ve Yunanistan temsilcilerinin katılımıyla San Remo Konferansı'nda ise Suriye topraklarında manda yönetimleri kurulması kararı alınmış ancak King-Crane Komisyonu önerisinin aksine Suriye ve Lübnan, Fransız manda yönetimine verilmiştir.

3.3. Fransız Mandası Dönemi (1920-1946)

Yaşanan gelişmeler King-Crane Komisyonu raporunun bulgularını doğrulayacak nitelikte olmuştur. Fransa bölgeyi kontrol altına almakta zorlanmış ve milliyetçi eğilimlere son vermek için Suriye'yi işgal kararı almıştır. Özellikle ülkedeki Müslümanlar tarafından iyi karşılanmayan Fransa, kendine daha yakın ve daha güçlü bir Lübnan oluşturmak için harekete geçmiştir (Polk, 1980,116).

24 Temmuz 1920 tarihinde gerçekleşen Maisaloun Meydan Savaşı'nda Fransızlar, Suriye'de denetimi sağlamış ve Faysal egemenliğine son vermiştir. Fransa 1 Eylül 1920 tarihinde Suriye'den bağımsız daha büyük bir Lübnan'ın kurulduğunu ilan etmiştir. Bu şekilde kuruluşu ilan edilen Büyük Lübnan, 1861 yılında sınırları

çizilmiş olan Cebel-i Lübnan sancağını, Beyrut ile diğer kıyı şehirlerini ve Bekaa'yı kapsamaktaydı.

General Gouraud'un ilan ettiği Büyük Lübnan'ın kuruluş beyannamesi Lübnan'ın sınırlarını Birinci Dünya Savaşı sınırlarına oranla dört kat daha genişletmişti. Bu bazı Lübnanlıları Fransa'ya daha da yaklaştırdı ancak Lübnan'daki dini öbeklerin arasındaki ayrılıkların önemini daha da vurguladı. Nitekim ülkedeki dini öbekler kendi inanç sistemlerine mensup olanları kendi ulusları olarak benimsiyorlardı ve bu açıdan ayrılıklar keskindi. Büyük Lübnan içinde Maruniler en kalabalık nüfusu oluşturmaktaydılar ancak sonradan dahil edilen alanlarda yaşayan Müslüman nüfus sebebiyle Marunilerin oranı % 30'a düşmekteydi. Bu durumda Maruniler iktidarda kalabilmek için sürekli olarak Fransa'ya ihtiyaç duyacaklardı. Bu noktadan hareketle sınırların bu derece büyütüldüğü ve oldukça verimli bir bölge olan Bekaa Vadisi'nin Müslüman Suriye'den koparılarak Lübnan sınırlarına dahil edildiği söylenebilir (Polk, 1980,128; Arı, 2004, 163).

3.3.1. Lübnan'da Anayasalı Yönetim

1925 yazında Suriye'de, Dürzilerin Suriye'nin birleştirilerek bir iç yönetim oluşturulması ve Fransız birliklerinin geri çekilmesi talebiyle başlattıkları ayaklanma Fransa tarafından bastırıldı. Ancak ayaklanma tamamen başarısızlığa uğramamıştı çünkü Fransa bu tür ayaklanmaları önlemek için bir Anayasa hazırlamıştı. 23 Mayıs 1926 tarihinde, 1987 yılına kadar yürürlükte kalacak olan ve bu döneme kadar fazla değişikliğe uğramayan ilk Lübnan Anayasası kabul edildi. Bu Anayasa Fransa'nın 3. Cumhuriyetini model almaktaydı ve tek kamaralı bir parlamento, cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulundan oluşan yönetim modelini benimsemekteydi. Anayasa'nın diğer önemli özelliği ise mezhepçiliğin bu Anayasa ile kamu hayatını belirleyen en temel unsur haline gelmesidir. Bu Anayasa ile bütün mezheplerin devlet idaresinde adil bir şekilde temsili esası benimsenmiştir. 1932 yılında ise Anayasa'da yapılan bir değişiklik ile cumhurbaşkanının bir Maruni, başbakanın bir Sünni, meclis başkanının bir Şii olması karara bağlanmıştır (Odeh, 1986, 84; Köse, 2006, 9; Kor, 2006, 28).

Fransa, Lübnan'da yönetim kademelerinde Fransızların olduğu bir sistemi benimsemiştir ve ülkeyi, merkezi Beyrut'ta bulunan bir yüksek komiser aracılığıyla

yönetmiştir. Böyle bir yönetim şekli tercih ederek yerli halkın bürokrasiye katılımına izin vermemiştir. Fransa'nın amacı burada olabildiğince fazla egemen olmak ve çıkarlarını korumak olduğu için politikaları da Lübnan ulusal birliğini sağlamaktan uzak olmuştur. Fransız mandası dönemi boyunca Lübnan'da etnik, dini ve mezhepsel farklılıklar olabildiğince derinleştirilmiş ve korunmuştur. Nitekim 1926 yılında kabul edilen Anayasa ile mezhepçilik kamu hayatında temel unsur haline gelmiştir. 1943 yılında kabul edilen Ulusal Pakt da aynı şekilde siyasi alanın mezhepler temelinde şekillenmesi esasına dayanmaktaydı (Arı, 2004,163).

1926 yılında ilk Anayasa'nın kabulü ile birlikte devlet başkanlığına Charles Dabbas getirilmiştir. Bundan sonraki süreçte karışıklıklar devam etmekteydi. Yüksek komiserin parlamentoyu feshetme ve Anayasa'yı askıya alma hakkı bulunmaktaydı. Yüksek komiser bunu ilk kez 1932 yılında gerçekleştirmiştir. 1936 yılında Fransa, Lübnanlı yetkililerle bağımsızlığa ilişkin bir antlaşma imzalamıştır ancak antlaşma Fransız Parlamentosunda onaylanmadığı için askıda kalmıştır. Huzursuzlukların devam etmesiyle Fransa, kendine karşı olan hareketleri bastırmak ve daha etkin hale gelebilmek için 1937 yılında Fransız manda yönetimi taraftarı Maruni milliyetçisi Emile Edde'nin devlet başkanlığına getirilmesine yardımcı olmuştur. Edde, bu dönemde başbakanlığa Müslüman Hayreddin Ahdab'ı atayarak Maruni cumhurbaşkanı ve Sünni başbakan geleneğini başlatmış oldu. 1939 yılında ise ikinci kez parlamento feshedilerek Anayasa askıya alınmıştır.

3.3.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Fransa'nın Lübnan'dan Çekilmesi

1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı Fransa'yı oldukça derinden etkilemiştir. Fransa, Alman ordusu tarafından bir ay gibi kısa bir sürede işgal edilmiştir. Savaş süresince Fransız direniş hareketinin liderliğini üstlenen de Gaulle, savaş sırasında Lübnan'a bağımsızlık vermeyi önermiştir. Ancak savaş sırasındaki gelişmeler sebebiyle bu fikrinden vazgeçmiştir. Buna karşılık Lübnan, 26 Kasım 1941 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bununla birlikte Fransa bağımsızlığa rağmen fiili olarak manda yetkilerini kullanmaya devam etmiştir. Bu süreç Lübnan'da Hristiyan ve Müslüman liderleri bir araya getirerek Fransa'ya karşı birlikte hareket etmelerine sebep olmuştur. Dış baskıların da etkisiyle Fransa 22 Kasım 1943'te cumhurbaşkanının da aralarında bulunduğu siyasi

tutukluları serbest bırakmıştır. Bu tarih Lübnan'da Bağımsızlık Günü olarak kabul edilmiştir.

Anayasal Blok adlı siyasal örgütlenmenin lideri ve tam bağımsızlık yanlısı politikalarıyla bilinen Bishara el-Huri, 22 Kasım 1943'te Lübnan devlet başkanı olmuştur. 1926 Anayasası'nın siyasi temsil konusundaki eksikliklerinin giderilmesi, topluluklar arasındaki dini çekişmelerin sona erdirilmesi ve yeni devletin kurumlarının yapılandırılması için 1943 yılında Huri ile Başbakan Riyad Sulh bir araya gelerek Ulusal Pakt (Milli Misak) olarak da bilinen yazılı olmayan bir anlaşmaya varmıştır. Bu Pakt ile Marunilerin Fransız himayesi arayışında olmayacakları ve Lübnan'ın Arap kimliğini kabul edecekleri; Müslümanların ise Lübnan'ın bağımsızlığını ve meşruiyetini tanıyacakları ve Suriye ile birleşme hayalinden vazgeçecekleri konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca siyasi alanın mezhepler temelinde şekillenmesi ve bu çerçevede cumhurbaşkanının Maruni, başbakanın Sünni ve meclis başkanının Şii olması ilkesi benimsenmiştir. Bununla birlikte mecliste ve kamuda temsilin 1932 nüfus sayımı esas alınarak, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında temsil hakkının 5/6 oranında Hristiyanlar lehine olması üzerinde uzlaşmıştır.

Fransa, manda yönetimi boyunca üst düzey yönetim kademelerine Fransız yetkilileri yerleştirmiştir. Daha küçük yerleşim birimlerinde ise son sözü söyleme hakkı bu birimlerde görev alan Fransız danışmanlara verilmiştir. Bu süreç boyunca Sünni Müslümanlar askeri kademelerden uzak durmuşlar, ülkedeki diğer öbekler ise tam tersine mümkün olduğunca askeri kadrolarda yer almaya çalışmışlardır.

Lübnan Fransız mandasından kurtulduktan sonra 1946 yılında tarihte bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra askeri yapıyı elinde bulunduran öbekler, ülkede nüfusun çoğunluğunu elinde bulunduran Sünni Müslümanların egemenliğini kırmak için uğraşacaklar ve bu durum da ordunun siyasal yaşamın içine çekilmesine sebep olacaktır. Lübnan'ın kendilerine ait olduğu iddiasındaki Maruniler, Fransa'dan aldıkları destekle hem siyasi hayatta hem ekonomik yaşamda egemenlik kurmak için Batıya yönelmişlerdir. Müslümanlar ise koparıldıklarını düşündükleri Suriye'ye yönelmiş ve kendilerini Arap dünyasının bir parçası olarak görmüşlerdir (Arı, 2004, 168).

Lübnan'da bu dönemde % 30 oranında Maruni, % 50 oranında Sünni, Şii ve Dürzi Müslüman, % 10 dolayında Grek- Katolik ve Grek-Ortodoks ile % 5-10 dolayında Katolik Ermeni bulunmaktaydı. Her mezhep ya da dinsel öbek kendi içinde ayrı bir örgütlenmeye sahipti ve siyasi güç belli ailelerin elinde bulunmaktaydı. Bu durum daha sonraki yıllarda da aynı şekilde devam edecek Lübnan'daki karışıklıkların önemli bir sebebi olarak varlığını koruyacaktır.

II. Dünya Savaşı'ndan ağır bir yıkımla çıkan Fransa, kontrolü daha fazla elinde tutamayacağını anlayarak ülkeden birliklerini çekmek zorunda kalmıştır. Ülke, 22 Mart 1945 tarihinde Arap Ligi'ne üye olmuş ve aynı sene Birleşmiş Milletlere (BM) kabul edilmiştir. En son olarak ise 31 Aralık 1946 tarihinde Fransız- Lübnan Anlaşması'nın imzalanması ile Fransız birlikleri tamamen çekilmiştir.

3.4. Bağımsızlık Süreci ve İç Savaş (1946-1978)

1943 yılında iktidara gelen Bishara el-Huri 1952 yılına kadar yönetimde kalmıştır. Aslında 1926 Anayasası altı yıllığına seçilen cumhurbaşkanının ikinci bir kez seçilmesine olanak vermemekteydi. Huri tekrar seçilebilmek için Anayasa'da değişiklik yapmıştır. Ancak ülkedeki diğer Marunilerin karşı çıkmalarıyla 1952 yılında istifa etmek zorunda kalmıştır.

Lübnan bu dönemde bölgenin liberal demokratik parlamenter sisteme sahip tek istikrarlı ülkesi olmuştur. Liberal politikalar, dış ticaret sınırlamalarının kaldırılması, bankacılık sisteminin düzenlenmesi ile gizli hesap açabilme imkanının sağlanması gibi daha pek çok imkanlar ülkeyi uluslararası sermaye açısından cazip hale getirmiştir. Bunun yanı sıra eğitim ve turizm açısından da Orta Doğu'nun merkezi haline gelmiştir. (Arı, 2004, 290).

Bununla birlikte 1948 yılında İsrail'in kurulduğunun ilan edilmesiyle ilk Arap-İsrail savaşı yapılmış, bu süreçte pek çok Filistinli mülteci Lübnan'a akın etmiştir. Zaten hassas bir nüfus dengesi üzerine oturan Lübnan'da bu gelişme daha sonraki dönemlerde de çatışmaların ana unsurlarından birisi olarak varlığını korumuştur.

1952 yılında cumhurbaşkanı seçilen Camille Chamoun öncelikle bağımsız girişime ağırlık vermiş ve bankacılık sistemini daha da liberal hale getirmiştir.

Ayrıca bazı hukuksal ve yönetsel reformlar da gerçekleştirmiştir. Bu dönemde basına, siyasi partilere ve muhalefet çalışmalarına özgür ortam sağlanmıştır. Toplumsal alanda demokrasinin gelişimine ağırlık verilmiş ve kadınlara seçme hakkı tanınmıştır.

3.4.1. Soğuk Savaş Dönemi

Bütün bunlarla birlikte bağımsızlığın ilk yılları, ekonomik olanakların yeterli olması sebebiyle toplumsal kesimlerin birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışmadıkları istikrarlı bir ortam oluşturmuştur. Ancak Soğuk Savaş dönemi etkilerinin Orta Doğu'ya da yansımaya başladığı 1950'li yıllar Lübnan'da çeşitli sorunların başlangıcı olmuştur. Bu dönem Arap milliyetçiliğinin geliştiği bir süreçtir. Mısır'da 1952 yılında gerçekleştirilen darbe sonucu Kral Faruk yönetimine son verilmiş ve 1953 yılında cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu hareketin önderi durumundaki Cemal Nasır Lübnan'daki Müslüman milliyetçileri de etkilemiştir.

26 Temmuz 1956 tarihinde Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Nasır, Fransız-İngiliz ortaklığı şeklinde yönetilen Süveyş Kanalı'nda şirket yönetimine el koymuş ve kanalı millileştirmiştir. Bu durum kanal bölgesinin güvenliği gerekçesiyle İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Mısır'a girmesine sebep olmuştur. BM taraflara ateşkes çağrısı yaparken Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'yı sert şekilde uyarmıştır. ABD ise eylemi onaylamadığını belirtmiştir.

Lübnan Cumhurbaşkanı Chamoun ise bu olaylar sırasında İngiltere ve Fransa'ya herhangi bir tepkide bulunmadığı gibi bu ülkelerle ilişkilerini de kesmemiştir. Soğuk Savaş'ın bölgedeki tarafları belli olmuş, ABD ise buna karşılık Orta Doğu ile ilgili olarak 5 Ocak 1957 tarihinde Eisenhower Doktrini'ni ilan etmiştir. Doktrin esas olarak komünizm tehdidine karşı bölge ülkelerinin korunması ilkelerini benimsemektedir. Chamoun ise Mart 1957'de doktrini kabul ettiğini ilan etmiştir.

Chamoun da Huri gibi cumhurbaşkanlığı süresini uzatmak istemiş, buna karşın Müslüman milliyetçilerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Nitekim ülkedeki Müslümanlar artık koşulların değiştiğine ve Müslümanların ülke yönetiminde daha fazla yer almaları gerektiğine inanmaktadırlar. Müslüman öbeklerin bu gelişmelerden

önce, Mısır ile Suriye arasında kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne katılma talebinde bulunmalarıyla birlikte Chamoun'a karşı direnişleri, olayların daha da şiddetlenmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte direnişin Mısırlı lider Nasır tarafından da desteklenmesi, olayları Beyrut dışına taşıyarak Sayda ve Trablus gibi kentlere de yaymıştır. Böylece Mayıs 1958'de patlak veren iç savaş karşısında Chamoun orduyu kullanmak istemiş fakat bu isteği, ordunun içsel sorunlarda kullanılamayacağı gerekçesiyle yine bir Maruni lider olan General Fuad Şahab tarafından reddedilmiştir. Buna karşılık Chamoun bunu bir komünist saldırı olarak nitelendirmiş ve Eisonhower Doktrini çerçevesinde ABD'den yardım istemiştir (Kor, 2006, 30; Arı, 2004, 293).

ABD iç savaşın başlamasından altı gün sonra bölgeye hava yoluyla silah sevk etmiştir. Temmuz 1958'de ise Irak'ta General Kasım tarafından monarşi devrilmiştir ve artık Irak, Arap milliyetçi güçlerine destek vermektedir. Bunun üzerine Chamoun'un da talebiyle ABD, Doğu Akdeniz'de bulunan 6. Filo ile Lübnan'a çıkarma yapmıştır. Buna rağmen Chamoun tekrar cumhurbaşkanı seçilememiştir.

Yirmi gün süren siyasi bunalım döneminin ardından Maruni General Fuad Şahab cumhurbaşkanı seçilmiştir. Şahab başbakanlığa Raşid Kerami'yi atamıştır. Kerami ise Kuveyni, Cemayel ve Edde ile birlikte kabineyi kurmuştur. ABD kuvvetleri aynı ay içinde Lübnan'ı terk etmiştir.

Hem Müslümanların hem Hristiyanların desteğini sağlayan Şahab öncelikle 1958 olayları sırasında ortaya çıkan talepleri de dikkate alarak çeşitli alanlarda reform hareketleri başlatmıştır. Daha merkezi bir bürokratik yapı oluşturarak Müslümanlara yönetim kademelerinde daha fazla yer vermeye başlamıştır. Bunların yanı sıra Şahab döneminde alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmiş ve ülkenin yol, su, elektrik gereksinimleri önemli ölçüde karşılanmıştır (Arı, 2004, 294).

Bununla beraber bu dönemde de toplumsal ilişkilerde etnik, dinsel ya da feodal bağlılıkların belirleyiciliği unsuru ortadan kaldırılamamıştır. Bu bölünmüşlüğün yanında zaim adı verilen feodal toprak ağalarının toplumsal ve

siyasi alanda hakimiyetleri, Lübnan politikasında her zaman belirleyici bir öneme sahip olmuştur. Şahab'ın politikaları bu kurumlarla mücadele etmekten uzak kalmış ve geçici olmuştur (Odeh, 1986,30).

1964 yılında cumhurbaşkanı olan Charles Hula dönemine esas olarak ülkedeki ekonomik çöküntü damgasını vurmuştur. Bununla beraber İsrail'in, kaynağı Lübnan olan Ürdün Irmağı sularını çevirmesi, ülkede politik bunalıma sebep olmuştur. Lübnan anlaşmazlıkta İsrail'in karşısında yer almak istememiştir. Bu sebeple Lübnan'ın güney sınırının savunulması için Mısır ve Suriye'den gelen teklifi kabul etmemiştir.

Bu dönemde Lübnan'ın İsrail ile karşı karşıya gelmek istemediği diğer bir konu da Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) olmuştur. Lübnan'daki mülteci kampları, 1964 yılında kurulan örgütün eğitim merkezleri haline gelmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında Gazze ve Batı Şeria'nın İsrail işgaline uğraması ve 1970 yılında Filistinli gerillaların Ürdün'den çıkarılması sebebiyle Lübnan, İsrail'e karşı Filistin mücadelesinin en önemli merkezi haline gelmiştir. Bununla birlikte FKÖ mücadelesine karşı İsrail'in Lübnan'ı hedef alan saldırıları, Maruniler ve Lübnan güvenlik güçleri ile Filistinliler arasında çatışmalara yol açmıştır (Odeh, 1986, 184; Kor, 2006, 30).

31 Aralık 1964 tarihinde İsrail'de gerçekleştirilen ilk Filistin askeri hareketini yöneterek ilk kez ismini duyuran El-Fetih örgütü bu tarihten sonra, İsrail ile mücadelede etkisiz kaldığı düşünülen FKÖ kadrolarına hakim olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Fetih lideri Yaser Arafat 1968 yılında FKÖ başkanlığına seçilmiştir.

Yaser Arafat'ın liderliğiyle İsrail'e karşı çok yönlü bir mücadele başlatılmıştır. 1968 yılındaki Karameh Operasyonu sırasında İsrail'e ağır kayıplar verdiren Filistinli gerillaların Güney Lübnan'da artan varlığı gitgide büyüyen bir sorun olmaktaydı. Bu gerillaların İsrail'e saldırılar düzenlemesi bir taraftan İsrail hükümeti ile Lübnan hükümetini karşı karşıya getirirken diğer taraftan Lübnan ordusu ve hükümeti ile Filistinlileri ve Filistinlilere destek veren Lübnanlı Müslümanları çatışmaya itmekteydi. Nitekim Aralık 1968'de İsrail'in Beyrut

Uluslararası Hava Limanına saldırması Lübnan halkının tepkileriyle hükümet değişikliğine sebep olmuştu (Arı, 2004, 429; Odeh, 1986, 185).

FKÖ 1967 Savaşı ile Gazze'yi İsrail'e kaptıran Mısır tarafından daha fazla desteklenmeye başlamıştı. İsrail'in Lübnan'daki politikalarının karşısında Suriye de burada etkin olmak amacındaydı. Suriye, Filistin hareketine hakim olabilmek için bu yıllarda kurduğu SEİKA örgütünü kullanmaya çalışmakta ve FKÖ'ye silah yardımı yapmaktaydı. Güney Lübnan'da bu destekle İsrail'e karşı gelişen Filistinli gerillaların varlığı ülkedeki bölünmeleri daha da artırdı. Ülkedeki Maruniler, İsrail'i müttefik olarak görüyorlardı. Nitekim ordu İsrail'in Filistin mülteci kamplarına saldırılarında sessiz kalmış ve çoğu zaman da Filistinlileri durdurmaya çalışmıştır. Başbakan Kerami ise tüm bu karmaşanın içinde ordu ve direniş arasında uzlaşma sağlamak zorunda kalmıştı. Nitekim 12 Haziran 1969 tarihinde imzalanan Kahire Anlaşması bu doğrultuydu (Arı, 2004, 429; Odeh, 1986, 194).

Kahire Anlaşması'na göre Lübnan hükümeti artık Filistinli gerillalara dokunmayacaktı. Filistinli gerillalar kampları askeri amaçlarla kullanabilecek ve buralarda silah bulundurabileceklerdi. Ayrıca Lübnan'da yaşayan diğer Filistinliler de gerilla kamplarına dahil olabileceklerdi. Buna karşılık gerillaların Lübnan topraklarından İsrail tarafına ateş açmaları ve gerilla kamplarının Lübnan köylerine belli bir mesafeden yakın olmaları yasaklanıyordu. Lübnan'daki Filistin kamplarında bulunan Filistinliler askeri eğitime tabi tutulmayacaklardı. Sonuç olarak Filistinliler de Lübnan'ın içişlerine karışmayacak ve Lübnan'ın güvenliğini tehlikeye atacak girişimlerde bulunmayacaklardı.

Fakat bu anlaşma FKÖ'nün Lübnan'ın içişlerine karışmasını engelleyememiş ve FKÖ Lübnan sınırları içinde Lübnan'dan bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durum ülkedeki gerginliği tırmandırmış ve Marunilerin İsrail ile ilişkilerini güçlendirmiştir. 1970 yılında Başbakan Kerami ve İçişleri Bakanı Kemal Canbulat'ın gerillalara müdahale edilmemesini istemesi ve Cumhurbaşkanı Hulu'nun bunu kabul etmemesi üzerine ortaya çıkan gerginlik 1970 yılında Falanjist milislerin Filistinli komandalara saldırmaları ile iyice artmıştır. Maruni Falanjist

Partisi lideri Pierre Cemayel'in cumhurbaşkanlığı adaylığının gündemde olması ile geri adım atması, durumun daha da büyümesini önlemiştir.

1970 yılındaki seçimi Süleyman Franjiye, Sünni Saeb Salam ve Şiiilerin lideri Kemal Esad'ın da desteğini alarak kazanmıştır. Franjiye müttefiki olan Saeb Salam'ı başbakanlığa Kemal Esad'ı da meclis başkanlığına getirmiştir.

1969 Kahire Anlaşması İsrail'i fazlasıyla rahatsız etmiş ve İsrail tepki olarak Güney Lübnan'a saldırılarını artırmıştır. Bu saldırılar FKÖ, El-Fetih ve diğer gerillaların Ürdün'den çıkarılması üzerine Lübnan'a yerleşmeleriyle daha da artmıştır. 9 Nisan 1973 tarihinde Filistinli gerillaların Lefkoşe'deki İsrail elçiliğini basıp elçiyi öldürmeye çalışması ve El-Al Havayollarına ait uçağa saldırı girişiminde bulunması, gerilimi artırmıştır. Bunun üstüne İsrail, FKÖ karargahına baskın yaparak Arafat'tan sonra gelen üç önemli lideri öldürmüştür. Lübnan Başbakanı Saeb Salam istifa ederek konuyu BM'ye taşımıştır. Güvenlik Konseyi ise 332 Sayılı Karar ile, Lübnan'a düzenlediği saldırılarla Lübnan'ın toprak bütünlüğünü ihlal ettiği için İsrail'i kınamıştır.

1973 yılının sonuna gelindiğinde Lübnan'daki gerginliğin üç önemli unsuru iç politika, ekonomik sorunlar ve Filistin sorunuydu. İç savaşa giden süreçte Lübnan'da ekonomik olarak en büyük sorun dengesiz gelir dağılımıydı. Güneydeki çatışmalardan kaçan veya devletin ticari tarım için gerekli sulama ve ulaştırma hizmetlerine kaynak ayırmaması sebebiyle ekonomik sıkıntı çeken halkın çoğu Beyrut'ta kenar mahallelerde yaşamaya başlamıştı. Bununla birlikte ülkede başkent Beyrut başta olmak üzere büyük şehirlerde özellikle Maruni Hristiyanların oldukça iyi ekonomik koşullara sahip olmasına karşılık genellikle Güney Lübnan'da Müslümanlar ve Filistinli mültecilerin neredeyse yoksulluk sınırının altında yaşamaları, Hristiyan ve Müslüman unsurlar arasındaki düşmanlığı her geçen gün artırmaktaydı (Cleveland; 2008, 426).

İç politikayı ve diğer ülkelerle olan gündemi belirleyen unsur ise Filistin sorunuydu. Arap-İsrail savaşlarından sonra ülkeye göç eden Filistinliler ile artan Müslüman nüfus 1970'lerde çoğunluğu oluşturmaya başlamıştı. Müslümanlar artık şartların değiştiğini ve yönetim yapısında Müslüman nüfus lehinde değişiklik

yapılması gerektiğini savunmaktaydı. Ayrıca Güney Lübnan'daki Filistinli gerillalarla İsrail arasında yaşanan sorunların Lübnan'ın bütününe etkilemesi, ülkede Filistin sorunuyla ilgili kamplaşmaları meydana getirmişti.

Lübnan'da bir tarafta Filistin'i destekleyen bir blok diğer tarafta ise Edde'nin Ulusal Blok'u, Cemayel'in Falanjist Partisi ve Chamoun'un Özgür Milliyetçi Partisi'nden oluşan karşı blok bulunmaktaydı. Falanjist Parti ve Franjiye'nin özel milisi gibi sağ kanat parti ve örgütler ve daha küçük sağcı öbekler silahlanmaya başlamıştı. Bununla birlikte karşı cephede yer alan Dürzi lider Kemal Canbulat'ın İlerici Sosyalist Partisi, Lübnan Komünist Partisi, Komünist Eylem Örgütü ve Arap Sosyalist Baas Partisi gibi partileri içeren Lübnan Ulusal Hareketi örgütleri ise FKÖ'nün şemsiyesi altında silahlanmaya başlamışlardı (Arı, 2004, 432; Odeh, 1986, 204).

Katolik Maruni üstünlüğünü koruyan sistemin devamını isteyen, Filistinlilerin varlığından rahatsızlık duyan ve İsrail ile iyi ilişkiler geliştirmeyi savunan siyasi güçlerden oluşan sağ kanat Lübnanlılar cephesini oluşturuyordu. Karşı tarafta bulunan ve Müslümanlar ile genellikle Ortodoks mezhebine bağlı Hristiyanlardan oluşan Lübnan Ulusal Hareketi ise ülkenin nüfus yapısı değiştiği için sistemin Müslümanlar lehine düzeltilmesini istiyordu (Boran, 2007, 136; Beşara, 2002, 47).

Bu şartlar altında 17 Mayıs 1973 tarihinde İkinci Kahire Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma ile Lübnan'ın egemenliği ve Filistin devriminin güvenliğinin garanti altına alındığı bildirilmiştir. Fakat bu anlaşma da ülkedeki gerginlik ortamının bir çatışmaya dönüşmesini engelleyemeyecektir.

İç savaşı tetikleyen olay, ülke balıkçılığının ve özellikle de Sayda'da balık avlama imtiyazının Chamoun'un sahibi olduğu bir şirketin tekeline verilmesi olmuştur. Bu duruma geçimlerini balıkçılıkla kazanan Saydalı balıkçıların karşı çıkmasıyla olaylar başlamıştır. 1975 Şubat ayında balıkçıların liderliğini yapan Müslüman balıkçı, askerlerin açtığı ateş sonucu ölmüştür.

Savaşı başlatan olay ise 13 Nisan 1975 tarihinde gerçekleşmiştir. Falanjist lider Beşir Cemayel'in dini tören için bulunduğu kilisenin önünde kimliği belirsiz

kişilerce ateş açılmıştır. Bu olayda ölen Falanjistleri bahane eden Falanjist milisler aynı gün aynı yerde Filistinli mültecileri taşıyan bir otobüse ateş açmıştır. Bu gelişme üzerine Beyrut'ta başlayan çatışmalar tüm ülkeye yayılmıştır.

Gelişmeler üzerine FKÖ lideri Arafat, Arap ülkelerine diplomatik girişim çağrısında bulunmuştur. Canbulat liderliğinde toplanan radikaller ise cumhurbaşkanından Falanjist Parti'nin derhal yasaklanmasını istemişlerdir. Arap Birliği Genel Sekreteri Mahmud Riad'ın müdahalesi üzerine ateşkes ilan edilmiş ancak daha sonrasında olaylar tekrar başlamıştır. Nitekim bu şekilde başlayan iç savaş sürekli olarak başarısız ateşkeslere tanık olacaktır.

1975 Mayıs ayına gelindiğinde yabancı elçiliklerin terk ettiği Beyrut'un doğusu Falanjistlerin batısı ise Müslümanların denetimindeydi. Temmuz ayında Kerami başbakan olarak Falanjist Parti'yi dışarıda bırakan kabineyi kurmuş ve ilk iş olarak İsrail'e karşı yapılan elli beş şikayeti BM'ye sunmuştur. Buna karşılık Falanjist Parti çatışmalarını Bekaa bölgesine yayma kararı almıştır ve bir hafta sonra da çatışmalar Lübnan'ın kuzeyine yayılmıştır. Ayrıca İsrail saldırıları şiddetlenmiş ve Lübnan'daki tüm Filistin mülteci kampları İsrail tarafından havadan bombalanmıştır.

8 Ekim 1975 tarihinde savaş artık tüm Lübnan'a yayılmıştır. 6 Aralık 1975 tarihinde ise Kara Cumartesi olarak bilinen katliam gerçekleşmiştir. Bu olayda Falanjistler iki yüzü aşkın sivili öldürmüşlerdir. Buna karşılık Lübnan Ulusal Hareketi'ne ait güçler karşı saldırıya geçerek Falanjistlerin karargahları durumunda olan otellere saldırmışlardır. Bu saldırılar Lübnan'ı çatışan öbekler arasında çeşitli kontrol bölgelerine ayırmıştır (Arı, 2004,437).

Aralık ayında önemli bir gelişme de Maruni Keşişler Tarikatı'nın Lübnan'ın bir Sünni tehdidiyle karşı karşıya olduğunu ilan etmesidir. Tarikat Filistinlileri de bu tehdidi artırmakla suçlamıştır. Bu sorunun çözümü olarak da Lübnan'ın birleşmeden önceki sınırlarına dönülmesinin olduğunu belirtmiştir. Sağ kanattan Cemayel tarikatı desteklemiş, uluslararası komünizmi sorun yaratmakla suçlamıştır ve eğer sorun çözülmezse ülkenin bölüneceği tehdidinde bulunmuştur. Buna karşılık Edde ise ABD'yi Lübnan'ı bölmeye çalışmakla suçlamıştır.

Sağ kanadın ciddi bir bölme girişiminde bulunacağından korkan Suriye Dışişleri Bakanı ise verdiği demeçte Lübnan'ı bölme girişimlerine karşı çıkacaklarını ancak ülke bölünürse de Lübnan'ın Suriye'nin bir parçası haline geleceğini açıklamıştır. İsrail de buna karşılık benzer bir bildiri yayınlamış ayrıca Müslüman gücün gelişmesi ve Lübnan'a dış müdahale konularında tarafsız kalamayacağını açıklamıştır.

3.4.2. Ulusal Cephe'nin Güçlenmesi

Suriye'den yardım gören Ulusal Cephe 1976 Ocak ayı başlarında üstünlük elde etmiş durumdaydı. Lübnanlılar Cephesi'nin yenilmesini bölgedeki çıkarlarına aykırı bulan ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'a olaylara müdahale ederek Filistinlileri durdurmadığı takdirde bu işin İsrail tarafından tek başına üstlenileceği mesajını verdi.

Lübnan'da ordu, yönetim, parlamento ve adli makamlar artık görevlerini yerine getirememektedir. Bunun başlıca sebebi yönetimin üst kademesinin çatışan tarafların elinde olmasıydı. Ordu da kendi içinde bölünmüş durumdaydı. Dolayısıyla olaylara müdahale edebilecek sağlam bir kurum kalmamıştı. Böyle bir ortam içinde 7 Şubat 1976 tarihinde Cumhurbaşkanı Franjiye Suriye'yi ziyaret etti. Lübnan birliğinden söz eden ve Kahire Anlaşması'nın uygulanmasını garanti eden bir bildiriye yayınlandı. Ayrıca Anayasal Doküman olarak bilinen on yedi maddeden oluşan bir belge hazırlandı. Bu belge Ulusal Pakt ile kabul edilen; cumhurbaşkanının Maruni, başbakanın Sünni ve meclis başkanının Şii olması ilkesini benimsiyordu. Parlamantonun Hristiyan ve Müslümanlar arasında eşit olarak bölünmesi, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi, kamu hizmetlerinde yerinden yönetimin uygulanması, ordunun güçlendirilmesi, başbakanın parlamento tarafından seçilmesi, Hristiyan ve Müslümanlar arasında paylaşılan üst görevler hariç kamu yönetiminde mezhep farklılığının belirleyici olmaması gibi hükümler öngörülmektedir.

Bu gelişme Müslümanlara daha fazla nüfuz sağlayacaktı ve Lübnan Cephesi'nden tepki gördü. Ulusal Cephe ise belgeyi kısmen kabul etmekte ancak mezhebe bağlı yapıyı daha da yerleştirecek olmasından dolayı da belgeye karşı çıkmaktaydı. Tüm bunlar olurken Ulusal Cephe başarıyla ilerlemekteydi. Ulusal Cephe'nin kazandığı başarılar Suriye'nin tasarılarına tersti çünkü Suriye, Lübnan

birliğinin sağlanmasını istiyordu ancak Ulusal Cephe'nin başarıları Lübnan'da birliğin ötesinde demokratik güçlerin gelişmesini sağlıyor ve bunu tüm bölge devletlerine yayabilecek bir kapasite taşıyordu. Suriye bu durumu kendi yönetimi için bir tehdit olarak algılamaktaydı. Ayrıca gelişen olaylar karşısında ABD desteğiyle bölgeye İsrail müdahalesi Suriye'nin Lübnan'daki etkinliğini sona erdirebilirdi. Tüm bu sebeplerle Suriye, ABD yönetiminin uyarısı ve Franjiye ile temaslarının sonucunda Lübnan Cephesi'ni desteklemeye başladı. Şam yönetimi artık Ulusal Hareket üyelerini ülkeyi bölmekle suçlamaktaydı (Odeh, 1986, 263; Arı, 2004, 438).

8 Nisanda Fransa, ABD'nin Lübnan'daki faaliyetlerine karşı olduğunu ve Suriye'nin Lübnan'daki üstünlüğünü ve karar verme yetkisini tanıdığını ilan etmiştir. Bu arada Ulusal Cephe içinde önceden beri az da olsa var olan görüş ayrılıkları belirginleşmeye başlamıştır. Şii lider İmam Musa Sadr, Ulusal Cephe'nin programını eleştirmeye başlamış ve özellikle laikleştirme önerisine saldırmıştır. Bu şekilde Suriye'nin de görüşleri ile paralel bir tutum sergilemiştir. Nisan ayından itibaren başlayan Suriye kuvvetlerinin Lübnan'a girişi ve 1 Haziran 1976 tarihinde ülkeyi tamamen işgal etmeleri, Suriye yanlısı güçlerin ayrı cephe oluşturmak üzere Ulusal Cephe'den kopmalarına sebep olmuştur. Bu gelişmelerle gittikçe zayıflayan Ulusal Cephe karşısında Lübnan Cephesi ülkenin her tarafında üstünlüğü ele geçirmeye başlamış, Filistin mülteci kamplarında katliamlar gerçekleştirmiştir (Odeh, 1986, 275).

Mayıs 1976'da Suriye'nin desteklediği Elias Sarkis Lübnan cumhurbaşkanı seçilmiştir. Sarkis, cumhurbaşkanlığı dönemi boyunca orduyu yeniden kurma ve tarafları uzlaştırarak istikrarı sağlama girişimlerinde bulunmuştur. Ancak özel milisler dağılmayı reddetmişlerdir. Bununla birlikte dış destekli çatışmalarda güven ortamı sağlanamamış ve çatışmalar devam etmiştir (Cleveland, 2008, 429).

17 Ekim 1976'da Lübnan, Suriye, Mısır, Kuveyt ve Suudi Arabistan devlet başkanlarının katılımlarıyla Riyad'da düzenlenen toplantı ile Riyad Anlaşması kabul edilmiştir. Bu anlaşma kapsamlı bir ateşkesi öngörüyordu. Ayrıca 2/3'si Suriye askerlerinden oluşacak olan otuz bin kişilik Arap Caydırma Gücü'nün, barış ve

güvenliğin korunmasına yardımcı olmak için Lübnan'a yerleştirilmesine karar verildi. Arap Caydırma Gücü Suriye dışında Suudi Arabistan, Yemen, Sudan, Libya ve Birleşik Arap Emirlikleri kuvvetlerinden oluşacaktı. 21 Ekim 1976'da ateşkes yürürlüğe girdi ve çatışmalar son buldu. Kasım ayına gelindiğinde Arap Caydırma Gücü Lübnan'da güney hariç önemli bölgeleri kontrol altına almıştı.

Ancak bu önlem de çatışmaları tamamen durduramayacaktır. 1977 yılında tekrar başlayan çatışmalara yeni taraflar katılmıştır. Ulusal Cephe'nin Lübnan topraklarının % 80'ini kontrol altına aldığı ve neredeyse yönetimi ele geçireceği zaman karşı tarafın lehine savaşa giren Suriye ile Lübnan Cephesi'nin dostluğu artık sona ermiştir. Bununla birlikte artık iki karşıt cephenin savaşımının ötesinde ikisinin de kendi içindeki çeşitli öbeklerinin mücadelesi de söz konusudur. Hristiyanlarla Suriye askerleri, Müslümanlarla Hristiyanlar, İsrail ile Filistin gerillaları, Müslüman ve Hristiyan mezhepler kendi içlerinde birbirleriyle çatışma halindeydi. 1977 yılında İlerici Sosyalist Parti ve Ulusal Cephe lideri Kemal Canbulat'ın öldürülmesi, Dürzilerle Maruniler arasında çatışmalar başlatmıştır. Bağımsız Maruni devleti kurma amacındaki Falanjist milislerin, Suriye yanlısı tutum sergileyen Franjiyelerden Süleyman Franjiye'nin oğlu ve 1975 yılında kurulan Zhgorta Kurtuluş Ordusu önderi Tony Franjiye ve çocuklarını öldürmesi de bu iki taraf arasında nüfuz mücadelesi ve çatışmaları artırmıştır (Odeh, 1986, 300; Arı, 2004, 438).

Kemal Canbulat öldürülünce yerine Suriye yanlısı oğlu Velid Canbulat geçmiştir. Riyad Anlaşması sonrası düzenlenen FKÖ ile Suriye ilişkileri İsrail'i rahatsız etmiştir. Bu şekilde Lübnan'da etkisi artan Suriye'ye karşılık vermek, karşı cephenin güçlerine destek olmak ve kendi konumunu ülkede güçlendirmek için İsrail, 11 Mart 1978 tarihinde gerçekleşen ve otuz iki İsrail vatandaşının hayatını kaybettiği otobüs saldırısını bahane ederek 14 Mart 1978 tarihinde Lübnan'ı işgale başlamıştır.

Yirmi beş bin kişilik askeri kuvvetle deniz, hava ve karadan Lübnan'ın işgal edildiği Litani Operasyonu sırasında Filistinli gerillalar Litani Nehri'nin kuzeyine çekilmiş ve bini aşkın insan hayatını kaybetmiştir. 19 Mart 1978 tarih ve 425 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile İsrail'in bölgeden çekilmesi ve yerine altı bin kişilik BM kuvvetlerinin (UNIFIL) yerleştirilmesi öngörülmüştü. BM kuvvetleri Lübnan otoritesinin yeniden kurulmasına yardımcı olacaktı.

İsrail, bu karara rağmen çekilme işlemini geciktirince BM'in 427 Sayılı Kararı kabul edilmiştir. Bu karar üzerine İsrail bölgeden tamamen çekilmekle birlikte bu alanda denetimini kaybetmemek için Falanjist Maruni kuvvetlerini desteklemeye devam etmiştir. Lübnan ordusu komutanı Maruni Binbaşı Saad Haddad İsrail'den aldığı destekle bölgede askeri denetim kurmuş ve BM kuvvetlerini dahi bölgeye sokmamıştır. Savaş bundan sonra BM kuvvetleri ile Haddad kuvvetlerinin İsrail destekli mücadelesini de kapsayacaktır (Arı, 2004, 443).

1980 yılına gelindiğinde çatışmalar daha kapsamlı hale gelmiştir. Filistin-İsrail çatışmalarıyla kuzeye göç etmek zorunda kalan Şiiiler burada Sünnilerle çatışmaya başlamıştır. Bölgeye barış ve güvenliğin korunmasına yardımcı olmak için yerleştirilen ve esas olarak Suriye güçlerinden oluşan Arap Caydırma Gücü ise Doğu Beyrut ve Kuzey Lübnan'da Hristiyan güçlerle çatışma halindeydiler. Lübnan Dağı bölgesinde Hristiyanlarla Suriye kuvvetleri, Bekaa'da ise Suriye ile İsrail askerleri çatışma halindeydi.

3.5. İsrail İşgalinden Günümüze (1978-...)

İsrail'in 1978'de Güney Lübnan'ı işgali Lübnan'daki FKÖ varlığını sona erdirmemişti. 1978 işgali sırasında İsrail sadece güneye yapılacak operasyonlarla FKÖ'yü ortadan kaldıramayacağını ve Lübnan'daki siyasi istikrarsızlığı ortadan kaldırmadan Filistinlilerin Lübnan üzerindeki etkisini yok edemeyeceğini anlamıştı. Bu sebeplerle İsrail, Irak ile İran arasındaki savaşın bölge ülkelerini meşgul etmesinden de yararlanarak 6 Haziran 1982'de Lübnan'ı işgale başlamıştır (Cleveland, 2008, 430).

İsrail Başbakanı aşırı milliyetçi Menahem Begin ve Savunma Bakanı Ariel Şaron FKÖ'nün varlığını sona erdirmek, Suriye'nin Lübnan'daki varlığına son vermek ve Falanjistlere yardım etmek amacıyla Galilee Barış Operasyonu adıyla işgali başlatmıştı. Bu zamanlamada Temmuz sonunda Arap Gücünün görevinin sona erecek olması etkili olmuştur. İsrail birkaç gün içinde BM kuvvetlerini de aşarak başta Beyrut olmak üzere Lübnan'ın tamamını işgal etmiştir. İsrail'in Mısır ile yaptığı Camp David Anlaşması İsrail'e, karşılık görmeyeceği düşüncesiyle hareket serbestliği sağlamıştır.

İşgal sırasında Falanjistlerle İsrail tam bir işbirliği içinde hareket etmişler ve bu yüzden müttefik Marunilerin yaşadığı yerlere zarar verilmemiştir. Öteki taraftan diğer bölgeler önemli ölçüde zarar görmüş ve pek çok kişi hayatını kaybetmiştir. Bu dönemde ABD ile iyi ilişkiler içinde olan ve Irak-İran Savaşı sırasında Irak'ı destekleyerek buraya odaklanmış olan Arap devletleri, İsrail'e karşı savaşarak ABD'yi karşılıklarına almak istememişlerdir. Yine Irak-İran Savaşı'nda İran'ı destekleyen Suriye, Lübnan'a fazla ilgi gösterememiştir. Buna rağmen Suriye, İsrail ile çatışmalarında seksen beş Sovyet yapımı uçağını kaybetmiştir. Bölgede olası bir Sovyet müdahalesinden çekinen İsrail, Suriye ile ateşkes yapmıştır (Arı, 2004,450).

Bu sırada İran'ın gönderdiği ve daha sonra kurulan Hizbullah Örgütü'nün temellerini atacak olan bin kişilik Devrim Muhafızı, Lübnan'ın Bekaa Vadisi'ne yerleşmiştir. Galilee bölgesindeki Yahudileri Filistin saldırılarından korumak amacıyla olduğunu ilan eden İsrail'in Menahem Begin hükümeti, barış operasyonu adı altında pek çok sivil katletmekteydi. Nitekim Suriye ile yapılan ateşkes fazla sürmemiş ve çatışmalar tekrar başlamıştır. Bunun üzerine İsrail kabinesi Suriye ve FKÖ dahil tüm yabancı kuvvetlerin Lübnan'dan çıkarılması kararını aldı.

27 Haziran 1982'de Yaser Arafat'ın Beyrut'tan çıkmayı kabul etmesiyle ve ABD elçisi Philip Habib'in aracılığıyla, FKÖ liderliği 21 Ağustos 1982'de Beyrut'u terk etmeye başlamıştır. ABD elçisinin hazırladığı Habib Planı doğrultusunda Beyrut'u terk eden savaşçılar Suriye, Irak, Ürdün Tunus, Yemen ve Sudan gibi çeşitli ülkelere yerleşmişlerdir.

3.5.1. Çok Uluslu Gücün Bölgede Görevlendirilmesi

Plan sadece Suriye ve FKÖ'nün Lübnan'ı boşaltmasını öngörmekte, İsrail için bir hüküm içermemekteydi. FKÖ birlikleri Lübnan'dan ayrılırken hafif silahlarını beraberlerinde götürebileceklerdi ancak ağır silahlarını Lübnan ordusuna teslim edeceklerdi. Bu süreçte Amerikan, Fransız ve İtalyan askerlerinden oluşan Çok Uluslu Güç bir ay Beyrut'ta kalacaktı.

Habib Planı gereği 21 Ağustos 1982'de Suriye askerleri ve Filistinliler Batı Beyrut'u terk etmiştir. 30 Ağustos günü ise FKÖ lideri Arafat'ın Beyrut'tan

ayrılmasıyla denetim güneyde İsrail'e, Bekaa'nın kuzeyinde Suriye'ye ve merkezde Marunilere geçmiştir. Çok Uluslu Güç ise 10 Eylül'den itibaren ülkeden ayrılmaya başlamıştır.

23 Ağustos 1982 tarihinde Falanjist lider Beşir Cemayel cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak 14 Eylül günü Falanjist Parti merkezine yerleştirilen bir bomba sonucu Beşir Cemayel hayatını kaybetmiş, 16 Eylül'de ise yerine kardeşi Emin Cemayel cumhurbaşkanı seçilmiştir.

İsrail ile yakın ilişki içinde olan Beşir Cemayel'in ölümü üzerine İsrail birlikleri 16 Eylül 1982 tarihinde Filistinli mültecilerin yaşadığı Sabra ve Şatilla kamplarını kuşatma altına almıştır. Eli Hobeika komutasındaki Falanjist milisler İsraili askerlerin gözetimi altında kamplara girerek büyük bir katliam gerçekleştirmişlerdir.

Bu katliama Arap ülkelerinin tepkisi sert olmuştur. Mısır, Tel Aviv'deki büyükelçisini süresiz olarak geri çektiğini açıklamıştır. Emin Cemayel ABD'ye başvurarak Çok Uluslu Güç'ün tekrar oluşturulmasını istemiştir. ABD bu isteği olumlu karşılamış ve Amerikan, Fransız, İngiliz ve İtalyan birliklerinden oluşan Çok Uluslu Güç tekrar oluşturulmuştur. Çok Uluslu Güç Lübnan'daki çatışmaları engelleyemeyecektir. Hatta ekim ayında Şuf Dağları'nda Marunilerle Dürziler arasında, Kuzey Lübnan'da ise Suriye yanlısı Şiiiler ile Sünni Müslümanlar arasında çatışmalar başlamıştır.

İsrail bu gelişmeler üzerine 6 Mayıs 1983 tarihinde Lübnan ile yaptığı Antlaşma uyarınca Güney Lübnan'dan çekilmeyi kabul etmiştir. Buna karşılık antlaşma Sayda'nın güneyine kadar yaklaşık 40 kilometrelik bir bölgenin güvenlik hattı olması, bölgenin Lübnan ordu birlikleri tarafından güvenlik altında tutulması, Binbaşı Saad Haddad'ın ülkenin güneyinde kurulacak dört Lübnan tugayından birisinin komutan yardımcılığına atanmasını öngörmekteydi. Savaş halinin bu şartlarla sona erdirileceğini öngören antlaşma ülkedeki Müslümanlar ve Suriye'nin baskılarıyla Lübnan tarafından feshedilmiştir (Boran, 2007, 141).

Bu süreçte Hizbullah'ın ABD hedeflerine gerçekleştirdiği saldırılar hız kazanmıştır. Örgüt Beyrut'taki Çok Uluslu Güç'ün Fransız ve Amerikan

karargahlarına saldırı düzenlemiştir. 1984 yılında ise Uluslararası Barış Gücü Lübnan'dan çekilmiştir. 1985 yılının ilk aylarında Güney Lübnan'da İsrail'e karşı FKÖ ve Hizbullah'ın öncülüğünde saldırılar düzenlenmiştir. İsrail misilleme olarak Şiilerin yaşadığı yerleri bombalamıştır.

14 Ocak 1985 tarihinde toplanan İsrail hükümeti, İsrail birliklerinin üç aşamada Lübnan'dan tek taraflı olarak çekilmesini öngören bir karar almış ve Lübnan hükümetiyle görüşmelere tekrar başlamıştır.

Bu dönemde FKÖ Arafat yanlıları ile Arafat karşıtı Filistin Ulusal Selamet Cephesi arasında bölünmüş durumdaydı. Bunun yanı sıra artık Şiiler de çatışmalarda etkin duruma gelmeye başlamıştı. 1983'ten itibaren Şiiler, Nebih Berri liderliğinde Emel milisleriyle etkin olmaya başlamışlardır. Daha sonra bu örgüt de bölünmeler yaşamış ve Hizbullah ile İslami Cihad gibi etkin Şii öbekler ortaya çıkmıştır. Bu iki örgüt Çok Uluslu Güç'ü ülkeden çıkararak Beyrut'un kontrolünü ellerine almak istiyorlardı. 1985 yılından sonra eylemlerini artırmışlar ve özellikle ABD kuvvetlerine karşı saldırılar düzenlemişlerdir (Arı, 2004, 458).

ABD bunun üzerine 17 şubat 1984'ten itibaren birliklerini Lübnan'dan çekmeye başlamıştır. 26 Şubat günü ABD, Lübnan'dan tamamen çekilmiş durumdaydı. Ardından Fransa da bölgeden birliklerini çekmiştir. İsrail ise Şubat 1985'ten itibaren bölgeden askerlerini çekmeye başlamış, bir kısım bölge hariç haziran ayında tamamen çekilmiştir. İsrail, Lübnan'da güvenlik sebebiyle ülke topraklarının % 10'u kadar olan bölgeyi işgale devam edecek ve Mayıs 2000 tarihinde ise Seba çiftlikleri denen bir kısım bölge hariç Güney Lübnan'daki askeri varlığını tamamen çekecektir (Arı, 2004, 459; Cleveland, 2008, 432).

Bu arada Batı Beyrut'ta Şiiler; Sünniler, Filistinliler ve Dürziler ile çatışmaktaydı. Batı Beyrut büyük ölçüde Şii Emel Örgütü'nün denetimine girmişti. 20 Mayıs 1985 tarihinde Lübnan ordusunun Müslüman askerlerden oluşan altıncı tugayının desteğini alan Emel örgütü Sabra, Şatilla ve Bourj-El-Barajneh mülteci kamplarındaki FKÖ gerillalarına karşı saldırıya geçmiştir. Amacı FKÖ'yü Lübnan'dan atmak olan Emel ile FKÖ arasında 18 Haziran 1985'te ateşkes

imzalanmıştır. Ancak bu ateşkes işe yaramamış ve çatışmalar eylül ayında tekrar başlamıştır.

1987 yılında, Lübnan Başbakanı Raşit Kerami helikopterine yerleştirilen bir bomba sonucu hayatını kaybetmiş ve Kerami'nin yerine Selim el-Hoss geçmiştir. 1988 Eylül ayında Emin Cemayel cumhurbaşkanlığından ayrılmadan önce Lübnan orduları başkomutanı Maruni General Michel Aoun'u başbakanlığa vekaleten atamıştır. Bunun üzerine Müslüman başbakan Selim el-Hoss meşru hükümetin kendi kabinesi olduğunu açıklamış ve duruma itiraz etmiştir. Bu çatışma Aoun'un Suriye'ye karşı başlattığı bağımsızlık mücadelesinde daha da artacaktır. Suriye karşıtı Irak bu mücadelede Aoun'u, Suriye ise Aoun'a karşı Selim El-Hoss'u desteklemiştir. Aoun'un iki yıl sürecek olan isyanı ülkedeki en kanlı süreçlerden birisidir (Boran,2007, 143; Cleveland, 2008, 434).

3.5.2. Taif Anlaşması Dönemi

1989 yılında Arap Birliği önderliğinde Suudi Arabistan'ın Taif kentinde toplanan Lübnan Ulusal Meclisi 22 Ekim 1989'da Taif Anlaşması'nı kabul etmiştir. Yaklaşık 15 yıl süren iç savaşı bitiren bu anlaşmaya göre cumhurbaşkanının bazı yetkileri başbakana devredilmekte ayrıca memuriyetlerde ve orduda mezhep ayrımı kaldırılmaktaydı. Parlamentoda dini temsilin Hristiyanlar lehine olan 6'ya 5 oranı, Müslümanlar lehine eşitlenmiştir. Böylece Müslümanların tarafına 9 yeni sandalye eklenip, bunun 3'ü Şii'lere ayrılmış oluyordu.

Taif Anlaşması Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesini öngörmediği için Aoun'un direnişiyle karşılaşmıştır. Aoun, bu mücadelesini Suriye'nin saldırılarına dayanamayarak Fransa'ya sığındığı tarih olan 1990 yılına kadar sürdürecektir. Bunun dışında anlaşma Suriye, ABD ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenmiştir.

Kasım 1989'da cumhurbaşkanlığına Elias Hrawi seçilmiştir. Aoun direnişiyle geçen iki yılın ardından Lübnan'da Taif Anlaşması karşılıklı işbirliği ile uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak ülkenin güneyinde İsrail birlikleri bulunmaktaydı ve bu durum Hizbullah ve Emel örgütlerinin silah bırakmasına engel oluyordu.

FKÖ'nün bölgede eski özerkliğini kısmen de olsa tekrar kurması ise durumu daha karmaşık hale getirmekteydi.

22 Mayıs 1991 tarihinde Suriye ile Lübnan arasında Kardeşlik, Koordinasyon ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile iki ülkenin askeri ve ekonomik çıkarları birbirinden ayrılmaz olarak kabul edilmiştir. Yine bu anlaşma ile Suriye 1943 yılında bağımsızlığını kazanan Lübnan'ı ayrı ve bağımsız bir devlet olarak tanımış oldu.

İç savaş sebebiyle yapılamayan parlamento seçimleri 1992 yılında tekrar yapılmıştır. Ancak seçimlerde Suriye baskısı olduğu iddiasıyla seçim, Maruniler tarafından boykot edilmiştir.

1998 yılına gelindiğinde Lübnan artık daha istikrarlı bir yapı sergilemektedir. Bu dönemde ülkede gerginlik yaratan unsur Suriye birliklerinin ülkeden henüz çekilmemiş olmasıdır. Yine aynı yıl görev süresi dolan cumhurbaşkanı Hrawi'nin yerine Emile Lahoud Parlamento tarafından seçilmiştir.

2001 yılında Suriye, birliklerinden önemli bir kısmını ülkenin güneyinde bırakarak Beyrut bölgesinden çekilmiştir. 20 Ekim 2004 tarihinde Başbakan Refik Hariri'nin, Suriye baskısını öne sürerek istifasının ardından 4 ay sonra öldürülmesi dikkatleri tekrar Suriye üzerine çekmiştir.

Lübnan'daki muhalefet Hariri'nin, Suriye'nin Lübnan'daki askeri ve siyasi varlığına karşı politikaları nedeniyle öldürüldüğünü ileri sürmüştür. Muhalefetin bu iddiası başta ABD olmak üzere diğer bazı ülkelere de destek görmüştür. ABD Suriye'nin, BM'nin 1559 Sayılı Kararına uymasını ve Lübnan'daki işgali sona erdirmesini istemiştir.

Suriye yanlısı Başbakan Ömer Karami Dürziler, Sünni Müslümanlar ve Hristiyanların Suriye karşıtı protestoları karşısında 28 Şubat 2005 tarihinde istifa etmiştir. Ülkede Suriye karşıtları bir araya gelerek 14 Mart Hareketi adıyla bir ittifak oluşturmuştur. Buna karşılık Suriye yanlısı Şiiler, Hizbullah ve Emel örgütüne kaymıştır.

Ellerinde bayraklarla Beyrut'un Şehitlik Meydanı'nda bir araya gelen Suriye karşıtlarının eylemine Sedir Devrimi adı verilmiştir. Bu gelişmelerin ardından

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, iki aşamalı olarak Lübnan'dan tamamen çekileceğini açıklamıştır. Birlikler ülkeden ayrılmaya 7 Nisan 2005'te başlamış ve 26 Nisanda tamamen çekilmişlerdir.

29 Mayıs 2005'te düzenlenen genel seçimleri 14 Mart Hareketi adıyla birleşen Suriye karşıtı koalisyon kazanmıştır. Bu koalisyonda Gelecek Hareketi (el-Müstakbel) 36 sandalye ile seçimlerin galibi olmuştur. Koalisyonda ikinci sırada 16 sandalye kazanan Sosyalist İlerici Parti bulunmaktaydı. Falanjist Parti de bu Harekete mensuptu. Suriye taraftarı Şii partilerden oluşan Direniş ve Kalkınma Bloğu ise toplam 35 sandalye kazandı (Köse, 2006, 12).

19 Temmuz 2005'te Fuad Sinyora liderliğinde yarısı Müslüman yarısı Hristiyan olan ve yirmi dört bakandan oluşan yeni hükümet kurulmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin 1595 Sayılı Kararıyla Hariri suikastını soruşturmak için görevlendirilen komisyon ise Ekim 2005'te ilk raporunu açıklamıştır. Raporda Suriye devletinin üst düzey yetkilileri ve Suriye yanlısı Lübnanlı yetkililer suikasttan sorumlu tutulmuştur. Komisyon son raporunu ise Mart 2006'da hazırlamıştır ancak sorumlularla ilgili kesin bir sonuca ulaşamamıştır.

Suriye yanlısı siyasetiyle tanınan Emile Lahoud 2007 Kasım ayında görevinden ayrılmıştır. Ancak muhalefetin hükümetin yeniden kurulması ve yeni seçim yasasında düzenleme yapılması yönündeki taleplerinin yerine getirilmesini, cumhurbaşkanlığı seçimi için ön koşul olarak öne sürmesi nedeniyle cumhurbaşkanlığı seçimi on dokuz kez ertelenmiştir.

İktidar ve muhalefet arasında silahlı sokak çatışmalarına da sebep olan anlaşmazlık sonucu Arap Birliği devreye girmiş ve seçimlerin 25 Mayıs günü yapılması kararlaştırılmıştır. On sekiz ay süren siyasi bunalımın ardından Maruni General Mişel Süleyman cumhurbaşkanı seçilmiştir. Hariri suikastı sonrası ülkede başlayan Suriye karşıtı gösterilerde orduyu sokağa çıkarmama yönündeki davranışı ile ön plana çıkan Süleyman, Lübnan'da yirmi dokuz yıl süren Suriye egemenliğinin bitirilmesinde en önemli adımı atan kişilerden biri olarak bilinmektedir. Süleyman'ın seçimi ABD ve İngiltere'yi memnun etmiştir.

Lübnan 2006 yazında mezhepsel temele dayalı, bir aylık bir savaşa daha sahne olmuştur. İsrail Hizbullah ile çatışmaya girmiş, bu çatışma BM Güvenlik Konseyi kararıyla durdurulmuştur. 2009 yılında ise Lübnan'ın güneyinden İsrail'e roket saldırısı düzenlenmiştir.

Cumhurbaşkanının altı yıllık bir dönem için Parlamento tarafından seçildiği Lübnan'da cumhurbaşkanlığı görevini hala Mişel Süleyman sürdürmektedir. Cumhurbaşkanının tekrar seçilmesinin mümkün olmadığı Lübnan'da başbakan ise cumhurbaşkanı ve parlamento tarafından seçilmektedir. 2000 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile 14 seçim bölgesine ayrılan ülkede, 7 Haziran 2009 seçimlerinde Suriye karşıtı 14 Mart grubu parlamentoda 71 sandalye kazanırken karşı cephe 57 sandalye kazanabilmiştir. Bununla birlikte her iki grup da anayasal değişiklik için parlamentoda yeterli çoğunluğu elde edememişlerdir.

Lübnan'da istikrar ortamı tam olarak sağlanamamaktadır. Bir tarafta ABD, İsrail bir tarafta İran gibi güçlerin etkisi ile de Lübnan'da çatışma ve gerginlikler, 1975'ten bu yana çeşitli şekillerde devam etmektedir.

4.LÜBNAN'IN COĞRAFİ KONUMU VE DOĞAL YAPISI

Lübnan'ın dağlık yapısı ve fiziki özellikleri tarihte çoğu milletin buraya yerleşmelerine sebep olmuştur. Ayrıca ülkenin stratejik önemi ve doğal kaynakları da Lübnan tarihi açısından önemli bir unsur olmuş ve diğer ülkelerin Lübnan'a bakış açılarını belirlemiştir. Bu bölümde bu özellikler ele alınmıştır.

4.1. Coğrafi Konum ve Fiziki Özellikler

Güneybatı Asya'da 33°-35° kuzey enlemleri ve 35°-36° doğu boylamları arasında yer alan Lübnan, kuzey ve doğuda Suriye, güneyde ise İsrail ile sınırları olan bir Orta Doğu ülkesidir. Ülkenin başkenti Fenike dilinde kuyu, çukur alan anlamlarına gelen Beyrut şehridir. Yönetim yapısı olarak beş vilayetten oluşmaktadır. Bunlar Beyrut, Ech Chimal, Ej Jnoub, El Bekaa, Jabal Loubnane'dir. (Güney, 2003, 357).

Küçük bir ülke olmasına rağmen fiziki yapı oldukça farklıdır. Kuzeyden güneye 217 km uzunluğa ve doğudan batıya 32 ile 80 km kadar genişliğe sahip olan ülke, başlıca dört bölgeye ayrılabilir; Kıyı bölgeleri, Bekaa Vadisi, Lübnan Dağları, Anti-Lübnan Dağları. Kıyı bölgeleri verimli olup, nüfusu kalabalık olan tarım alanlarıdır. Önemli ticaret merkezleri buradadır. 169 km uzunluğunda ve yaklaşık 10-56 km genişliğindeki Lübnan Dağları denizin yanı sıra uzanır. Yükseklikleri kuzeyde 3100 metre ve Beyrut civarında ise 2500 metreye ulaşır. Bu dağları yer yer yaklaşık 300 m derinliğindeki kanyonlar kesmektedir. Bu dağlara paralel olan Anti-Lübnanlar ise Suriye sınırını oluştururlar (TürkçeBilgi, 2009).

Lübnan Dağları'nın sona erdiği yerde yaklaşık 180 km uzunluğunda ve 10 ile 16 km genişliğindeki Bekaa Vadisi yer alır. Kuzeydeki Oronte ve güneydeki Litani Nehirleri buradan doğar. 10.400 km² lik yüzölçümü olan Lübnan'ın en yüksek yerleri Kurnet-es Sauda ve 2814 m ile Hermon Dağı'dır. İki nehrin kaynaklarını ayıran Baalbek bölgesi ise yaklaşık 900 m yüksekliğindeki Bekaa Vadisi'nde yer alır.

Lübnan Dağları'nda çok sayıda karstik kaynak (kalın kalker tabakaları arasındaki boşlukları doldurmuş olan ve bol miktarda kireç içeren yer altı sularının yüzeye çıktığı kaynak) bulunmaktadır. Lübnan'ın en büyük ırmaklarından Asi, ülkenin güneyinden doğar; Suriye ve Türkiye'den geçerek Akdeniz'e dökülür. Litani

(Leytani, Kasımiye) Nehri ise Baalbek yıkıntılarının yakınında doğar, Bekaa Vadisi'nden geçerek tarihi Sur kentinin yukarısından Akdeniz'e dökülür. Elektrik enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Litani Nehri üzerindeki Karun Barajı'ndan sağlamaktadır.

Kış aylarında yağışlara bağlı olarak, Lübnan Dağları'nın 1200-1500 m arasındaki kesiminden doğan yüksek akımlı sel suları ülkenin önemli su kaynaklarını oluştururlar. Dağların bu yamaçları bu şekilde geniş ölçüde sulandığı için Suriye ve İsrail'deki dağlık alanlara oranla ekime daha elverişlidir. Ancak bölgede yine aynı sebeple sıkça deprem meydana gelmektedir.

Ülkenin başkenti Beyrut ise Akdeniz kıyısında, Lübnan Dağları'nın eteğinde 67 km² alanda kurulu bir liman kentidir. El-Eşrefiye ve el-Museytibe Tepeleri'nin oluşturduğu bir yarımada üzerindedir (Güney, 2003, 361).

4.2. İklim

Lübnan'da yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları ise yağışlı geçer. Yaz ayları sıcaklık ortalaması yaklaşık 30°C iken, kışın 11°C olur. Lübnan Dağları'nın batı etekleri yılda ortalama 1270 mm yağış alır. Dağların zirveleri sürekli karlıdır, bununla birlikte dağların eteklerine ekim-nisan arasındaki yağışlı dönemde ise daha fazla kar ve yağmur düşer. Bir iç ova özelliğindeki Bekaa Vadisi ise kurak bir iklimin etkisindedir ve yaklaşık 380 ile 635 mm yağış alır. Bu bölgede kışlar soğuk, yazlar kurak ve sıcak geçer.

4.3. Bitki Örtüsü, Doğal Yapı ve Doğal Kaynaklar

Lübnan bitki örtüsü bakımından zengin değildir. 1200 metrenin üzerinde kalan dağlık alanlarda ormanlar kontrolsüz ve bilinçsiz ağaç kesme ve kontrolsüz keçi otlatma gibi sebeplerle yok olmuştur. Alçak tepelerin tarım yapılmayan kesimlerinde dikenli çalılar ve yaban çiçekleri bulunur (Güney, 2003, 358).

Lübnan'ın, ormanlarını koruma alanındaki yetersizliğinin yanı sıra doğal yaşamı ve yabani hayvanları koruma konusunda da eksik kaldığı görülmektedir. Kontrolsüz avlanmalar sonucu pek çok hayvanın soyu tükenmiş, yabani yaşam oldukça değişmiştir. Geyik, yabankedisi, kirpi, sincap, sansar, kakırca, tavşan, ayı gibi hayvanların yanı sıra bataklık alanlarda flamingo, kutan, karabatak, yaban

ördeği; dağlarda kartal, atmaca, doğan, şahin gibi yırtıcı kuşlar yaşamaktadır. Akdeniz'de, kıyı kirlenmelerinden dolayı balık sayısı oldukça azalmıştır (Güney, 2003, 358).

Lübnan, diğer Orta Doğu ülkelerinde olduğu gibi, petrol rezervleri açısından iyi durumdadır. Ülkenin zengin kalker yatakları ise yapı sanayisi ve dış satım için çimento üretiminde kullanılmaktadır. Lübnan'ın önemli bir özelliği Orta Doğu'da su sıkıntısı olmayan ve en çok yağış alan ülkelerden biri oluşudur (Karaaslan, 2006, 90; Güney, 2003, 357).

ÜÇÜNCÜ KESİM LÜBNAN VE ATATÜRK TÜRKİYESİ İLE İLGİLİ ÇÖZÜMLELER

Bu kesimde Lübnan ve Atatürk Türkiye'sinin toplumsal ve ekonomik yapısı incelenmiştir.

5. LÜBNAN'IN NÜFUS YAPISI VE SORUNLARI

Lübnan etnik olarak benzer yapıda bir görünüm sergilerken, dinsel ve mezhepsel olarak oldukça karışık bir yapıya sahiptir. Lübnan'ın coğrafi olarak korunaklı yapısından dolayı tarihte çeşitli din ve mezheplerin bölgeye sığınması ile mezhepsel çeşitlilik artmış ve özellikle Fransız manda yönetimi döneminde siyasi bir politika sonucu Lübnan bu açıdan karmaşık bir hale getirilmiştir. Çoğunluğunu Müslüman ve Hristiyan mezheplerin oluşturduğu Lübnan nüfus yapısının karışık yapısı ülkede iç savaşın da önemli bir sebebini oluşturmuştur. Bu bölümde Lübnan'da yaşayan etnik unsurların yapısı ile dinsel ve mezhepsel yapı incelenerek ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

5.1. Lübnan'ın Nüfus Yapısı

Sağlıklı bir nüfus sayımının iç savaş nedeniyle gerçekleştirilemediği Lübnan'da demografik veriler oldukça eski tarihlidir. Temmuz 2005 verilerine göre yaklaşık dört milyon nüfusa sahip Lübnan'ın toplam nüfusunun % 95'ini Araplar, % 4'ünü Ermeniler ve % 1'ini ise diğer etnik öbekler oluşturmaktadır. Lübnan'da mezhepsel açıdan ise oldukça büyük bir çeşitlilik mevcuttur. Devletin resmi olarak tanıdığı 18 mezhebin olduğu Lübnan'da halkın % 59,7'si Müslüman ve % 39'u Hristiyan'dır. Bununla birlikte % 1,3'lük bir oranı ise Yahudilik, Bahailik gibi diğer dinlere mensuptur.

Lübnan'da resmen tanınan İslami mezhepler Şii'lik, Sünnilik, Dürzilik Alevi-Nusayrilik ve İsmaililiktir. İsmaililerin sayısının oldukça az olduğu Lübnan'da İslami mezheplerin ülke nüfusuna oranı Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1: Lübnan'da Tanınmış İslam Mezhepleri Oransal Dağılımı

Lübnan'da Bulunan İslami Mezhepler	Toplam Nüfus İçindeki Payları	Ülke Nüfusuna Oranları (%)
Şii	1.200.000	32
Sünni	750.000	20
Dürzi	210.000	5,7
Alevi-Nusayri	50.000	2
Toplam	2.210.000	59,7

Kaynak: (Kor, 2006,14)

Lübnan'daki Hristiyanların çoğunluğu ise toplam nüfusun % 24'ünü oluşturan Marunilerdir. Ülkedeki en az sayıdaki Hristiyan mezhebi % 0,05'lik oranla Suriye Ortodokslarıdır. Lübnan'daki Hristiyan mezheplerinin çoğunluğu Katolik mezhebinin alt mezhepleridir. Ülkedeki Hristiyan mezhepler ile diğer dinler ve toplam nüfusa oranları Çizelge 2'deki gibidir.

Çizelge 2: Lübnan'daki Hristiyan Mezheplerin ve Diğer Dinlerin Ülke Nüfusuna Oranları

Lübnan'da Bulunan Hristiyan Mezhepler	Toplam Nüfus İçindeki Payları	Ülke Nüfusuna Oranları (%)
Maruni	850.000	24
Rum Ortodoks	250.000	5,5
Rum Katolik	150.000	3,9
Ermeni Ortodoks	120.000	3,45
Suriye Katolik	25.000	0,7
Ermeni Katolik	20.000	0,5
Roma Katolik	20.000	0,5
Keldani Katolik	12.000	0,4
Suriye Ortodoks	2.000	0,05
Diğer Dinler	167.000	1,3
Toplam	1.616.000	40,3

Kaynak: (Kor, 2006,14)

5.1.1. Maruniler

Maruniler Lübnan ve Suriye'de yaşayan, Katolik Kilisesi'nin Doğu ayin usullerine bağlı Hristiyan Araplardır. Marunilerin kökenleri Fenike uygarlığına

dayanmaktadır. Maruni Arapların tarihinde Aziz Maron adlı papazın önemi büyüktür. Maruni tarihçiler genel olarak kilise ve ulusun Aziz John Maron adıyla özdeşleştiğini düşünerek 7. yüzyıldan önceki dönem için Maruni sözcüğünün kullanımını doğru bulmazlar. Maruni Kilisesi tüm ülkeye yayılmış olmakla birlikte kiliseler genelde dağlık bölgelerde kurulmuştur (Atiya, 2005, 421).

Maruniler, Müslüman Arap yönetimi döneminde Müslüman kabilelerin bölgeye yerleşmeye başlamasıyla 7. yüzyıldan itibaren Lübnan Dağları'nın kuzeyine yerleşmiş ve burada Merdailer ile karışmışlardır. Haçlı yönetimi sırasında Hristiyanlığın Katolik mezhebini seçen Maruniler, 1736 yılında, Al-Luwzayah Kilise Meclisinde tam olarak Roma Kilisesi'ne bağlanmışlardır.

Kendilerini Fenike uygarlığının mirasçısı olarak gören Maruniler, Arap dünyasından çok Batı uygarlığıyla ilişki içindedirler. Haçlı yönetimi sırasında Katolik mezhebini seçmelerinde büyük rol oynayan Fransızlarla tarihi ilişkileri günümüzde de devam etmektedir.

Tarihte mülkiyet hakları, politik güç ve iktidar konularında Dürzilerle aralarında büyük rekabet olan Maruniler, Dürzilerin aksine ülkenin her tarafına yayılmışlardır. Kentli kesim çoğunlukla Beyrut ve Beyrut'un dış mahallelerine yerleşmiştir. Maruniler geleneksel olarak Lübnan'da en üst tabaka kesimi oluşturmaktadırlar. Mezhebin liderleri Maruni Hristiyanlığını, Lübnan ulusunun temeli olarak nitelendirmektedirler (Country Studies, 1987).

Geleneksel olarak Lübnan hükümetinde egemen güç olan Maruniler, iç savaş öncesinde Lübnan'daki önemli görevlerin % 20'sine sahipti. Cumhurbaşkanı Maruniler arasından seçildiği Lübnan'da, Filistinlilerin ülkeye gelişleri ve Suriye etkeni gibi sebeplerle Maruniler eski güçlerini kaybetmişlerdir.

Maruniler Lübnan'da siyasetin yanında toplumsal ve kültürel alanlarda da etkilidirler ve güçlü uluslararası bağlantılara sahiptirler. Lübnan'ın en büyük siyasi partilerinden biri olan Falanjist Parti (El-Ketaib) Marunilerin partisidir. 1936 yılında Pierre Cemayel tarafından kurulan partinin Lübnan Kuvvetleri adında bir milis gücü bulunmaktadır. Lübnan Kuvvetleri, iç savaşta bir direniş örgütü olarak büyük rol oynamıştır. Sabra ve Şatilla katliamlarını Yahudi askerlerin gözetiminde

Lübnan Kuvvetlerine bağlı gerillalar gerçekleştirmişlerdir. Partinin lideri Semir Caca'dır.

5.1.2. Dürziler

Dürzilerin etnik kökenleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlar Hititler ile, bazıları ise eski İran kavimlerinden Medler ve Perslerle aynı kökenden ileri geldiklerini ileri sürmektedir. Haçlı Seferleri sırasında Filistin'e gelen Avrupalılar oldukları ve Asurlar tarafından sürgün edilmiş barbar bir kavmin devamı oldukları görüşleri de ileri sürülmüştür (Güçlüay, 2004, 416).

Kendilerini Muvahhidun (birleştiriciler, tek tanrıcular) olarak adlandıran Dürziler, kendilerinin İslamiyet'ten önce Suriye'ye göç etmiş olan on iki Arap kabilesinin soyundan geldikleri görüşünü benimserler. Lübnan'a 11. yüzyılda yerleşmiş olan Dürzilerin İslam mezhebi oldukları görüşü, Osmanlı Devleti tarafından resmen benimsenmiş ve Lübnan'da yönetim Dürzi ailelerden gelen emirlere verilmiştir. Dürzilerin bu üstünlükleri 18. yüzyıla kadar devam etmiştir (Firro, 2004, 264).

İç savaş döneminde Dürzi nüfusun neredeyse yarısı kırsal kesimde yaşamaktaydı. 1980'li yıllarda Al Matn, Hasbayya ve Rashayya bölgelerinde yaşayan Dürziler günümüzde de Batı Beyrut ve Lübnan'ın dağlık kesimlerinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Lübnan yönetimi tarafından resmi olarak İslam mezhebi olarak kabul edilmekle birlikte Dürziler, Lübnan'daki diğer Müslümanlar tarafından benimsenmezler. Nüfusun oldukça az bir bölümünü oluşturan Dürziler bu olumsuzlukları daha güçlü topluluklarla ittifak kurarak yenmeye çalışmışlardır (Köse, 2006, 15).

Lübnan'da Dürzi topluluğun liderliği geleneksel olarak iki aile tarafından sürdürülmektedir. Bunlar Canbulat ve Yazbak aileleridir. Siyasi alanda ise Dürzilerin temsilcisi olan İlerici Sosyalist Parti 1949 yılında Kemal Canbulat tarafından kurulmuştur. Partinin günümüzdeki lideri Velid Canbulat'tır.

5.1.3. Şiiler

Ülkede en büyük Müslüman nüfusu oluşturan Şiiler, Lübnan'a 9. yüzyılda göç etmişlerdir. Günümüzde çoğunlukla Güney Lübnan ve Bekaa'nın kuzey kesimlerinde yaşayan Şiiler, geleneksel olarak Lübnan'ın geri kalmış kesimini oluşturmaktadırlar. Şiiler arasında okuma yazma oranı da oldukça düşüktür. İç savaş döneminde, özellikle 1980'li yıllarda, küçük bir kent soylu sınıfı dışında köylü ya da işçi topluluğu olarak varlıklarını sürdüren Şiiler, Güney Lübnan ve Bekaa'nın yoksul bölgelerinde yoğunlaşmışlardı. Yoksulluk ve merkezi hükümetin ilgisizliği sebebiyle, iç savaş ve İsrail işgali dönemlerinde çoğu Beyrut'un kenar mahallelerine yerleşirken bir kısmı ise Batı Afrika'ya göç etmiştir (Country Studies, 1987).

Şiiler Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadı olan Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'in manevi varisi ve ondan sonra halifelik (imamlık) hakkı taşıyan kişi olduğuna inanırlar. Bu inanca göre Allah, Hz. Muhammed'i atadıktan sonra halifelerin de onun soyundan olması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla İslam toplumunu yöneten ilk üç halife meşru değildir. Şiilerin devlete bakış açılarını da bu inanç belirlemektedir.

Şiiler siyaset alanında Emel Örgütü ve Hizbullah tarafından temsil edilmektedirler. 1974 yılında İran'da medrese eğitimi almış bir din adamı olan Musa Sadr tarafından kurulan Emel (Lübnan Direniş Kıtaları) Hareketi, 1978 İsrail işgaline karşı direniş sırasında etkinliğini artırmıştır. 1979 İran İslam Devrimi ile güçlenen örgüt 1980'lerin başına kadar ülkede Şiilerin temsilcisi olmuştur. Emel Hareketi kısıtlı bir silahlı örgütlenmeye sahiptir ve bugün Nebih Berri başkanlığında varlığını sürdürmektedir.

Daha sonra Hüseyin Musaviri'nin liderliğinde kurulan İslami Emel Örgütü Şiilerin siyasi temsilcisi haline gelmiştir. İslami Emel'in hedefi İsrail işgalinin sona erdirerek bağımsız bir Filistin kurulmasıdır. İslami Emel Örgütü Lübnan'da 1985 yılında kurulan Hizbullah Örgütü'nün çekirdeğini oluşturmuştur.

Hizbullah (Allah'ın Taraftarları) Örgütü'nün kökeni İran'da 1090'lı yıllara kadar gitmektedir. Ancak asıl anlamıyla İran'da Şah rejimine karşı savaşan Molla Muhammed Gaffari tarafından kurulmuştur. İran'daki 1979 İslam Devrimi

Lübnan'daki Şiiiler tarafından çok olumlu karşılanmıştır. 1982 yılındaki İsrail işgali ve Sabra ve Şatilla katliamları ile doruk noktasına ulaşan İsrail düşmanlığı, Hizbullah'ın Lübnan'da örgütlenmesini kolaylaştırmıştır (Boran, 2007, 171).

Hizbullah Lübnan'da oldukça etkili bir partidir. İdeolojisi Humeyni'nin fikirleriyle şekillenen örgüt Lübnan'ın mevcut yönetim yapısına karşıdır. Ancak 1990'lı yılların başından itibaren siyasi hayatta daha fazla yer alarak bu konudaki tavrını yumuşatmıştır. Kuruluşundan bu yana özellikle yoksul kesime eşitlik ve adalet gibi söylemlerde bulunarak tabanını genişletmiştir. 2000 yılında İsrail'in Lübnan'dan çekilmesi Hizbullah'ın başarısı olarak görülmüş ve bu durum örgüte saygınlık kazandırmıştır. Örgütün Suriye ve İran ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Uluslararası ortamda ABD ve İsrail'e karşı Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin geliştirmiştir (Köse, 2006, 15).

5.1.4. Ermeniler

Lübnan'daki Ermenilerin kökenleri ise Anadolu'ya dayanmaktadır. Bir kısım Ermeni aslen Çukurova (Kilikya) ve çevresinde yaşarken, 20 Ekim 1920 tarihli Ankara Anlaşması ile Fransızlar tarafından Lübnan'a taşınmışlardır. Etnik ve dini yönden karışık durumda bulunan Lübnan'a bir de Ermeni unsurların eklenmesi, Fransa için önemli bir politikaydı. Nitekim Lübnan, Fransa için önemli bir hammadde ve pazar kaynağı olmasının yanı sıra coğrafi olarak da çok önemli bir konumda bulunmaktaydı (İlter, 2001, 2).

Anadolu'dan Beyrut'a ilk gelenlerden biri de Maraş Ermenileridir. Bunlar Beyrut Nehri'nin doğu kıyısında arsalar ve bahçeler satın alarak kendi kasabalarını kurmuşlardır. Amanos (Gavur) Dağları, Kozan (Sis), Adana ve Van Ermenileri ise Beyrut'un kuzeydoğusunda bulunan Bourj Hammond Banliyösü'nü kurmuşlardır.

1939 yılında İskenderun sancağının Türkiye'ye katılmasından sonra Lübnan'a ikinci Ermeni göçü gerçekleşmiştir. 1919 ve 1921 yılları arasında Fransızlar tarafından Çukurova, Erzin, Dört Yol, İskenderun, Belen, Kırıkhan ve Samandağ ile çevre köylere yerleştirilen Ermenilerin bir kısmı sancağın Türkiye'ye katılmasından sonra Lübnan'a göç etmişlerdir.

1975-1977 yılları arasında iç savaş sebebiyle Ermenilerin bir kısmı Lübnan dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkeye ilk geldikleri yıllarda toplumsal, kültürel ve siyasi dernekler kurarak Lübnan siyasi hayatında etkin olmak için büyük çaba gösteren Ermeniler için bu oldukça kötü bir durum olmuştur. Nitekim Lübnan'daki Ermeni nüfusu bu göçle neredeyse yarı yarıya azalmıştır (İlter, 2001, 3).

Esnafıktaki yetenekleriyle dikkat çeken Ermeniler zaman içinde önemli ekonomik kazanımlar elde etmiş ve bu açıdan önemli konumlar kazanmışlardır. Lübnan'daki Ermenilerin çoğu Hristiyanlığın Katolik ve Ortodoks mezhebine bağlıdır. Bununla birlikte oldukça az sayıda Protestan Ermeni bulunmaktadır. Lübnan Ermenileri çoğunlukla Beyrut'un Burc Hammud, Antelias Mahalleleri'nde ve Suriye sınırındaki Anjar'da yaşamaktadır. Bununla birlikte bir kısım Ermeni de Bekaa ve kuzey kesimlerde hayatlarını sürdürmektedir.

Lübnan'daki Ermenilerin siyasi ve kültürel hayatlarında etkin olan üç parti bulunmaktadır. Bunlar Taşnak, Hınçak ve Ramgavar Partileridir. Taşnak Partisi Lübnan'daki ilk Ermeni siyasi kuruluşudur. 1901 yılında Beyrut Amerikan Üniversitesi öğrencileri tarafından kurulmuştur. Büyük Ermenistan'ı kurma amacı taşıyan Taşnak, Lübnan Parlamentosu'ndaki en etkin Ermeni partisidir. 1887 yılında Cenevre'de kurulan Hınçak Partisi de aynı amacı taşımaktadır. 1908 yılında İstanbul'da kurulan Ramgavar Partisi ise Ermeniliğin kurtarılması için uluslararası Ermeniliğin etkinliği ve dağıntık örgütlerin sıkı bağlar kurarak etkinleştirilmesi amacı taşımaktadır (İlter, 2001, 3).

5.1.5. Sünniler

Lübnan'daki ikinci büyük İslam mezhebi olan Sünniler ise nüfusun % 20'sini oluşturmaktadır. Başbakanın Sünni Müslümanlar arasından seçildiği Lübnan'da Sünniler, genel olarak şehir merkezlerinde ve sahil kesiminde yoğunlaşmışlardır.

1948 yılından beri Lübnan'da yaşayan ancak bu ülkenin vatandaşı olmayan yaklaşık dört yüz binin üzerindeki Filistinli ise mülteci kamplarında yaşamaktadır. Okuma yazma oranının yüksek olduğu Filistin nüfusu aynı zamanda

yoksulluk oranının da yüksek olduğu bir kesimdir. Oldukça zor şartlar altında çoğu haktan mahrum olarak yaşayan Filistinliler ülkeye göç ettikleri tarihten itibaren Lübnan'da dinsel ve mezhepsel temele dayalı dengeleri değiştirmişlerdir.

5.1.6. Alevi/Nusayriler

Lübnan'ın Alevi/ Nusayri nüfusu Kuzey Lübnan'da yoğunlaşmıştır. Arap kökenli Şii Müslümanlar olan Nusayriler, Lübnan nüfusunun % 1,4'ü gibi az bir oranını oluşturmaktadırlar. Aleviler, Batı Suriye Nusayri Dağları'nda yoğun olarak yaşadıkları için Nusayri olarak da bilinirler. Suriye'de Alevilerin gücünün 1966 yılında artmaya başlamasıyla Lübnan'da önemi artan Nusayriler, Suriye'nin Lübnan'da askeri varlık kurmasıyla daha da önem kazanmışlardır (Country Studies, 1987).

Nusayriler Büyük İskender'in torunları olarak da bilinirler. Bizans ve Haçlılarla temasları inançlarına Hristiyan unsurlarını eklemiştir. Osmanlı döneminde başlarda özerk bir yapıya sahiplerdi ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında doğrudan Osmanlı Devleti tarafından yönetilmişlerdir. Fransız mandası döneminde tekrar sınırlı bir özerklik kazanmakla birlikte 1936 yılında tekrar doğrudan yönetime bağlanmışlardır.

5.1.7. Rum Ortodokslar

Lübnan'da ikinci büyük Hristiyan mezhebi Rum Ortodokslardır (Doğu Kilisesi). Nüfusun % 5,5'ini oluşturan Rum Ortodoksların Pan-Arap eğilimleri vardır. Batı ile ilişkileri Marunilere göre daha zayıftır. Temelde köylü topluluğudur ancak 1980'lerden itibaren yükselen bir oranla şehirleşmektedirler. Ticari ve mali hayatta başarılı ve etkindirler. Yüksek derecede eğitilmiş olan Rum Ortodokslar genellikle ülkenin kuzey kesimlerinde ve Beyrut'ta yaşamaktadırlar (Country Studies, 1987).

5.1.8. Yahudiler

Sayıları günümüzde oldukça az olan (100'ün altında) Lübnan Yahudilerinin sayısı 1947 yılında 5.950 dolayında tahmin edilmekteydi. 1948 yılında İsrail kurulduğu zaman bu ülkeye göç etmeyi düşünmeyecek kadar iyi koşullarda yaşamaktaydılar. Lübnan'da diğer vatandaşlarla eşit haklara sahiplerdi. 1947-1948 arası dönemdeki anti-Siyonist gösterilerde zarar görmemişlerdir. Ancak Arap-İsrail

çatışmasının yoğunlaşması bölgede Yahudilere bakış açısını değiştirmeye başlamıştır. İsrail politikaları Lübnan insanının bu unsurlara bakış açısını belirlemekteydi.

1950'ler Lübnan'da Yahudi düşmanlığının yükselişe geçtiği dönemdir. Sinagoglar bombalanmış, Yahudilerle ilgili Lübnan Temsilciler Meclisinde tartışmalar başlamıştır. Sonuç olarak Mecliste Yahudilerin orduya kabul edilmemesi ve ordudakilerin de ihracı kararı alınmıştır. 1967 Savaşı sırasında Lübnan, Yahudi bölgelerine korumalar yerleştirmiştir. Gittikçe açık hale gelen Yahudi düşmanlığı sonucu pek çoğu ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Ülkeyi terk eden Yahudilerin para ve servetlerini yanlarına almalarına izin verilmiştir (Country Studies, 1987).

Lübnan'da Müslüman kökten dincilerin yükselişi, özellikle de İsrail'in ülkeyi 1982 yılındaki işgali sırasında, ülkedeki Yahudilere karşı gerçek bir tehdit oluşturmuştur. 1987 yılından itibaren Batı Beyrut'ta sadece bir düzine, doğuda ise oldukça az sayıda Yahudi kalmıştır.

5.1.9. Protestanlar

15. ve 16. yüzyıllarda inanç ve ibadete ilişkin çeşitli konularda Katolik Kilisesi'nin uygulamalarına karşı çıkan reform hareketleri sonucu ortaya çıkmış olan Protestanlık mezhebi, herkesin Tanrı huzuruna kendi adına çıkarak kendi adına hesap vermesi gerektiğini savunur. Tanrı ile kul arasına din adamları girmemelidir ve yeni inançların yayılmasını önleyen yasaklar kaldırılmalıdır. Reform hareketleri sırasında doğan mezhep dini bağınazlığa karşıdır. Sayıları % 1'den az olan Lübnanlı Protestanlar, İngiliz ve Amerikalı misyonerlerin bölgede 19. ve 20. yüzyıllarda gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucu din değiştiren Lübnan halkıdır. Oldukça iyi eğitilmiş olan Protestanlar, orta sınıf hayat düzeyine sahiptirler. Genel olarak Beyrut'ta yaşamaktadırlar.

5.1.10. Rum Katolikler

18. yüzyılda Yunan Ortodoks Kilisesi'nden ayrılan Yunan Katolikleri, Roma (Latin) Kilisesi'ne bağlı olan Katolik ilkeleri benimsemelerine rağmen Yunan Ortodoks Kilisesi'nden tam olarak kopmamışlardır. Arapça konuşan Yunan Katolikleri Bizans dinsel ayinlerine tabidirler. Ülkenin merkez ve doğu kısımlarında

çeşitli köylere dağılmış olarak yaşamakla birlikte genel olarak Beyrut'ta ve Sidon'un kenar mahallelerinde yoğunlaşmışlardır. Diğer mezheplere göre daha yüksek derecede eğitilidirler. Arap dünyasına açıklık ve Batı ile özdeşleşme konusunda dengelidirler (Country Studies, 1987).

5.1.11. Diğer Topluluklar

Nüfusun oldukça az bir oranını oluşturan Süryani (Suriyeli) Katolik ve Ortodokslar, Şiiliğe bağlı bir kol olan İsmaililer, Mehdi inancının bir uzantısı olan Bahailer, Hristiyanlığı kabul eden eski Mısır halkı olan Kıptiler (Koptlar), Katolik Kilisesi'ne bağlı Süryaniler olan Keldaniler Lübnan'daki diğer unsurlardır. Ayrıca Beyrut'ta az sayıda Kürt bulunmaktadır ve Lübnan'ın kuzey bölgelerinde Türk asıllıların yaşadığı az sayıda köy vardır. Bununla birlikte Lübnan'da başta Suriye, Mısır, Sri Lanka ve Filipinler'den olmak üzere yüz binlerce yabancı işçi çalışmaktadır.

5.2. Lübnan'ın Nüfus Sorunları

Lübnan'da genel olarak yaşanan sorunların kaynağında, ülkenin nüfus yapısının mezhepsel çeşitliliğinin fazla oluşu ve bu yapının hukuki ve yönetsel açıdan doğru değerlendirilememesi yatmaktadır. Bu bölümde Lübnan'ın nüfus sorunları hukuksal ve mezhepsel yapılanmadan kaynaklanan sorunlar başlığı altında ele alınmış ve ülkedeki mezhepsel yapılanmanın ülkenin hukuki ve yönetsel sürecine etkileri ile Lübnan'ın hukuki yapısının eksiklerinin de genel olarak nüfus yapısındaki sorunlara olan etkisi incelenmiştir.

5.2.1. Hukuksal Sorunlar

Lübnan'da çok farklı mezheplerin varlığı ve bunların nüfus içindeki oransal dağılımının çok farklı oluşu, hukuksal düzenlemelerde önemli sorunlar yaratmıştır. Bu bölümde ülkenin hukuki yapısındaki eksiklikler ve diğer hukuksal sorunlar ele alınmıştır.

5.2.1.1. Anayasal Sorunlar

Lübnan Anayasası Lübnan'ı "özellikle inanç ve fikir özgürlüğü olmak üzere kamu özgürlüklerine saygıya dayalı, tüm vatandaşlar arasında ayırım gözetmeksizin hak ve ödev eşitliğine ve sosyal adalete saygılı parlamenter, demokratik bir cumhuriyet" olarak tanımlamıştır. Anayasa'ya göre Lübnan ülkesi

tüm Lübnanlılar için birdir. Her Lübnanlı ülkenin herhangi bir alanında yaşama hakkına sahiptir ve yaşadığı yerde hukukun koruması altındadır. Herhangi bir aidiyet tipi temelinde insanlar arasında bir ayırım yoktur. Parçalanma, bölünme, taksim, sömürgeleştirme söz konusu olamaz.

Politik sistem yönetim teşkilatının çeşitli bölümleri arasında işbirliği, denge ve ayrılık ilkesi üzerine kurulmuştur. Anayasa'ya göre dinsel paylaşım sisteminin (confessionalism) yürürlükten kalkması temel ulusal bir amaçtır ve kademeli bir plan doğrultusunda gerçekleşecektir.

Ancak Lübnan toplumsal ve siyasi hayatı bu maddelerle pek örtüşmeyen yapılanmalara sahiptir. Demokratik bir ülkede bulunması oldukça tartışmalı olan zaimlik kurumu bunlardan biridir. Lübnan toplumsal yapısı açısından en belirleyici unsur zaimlik kurumudur. Zaimler, temelinde toprak derebeyliğine yani ağalığa dayanan toplumun her kesiminde oldukça güçlü duruma sahip olan siyasi patronlardır. Aile kurumunun Arap kültüründe oldukça belirgin role sahip oluşu Lübnan'da zaimlik kurumuyla ön plana çıkmıştır. Ülkede siyaset her zaman ekonomik açıdan güçlü ve toplumda söz sahibi belli ailelerin denetiminde olmuştur.

En eski dönemlerinden beri zaimler siyasette ya kendileri aday olmuşlar ya da başkalarının parlamentoya seçiminde söz sahibi olmuşlardır. Zaimler aracılığıyla seçilen kişiler bu siyasi patronlara borçlu kaldıkları için genel olarak politikalarını da bu durum belirlemiştir. Zaimler aracılığıyla parlamentoya seçilen adayların birincil politikaları bu ailelerin çıkarlarını korumak olmuştur. (Cleveland, 2008, 371).

Fransız mandasının başladığı 1920'lerden bugüne kadar yirmi aile hemen her kabineye bakan vermiştir. Maruni Edde ailesi ve Dürzi Canbulat aileleri bu ailelere örnek gösterilebilir. Zaimin güçlü durumunu aile belirlemektedir. Bu sistemde aynı aileden gelen kişiler farklı görüşlere sahip olsalar da siyasi parti liderliği yapabilmektedirler.

Anayasa'ya göre her Lübnanlı ülkenin istediği bölgesinde hukuka tabi olarak yaşama hakkına sahiptir. Bununla birlikte mezhepçi yapının bir yansıması olarak her mezhep ülkenin farklı bölgesinde kümelenmiştir. Anayasa'ya göre

“Lübnan’da bölgeler arasında ekonomik, toplumsal ve eğitimsel düzeyde eşit gelişme devletin birliğinin ve sistemin istikrarının temel direği olacaktır.” Ancak farklı bölgelerde kümelenmiş mezhepler arası ekonomik, toplumsal ve eğitimsel düzeydeki dengesizlikler ve adaletsiz yapı ülkeyi iç savaşa sürüklemiş ve bu yapıdan kaynaklanan huzursuzluklar günümüze kadar gelmiştir.

Lübnan siyasi yapısı dinsel paylaşım sistemi (confessionalism) olarak tanımlanmaktadır. Devletin resmi olarak tanıdığı 18 mezhebin bulunduğu Lübnan’da toplumun bir aynası olarak siyasi sistem de mezhep temeline oturmuştur. Bu sistem zaimlik kurumuyla bir bütündür ve esasen aşiret siyaseti olarak değerlendirilebilir. Anayasa’da kademeli bir plan doğrultusunda yürürlükten kaldırılması amaçlanan bu sistem hala varlığını sürdürmektedir.

Lübnan Anayasası pek çok konuyla ilgili hükümler içermektedir. Ancak Anayasa’nın çoğu maddesi toplumsal ve siyasal hayatta uygulanmamaktadır. Ayrıca Anayasa gerekli bazı konularda herhangi bir hüküm içermemektedir. Nitekim isteğe bağlı medeni nikah önerisi sırasında cumhurbaşkanı ile başbakan arasında anlaşmazlık söz konusu olmuştur. Kabinenin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen tasarı başbakan tarafından reddedilmiştir. Böylesi önemli bir durum karşısında izlenecek yol Anayasa’da belirtilmemiş ve bu durum siyasi bunalıma sebep olmuştur.

Anayasa’nın 7. maddesine göre tüm Lübnan vatandaşları kanun önünde eşittir. Medeni ve siyasi haklardan eşit olarak yararlanırlar. Kamusal ödevleri ve görevleri ayırım olmaksızın yerine getirmekte eşit olarak yükümlüdürler. Bununla birlikte oy kullanma hakkı erkekler için zorunlu, kadınlar için ise eğitime bağlıdır. Lübnan’da tüm erkekler oy kullanma hakkına sahipken ancak ilkökul mezunu kadınlar oy kullanabilmektedir. Bu seçimlik bir haktır, zorunluluk yoktur. Ayrıca seçimler çoğunlukla zaimlik kurumunun denetiminde, dinsel paylaşımcılık gölgesinde ve eşitlikten uzaktır.

Anayasa’nın 9. maddesi ise inanç ve vicdan özgürlüğü ile ilgilidir. Bu maddeye göre Lübnan’da mutlak bir inanç özgürlüğü sağlanacaktır. Devlet her türlü inanç ve dine saygıyı garanti altına alır. Kamusal düzeni ihlal etmeyen her türlü dinsel tören özgürlüğü vardır. Oysa dinsel paylaşımcılık sisteminin egemen olduğu

ülkede, kamusal düzen kavramı her bir din ve mezhep tarafından farklı algılanabilmektedir. Böyleyken kamusal düzen kavramının hangi nesnel ölçüte göre tanımlanacağı belirsizdir. Her dini topluluğun aynı oranda bulunmadığı ülkede, bu öbekler toplumda ve siyasette eşit söz sahibi de değildirler. Bununla birlikte her dini topluluk içinde de dini liderler önceliklidir.

5.2.1.2. Diğer Hukuksal Sorunlar

Lübnan adli sistemi Osmanlı hukuk düzeni, dini kanunlar, Fransız Medeni Kanunu, Medeni Kanun ve diğer bazı yasaların derlemesinden oluşmaktadır. 1961 tarihli 7855 Sayılı Kanun (Adli Organizasyon Kanunu) adli sistemin yapısını ve işlevlerini düzenlemektedir. Bununla birlikte 1932 Sayılı Yükümlülükler ve Sözleşmeler Kanunu, Medeni Hukuk'un temelini oluşturmaktadır. 1983 Sayılı Medeni Usul Kanunu, 1943 Sayılı Ceza, 1942 Sayılı Ticaret Kanunları ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu diğer özel kanunlardır.

Lübnan hukuk düzeni Lübnan'ın kendi gerçeklerinden hareket edilerek oluşturulmuş bir düzen değildir. Bu hukuk düzeni Lübnan'ın kendisinden kaynaklanan bir ulusal sistem olmaktan uzaktır. Bu hukuk düzeninin temelini oluşturan kanunlar ya başka ülkelerden olduğu gibi alınarak nispeten Lübnan'a uyarlanmaya çalışılmıştır ya da günümüz gerçeklerinden uzak yapıda olan eski kanunlar hala yürürlükte bulunmaktadır. Dolayısıyla Lübnan'ın kendi insanının gerçeklerini yansıtan ve kendi özel yapısına dayanan ve günümüz koşullarıyla güncellenmiş bir hukuk sisteminden bahsedilemez. Sistemin her alandaki parçalanmış yapısı hukuk düzeninde de kendini hissettirmektedir.

Adli sistem adi ve özel mahkemelerden oluşur. Adi mahkemeler sıradüzensel yapıdadır ve ceza ile hukuk mahkemeleri olarak alt dalları vardır. Yapının temelini asliye (ilk derece) mahkemeleri oluşturmaktadır. Bu mahkemeler daha önemsiz cezai ve hukuksal davalara bakarlar ve kararları temyiz mahkemesine götürülebilir. Temyiz mahkemeleri cürüm (ağır suçlar) üzerinde ilk derece ve temyiz yetkilerine sahiptir. Hükümet Divanı ise bireyler ve devlet arasındaki anlaşmazlıklara ait davalara bakmaya yetkilidir. İş mahkemeleri, askeri mahkemeler ve çocuk mahkemeleri gibi özel mahkemeler bulunmaktadır.

Lübnan'da medeni durum ile ilgili davalara bakma yetkisi ise dini mahkemelere aittir. Lübnan vatandaşları doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve miras gibi konularda dini yasalara bağlıdır. Bu konuda Müslümanların şeriat mahkemeleri yetkilidir. Bu mahkemeler Sünni ve Şii mahkemeleri olarak alt birimlere sahiptir. Diğer dini mahkemeler ise çeşitli Hristiyan ve Yahudi birimlerden oluşur.

Lübnan'da bağımsızlıktan bu yana ulusal bir medeni kanunun yürürlüğe konulması yönünde dört girişim olmuştur. Bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Lübnan'da her kesimden dini liderler medeni hukukla ilgili ulusal yasaların da benimsenmesine karşıdır. Bu hem mezheplerin bir diğeri içinde erimesini engellemek hem de dini liderin siyasi ve idari gücünün korunmasını sağlamak içindir (Reinkowski, Saadeh, 2005,142).

Sünniler kendilerini Osmanlı Devleti ile özdeşleştirmişlerdir. Her zaman eskiye dönme özlemi taşırlar. Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra bile Osmanlı'nın pek çok kurumu Lübnan'da varlığını korumuştur. Sünni mahkemeler bu sistemin devamı olarak hükümet kurumlarının bir parçasıdır. Müftüler diğeri devlet çalışanları gibi devletten maaş almaktadır. Müftülerin kararları hükümet kararları gibi Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır.

Ulusal bir medeni kanun, Sünni liderlerin dini yasalara bağlı güçlü konumlarını sarsarak Sünnilerin toplumdaki bazı ayrıcalıklarını ortadan kaldıracaktır. Nitekim 1998 yılında isteğe bağlı medeni nikah uygulamasına Mecliste Sünni Başbakan Refik Hariri'nin bakanları tarafından karşı çıktı. Başbakan öneriyi Sünnilerin gücünün zayıflatılması olarak görmüş ve kabul etmemiştir. Hatta daha da ileri giderek bu konuda karşı gösteriler başlatılmasını sağlamıştır.

5.2.2. Mezhepsel Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar

Lübnan'da iç savaşın en önemli sebebi, ülkedeki çeşitli mezheplerin ülkenin yönetimi ile ilgili olarak ve diğeri toplumsal alanlardaki çatışmaları olmuştur. Bu mezheplerin güç ve iktidar mücadelesi ile toplumdaki yoksul-zengin ve eğitimli-eğitimsiz gibi çeşitli farklılıkların mezhepsel düzeyde gerçekleşmiş olması mezhepler arası gerginliği artırmıştır. Bununla birlikte yönetimin mezhepsel ayrım

dayanması ve bu ayrımın azınlığın çoğunluğu yönetmesi şeklinde olması düşmanlıkları daha da artırmıştır. Ülkede her mezhep aynı oranda temsil edilemediği gibi temsil nüfus oranlarıyla paralel de değildir. Anayasada öngörülenin aksine ülkedeki bu demokratik olmayan sistem nüfus olarak az olmasına rağmen yönetimde ağırlıklı olan ve toplumda çeşitli güç kadrolarını elinde bulundurarak eğitim, sağlık gibi alanlarda da avantajlı ve diğerlerine göre maddi açıdan daha zengin olan Marunilere olan kızgınlığı artırmıştır. İç savaşın önemli etmeni olan bu yapılanmadan kaynaklanan sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Ülkede mezhepsel yapılanma özellikle yönetim alanında önemli bir gerginlik sebebidir. Bu bölümde mezhepsel yapılanmadan kaynaklanan sorunlar, yönetim açısından ve mezhepsel bölünmüşlüğün güç odaklarınca kullanılması bakımından ele alınmıştır.

5.2.2.1. Mezhepsel Yapılanmadan Kaynaklanan Yönetim Sorunları

Lübnan'da mezhepsel yapılanmadan kaynaklanan en önemli sorun hemen her mezhebin ülkenin yönetim yapısı ile ilgili farklı talepleri ve ülkenin sorunları hakkında farklı çözüm önerileri bulunmasıdır. Bu öbeklerin kendi mezhep mensuplarının çıkarlarını ön planda tutarak talep ettikleri haklar, diğer din ve mezheplerin toplumdaki hak ve çıkarlarını görmezden gelmekte ve dışlamaktadır. Dolayısıyla Lübnan toplumunun bir millet olarak genel çoğunluğunun Lübnan'ın genel çıkarları ve bütünlüğüne dair bir fikri oluşmamaktadır. Lübnan'ın kendi içindeki, neredeyse ailesel düzeye inmiş olan, çıkar kavgası Lübnan'ın kendi içinde bir bütünlük kurmasını engellediği gibi uluslararası alanda saygın ve söz sahibi bir ülke olmasını da engellemektedir.

Lübnan'da en büyük öbeklerden birisini oluşturan Şiiler yönetim yapısıyla ilgili olarak, sistemin Müslümanların lehine düzeltilmesi için çaba göstermektedirler. Hükümet düzeyinde iktidarın mezhepler arasında paylaşılması düzenlemesinin son bulması Şiilerin yararına olacaktır. Bunu talep etmekle birlikte Şiiler nüfus olarak çoğunlukta olmaları sebebiyle diğer alanlarda dinsel paylaşım sisteminin devamını istemektedirler. Şii Yüksek Konseyi'nin lideri Muhammed Mehdi Şemseddin'e göre Lübnan'da hayat iki alana bölünmüştür. Bunlar devletle ilgili olan siyasi alan ve tamamen dini liderlerle ilgili olan özel alandır. Sünniler medeni nikah kıyma girişiminde bulunanları kafir ilan edeceklerini açıklamışken

Şiiler bu kadar ileri gitmemiştir. Hatta Emel Hareketi'nden bakanlar medeni nikah tasarısı lehinde oy kullanmışlardır.

Maruniler ise bağımsızlığın ilk yıllarında laikliği desteklemekteydiler. Kendilerini Batı dünyası ile özdeşleştiren ve bu kültürü ve hayat tarzını benimsemiş iddiasında olan Marunilerden beklenen tavır da buydu. Ancak iç savaş sonrası Hristiyanların azınlık haline geldiği bir ortamda dinsel paylaşımcılık sisteminin ortadan kaldırılması bu unsurların diğerlerinin içinde eriyip gitmesine sebep olabilecekti. Dinsel paylaşımcılık sisteminin kaldırılması çoğunlukta olan Müslümanların lehine bir gelişme olacaktı. Dolayısıyla bu sistemin kaldırılması laikliğin önünü açmayacak, İslami yönetim şeklinin benimsenmesinin yolunu açacaktı (Reinkowski, Saadeh, 2005,148).

Maruni Cumhurbaşkanı Elias Hrawi'nin 1998 yılındaki medeni nikah önerisi, siyasette dinsel paylaşımcılık sisteminin de kaldırılması önerisini içermekteydi. Siyasette egemen olan üç mezhebin, sayılan sebeplerden ötürü, bu önerilere tepkileri olumsuz olmuştur. Ülkede zaimlik kurumuyla birlikte dinsel paylaşımcılık sistemi ulusal çıkarların önünde gelmektedir. Her öbek kendi çıkarları doğrultusunda çabalamakta bu ise toplumsal çatışmaların önünü açmaktadır.

Lübnan'da Dürzileri temsil eden İlerici Sosyalist Parti laik bir partidir. Toplumsal yaşamın laikleşmesi ve ulusal kimliğin kurulması ilkelerine dayalıdır. Dürziler bu doğrultuda laik sisteme geçilmesine taraftardır. Rum Ortodokslar da dinin tüm dünyevi yetkilerden ayrılmasını savunmaktadırlar. Rum Ortodokslara göre dinsel paylaşımcılık sistemi Lübnan'ın gelişmesinin önünde büyük bir engeldir. Ancak Dürziler ve Rum Ortodokslar, sayı olarak siyasete egemen olan üç mezhepten oldukça az durumdadırlar. Bu sebeple bu öbeklerin siyasette böyle bir değişime öncelik etmesi beklenemez.

Dinsel paylaşımcılık sistemi gereği Parlamentoda her mezhep belli oranda sandalyeye sahiptir. Toplam 128 sandalyenin 27'si Sünnilere, 27'si Şiilere ve 34'ü Marunilere aittir. Cumhurbaşkanı Maruniler arasından, başbakan Sünni ve meclis başkanı ise Şii Müslümanlar arasından seçilmektedir. Siyasi alanda Maruni Hristiyanlar etkin durumdadırlar. Parlamentoda Müslümanlar ve Hristiyanlar yarı

yarıya temsil edilmektedir. Dürziler de Müslüman topluluk içinde görüldüklerinden Müslümanlara ayrılan 64 sandalyeye Dürziler de ortaktır.

Şiiler, dinsel paylaşımcılık sisteminin parlamentodaki bu yapılanmasının kaldırılmasını istemektedirler. Böylelikle nüfus olarak daha az olan Marunilerin siyasetteki liderlikleri sona erecek ve sistem Müslüman nüfusun lehine işleyecektir. Maruniler ise bu sistemin kaldırılmasını kesinlikle istememektedir. Maruniler kendilerini Lübnan'ın mirasçısı olarak görmekte ve toplumsal ve siyasi hayatta ayrıcalıklı bir konuma sahip olmak istemektedirler. Dürziler ise Müslümanlar arasında bir İslam mezhebi olarak görülmemektedir. Dolayısıyla parlamentodaki sandalye sayısına Dürzilerin ortak olması diğer Müslümanlar tarafından olumsuz karşılanmaktadır.

Lübnan'ın mezhebe dayalı yapısı orduya da yansımıştır. Bu durum iç savaş döneminde ordunun olaylar karşısında kararlı bir politikayla durmasını engellemiştir. Nitekim iç savaş döneminde ordunun tüm tugayları farklı mezheplerin denetiminde bulunmaktaydı. Bu sebeple çoğu tugay dağılarak çeşitli milis güçlere katılmıştır. Çoğunluğu belli bir mezhepten oluşanlar ise, örneğin birinci tugayın tamamı Şiilerden oluşmaktaydı, o mezhep tarafında savaşmıştır. Ordunun mezhebe dayalı yapısı, çatışmalarla etkili bir şekilde müdahale etmesini engellemiştir. Günümüzde ise çok kuvvetli olmamakla ve mezhep ayrımlarını bünyesinde barındırmakla birlikte ülkede ulusal tek kurum ordudur.

5.2.2.2. Diğer Ülkelerin Müdahalelerinden Kaynaklanan Sorunlar

Lübnan'da dini ve etnik unsurların hemen hepsinin bir siyasi oluşumu vardır ve bu siyasi hareketlerin çoğunun askeri kolları bulunmaktadır. Bununla birlikte ülkede asıl önemli sorun ise bu partilerin diğer ülkelerle ilişkileridir.

Lübnan'da çıkarları olan ülkeler, ülkedeki bir dini ya da etnik öbeği diğerlerine karşı destekleme politikası uygulamışlardır. Örneğin ABD, 1957 seçimlerinde bazı Batı yanlısı adaylara kampanya yardımlarında bulunmuştur. İngilizler, Fransızlar, Sovyetler ve Mısırlılar da kendi adaylarını çeşitli şekillerde desteklemekteydiler. Mısır, Chamoun'u devirmek için yer altı faaliyetlerinde bulunmuştur. Aralarında Kemal Canbulat'ın da bulunduğu Chamoun karşıtı dini

liderler, Mısır'dan askeri yardım almışlardır. Günümüzde Lübnan'da Bağımsız Nasırcı Hareket adında Nasırcı politikaları savunan bir parti bulunmaktadır (Copeland, 1995, 219).

ABD'nin Orta Doğu'ya ilgisi Soğuk Savaş dönemiyle oldukça artmıştır. Çünkü ABD'nin başını çektiği Japonya gibi gelişmiş ülkeler bölgedeki petrole gün geçtikçe bağımlı hale gelmişlerdir. Bununla birlikte ABD'nin Orta Doğu'daki rakipleri olan Suriye ve İran'ın Lübnan politikaları ABD'yi rahatsız etmektedir. İran'ın Hizbullah aracılığıyla etkisi ve Suriye'nin politikalarına karşı ABD, Hizbullah ve Hamas'ı terör örgütü ilan etmiştir. ABD, Lübnan siyasetinde genel olarak İsrail yanlısı tutum sergilemiştir.

Görünürde Lübnan'daki sorunu güneyde yaşayan Filistinlilerle ilgili olmakla beraber İsrail, öncelikle su kaynaklarıyla yakından ilgilidir. 1948 yılında İsrail devletinin sınırları Lübnan'ın zengin su kaynaklarına erişebilecek şekilde düzenlenmişti. Daha sonraki dönemlerde Filistinlilerle savaşmak için Lübnan'a askeri müdahaleleri, su kaynaklarının kontrolünü ele geçirme amacını da taşımaktadır (Bulloch, Darwish, 1994, 16).

İsrail'in Lübnan'a son saldırılarıyla da Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının açılışının yakın ilgisi bulunmaktadır. Bu boru hattının kontrolü, Kızıl Deniz'deki Eilat Limanı aracılığıyla Asya pazarlarına yapılan yeniden-ihracatta kilit rol oynamak isteyen İsrail için son derece önemliydi. Ayrıca petrol ihtiyacının yaklaşık % 20'sini Azerbaycan'dan ithal eden İsrail için bu petrol sahaları çok önemli durumdadır. Lübnan'a yönelik savaş, doğu Akdeniz kıyı şeridindeki İsrail alanının denetimini hedeflemektedir (Chossudovsky, 2006,1).

1936 yılında Pierre Cemayel tarafından kurulan Maruni Falanjist Parti (el- Ketaib) Lübnan Kuvvetleri adında bir milis güce sahiptir. İsrail ile Falanjist Parti'nin yakın ilişkileri dikkat çekmektedir. Nitekim 1982 yılındaki İsrail işgali sırasında, Sabra ve Şatilla katliamlarını Yahudi askerlerin gözetiminde Lübnan Kuvvetleri'ne bağlı gerillalar gerçekleştirmişlerdir. Lideri Semir Caca olan Falanjist Parti, Lübnan'ın en etkili partisi konumundadır.

Kuzeybatıda Toros, kuzeydoğuda Zagros Dağları, güneyde Sina Yarımadası ve Kızıldeniz'e, Ürdün'e, Lübnan'a ve batıda Kıbrıs'a kadar uzanan Bereketli Hilal'e sahip olmayı amaçlayan Suriye ise Lübnan'ın politikasında her zaman etkili rol oynamıştır. Suriye için son derece önemli bir kaynak olan Asi Nehri Lübnan'dan doğmaktadır. Zayıf ve istikrarsız Lübnan, bu kaynağın sularını Suriye'ye karşı koz olarak kullanamaz. Dolayısıyla Lübnan'da olanlar Suriye'yi fazlasıyla ilgilendirmektedir. Suriye'nin sabit bir Lübnan politikası vardır. Lübnan'da olacıklara her zaman kendi karar vermek ister. İç savaş sürecinde çıkarlarının gerektirdiği şekilde farklı zamanlarda iki tarafı desteklemekten kaçınmamıştır. Lübnan'da Emel Hareketi (Şii), Arap Demokratik Partisi (Nusayri) ile Baas Partisi Suriye yanlısı partilerdir (Kalaycıoğlu, 2008, 81; Bulloch, Darwish, 1994, 16).

Hizbullah Lübnan'da oldukça etkili bir partidir. 1982 yılındaki İsrail işgali ve Sabra ve Şatilla katliamları ile doruk noktasına ulaşan İsrail düşmanlığı, Hizbullah'ın Lübnan'da örgütlenmesini kolaylaştırmıştır. İdeolojisi Humeyni'nin fikirleriyle şekillenen örgüt Lübnan'ın mevcut yönetim yapısına karşıdır. Örgütün Suriye ve İran ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Uluslararası ortamda ABD ve İsrail'e karşı Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin geliştirmiştir (Köse, 2006, 15).

İran'ın tüm Şii nüfusu ve coğrafyası üzerinde etkili olma politikası Lübnan'ı fazlasıyla etkilemektedir. Orta Doğu'da ABD ve İsrail'i etkisiz kılma politikası Şii politikası aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. İran'ın bu politikası Lübnan'da Hizbullah eliyle gerçekleştirilmektedir (Keskin, 2007, 69).

Bununla beraber tarih boyunca sadece Irak'ta Büveyhiler Devleti'ni kurabilmiş, bunun dışında sürekli başkalarının yönetimi altında kalmış Arap Şiiileri için devlet ve egemenlik kavramları ayrı bir öneme sahiptir. Devlet ve devletleşme Arap Şiiilerinin inançlarının bir gereğidir. Devlet, bu inanca göre imam için hazırlanması gereken bir görev olmaktadır. Yani Şiiilik, Şii yönetimi çatısı altında birleşmiş, Şii bir devlet kurma görevini içermektedir (Başçı, 2007, 1).

Şiiileri temsil eden diğer parti olan Emel ile Hizbullah arasında ciddi fikirsel ayrılıklar bulunmaktadır. 1979 İran Devrimi sonrası İran'ın devrim ihracı

hedefinin bir parçası olan Lübnan'da İran'ın temsilcisi Hizbullah olmuştur. Hizbullah Kuran ayetlerini Fars dilinde yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Suriye yanlısı politikalar izleyen Emel Hareketi Kuran'ın herkes için ve bir kere Arapça yazıldığını savunur (Beşara, 2002, 51).

6. LÜBNAN'IN TOPLUMSAL YAPISI VE SORUNLARI

Toplumsal yapının en önemli unsuru olan nüfus özellikleri ve sorunları daha önce ayrı bir başlık altında incelendiği için bu bölümde Lübnan'ın eğitim, sağlık ve kültür yapısı ele alınmış ve bu konularla ilgili sorunlar incelenmiştir.

6.1. Lübnan'ın Eğitim Yapısı

Lübnan'ın günümüzdeki eğitim sisteminin kökeninde Lübnan tarihindeki medeniyetlerin önemli etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte eğitim sistemi diğer ülkelerin Lübnan politikası açısından önemli bir araç olmuştur. Bu bölümde ülkenin eğitim sistemi bu veriler ışığında incelenmiştir.

6.1.1. Tarihsel Süreç

Lübnan eğitim sisteminde, 19. yüzyıldan itibaren Fransız, İngiliz ve Amerikan misyonerlerin bu ülkede kurdukları okullar önemli yer tutmaktadır. Özellikle Arap ülkelerindeki yabancılar ile Lübnan'ın zengin kesimine hitap eden bu okullar, bölgenin Osmanlı Devleti'nden bağımsızlık kazanmasında etkili olan Arap milliyetçiliği fikrinin merkezleridir (Kor, 2006, 21).

19. yüzyılda ülkedeki Müslümanlar Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'daki okul ve üniversitelerde eğitim görmeyi tercih ederken, Maruni ve Katolikler Fransa ve İtalya'daki okulları tercih etmekteydi. 1830'larda Fransızlar ve Amerikalı Protestanlar ülkede okullar kurmaya ve kitaplar yayınlamaya başladılar. 1866 yılında Amerika tarafından kurulan Suriye Protestan Koleji 1920 yılında Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür. 1875 yılında ise Fransızlar Saint Joseph Üniversitesi'ni kurmuşlardır (Abul-Husn, 1998, 56).

Bağımsızlığın ardından ülkede Fransız modeline dayalı eğitim sisteminde değişiklikler yapılmıştır. Arapça tüm okullarda temel eğitim dili haline gelmiştir. Bununla birlikte günümüzde okulların % 60'ında Arapça ve Fransızca, % 20'sinde Arapça ve İngilizce, kalan % 20'de ise her üç dil temel eğitim dilidir.

Lübnanlılar Filistinliler ile beraber Arap dünyasında okuma yazma oranının en yüksek olduğu kesimdir. Savaş öncesi oldukça gelişmiş bir eğitim sistemine sahip olan ülkede okuma yazma oranı % 80'ler dolayındaydı. Ancak savaş eğitim yapısını da derinden etkilemiştir. Bu dönemde eğitimin aksamasının pek çok

sebebi bulunmaktaydı ve bu aksaklıklar savaşın bitiminde dahi ülkenin eğitim yapısında etkiler bırakacaktı. Savaş esnasında evlerini terk etmek zorunda kalan Lübnanlılar okul binalarına sığınmışlardı. Ayrıca savaşın yoğunluğu eğitimi aksatmanın yanı sıra çoğu sınavın da yapılmasını engellemekteydi. Özellikle 1984 yılından sonra çoğu yabancı öğretmen ve profesörün ülkeyi terk etmesi akademik kurumlarda eğitim seviyesini düşürmüştür. Akademik kurumlardaki çeşitli milislerin baskılarıyla kalitesiz öğrenciler üniversitelere kabul edilmiştir. Bu dönemde siyasi gerginliklerin üniversite eğitim sistemine yansımalarının yanı sıra silahlı milisler derslerden yüksek notlar alabilmek için öğretim üyelerini tehdit etmekteydi (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

1980'li yıllarda ülkede üç çeşit okul bulunmaktaydı. Kamu okullarında toplumun her kesimi eğitim görebilmekteydi ancak bu okullar ülkenin çeşitli bölgelerinde eşit olmayan şekilde dağılmıştı. Nitekim bu okulların % 12,9'u Beyrut'ta yer almaktaydı. Giderleri kamu yararına çalışan kurumlar tarafından karşılanan özel okullar ise ücretsizdi ve okul öncesi ve ilköğretim aşamasında eğitim sunmaktaydı. Ücretli özel okulların ise çoğu dini kurullarla eğitim vermekteydi.

Bu yıllarda beş yıllık ilköğretim zorunluydu. Arapça ana eğitim diliydi ancak Fransızca ve İngilizce de özel okullarda ana eğitim dilleriydi. Bununla birlikte yabancı diller kamu okullarında da öğretilenmekteydi.

1987 yılında ülkede toplam altı kolej ve üniversite bulunmaktaydı. 1952 yılında kurulan Lübnan Üniversitesi Eğitim Bakanlığı'na bağlıydı. Eğitim dili Arapçaydı ve her fakültede bir yabancı dil eğitimi zorunluluğu bulunmaktaydı.

Beyrut Arap Üniversitesi 1960 yılında kurulmuştur. Giderleri resmi olarak Mısır tarafından karşılanan üniversitenin tüm işlemleri Mısır İskenderiye Üniversitesi'nin denetimi altındaydı. 1980'de bu üniversiteye kayıtlı öğrencilerin tahmini olarak % 85'i Lübnanlı değildi ve çoğunlukla Basra Körfezi ülkelerinden gelmekteydi. Arapça bu üniversitede de birincil eğitim diliydi (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

1875 yılında kurulmuş olan Saint Joseph Üniversitesi ise Hristiyanlar tarafından yönetilmekteydi ve bu üniversitenin Fransız Lyons Üniversitesi ile

kuvvetli bağları bulunmaktaydı. Fransızca burada birincil eğitim diliydi ancak bazı dersler İngilizce okutulmaktaydı (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Beyrut Amerikan Üniversitesi 1866 yılında Protestanlar tarafından kurulmuştur. Üniversite New York Eyaleti kanunları ile yönetilmekteydi. Eğitim dili ise İngilizceydi.

6.1.2. Günümüz Eğitim Yapısı

Lübnan'da bugün bu üniversiteler hala eğitim vermektedirler ve eğitim yapısındaki yabancı unsurların etkisi devam etmektedir. Örneğin Saint-Joseph Üniversitesi Fransa'dan mali destek görmektedir ve İsa Derneği adı verilen Cizvit düzeniyle yönetilmektedir. Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde okumak ileride ülke yönetiminde söz sahibi olmak anlamına gelmektedir. Ayrıca bu okullardan mezun olarak belirli seviyelere yükselenlerin ABD çıkarları doğrultusunda politika izlemeleri beklenir (Güney, 2003,360).

Beş yıllık ilköğretimin zorunlu olduğu Lübnan'da ilköğretimden sonra yedi yıllık ikinci program ya da dört yıllık mesleki ve teknik eğitim programlarından birine devam edilir. Okullar devlet okulları, özel ve yarı özel olmak üzere üç çeşittir. Çoğunluğu oluşturan devlet okulları Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır ve eğitim parasızdır. Özel okullar ise özel kişi ve kuruluşlar tarafından yönetilmektedir. Oranı % 15 dolayında olan yarı özel okullar ise dini topluluklara bağlıdır.

Lübnan'da okuma yazma oranı 2003 verilerine göre % 87,4'tür. Bu oran erkekler arasında % 93,1 oranındayken kadınlar arasında % 82,2 düzeyindedir. Toplumda okuma yazma oranının en yüksek olduğu kesim Hristiyanlardır. Müslümanlar arasında ise Dürziler en eğitilmiş kesimi oluşturmaktadır. Şiiiler ise tüm toplumda okuma yazma oranının en düşük olduğu kesimdir (Kor, 2006, 22).

6.2. Lübnan'ın Eğitim Sorunları

Lübnan'ın eğitim alanındaki en büyük sorunu ulusal bir eğitim sisteminin olmayışıdır. Ülkede bağımsızlık sonrası eğitim sisteminde yapılan yenilikler Arapçanın temel eğitim dili haline getirilmesiyle sınırlı kalmış ve ulusal temelde bir eğitim sistemi oluşturulmamıştır. Lübnan'da bireylere Lübnan vatandaşı kimliğini benimseten bir eğitim sistemi bulunmamaktadır. Ülkede okullar dini toplulukların

etkisindedir ya da her dini öbeğin kendine ait okulları bulunmaktadır. Bu okullar ulusal bir eğitim sistemi çatısı altında bütünleşmemiştir.

Lübnan eğitim sistemi iç savaş öncesi oldukça gelişmiş olmakla birlikte merkezi yapıdan uzak oluşu ve mezhepçi görünümüyle ülkede ayrılıkçılığı kendi içinde ve dışarıdan destekli olarak pekiştirmiş ve iç savaşın bir unsurunu meydana getirmiştir. Okullarda, toplumda siyasi ve kültürel birliğin önüne geçen eğitim sistemi benimsenmiştir. Lübnan'daki eğitim sistemi ülkeyi yabancı müdahalesine açık hale getirmiştir. Çoğunlukla yabancı ülkeler tarafından kurulan ve desteklenen okullar, bu ülkelerin çıkarları doğrultusunda hizmet edecek bireyler yetiştirmişlerdir. Mezhepler arası rekabetin ülkeler arası rekabet doğrultusunda pekiştirildiği okullar, Lübnan ulusal çıkarlarını öğrenen ve bunun için çabalayan bireyler yetiştirmekten uzak bir yapıya sahiptir (Abul-Husn, 1998, 56).

1970'lerin ortalarında Müslümanların arasında okur-yazarlık oranı Hristiyanlara oranla oldukça düşüktü. Bu dönemde Hristiyanlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerde % 13 ve kadınlarda ise % 20 düzeyindeyken özellikle Şii Müslümanlarda bu oran erkeklerde %31 kadınlarda ise % 70'lere kadar yükselmekteydi. Hristiyanlar arasında üniversite okuma oranı Müslümanlardan oldukça fazlaydı. Bu durum Müslümanlar arasında kendilerine haksızlık yapıldığı düşüncesini uyandırmakta ve Hristiyanlara karşı olumsuz duyguları pekiştirmekteydi.

İç savaş ülkenin eğitim sistemine büyük zararlar vermiştir. Eğitim bu dönemde duraklama yaşamış pek çok öğretmen ve öğretim üyesi ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Üniversitelerde öğrenci ve eğitim kalitesi düşmüştür.

Günümüzde ise aynı sistem devam etmektedir. Özellikle Lübnan siyasetinde etkili olmak isteyen ülkeler faaliyetlerini, okulların yanı sıra üniversitelerde de sürdürmektedirler. Lübnan'da söz sahibi olmak isteyen her ülke ve öbeğin kendi okulu ya da üniversitesi bulunmaktadır. Örneğin İran ve Hizbullah etkisi Şii bölgelerdeki eğitim yapısını şekillendirmektedir. Bu eğitim aracılığıyla Şii devletinin temellerinin atılması amaçlanmaktadır. Üniversiteler Mısır, Fransa, ABD gibi ülkelerin çıkarlarına hizmet eden yapı sergilemektedir. Toplumda ulusal bir

eğitim sistemine yönelik bir talep olmadığı gibi devletin de bu yönde bir çabasının olmadığı görölmektedir.

6.3. Lübnan'ın Kültürel Yapısı

Lübnan'da kültürel hayatın en belirgin özelliği, Arap geleneklerinin mezhep ayrımı olmaksızın toplumun bütününde büyük etkiye sahip olmasıdır. Bununla birlikte Fenike uygarlığının özellikle Maruniler bakımından büyük önemi bulunmaktadır. Bu bölümde Lübnan kültürü bu açılardan ele alınmış ve özellikle toplumun diğer alanlarında da büyük etkiye sahip olan diğer ölkelerin etkileri, kültürel bakımdan da incelenmiştir.

6.3.1. Kültürel Hayat

Lübnan kültürünün temeli olarak değerlendirilebilecek olan Arap kültürünün ölkeye en önemli etkisi ataerkil aile yapısının Lübnan'da egemen olmasıdır. Dolayısıyla Lübnan'da erkek egemen toplum yapısı mevcuttur ve aile kurumu son derece önemli bir yere sahiptir. Bu bölümde Lübnan kültürünün tarihi kökenleri ile tarihi mirası, Lübnan toplumu açısından son derece önemli olan aile ve evlilik kurumları ile dinlerin ve diğer ölkelerin kültürlerinin ölkelerin kültürüne etkileri incelenmiştir.

6.3.1.1. Tarihi Köken ve Dil Yapısı

Lübnan kültürünün kökeni Fenikelilere kadar dayanmaktadır. Devletin denetiminde yayınlanan tarih kitaplarında Fenike uygarlığından Lübnan'ın altın tarihinin sembolü olarak bahsedilmektedir. Bununla birlikte Orta Çağda Hristiyan azınlığın özellikle de Marunilerin Haçlılara yardımı, Avrupa özellikle de Fransa ile Lübnan ilişkilerini geliştirmiş ve bu durum ölkenin kültürel yapısına da yansımıştır. Bu etki Fransız mandası döneminde oldukça artmıştır (Countries and Their Cultures, 2007).

Lübnan tarihinde pek çok kez istilaya uğramış bir ölkeler olarak çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Lübnan'a ilk yerleşen Fenikeliler bir tür Sami dili konuşmaktaydı. Bölgede Helenistik dönemde Arami dili, sonrasında Latince ve en son olarak da Arapça konuşulmaya başlanmıştır.

Bu tarihi mirasla birlikte bugün ülkede yaşayan çeşitli etnik kökenli bireyler farklı dillerde konuşmaktadır. Arapça, Anayasa’da resmi dil olarak kabul edilmişken Fransızca ise “Fransızcanın kullanılabilceği durumlar kanunla belirlenir” hükmüyle sınırlanmıştır. Bunun dışında konuşulan diğer diller Fransızca, İngilizce ve Ermenicedir. Tüm Lübnan Arapça konuşabilmekteyken özellikle orta ve yüksek kesim Fransızca bilmektedir. İngilizce ise gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştır.

Çeşitli yörelerde farklı şivelerde konuşulmaktadır. Beyrut şivesi diğerlerine göre daha olgun ve daha kibardır. Şive toplumsal konumun en önemli göstergelerindendir (Countries and Their Cultures, 2007).

Yaklaşık olarak dört milyon nüfusa sahip Lübnan’ın toplam nüfusunun büyük çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Bu sebeple Arap kültürü Lübnan üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Oldukça fazla sayıda din ve mezhep üyesini bünyesinde barındıran Lübnan’da özellikle aile yapısı ve toplumsal hayatta görülen ortak özellikler Arap kültürünün toplumdaki etkisini ispatlamaktadır.

6.3.1.2. Aile Yapısı ve Ailenin Önemi

Beyrut Amerikan Üniversitesi tarafından 1959 yılında yapılan bir araştırmaya göre Lübnan’da hem Hristiyan hem Müslüman, hem erkek hem kadın, hem siyasi olarak etkin hem herhangi bir siyasi görüşe dahil olmayan öğrenciler arasında aileye bağlılık birincil önem taşımaktadır. Bundan sonra önem sırasına göre din, tabiiyet ya da vatandaşlık, etnik köken ve son olarak da siyasi parti gelmektedir (Ayman Ghazi’s Lebanon Homepage, 2001).

Lübnan’da aile kurumunun önceliği hayatın her alanında kendini göstermektedir. Kişilerin bireysel ilişkilerinin ötesinde mali ve siyasi ilişkilerinde de aile belirleyici rol oynar. Siyasi alanda aileler güç ve iktidar için birbirleriyle yarış halindedirler. Akrabalık ilişkileri kişilerin siyasi mücadelesini desteklemekte önemli bir etkidir. Nitekim akrabalar, liderlik mücadelesi içindeki aile üyelerini desteklemek için güçlerini birleştirirler. Aynı şekilde iş hayatında da işverenler aile bireyleri ve akrabalarına öncelik tanır. Lübnan’da aile şirketleri yaygındır. Bireyler aile şirketi kurmak için maddi imkanlarını birleştirirler. Zengin aile bireyleri

daha zor durumda olan akrabalarına maddi olarak yardım ederler(Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Lübnan'da aile kurumu en önemli güç göstergesidir ve kişinin toplumdaki konumunu belirleyen en önemli etkidir. Bireyin ileride başarı kazanma şansı, maddi olarak belli imkanlara kavuşması ya da iyi bir eğitim alması gibi konularda ailesel durum belirleyici olmaktadır. Aile, bireyi mümkün olduğunca geleneklere ve toplumsal kurallara bağlı şekilde yetiştirir. Çünkü bireyin bu kurallara bağlı yaşaması ailenin onurunu yüceltir. Bireyin gelecekle ilgili düşünceleri ailenin uzun dönemli çıkarlarıyla şekillenmektedir. Aile bireye koruma, destek ve çeşitli konularda fırsatlar sunarken bireyin buna karşılık sorumluluğu aile onuruna yakışır şekilde yaşamak ve aileye her zaman bağlı kalmak ve sorumluluklarını yerine getirmektir (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Aile Lübnan'da siyasi liderliğin dağılımı ve devam ettirilmesinde de önemli rol oynamaktadır. Bir yüzyıldan fazla süredir belli aileler Lübnan siyasi hayatında etkin rol oynamaktadır. Siyasi kadroların çoğu adeta babadan oğla miras geçmektedir. Modern Lübnan'ın gelişiminin önünde en büyük engellerden birisi olan bu durum ülkenin yönetim yapısını elinde bulunduran kadroların vazgeçmek istemedikleri bir husustur. Bireyler için Lübnan'a bağlılıktan önce gelen aileye bağlılık, siyasetin içinde de kemikleşmiş ve bir kısır döngü oluşturmuştur. Ailenin siyasetteki etkisine örnek olarak aile kurumuna son derece büyük önem veren Marunilerin siyasi partisi olan Falanjist Parti verilebilir. Nitekim bu partinin sloganı "Tanrı, Memleket, Aile"dir.

Lübnan'da ataerkil aile yapısı egemendir ve geleneksel aile yapısı baba soyuna dayalı üç kuşağı kapsar. Aile erkeğin eş veya eşleri, evlenmemiş çocukları, evli erkek çocukları ile evli erkek çocukların eşleri ve çocuklarından oluşmaktadır. Aile üyelerinin cinsiyete dayalı rolleri vardır. Toplumda üstün bir konuma sahip olan erkeğin aile hayatındaki yeri de birincil durumdadır. Bu durum tüm din ve mezheplerin ötesinde Lübnan'da belirgin bir gerçektir. Baba tüm aileyi geçindiren, maddi olarak ailenin ihtiyaçlarını karşılayan kişi olarak evin reisidir ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

6.3.1.3. Evlilik Kurumu ve Kadının Toplumsal Konumu

Toplumda bir onur ve güç kaynağı olarak ailenin dış etkenlerden zarar görmemesi gerekliliği evlilik, miras ve erkek çocuk isteğini belirleyen önemli bir durumdur. Ailenin dış etkenlerden korunarak devamlı olarak gelişmesi ve güçlü kalması genelde akraba evliliklerini beraberinde getirmiştir. Nitekim geçmişte kişilerin kendi soyundan özellikle baba tarafından ilk kuzen ya da daha yakın akrabalarıyla evliliği kuralı geçerliydi. Bu aynı zamanda kadının kendini yetiştiren insanlarla birlikte yaşamaya devam etmesini ve böylelikle mirasın aile içinde kalmasını sağlıyordu(Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Müslümanlar arasında baba tarafından ilk kuzenle evlilik konusunda tercih hakkı söz konusuysen çoğu tutucu Müslüman bölgelerde bu tercih zorunludur. Roma Katolik Kilise Kanunu ise tam tersine aynı kan soyundan ya da üçüncü derece akrabalık ilişkisinde evliliği kesinlikle yasaklamaktadır.

Müslümanlıkta meşru olan erkeğin çok eşi evliliği, ekonomik ve kişisel sıkıntılar yaratması sebebiyle günümüzde pek tercih edilmemektedir. Lübnan'da, çok eşi evlilik yapısında erkeğin dört tane eşi olabilmektedir. Bununla beraber ikiden fazla eşi olan oldukça azdır. Bu eşlerden biri genellikle gençtir ve birinci eşten olan çocuklar büyüyünce eve gelin olarak gelmiştir. Eşler aynı evin farklı odalarında ya da farklı evlerde yaşarlar (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Aile yapısı, akrabalık ve mezhepsel yapının korunarak devamının sağlanması ve öbeklerin asimilasyonunun engellenmesi için evlilik kurumu son derece önemlidir. Lübnan'da geleneksel Doğu kültürünün bir özelliği olarak etkili, zengin ve belirli bir aileden gelen erkek genellikle aynı özelliklere sahip bir aileden gelen ve kendi dini öbeğine ait bir kadın ile evlilik yapmaya eğilimlidir. Bu şekilde, Lübnan'da toplumsal yapının temeli olan aileler güçlerini birleştirerek toplumsal konumlarını güçlendirirler. Müslüman ve Hristiyan köylerinde genel uygulama aynı köyden bir eşle, genellikle aile içinden uygun birisiyle, evliliğdir.

Evlilik yapısı duygusal ilişkilerden çok toplumsal koşullar tarafından belirlenmektedir. Erkek soyunu ve işini devam ettirecek, kendine destek olacak ve daha da önemlisi kendini toplumda onurlandıracak erkek çocukları olsun diye

evlenir. Kadın ise toplumda belli bir konuma sahip olmak ve yaşlılık döneminde kendini koruyacak erkek çocuklarına sahip olmak için evlenmektedir (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Evlilik yaşı köylerde ve kentlerde farklılaşmaktadır. Kırsal alanda kentlerde yaşayanlara göre evlilik yaşı daha düşüktür. Kırsal kesimde erkekler yirmili yaşların başlarında evlenme eğilimindeyken kentsel alanda özellikle eğitimli kesimde bu yaş otuzların sonu hatta kırklı yaşların başına kadar yükselmektedir.

Hristiyanlar ve Dürziler evlilik anlaşması yapmazken bu uygulama Müslümanlığın diğer mezhepleri arasında uygulanmaktadır. Geleneksel Müslüman toplumunda evlenmeden önce erkek evleneceği kadına mehir adı verilen bir ödeme yapması gerekir. Bu ödeme gelinin istediği bir miktar para olabileceği gibi bu miktara eşdeğer arazi, ev ya da hediye olabilmektedir. Evlilik sürecinde gelinden beklenen ise yeni kurulacak olan evde kullanılacak birtakım eşyayı içeren çeyizini hazırlamasıdır. Bu açıdan evlilik sürecinde gelinin maddi yükümlülükleri erkekten beklenen kadar olmamaktadır.

Lübnan'da evlilik ve boşanma ile ilgili konularda dini mahkemeler yetkilidir. Boşanma diğer öbeklere göre Müslümanlar arasında daha kolay gerçekleşmekteyken Ortodokslar ve Marunilerde daha zordur. Bununla birlikte genel olarak ülkede boşanma oranı düşüktür (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Miras konusunda da yetki çeşitli dini mahkemelerdedir. Genel olarak mirasla ilgili hükümler erkeklerin lehinedir. Köylerde toprak en önemli miras unsuruyken, kentlerde ise parasal değerler daha önem kazanmaktadır.

Lübnan'da geleneksel Doğu toplumlarının bir özelliği olarak, evlilik öncesi ya da evlilik dışı ilişkilere toplumun her kesiminde şiddetle karşı çıkmaktadır. Bekar bir kıza uygunsuz yaklaşım aile onurunu zedeler ve tazmin edilmesi gerekir. Bu durum kızın ve erkeğin öldürülmesine kadar varabilmektedir. Aksi halde aileler arasında uzun dönemli sürtüşmeler başlayabilecektir (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Ülkede farklı dinler arası evlilik pek yaygın değildir. Ailesel sadakat Lübnan kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Lübnan'da akraba evlilikleri

tercih edilen bir durumdur. Ancak mezhepçilik Lübnan kültürüne de evlilikler açısından damgasını vurmuştur. Nitekim bu ülkede dinler arası evlilik toplumda pek hoş karşılanmamaktadır. Eskiye oranla bu tür evlilikler günümüzde daha yaygındır ancak dinler arası evliliklerin yasallaştırılmaya ve yaygınlaştırılmaya çalışılması toplumda tepkiyle karşılanmıştır (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Mezhepçilikten kaynaklanan ayrımların kültüre de fazlasıyla yansıdığı Lübnan'da, kültürel olarak tek ortak değer belki de Arap kültürünün kadını ikinci plana atan geleneksel ataerkil yapısının toplumda genel kabul görmesidir. Lübnan'da bu kültürün bir yansıması olarak çocuğu olmayan özellikle de oğlu olmayan kadın pek hoş gözle karşılanmaz. Geleneksel olarak çocuk doğduktan sonra büyük ziyafetler verilir. Eğer doğan çocuk erkekse bu ziyafet daha gösterişli ve daha kalabalık olmaktadır. İkincil konumu daha doğuştan başlayan kadınlar için başarı, ailede çocukken ve kendi evlerinin hanımıyken ne kadar geri planda kaldıkları ve erkeklere ne kadar uyum sağladıkları ile doğru orantılıdır.

Lübnan'da yine geleneksel Arap kültürünün bir sonucu olarak erkek çocuğa büyük değer verilmektedir. Evliliğin en büyük amacı adeta bir erkek çocuk sahibi olmaktır. Erkek çocuk o kadar değerlidir ki evli çiftler ilk oğullarının anne ve babası sıfatıyla anılmaya başlarlar. Bir saygı ifadesi olarak ve aile büyüğü olarak ölümünden sonra da hatırlanması için erkek çocuğa genellikle dedenin adı verilir. Erkek çocuk aileye oldukça büyük bir itibar kazandırmaktadır. Nitekim ailenin toplumda temsili ve soyun devamı erkek çocuk sayesinde olabilecektir.

Batı toplumlarının aksine Araplarda ailenin çocuk üzerinde korumacılığı 18 yaşına gelince sona ermez. Çocuk babanın yanında yaşadığı sürece ya da evlenene kadar aile koruması altındadır. Kız çocuk evlenince bu yetki kayınbaba ve kaynanaya geçer (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Lübnan'da kadın toplumda ve aile hayatında ikincil bir role sahiptir ve kadının bu konumu çeşitli din ve mezheplerce pekiştirilmiştir. Savaş esnasında Hristiyanlar arasında kadının bu konumu az da olsa aşılmıştır. Savaş şartları kadının daha önemli bir role sahip olmasını gerektirmiştir. Ancak Müslümanlar arasında bu

durum savaş esnasında da pek değişmemiştir (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Bu konularına rağmen bugün Lübnanlı kadınlar yüksek eğitim seviyesine sahiptir. Siyasi partilerde kendilerine ait kollar içinde çalışmaları vardır ancak bu partilerin alt kadrolarında yer alırlar.

Lübnan'da erkek egemen yapı iş hayatında da kendini göstermektedir. Toplumdaki rolü genel olarak çocuk büyütmeyle sınırlı olan kadının iş hayatındaki yeri de sınırlıdır. Ancak bu yapı son dönemlerde değişmeye başlamış ve kadınlar artık siyaset, sanat, eğitim gibi toplumsal alanlarda daha fazla yer almaya başlamışlardır.

6.3.1.4. Dinlerin ve Diğer Ülke Kültürlerinin Lübnan Kültürüne Etkisi

Genel olarak Lübnanlılar kendi kimliklerini dini bağlılıklarına göre tanımlamaktadırlar. Aileye olan bu bağımlılık ve kültürel olarak da bu bölünmüşlük bir ulusal bilinç oluşmasını engelleyerek ülkenin iç savaşa giden sürecini hızlandırmıştır (Countries and Their Cultures, 2007).

Lübnan'da tek tanrılı dinler egemendir ve çoğu Lübnanlı da oldukça dindardır. Ülkede hiçbir din tamamen egemen değildir ancak İslamiyet'in toplumda önemli bir etkisi vardır. Evlilik, boşanma, miras gibi konuların yanı sıra bireyin hakları ve öncelikleriyle ilgili çoğu konuda dini mahkemeler karar yetkisine sahiptir (Countries and Their Cultures, 2007).

Ülkedeki tüm dinler ölüm sonrası hayata oldukça önem vermektedir. Dolayısıyla cenaze törenleri oldukça önemlidir ve ayrıntılı olarak düzenlenir. Bu törenler sırasında herkese duygularını dile getirme fırsatı tanınır.

Lübnan'da geleneksel Arap kültürünün yanı sıra Fransız kültürünün de etkisinden bahsetmek doğru olur. Fransa'nın Lübnan üzerindeki tarihi etkileri kültüre de yansımıştır. Ülkede toplumsal davranış kuralları çoğunlukla Fransız etkisi taşımaktadır. Özellikle giyim, yeme ve konuşma alışkanlıkları açısından dini belirleyiciliğin yanı sıra Fransız kültürünün etkisi önemlidir. Geleneksel Doğu kültürlerinin bir özelliği olarak toplumda konukseverlik ve selamlaşma önemlidir ve birbirini tanıyan ya da tanımayan herkes özellikle Fransızca kelimelerle birbirlerini

selamlamaktadır. Birincil ilişkilerin yaygın olduğu bir Arap ülkesi olarak Lübnan'da dinsel kültürün yanı sıra gelenek ve görenekler ile görgü kuralları toplumda önemli yere sahiptir.

Ülke nüfusunun çoğu ana şehirler olan Beyrut, Tripoli ve Sidon'da yaşar. Kentlerin genel bir özelliği olan mekan sorunu Lübnan'da da bulunmaktadır ve çoğu insan apartmanlarda yaşamaktadır. Fransız ve Avrupa etkisi mekanlara da yansımıştır. İç mimari ve apartman tasarımlarında Batı tarzı özellikle de Avrupa ve Amerikan etkisi görülmektedir.

Yine Batı etkisi giyim tarzına da yansımıştır. Tüm Hristiyanlar ve şehirlerde yaşayan çoğu Müslüman Avrupa tarzı kıyafet giymeyi tercih etmektedir. Dürzi yerleşim beldelerinde kendilerine özgü geleneksel kıyafetleriyle Dürzi din adamları ve kadınlar bulunur. Yoksul Müslüman kasabalarda ve bazı Müslüman alanlarda çarşaf giyen kadınlar görmek mümkündür.

Dini çeşitlilik çoğu dini tatilin ulusal tatil olarak kabul edilmesini de beraberinde getirmiştir. Örneğin 1 Ocak Yeni Yıl, 18 Mayıs İslami Yeni Yıl, 15 Mayıs Meryem Ana Dirilişi gibi dini karakterli tatil günleri vardır. Bunun dışında Lübnan Bağımsızlık Günü (22 Kasım 1943), 6 Mayıs Şehit Günü ve 1 Mayıs İşçi Bayramı gibi laik karakterli ulusal tatil günleri de vardır.

Resim sanatında Fransız etkisi oldukça belirgindir. Beyrut'taki Lübnan Müzesi'nde sıklıkla sergiler düzenlenmektedir. Müzikte ise Doğu ezgileri kadar Batı müziği de yaygındır. Lübnan Uluslararası Baalbek Müzik Festivali'nin ev sahibidir. Ülkenin ulusal dansı dabkah ve halk şiiri zajal son dönemlerde daha da dikkat çekmektedir. 1998 yılında ulusal orkestra kurulmuştur. Bale, opera, yerli ve yabancı dans gösterilerinin yer aldığı festivaller genellikle tarihi alanlarda düzenlenmektedir. Bunun yanı sıra Arapça, İngilizce, Fransızca, Ermenice yayınlar ve radyo programları yapılmaktadır.

Lübnan'ın yemek kültürüne Akdeniz mutfağı egemendir. Kırmızı et ve tavuk eti yaygındır ancak domuz eti, İslam dininin yasaklaması sebebiyle pek yaygın değildir. Ülkede yeme alışkanlığı dini kurallar ve aile hayatı ile yakından ilgilidir. Farklı dinlerin kutsal günlerine özgü yemekleri bulunmaktadır. Yalnız yemek pek

tercih edilen bir durum değildir. Ülke insanına göre dışarıda yemek toplumsal bir etkinliktir ve bu sebeple lokantaların görüntüsü genel olarak şık ve estetikdir (Countries and Their Cultures, 2007).

İç savaşın Lübnan kültürüne etkisi de büyük olmuştur. Nitekim Lübnan'ın bayrağının alt ve üst kısmında bulunan kırmızı renk iç savaş boyunca akıtılan kanı temsil etmektedir. Bununla birlikte bayrağın ortasında bulunan sedir ağacı resmi ise ülkenin tarihi bir sembolü olmuş ve eski çağlardan beri bu yöreyle özdeşleşmiş bir ögenin simgesi durumundadır.

Lübnan kültüründe servet unsurunun önemine değinmek yerinde olacaktır. Nitekim Lübnan'da para toplumsal sınıfları belirlemede önemli bir etkidir. Bu unsur, iç savaşı tetikleyen önemli bir husustur. Ülkede bireyler arasındaki dengesiz gelir dağılımı iç savaşın oldukça önemli bir sebebi olmuştur ve bu dengesizlik savaş boyunca daha da derinleşmiştir (Countries and Their Cultures, 2007).

6.3.2. Kültürel Miras

Tarih boyunca medeniyetlerin kavşak noktası olan Lübnan oldukça zengin ve canlı bir kültürel mirasa sahiptir. İlk Çağda bu bölgede yaşayan Fenikelilerin önemli ticaret limanları olan Sayda, Sur, Sidon ve Tire sahil boyunca sıralanmaktaydı. Bunlardan Sayda ve Sur limanları halen canlı birer şehirdir ve Sidon ile Tire limanları ise bu döneme ait kalıntılara sahip önemli tarihi merkezlerdir (Karaaslan, 2006, 87).

Ülkede iki önemli arkeolojik sit alanı vardır. Fenike ve Roma dönemlerini yaşamış olan Baalbek kenti, özellikle Roma döneminden kalma Jüpiter, Baküs gibi tapınakları ile ünlüdür. Kente, Yunanlılar da güneş kenti anlamına gelen Heliopolis adını vermişlerdir (Güney, 2003, 365)

Bu alanlardan Biblos (Byblos) kenti ise yine tarihi açıdan önemli bir merkezdir. Kent MÖ 2-3 bin yıllarında Fenikelilerin siyasi, kültürel ve ekonomik odağı olan bir limandı. Kentin diğer önemli bir özelliği de MÖ 13. yüzyılda alfabenin burada bulunup kullanılmaya başlanmış olmasıdır (Güney, 2003, 365).

Lübnan'da tarihi dokunun korunması için çeşitli tedbirler alınmıştır. Tarihi alanlarda yerleşimi kısıtlayan ve tarihi eserlerin korunmasını amaçlayan ulusal tedbirlerin yanı sıra UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) ile eşgüdümlü olarak bazı uygulamalar başlatılmıştır.

6.4. Lübnan'ın Kültürel Sorunları

Lübnan'da kültürel kimlik sorunu önemli bir tartışma konusu olmuştur. Maruniler kendilerini Fenikelilerin bir devamı olarak görmekte ve kültürel olarak Batı medeniyetine ait olduklarını savunmaktadır. Müslümanlar ise kendilerini Arap kültürünün bir parçası olarak görmektedirler.

Ülkenin Fransız yönetiminde kalması kültürel alanlarda Fransız etkisinin oluşmasını sağlamıştır. Ancak bu etki toplumun daha zengin olan özellikle Maruni kesiminde görülmektedir. Bu durum ise kültürel bir zenginlikten öte ülkede zengin-yoksul ya da Hristiyan-Müslüman ayrılığını ön plana çıkarmaktadır.

Kültürel aidiyet tartışmalarının ötesinde hangi dine mensup olursa olsun toplumda gerçekten etkin olan Arap kültürüdür. Bu etki özellikle aile yapısı ve toplumsal hayatta belirgindir. Aile içinde ve toplumsal hayatta kadın ikinci plandadır. Toplumda çok fazla olmasa da çok eşli evlilikler hala bulunmaktadır. Akraba evlilikleri ve kız çocuklarının toplumdaki hoş olmayan konumu da Lübnan'ın bir gerçeğidir.

Lübnan kültüründe aile kurumu her konuda belirleyici bir konuma sahiptir. Her Lübnanlı öncelikle kendi ailesinin bir parçasıdır. Kişinin öncelikleri, çıkarları ve sorumlulukları bireyi olduğu ailenin hedefleri doğrultusunda belirlenir. Aile Lübnan'daki toplumsal ayrışmanın en alt düzeyidir. Toplumun her alanında öncelikle ailelerin birbirleriyle mücadelesi söz konusudur.

İç savaşın önemli unsurlarından olan bu ayrışmanın bir üst düzeyinde ise din unsuru yer almaktadır. Ülkede toplumun tüm kesimlerini din ya da mezhep ayrımı yapmaksızın çatısı altına alan bir Lübnan kimliği ve kurallar dizgesi bulunmamaktadır. Farklı din ve mezheplerin varlığı ülkede kültürel bir zenginlik yaratmanın ötesinde çatışma unsuru haline getirilmektedir.

Lübnan'da her din ve mezhep kendi kurallarına göre yaşar. Dini mahkemeler çoğu konuda yetkilidir. Toplumsal hayatın hemen her kesiminde dini aidiyet tek başına bireyin kimliğini oluşturmaktadır. Evlenmek isteyen ya da iş başvurusunda bulunan kişiye önce hangi dinin mensubu olduğu sorulmaktadır. Mezhepler arası evlilik toplumun hiçbir kesiminde kabul görmediği gibi Lübnan'da medeni evlilik uygulamasının başlatılması yönündeki tüm çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sayısı oldukça az olan mezhepler arası evlilikler hukuksal engeller nedeniyle ancak yurt dışında gerçekleştirilebilmektedir. Her dini topluluğun boşanma ve miras gibi konularda farklı yasalara sahip olması da farklı dinden birisiyle evlenmiş olan kişilerin din değiştirmelerine sebep olabilmektedir.(Qantara.de, 2008).

Ailenin toplumdaki belirleyici konumu, toplumda herhangi bir rahatsızlık yaratmamaktadır. Bireyler kendilerini önce ailelerine sonra da dini topluluklarına karşı sorumlu hissetmektedirler. Bir Lübnanlı olarak ülkesine ve toplumuna karşı sorumluluk ve aidiyet duygusu fazla gelişmemiştir.

Lübnan asla bütünleşmiş bir toplum olamamıştır. Bunun ötesinde, kendi çıkarlarını koruyan kabile topluluğu görüntüsündedir. 1975 yılından önce Lübnanlılar kendilerini önde gelen çoğulcu bir toplum olarak tanımlıyorlardı. Lübnan Batı ve Doğu arasında sıkışmışlığın etkilerini taşımaktadır. Tarihsel olarak her zaman kültürlerin kavşağında yer almış olması Lübnan'a kültürel bir zenginlikle birlikte karmaşa da getirmiştir. Bu çoğulcu yapıdaki aksaklıklar ile kültürel karmaşa savaşın unsurlarından birini oluşturmuştur (Mackey, 1991, 83)

Başlangıcında Batı dünyası tarafından 20. yüzyılın Haçlı Seferleri olarak değerlendirilen Lübnan iç savaşının esasını ise toplumdaki çıkarları için mücadele veren ailelerin çatışmaları oluşturmuştur. Toplum tarafından korunan ayrılıkçı yapının devlet tarafından yok edilememiş oluşu savaşın en önemli unsurunu oluşturmuştur. Birliktelik duygusunu taşımayan ve vatandaşlık olgusunu sadece aynı topraklarda yaşamaktan öteye götüremeyen Lübnanlılar için savaş kaçınılmaz son olarak ortaya çıkmıştır (Mackey, 1991, 91).

Toplumda ayrılıkçılığı pekiştiren diğer bir unsur paranın toplumdaki belirleyici rolüdür. Lübnan'da para toplumsal sınıfları belirlemede önemli bir

etkendir. Özellikle savaş öncesi toplumda yoksul ve zengin kesim arasında oldukça büyük uçurumlar olması ve bu tabakalaşmanın dinsel farklılıklarla paralellik göstermesi ayrılıkları keskinleştirmiş ve iç savaşın bir unsurunu oluşturmuştur.

Tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Lübnan oldukça zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Ancak iç savaş toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi bu alanda da büyük olumsuzluklar meydana getirmiştir. Savaş esnasında pek çok kültürel miras büyük zarar görmüş ve pek çoğu da yok olmuştur. Savaş sonrası herhangi bir tedbir ya da uygulamanın da ne olursa olsun böylesine büyük bir zenginliği eski haline getiremeyeceği kesindir.

6.5. Lübnan'ın Sağlık Yapısı

1975 yılından önce Beyrut'ta sağlık hizmetleri oldukça gelişmişti ve ülke tüm Orta Doğu için bir sağlık merkezi durumundaydı. Ancak savaş oldukça büyük sorunlar yaratmış ve bu sorunlar 1980'ler boyunca devam etmiştir. Bu dönemde sağlıkta devlet sektörü karmaşa içinde olduğu için özel sektör etkin durumdaydı. 1983 yılında her bin kişi için 3,2 hastane yatağı bulunmaktaydı, hastane ve ilaç servislerinin kalite denetimi yetersizdi. Bu dönemde her bin iki yüz elli kişi için bir doktor bulunmaktaydı. Hemşire ve teknik personel sayısı oldukça yetersiz durumdaydı. Sağlık Bakanlığı ile diğer kamu ve özel sektör kuruluşları küçük klinik ve dispanserler çalıştırıyorlardı. Başkent dahil sağlık hizmetlerinin tam olarak verildiği hiçbir yer bulunmamaktaydı (Ayman Ghazi's Lebanon Homepage, 2001).

Bu dönemde sağlıklı raporlar düzenlenememiştir. Resmi olarak zorunlu olmalarına rağmen neredeyse hiçbir sağlık personeli hastalıklarla ilgili raporları Sağlık Bakanlığına düzenli olarak bildirmemiştir. Savaş süresince sağlık kayıtları oldukça eksik durumdaydı. Bu dönemde ülkedeki yoksul kesimde özellikle Filistinli mülteciler arasında yetersiz beslenmeden kaynaklanan hastalıklar yaygındı. Çocuklarda yine bu sebeple gelişim yetersizlikleri ortaya çıkmıştı.

Savaş sonrası sağlık sisteminin iyileştirilmesi ve hastanelerin modernizasyonu çalışmaları devam etmektedir. Ülkede doktor sayısı oldukça fazladır. Tüm doktorlar Lübnan Tabipler Birliğine üye olmak zorundadır. Ancak Filistinli doktorların Filistin kampları dışında Lübnan'da çalışma hakkı

bulunmamaktadır. Bu sebeple Filistinli doktorlar Birliğe kayıt olamazlar. Ülkede on binin üstünde doktor bulunmaktadır ve bu sayıya her yıl altı yüz doktor eklenmektedir. Artan doktor sayısı sebebiyle Lübnan hükümeti Filistinli doktorların sağlık ocakları ve hastanelerde çalışmalarını yasaklamıştır.

Lübnan Tabipler Birliğinin on altı üyesi bulunmaktadır. Her yıl dört kişi, üç yılda bir ise başkan ile birlikte sekiz kişi üyeliğe seçilmektedir. Ülkede dört yüz elliden fazla sağlık ocağı bulunmaktadır. Her doktorun kendi muayenehanesi bulunmaktadır. Sağlık sistemi ikinci basamak üzerine kuruludur. Sağlık sektörüne ayrılan kaynakların % 90'ı özel hastanelere gitmektedir. Kamuya ayrılan ise sadece % 10'luk bir rakamdır.

Ülkedeki Filistin mülteci kampları sağlık sistemi açısından yetersizdir. Her kampta hastane bulunmamaktadır. Filistin Kızılay'ı, özel poliklinikler, FKÖ ve diğer örgütlerin kurduğu hastaneler, BM sağlık birimlerinin hizmet verdiği poliklinikler bu bölgelerdeki sağlık kuruluşlarıdır.

Lübnan'da kişi başına düşen sağlık harcaması 2003 verilerine göre 730 dolardır. GSMH'den sağlığa ayrılan pay ise % 10,2'dir. Aşıları devlet parasız yapmaktadır. Toplam doğurganlık hızınının 2,7 dolayında olduğu ülkede doğumda beklenen ortalama yaşam süresi erkeklerde 68 yıl, kadınlarda ise 72 yıldır. Doğumda beklenen sağlıklı yaşam süresi ise ortalama olarak erkeklerde 59,2 yıl, kadınlarda ise 61,6 yıldır. Ülkede çocuk ölüm hızı erkeklerde % 35 oranındayken kız çocuklarında % 26 seviyesindedir. Erişkin ölüm hızı ise erkeklerde % 198, kadınlarda ise % 136'dır (Türk Tabipleri Birliği, 2006).

6.6. Lübnan'ın Sağlık Sorunları

Lübnan'ın sağlık sistemi savaştan büyük zarar görmüştür. Savaş sonrası yapılanmayla birlikte ülkede hastaneler daha iyi durumdadır ancak hastane sayısı bölgeler arasında dengesiz olarak dağılmıştır. Beyrut dışındaki devlet hastanelerinin koşulları iyi değildir. Gayri safi milli hasılanın % 10'u sağlık sektörüne ayrılmaktadır ancak yoksulluk sebebiyle bunun çok az bir oranı sağlık hizmetlerine yansiyabilmektedir. Hastanelerin % 70-80'i özeldir ve bunlar küçük hastanelerdir.

Güney Lübnan'da sayısı birkaç taneyi geçmeyen rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır.

Lübnan'da birinci basamak sağlık hizmetleri çok zayıftır. Sistem ikinci basamak üzerine kuruludur. Sağlık sisteminde kamu hastaneleri ikinci planda kalmaktadır. Özel hastanelerin sayısı oldukça fazladır. Ayrıca hükümetin sağlık sektörüne ayırdığı kaynakların % 90'ı özel hastanelere aktarılmaktadır. Kamu kesimine kalan % 10'luk bölümün ise sadece % 1'i birinci basamak sağlık kurumlarına ayrılmaktadır.

Doktor sayısının fazla olduğu ülkede bu alandaki sorun ise doktorların belli yerlerde yığılmasıdır. Bazı yerlerde gereğinden fazla doktor bulunurken ihtiyaç olan yerlerde sayı az olabilmektedir. Aynı hastanede çalışmasına rağmen doktorların kazançları oldukça farklılaşabilmektedir. Aynı hastanede çalışan bir doktor 10.000 dolar kazanabilmekteyken bir diğeri 2.000 dolar kazanabilmektedir. Genel olarak ise doktorların % 50'sinin kazancı 2006 verilerine göre 300-400 doları aşmamaktadır.

Mülteci kamplarında sağlık hizmetleri yetersiz durumdadır. Her kampta hastane bulunmamaktadır. BM ise sağlık hizmetlerini hastaneler yerine polikliniklerde sürdürmektedir. Filistinli doktorlar Lübnan'da kaçak çalışmaktadır çünkü mülteci kampları dışında çalışma izinleri bulunmamaktadır. Bu doktorlar Lübnan Tabipler Birliğine üye olamamaktadır. İç savaş sonrası kendi hastanelerini ve sağlık ocaklarını kurma izni alan doktorların bu hakkı daha sonraki dönemlerde ellerinden alınmıştır. Kaçak çalışan doktorlar oldukça düşük ücretle hizmet vermektedir.

Mülteci kamplarında yaşayanların çoğunun kimliği bulunmamaktadır. Sigorta gibi haklardan yararlanamayan bu insanlara BM de sağlık hizmeti sunmamaktadır. Ayrıca BM polikliniklerinde tedavi edilen hastalara ileri düzeyde tetkik ve bakım gerekirse özel hastanelere gönderilmektedirler. Bu ise oldukça pahalıya mal olmaktadır.

1960'lı yıllarda uluslararası destekle toparlanan kamp bölgelerindeki sağlık hizmetleri 1982 yılındaki İsrail işgaliyle büyük zarar görmüştür. İç savaş döneminde ise sistem daha kötü hale gelmiştir. Bölgenin bütününe kapsayan bir

sağlık örgütlenmesi bulunmamaktadır. Mültecilerin yaşadığı alanlar Lübnan sağlık sisteminden kopuk durumdadır. Sadece Filistin Kızılayı devletten yardım almaktadır.

Hastalardan tedavi ücretinin % 10,15'i alınmaktadır. Geri kalanı ise sağlık sigortaları tarafından karşılanır. Sigortasız olanlara devlet yardımı bulunmaktadır. Hastalardan alınan katılım payı Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Bununla birlikte hasta katılım payı hastane kalitesine göre değişmektedir.

2006 verilerine göre Lübnan halkının % 38'i ulusal sosyal sigorta kapsamındadır. Bunların % 11-12'si asker ve asker aileleridir. Halkın % 4-6 oranındaki bir kesimi özel sigorta kapsamındayken yaklaşık % 46'lık bir kesim sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmaktadır. Bunların sağlık giderlerini ise devlet ödemektedir.

Ülkeye 1948 yılından sonra gelenlere kimlik verilmemektedir. Dolayısıyla sigortaları bulunmamaktadır. Gelirleri oldukça düşük olan bu insanlar bir hastalık durumunda gelirlerinin oldukça üstünde olan tedavi masraflarını kendileri karşılamak zorunda kalmaktadır.

Ülkede sağlık sisteminin en büyük sorunu ilaç yetersizliğidir. İlaçlar oldukça pahalıdır ve yoksulluk sınırının neredeyse 800 dolar olduğu ve asgari ücretin sadece 200 dolar seviyesinde olduğu ülkede devletin ödemediği ilaçları çoğu insan alamamaktadır. İlaç fiyatlarını Sağlık Bakanlığı belirlemektedir ve fiyatlar dolar kuruna göre değişmektedir (Türk Tabipleri Birliği, 2006).

7.LÜBNAN'IN EKONOMİK YAPISI VE SORUNLARI

Bu bölümde Lübnan'ın ekonomik yapısı önce tarihsel gelişimi açısından ele alınmış sonrasında ise günümüz ekonomik yapısı ve sorunları incelenmiştir.

7.1. Lübnan'ın Ekonomik Yapısı

Lübnan ekonomik yapısı tarihsel olarak büyük ölçüde coğrafi konumundan etkilenen bir özelliğe sahiptir. Orta Doğu ülkelerinde ulaşım açısından oldukça önemli bir konumda bulunan Lübnan açısından bu durum ekonominin her alanında etki göstermiştir. Stratejik konumu sebebiyle oldukça gelişen ekonomi Lübnan'ı Orta Doğu'da daha da cazip hale getirirken, refahın bireyler arasında dengesiz dağılımı ise ülkedeki karmaşanın önemli bir sebebini oluşturmuştur. Bu bölümde Lübnan'ın değerlendirilmesi açısından önemli bir unsur olan ekonomik yapı incelenmiştir.

7.1.1. Tarihsel Süreç

Lübnan'da bugünkü ekonomik yapıyı anlayabilmek için ekonominin tarihsel gelişimini incelemek gerekmektedir. Nitekim ülkenin çeşitli dönemlerde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması ve çeşitli ülkelerin yönetimi altına girmesi ekonomik yapının da bu doğrultuda gelişmesine ve şekillenmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte Lübnan'ın stratejik konumu, diğer etmenlerle birlikte ekonomik sistemin gelişmesinde ve ekonomik sektörlerin oluşumunda oldukça önemli bir etken olmuştur. Bu bölümde Lübnan'ın ekonomik yapısı bu özellikler ışığında, önce önemli tarihsel dönemleri açısından ele alınmış daha sonra da günümüz koşulları açısından incelenmiştir.

7.1.1.1. 18. Yüzyıl ve Fransız Sömürge Yönetimi Dönemi

Lübnan'da 18. yüzyıl, Marunilerin geleneksel Dürzi üstünlüğünü sona erdirdikleri dönemdir. Maruniler bu yüzyılda diğer alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da gelişmişler, Orta Doğu ile Avrupa arasındaki ipek ticareti sayesinde zenginleşmişlerdir. 19. yüzyılda ise Batı ile artan ilişkiler yerel sanayiye olumsuz etkilemiş ve Lübnan'da yeni sınıflar oluşmaya başlamıştır. Bu dönem Marunilerin ekonomik olarak daha da güçlendiği bir süreçtir.

Lübnan'da iki dünya savaşı arası dönem büyük ekonomik değişimler meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nden ayrılan Lübnan'ı Fransız sömürge

yönetimi Suriye'den ayırmış ve siyasi bölünmenin olumsuz etkiler yaratmaması için Suriye ile ortak para birimi, ortak ticaret yasası ve tek örnek gümrük sistemi uygulamıştır.

1928 ve 1940 yılları arasında sanayi üretiminde gelişme olmuştur. 1930'lu yıllarda Lübnan ile yapılan ticaretin 1/3'ü transit ticaretti. Bu dönemde eski işyerleri modernleştirilmiş ve yeni fabrikalar kurulmuştur. Tarımsal alanda ise satışa yönelik üretim artırılmış ve ücretli tarım işçisi sayısı yükseltilmiştir (Odeh, 1986, 88).

Fransız mandası döneminde bölgede mali kuruluşların dağılımı ve gelişmesi teşvik edilmiştir. 1936 yılında bir Suriye bankası yanı sıra üç Fransız, bir İtalyan ve bir Mısır-Suriye bankası bulunmaktaydı. Bu dönemde bankacılık sektörüyle birlikte hizmet sektörü de geliştirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yerli sanayi ve tarımın daha fazla gelişmesi için fırsatlar sağlamıştır. Tarımda üretimi artırmak için yeni yöntemler kullanılabilmekteydi. Kuzey Lübnan'da bir rafineri kuruldu. Bankalar sulama, enerji, yol vb. projelerin finansmanına yardımcı oldular. Bu dönemde yerli sermaye birikimi sağlandı. Bu süreç bazı ailelerin ekonomik güçlerini ve dolayısıyla siyasi güçlerini oldukça artırmıştır. Bu ailelerin çeşitli alanlardaki mücadeleleri Lübnan iç savaşının önemli unsurlarından birini oluşturacaktır (Odeh, 1986, 90).

7.1.1.2. Bağımsızlık Dönemi Ekonomik Yapı

Beyrut Limanı'nın büyük gemilerin yanaşmasına izin veren kapasitesi ve soğutma sistemi de olan depolama yerlerinin geliştirilmesi, transit ticareti kolaylaştırmıştır ve ülkede transit ticaretin gelişimini sağlamıştır. Transit ticareti geliştiren diğer gelişmeler, kara ulaşımının iyileştirilmesi ve 1950 yılında Beyrut Uluslararası Havalimanı'nın açılması olmuştur. Bu gelişmeler aynı zamanda turizm ve hizmetler sektörünü de önemli hale getirmiştir. 1950'li yılların başında turizm alanına destek verilmiş ve turizm alanında önemli miktarlarda sermaye yatırımı yapılmıştır. 1948 yılında döviz kontrol önlemlerinin azaltılması ve böylelikle döviz alım satımının Lübnan ve bölge için kolaylaştırılması ülkenin uluslararası bir finans ve altın ticaret merkezi olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur (Odeh, 1986, 101).

1953 yılında ABD'nin yardımıyla Lübnan'da bir sanayi enstitüsü kurulmuş ve gelecekteki girişimler için üretim ve pazarlama araştırmaları yapılmıştır. Enstitü aynı zamanda üretim faktörlerinin etkin kullanımı ve modernleşmesi konularında girişimlere yardımcı olmuştur. Bağımsızlık sonrasında önde gelen sektör olan tarım, hükümet yardımlarına rağmen bu dönemden sonra birkaç yıl içinde yerini hizmetler sektörüne ve diğer sektörlere bırakmıştır. Lübnan bu dönemlerde sürekli ithalatçı durumdaydı ve ithalat yaptığı ülkeler arasında Fransa ve Suriye ile beraber ABD, İngiltere ve Hollanda bulunmaktaydı. İhracat yaptığı ülkeler ise yine Fransa ve Suriye ile birlikte Suudi Arabistan, Mısır ve ABD idi (Odeh, 1986, 109).

Transit ticaret, transit mallardan alınan verginin 1954 yılında kaldırılması ile ve Suriye, Irak ve Ürdün ile yapılan transit anlaşmaları sayesinde kolaylaştırılmıştır. Ayrıca transit altın ticaretinin geliştirilmesi için liberal politikalar izlenmiş ve büyük gelirler elde edilmiştir. Bu politikaya paralel olarak hükümet döviz piyasası üzerindeki kontrolünü gevşetmiş ve 1952 yılında tamamen kaldırmıştır.

Bağımsızlık sonrası hükümetin önemli gelir kaynaklarından biri Irak Petrolleri (IPC) ve Trans-Arap Boru Hattı (Tapline) şirketleri tarafından yapılan ödemelerdir. Bununla birlikte diğer ülkelerden gelen sermaye hareketleri ile birlikte bankacılık sektörü de önemli bir gelişme sağlamıştır. Ancak ulusal bankaların oranı genel olarak azalmıştır. Lübnan'ın diğer Arap ülkelerine göre daha güvenli bir ortam sağlaması ve altın ile transit ticaret imkanları ülkedeki yabancı mevduat miktarını artırmaktaydı.

Bağımsızlık sonrası eğitim ve savunma harcamalarına ağırlık verilmiştir. Sulama şebekeleri, enerji ve haberleşme sektörlerinde gelişme projeleri hazırlanmıştır. 1952 yılında imzalanan bir program anlaşması ile ABD tarım, ormancılık, sulama, sanayi ve diğer projelere yardımda bulunmuştur. Hükümet yeni ticari kuruluşlara yardım etmek amacıyla Haziran 1954 tarihinde yeni kuruluşları altı yıllık bir süre için gelir vergisinden muaf tutan bir yasa çıkarmıştır. 1955 yılında Sanayi Tarım ve Emlak Bankası kurulmuştur.

Tüm bu gelişmelerle birlikte bağımsızlığın ilk on yılında Lübnan ekonomisindeki sektörlerin eşitsiz geliştiği görülmektedir. Ayrıca Lübnan'da sağlanan refah büyük ölçüde dışa bağımlıdır. Dolayısıyla ülke uluslararası ekonomik değişimlerden etkilenmeye oldukça açık bir duruma gelmiştir. Ayrıca sektörler arası dengesizlik coğrafi bölgeler içinde geçerlidir. Her bölgenin hizmetler, sanayi ve tarım sektörleri içindeki payları oldukça farklıydı. Ülkede sanayi gelişimi ikinci planda kalmaktaydı ve ağır sanayi yoktu.

1960'lı yıllara gelindiğinde tarım hala başlıca gelir kaynağıydı ve ikinci sırada yine sanayi yer alıyordu. Ancak üçüncü sırada bu kez ticaret gelirleri yer almaktaydı. Bu ekonomik sektörlerin GSMH (Gayri safi milli hasıla) içindeki payları 1950'li yıllarla kıyaslandığında fazla bir değişme göstermediği görülmekteydi. Tarım ve sanayi büyük ölçüde ihracata yönelikti. Ülke meyve hariç tüm tarım ürünlerinde açık vermekteydi. Yine bu dönemde Lübnan'da gelir dağılımına bakıldığında toplam nüfusun % 40'ının yoksul, % 9'unun ise yoksulluk sınırının da altında olduğu görülmektedir. Orta sınıf % 30 oranındayken zengin olarak değerlendirilebilecek kesim, nüfusun sadece % 4'ünü oluşturmaktaydı.

1960'ların sonu Lübnan'da göç sorununun başladığı dönemdir. Maddi olarak sıkıntı içinde olan küçük toprak sahipleri maliyetleri düşürmek için verimliliği düşüren çalışma yöntemleri kullanmışlardır. Teknik yardımlardan yararlanabilmek için ise mali yükümlülüklerin zamanında yerine getirilmesi gerekmektedir. Tüm bunlar maddi sıkıntıları daha da artırmıştır ve toprak sahipleri topraklarını satmak ve geçimlerini sağlamak için farklı alanlara yönelmek zorunda kalmışlardır. Göç sorununu başlatan bu süreçte kooperatifler de zayıflamıştır (Odeh, 1986, 149).

1966'da Lübnan'ın mali sistemini, bankacılık sistemini ve ekonomisini temellerinden sarsan Intra Bank olayı yaşanmıştır. 1967 Savaşı ve 1969 yılında Lübnan ordusunun Filistinli gerillalarla çatışması büyümeyi daha da yavaşlatmıştır. 1970'lere gelindiğinde artık nüfusun büyük kısmı büyük kentlerde ve kasabalarda yaşamaktaydı. 1967 yılından itibaren Lübnan'a gelen Filistinli göçmenler ülkede belli oranda bir işgücü oluşturmaya başlamışlardır.

Sanayi esas olarak Beyrut ve çevresinde yoğunlaşmış ve bu da Beyrut'un ülkenin diğer bölgelerine göre daha çok gelişmesine sebep olmuştur. Dış ticaret, transit ticaret, bankacılık ve diğer hizmetler de Beyrut'ta yoğunlaşmıştır. Bu gelişme tipi Lübnan Dağları ve Beyrut'ta yer alan Hristiyan ve özellikle Maruni bölgelerin lehine olmuştur. Ülkenin geri kalan kısmının gelişimi büyük oranda ihmal edilmiştir (Odeh, 1986, 149).

Orta düzeyde ve zengin çiftçiler de esas olarak Lübnan Dağları bölgesinde toplanmışlardı. Bununla birlikte turizm imkanları da bu bölgenin lehine olduğu için Maruniler diğer öbeklerden daha iyi durumdaydılar. Lübnan'ın diğer kesimlerindeki nüfusun büyük kısmı tarım işçileri ya da topraktan geçinen yoksul köylüler idi. Lübnan nüfusunun çok yoksul ve yoksul kategorisindeki kısmı bu bölgelerde ve Beyrut'un gecekondu semtlerinde bulunmaktaydı (Odeh, 1986,150).

İç savaş öncesi dönemde ülkenin genel olarak etkin bir ekonomisi vardı. Ülkeye sermaye akışı yoğun ve büyüme oranı yüksekti. Kişi başına düşen gelir dengeli bir yapı sergilemekteydi. İthalat, ihracattan 5-6 kat fazla olmasına rağmen turizm, transit ticaret, hizmetler ve ülkedeki işçilerin dövizleri ticaret açığını dengelemiş durumdaydı.

Bu dönemde en hızlı büyüyen hizmetler sektörü olmuştur. Ticaret de neredeyse aynı oranda büyümüştür. Ticaret sektörü bu doğrultuda GSYİH'nin (Gayri safi yurt içi hasıla) neredeyse 1/3'ini oluşturmaktaydı. Gümrük vergileri devlet gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. İç pazar korunuyordu ve Lübnan sanayisi dış pazar bulabilmekteydi. Özellikle Basra Körfezi ülkelerine petrol ihracatçısı ülkelerin mevduat olarak yatırdıkları ABD doları fonları (petrodolarlar), 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası artış gösterdi. Lübnan bankaları artan Arap petrol gelirlerinin en büyük kanalı olmuştu. Batı Avrupa, Amerikan ve Arap bankacıları kar paylarını güvenlik altına almak için Lübnan mali kurumlarından hisse almışlardı (Country Studies, 1987).

7.1.1.3. İç Savaş ve İsrail İşgali Döneminde Ekonomik Yapı

Lübnan'da Nisan 1975 ve Kasım 1976 yılları arası iç savaşın ilk döneminde özellikle Beyrut altyapı ve hizmetler sektöründe büyük yıkım yaşamıştır. Sanayinin 1/5 oranında sabit sermayesi kaybedilmiştir. 1976 sonrası dönemde ekonomide sınırlı bir iyileşme söz konusudur. Bu dönemde sanayi üretimi savaş öncesinin 2/3'si oranındadır. 1979 yılında yeni kurulmuş olan Gelişme ve Yeniden Yapılanma Konseyi bir program hazırlamıştır. Beş yıllık bir süreyi kapsayan bu yeniden yapılanma programı Arap yardımlarını içermektedir. Ancak program tam olarak uygulanamamıştır. 1980 yılında ise sanayi üretimi savaş öncesine göre daha iyi durumdaydı ancak yüksek enflasyon bunu anlamsız hale getirmekteydi.

Savaş, turizm sektörüne büyük zarar vermiştir. Lübnan'ın en büyük ve önemli otelleri ile turizm mekanları harap olmuştur. Yine savaş sürecinde dış baskıların da etkisiyle ihracat gerilemiştir. Lübnan giyim üreticilerinin savaş öncesi dönemdeki başarısı, ucuz ithal mallarının Lübnan etiketi vurularak ihraç edilmesiyle zarar görmüştür. Örneğin Irak 1981'in sonuyla birlikte Lübnan'dan yaptığı giyim ithalatını bu sebeple dondurmıştır.

1973-1981 arası dönemde Suriye transit ticarete kısıtlama uygulayınca Basra Körfezi ülkelerine Beyrut yoluyla ticaret zorlaştı. Bu kısıtlamalar transit ticaretin maliyetlerini artırmaktaydı ve Beyrut yolu ile ticaret nakliyeciler tarafından tercih edilmemeye başladı. Bu dönemde ithal hammadde fiyatları da her zamankinden daha yüksekti. İhracatta ise artan kısıtlamalar mevcuttu.

İç savaşın etkileriyle, tüm sektörleri oldukça kötü durumda olan Lübnan ekonomisi İsrail işgaliyle daha da fazla yara almıştır. İşgal ile birlikte Beyrut'un güneydeki yollar, fabrikalar harap olmuştur. 1/4'i Beyrut'ta olmak üzere yaklaşık kırk bin ev yıkılmıştır. Şehrin güneyindeki okulların % 85'i ya hasar görmüş ya da yıkılmıştır (Country Studies, 1987).

Aralık 1982'de Emin Cemayel tüm ülkeleri Lübnan'ı tekrar yapılandırmak için yeni bir Marshall Planı başlatmaya çağırdı. Cemayel'in kendi ülkesinin yeniden inşası için talep ettiği bu yardımı, İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımı gidermek ve Batı Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanmasını sağlamak

için planlanmış olan Marshall Planı adıyla talep etmesi dikkat çekicidir. Marshall Planı, savaş sonrası Batı Avrupa'nın yeniden inşası için ve Sovyetler Birliği'nin komünizm tehdidine karşı ABD tarafından oluşturulmuştur. Nitekim bu çağrıdan sonra Lübnan'da da ABD ve Fransa ile Dünya Bankası desteğiyle bir dizi yeniden yapılanma projeleri başlatılmıştır. Bu süreçte hasar gören yollar onarılmış, limanlar yıkıntılardan temizlenmiş, okul ve hastaneler yeniden yapılmıştır.

1984 sonrasında yabancı bankalar satılmaya başlamıştır. Bu süreçte Lübnan poundu daha da değer kaybetmiş ve hiperenflasyon patlak vermiştir. Hükümetin gelirleri gittikçe azalmaktaydı ve bozuk mali sistem ile ulusal ekonomiyi yapılandırması olası değildi. Nitekim daha sonraki yıllarda ekonomik istikrarın sağlanması oldukça zor olacaktır. Tüm bu çatışmalar ülke ekonomisinde tamiri oldukça güç hasarlar bırakmıştır. Bununla birlikte ülkedeki siyasi istikrarsızlıklar da ekonomiyi derinden etkilemiştir.

Lübnan ekonomisi, 1991 yılında savaşın sona ermesi ve ardından 1993 yılında başlatılan 20 milyar dolar değerindeki Horizon 2000 Yeniden Yapılanma Programı ile iyileşme kaydetmeye başlamıştır. GSYİH 1994 yılında % 8, 1995 yılında ise % 7'lik büyüme kaydetmiştir. Ancak 1996 ve 2000 yılları arasında ekonomik büyüme yavaşlamış ve 2000 yılında % 1 olarak gerçekleşmiştir. Yıllık enflasyon oranı ise 1990'lı yıllardaki % 100'lük seviyesinden % 0'a inmiş, döviz rezervleri ise 1,4 milyar dolardan 6 milyar dolara çıkmıştır. 2000 yılı bakımından kişi başına düşen milli gelir 5000 dolar olarak gerçekleşmiştir. Lübnan Bankalar Birliği verilerine göre ülkedeki ekonomik büyüme, 2001 yılında % 1 oranında gerçekleşmiştir. Ekonomik durgunluk ve beraberinde talepteki azalma enflasyon oranının düşük seviyelerde seyretmesine neden olmuştur. 2001 yılının ilk yarısında enflasyon oranı yaklaşık olarak % 0,9 oranındadır (İzmir Ticaret Odası, 2002, 4).

7.1.2. Günümüzde Ekonomik Yapı

Lübnan'ın coğrafi konumu ülke ekonomisi açısından büyük etkiye sahiptir. Ulaşım açısından elverişli konumu ile doğal güzellikleri ülkenin ticaret ve turizm açısından gelişmesine sebep olmuştur. Bu bölümde Lübnan'ın günümüz ekonomik yapısı ve dış ekonomik ilişkileri incelenmiştir.

7.1.2.1. Genel Ekonomik Yapı ve Ekonomik Sektörler

Lübnan'da rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisi geçerlidir. Ülke ekonomisi dışa açık yapıdadır ve genel olarak ithalata dayalıdır. Yaklaşık dört milyon nüfuslu ülkede 2006 verilerine göre GSYİH 23 milyar dolardır. Kişi başına düşen ortalama gelirin 6.018 dolar olduğu Lübnan'da enflasyon oranı ise % 11,1 düzeyindedir.

Lübnan'da savaştan sonra hizmetler sektörü en önemli sektör konumundadır. Bununla birlikte GSYİH içinde en düşük pay tarım sektörüne aittir. Lübnan'da ekonomik sektörler ile bunların GSYİH içindeki payları Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3: Lübnan'da Ekonomik Sektörlerin Oransal Dağılımı

Ekonomik Sektörler	GSYİH İçindeki Payları (%)
Tarım	6,3
Ticaret	21
Sanayi	17,3
Hizmetler	55,4
Toplam	100

Kaynak: (Yurt Dışı Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Hizmetleri, 2009).

Turizm, bankacılık ve sigortacılığın diğer önemli sektörler olduğu ülkede son yıllarda eczacılık ve internet iletişim teknolojisinde büyük gelişme sağlanmıştır (İzmir Ticaret Odası, 2009).

Ülkenin tarım arazileri, topraklarının % 32'sini oluşturmaktadır ancak tarımın ekonomideki payı düşüktür. Ülkede yetiştirilen en önemli tarım ürünleri

buğday, arpa, şeker kamışı, patates, pamuk ve zeytindir. Ayrıca sebze ile muz ve üzüm gibi çeşitli meyve üretimi de söz konusudur.

İmalat sanayi ülkede yüz on dört bin kişiye istihdam sağlamaktadır. İmalat sanayi esas olarak çimento, mobilya, kağıt ürünleri, baskı ve paketlenme, deterjan, gübre, ilaç, mücevherat, hazır giyim ve gıda ürünlerine dayanmaktadır. Lübnan Sanayi Bakanlığı'nın hazırlanmış olduğu plana göre bin adet küçük ve orta ölçekli işletmenin modernizasyonu ile on yıl içinde imalat sanayisinin GSYİH içindeki payının % 30'lara çıkarılması altmış bin yeni istihdam yaratılması hedeflenmektedir.

Savaş öncesi önemli bir yere sahip olan inşaat sektörü özellikle başkent Beyrut ve civarında yoğunlaşmıştır. Çünkü turizm ve ticari faaliyetler de başkentte yoğunudur. Savaş döneminde durulmuş olan inşaat sektörü son yıllarda çok iyiye gitmektedir.

Ülkede bankacılık sektörü savaş sonrası daha iyi bir durumdadır. Bu sektörde özellikle Fransız girişimleri olmak üzere yatırımlar artmaktadır. 2008 sonuyla birlikte bankaların vadesi uzatılmış varlıkları 90 milyar dolar seviyesine yükselmiştir ve yaklaşık GSYİH'nin dört katıdır. Bu sektörün % 80'i on altı bankada yoğunlaşmakta olup sektör 15.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Başkent Beyrut dünyanın önemli ticari ve mali merkezlerindedir (İGEME, 2009; İzmir Ticaret Odası, 2009).

Doğal güzellikleri ve Akdeniz'e kıyısı olması bakımından Lübnan, Arap Yarımadası'nın turizm için en elverişli bölgesidir. Turizm alanında yetişmiş nitelikli ve deneyimli işgücüne sahiptir. Turizm sektörü ülke ekonomisine yıllık bir milyar doların üzerinde gelir sağlamaktadır. 2004 yılında ülkeye gelen turist sayısı % 26 artmıştır. Turistlerin % 43'ü Arap ülkelerinden gelirken, % 27'si Avrupa ve %14'ü Asya ülkelerinden gelmektedir. 11 Eylül olayları sonrasında Arap turistlerin ABD ve Avrupa yerine, yöneldikleri ülkelerden birinin Lübnan olması bu artışta etkili olmuştur. Son on yılda 3 milyar dolar tutarında yabancı sermaye özellikle yeni otellerin yapımı ve eskilerin modernizasyonu için ülkeye gelmiştir. Turizm sektöründe çalışan sayısı da artmaya başlamıştır.

7.1.2.2. Dış Ekonomik İlişkiler

Lübnan'ın dış ticaret hacmi 19,6 milyar dolar olup bunun 3,5 milyar dolarlık kısmını ihracat, 16,1 milyar dolarını ise ithalat oluşturmaktadır. Dış ticaret 12,7 milyar dolar açık vermektedir. Toplam borç ise 47 milyar dolardır (İGEME, 2009).

Lübnan'ın ithalatında en önemli payı petrol ve petrol türevleri oluşturmaktadır. Bu ürünlerin ithalattaki oranı % 23'tür. İthalatta petrolden sonra en önemli kalemi kara taşıma ve taşımacılık araçları oluşturmaktadır. Makineler, değerli taşlar, elektrikli makineler, eczacılık ürünleri, demir-çelik, plastik ürünleri, kağıt, gündelik beslenme ürünleri ile giyim eşyası diğer önemli ithal mallarıdır (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Yurt Dışı Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Hizmetleri, 2009).

Ülkede ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2004 yılında % 18,6 iken 2005 yılında % 20,1'e yükselmiştir. İhracatın % 94,7'sini sanayi malları, % 5,3'ünü ise tarımsal ürünler oluşturmaktadır.

Ülkenin ihracatında değerli taşlar % 11,9'luk payla ilk sırada yer almaktadır. İhraç edilen sanayi ürünleri; yünlü eşyalar, deri, kimyasal ürünler, tekstil, çimento, metal ve metal ürünleridir.

Ülkede gıda, şeker, tekstil, çimento, petrol, mobilya ve kağıt sanayi önemli yer tutmaktadır. Irak ve Suudi Arabistan'ın iki büyük petrol boru hattı Lübnan'da son bulmaktadır. Bu yüzden petrol ve transit taşımacılıktan Lübnan büyük karlar sağlamaktadır.

Beyrut, dünyanın önemli ve ticari merkezlerindedir. Normal devrelerde ticaret ve bankacılık merkezi olduğu gibi aynı zamanda Orta Doğu'nun dağıtım merkezidir. Hava ulaşımı ağırlıkta olmak üzere transit taşımacılığın 2/3'si Beyrut'tan geçmektedir.

Ticarette önemli yere sahip olan Beyrut Limanı yıllık yaklaşık 75 milyon dolarlık gelir sağlamaktadır. İç savaşta zarar gören limanın, büyük oranda yenilenerek eski kapasitesine ulaştırılması hedeflenmiştir. Ülkenin ikinci büyük şehri olan Trablus'taki limanda da kapasite artırımı ve büyük tonajlı gemilerin

yanlaşmasına imkan sağlayacak proje tamamlanmıştır. Ticari etkinliklerin düşük seviyede seyretmesi nedeniyle liman, kapasitesinin altında faaliyet göstermektedir. Özellikle Irak'a yönelik transit taşımacılıkta kullanılması düşünülen Trablus Limanı'nın kapasitesini artırmak üzere ikinci aşama proje çalışmaları başlatılmıştır.

Ülkenin güneyindeki iki liman kenti Sayda ve Sur ise liman etkinlikleri bakımından yetersizdir. Sayda Limanı dalgakıranı ve depolama tesisleri olmaması nedenleriyle kış döneminde tam kapasite ile çalışmamaktadır. Yılda 300 bin ton hacmi olan bu liman, Ürdün ile ticarete transit işlevi görmesi bakımından da önemlidir (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Yurt Dışı Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Hizmetleri, 2009).

Ülkenin karayolu şebekesi oldukça iyi durumdadır. Coğrafi konumu ile gelişmiş teknik imkanlara sahip olması, Beyrut'un serbest pazar olması gibi özellikler transit ticareti geliştiren diğer önemli etkenlerdir. Ülke Suriye'nin Akdeniz'e açılan kapısı durumundadır ve bu yönüyle Suriye için büyük önem taşımaktadır (Karaaslan, 2006, 90).

Lübnan'da gümrük gelirleri kamu gelirlerinin önemli bölümünü oluşturmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurallarıyla uyumlu olarak 2000 yılı sonunda çıkarılan yeni gümrük kanunu serbest bölgelerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Yeni gümrük kanunuyla ortalama gümrük tarife oranı % 20'den %15'e indirilmiştir. Ülkenin kendi ürettiği mallara rakip olabilecek ürünler üzerinden alınan gümrük vergisi oranları da indirilmiştir.

Lübnan'a, dışarıdan doğrudan ve dolaylı yatırım olarak ve ayrıca yardım şeklinde yılda 7-8 milyar dolar seviyesinde sermaye girişi gerçekleşmektedir. Ayrıca yurt dışında çalışan Lübnanlıların ülkede bulunan yakınlarına gönderdikleri paralar önemli gelir kaynağı oluşturmaktadır.

Lübnan'da işsizlik oranı % 25 dolayındadır. Etkin nüfusun % 14'ü tarım kesiminde, % 25'i sanayi ve inşaat sektöründe ve % 61'i hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir.

Lübnan'da yabancı işçi çalıştırmak yasak değildir. Ülkede kayıtlı olarak çalışan yabancı işçi sayısı 2001 yılı sonu olarak 85,500 kişidir. Bunların çoğu

Filipinler, Sri-Lanka, Hindistan gibi Asya ülkelerinden, geri kalanı çoğunlukla Mısır gibi Arap ülkelerinden ve Afrika ülkelerindedir. Bu işçilerin yaklaşık 2/3'si ev hizmetleri ve inşaat işlerinde çalışmaktadır. Kayıt dışı işçi sayısı ise oldukça fazladır. Kayıt dışı çalışan yabancı işçilerden sadece Suriyeli olanların sayısı birkaç yüz bin kişi civarındadır (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Yurt Dışı Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Hizmetleri, 2009).

Lübnan ve Avrupa Birliği (AB) arasında 1995 yılında görüşmeleri başlayan Ortaklık Anlaşması 10 Ocak 2002 tarihinde Brüksel'de imzalanmıştır. Bu anlaşma ile karşılıklı olarak sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin sıfırlanması kararlaştırılmıştır. AB ile Lübnanlı firmalar arasında ortaklıkların artması beklenmektedir. Söz konusu anlaşma Lübnan'daki ekonomik çevreler ve kamuoyu tarafından ekonomik büyümenin sağlanması yönünde atılmış önemli bir adım olarak görülmektedir. (İzmir Ticaret Odası, 2002).

Aşağıda Çizelge 4'te 2008 yılı verilerine göre Lübnan'ın ithalat ve ihracat hacminin en fazla olduğu ülkeler ile ilgili sayısal veriler sunulmuştur.

Çizelge 4: Lübnan'ın İthalat ve İhracat Oranları

Lübnan'ın İthalatındaki İlk On Ülke	İthalat Oranı (%)	İhracattaki İlk On Ülke	İhracat Oranı (%)
ABD	11	Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	10
Çin	9	İsviçre	9
Fransa	8	Irak	8
İtalya	7	Suriye	6
Almanya	6	Suudi Arabistan	6
Türkiye	4	Türkiye	6
Japonya	4	Mısır	4
İsviçre	4	Ürdün	3
Rusya	3	İran	3
Kuveyt	3	Kuveyt	3

Kaynak: (T.C. Beyrut Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2008, 3)

7.2. Lübnan'ın Ekonomik Sorunları

Lübnan'da dengesiz gelir dağılımı önemli bir sorun olarak günümüze kadar gelmiştir. En son 1999 yılında yayımlanan verilere göre ülkede bir milyonun üzerinde kişi yoksulluk, iki yüz elli bin kişi ise açlık sınırının altında yaşamaktadır. Nüfusunun % 35'ini oluşturan bu yoksulluk oranına karşılık Lübnan aynı zamanda dünyanın sayılı zenginlerinin yaşadığı bir ülkedir. Dengesiz dağılım hem bölgesel hem de mezhepsel düzeydedir. Başkent Beyrut başta olmak üzere büyük şehirler maddi imkanları daha yüksek bireyleri barındırmaktayken özellikle güney bölgeler maddi olarak oldukça kötü durumdadır. Maruniler ekonomik bakımdan iyi durumdayken Şiiler ve özellikle Filistinli mülteciler için durum tam tersidir. Bu durum özellikle Şiiler ve Filistinli mültecilerde Marunilere olan düşmanlığı artırmıştır (Kor, 2006, 19; Tarakçı, 1990, 12).

Ekonomisinin dışa açık yapıda oluşu Lübnan'ı dış ekonomik etkenlere daha açık hale getirmektedir. Ülkedeki gerginlik ortamı piyasalara güvensizliği artıran bir unsur olagelmıştır. Enflasyon oranı ise savaş sonrasına göre daha iyi olmakla birlikte hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Lübnan ekonomisi genel olarak ithalata dayalıdır ve ihracatın ithalatı karşılama oranı düşüktür. Ülkede ağır sanayi bulunmamaktadır ve Lübnan çoğu sanayi maddesi bakımından dışa bağımlı durumdadır.

GSYİH içinde en büyük payı diğer sektörlerle göre daha az üretken olan hizmetler sektörü oluşturmaktadır. İmalat sanayinin GSYİH içindeki payı ise göreceli olarak düşüktür. İç savaş ülkenin sanayi sektörüne önemli ölçüde hasar vermiştir. 1985 yılında ülkenin üretim kapasitesinin dörtte biri yok edilmiş ve 700 adet üretim tesisi kapanmıştır. İmalat sanayi 2006 Temmuz ayında yaşanan savaştan da olumsuz etkilenmiştir. Bu dönemde en fazla zarar gören sektörler mobilya, gıda ve inşaat sektörleri olmuştur. İmalat sanayindeki toplam hasarın yaklaşık 220 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir (İzmir Ticaret Odası, 2009).

Ülkenin tarım arazileri, topraklarının % 32'sini oluşturmaktadır ve tarımın ekonomideki payı düşüktür. Tarım sektörü ülkenin % 82'sine istihdam sağlamaktadır ancak finansman sıkıntısı içindedir. Hükümet bütçesinin % 1'inden

daha azı Tarım Bakanlığı'na ayrılmıştır. Savaş nedeniyle ülkedeki tarım, balıkçılık ve ormancılık sektörlerinin zararının 280 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu konuda çiftçilerin zararını gidermeye yönelik herhangi bir çalışma da yapılmamıştır. Tarımda yerel üretim iç talebin sadece %30'unu karşılayabilmektedir. Savaş sonrası domates, salatalık, patates gibi bazı tarım ürünlerinin gümrükten kaçakçılığı artmıştır (İzmir Ticaret Odası, 2009).

Büyüyen bütçe açığı ile iç ve dış borçlar ülkedeki en önemli ekonomik sorunları oluşturmaktadır. On beş yıl süren iç savaş sonucu gelen hükümetler ülkenin yeniden yapılanması için borçlanmış ve ağır harcamalar yapmışlardır. Ülkede kamu açığı 2008 yılı ile birlikte yaklaşık 3 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Kamu borcu ise 2008 yılı sonunda 47 milyar ABD doları seviyesindedir (T.C. Beyrut Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2009).

İç savaş turizme de darbe vurmuştur. Savaş öncesi Lübnan ve Anti-Lübnan Dağları kış turizmi açısından oldukça önemli bir gelir kaynağıydı. Ülkenin doğal güzellikleri, zengin tarihi mirası ve özellikle de geleneksel hale gelen Baalbek Festivali turizmi oldukça canlandırmaktaydı. Bununla birlikte hükümet turizm potansiyeli oldukça yüksek olan ülke için izlem geliştirmekten uzak politikalar izlemektedir. Beyrut dışındaki şehirlerdeki kültürel ve mimari zenginlikler yeteri kadar tanıtılmamakta, sektör için gerekli finansman ayrılmamaktadır(Güney, 2003, 365).

Lübnan'ın hidrokarbür yataklarından ve işleyen bir rafineriden yoksun olması elektrik maliyetinin çok yüksek olmasına neden olmaktadır. Lübnan elektrik ihtiyacının tümünü ihraç edilen petrolden karşılamaktadır. Ayrıca Lübnan'da, başkent Beyrut dışındaki bölgeler altyapı yönünden son derece yetersiz durumdadır.

Lübnan'da yabancı işçi çalıştırmak yasak değildir ve ülkede kayıtlı olarak çalışan yabancı işçi sayısı 2001 yılı ile birlikte seksen beş bin kişidir. Yaklaşık dört milyon nüfuslu ülkede işsizlik oranı % 25 dolayındayken yabancı işçi çalıştırmak yasak değildir. Kayıt dışı işçi sayısı ise oldukça fazladır. Kayıt dışı çalışan yabancı işçilerden sadece Suriyeli olanların sayısı birkaç yüz bin kişi dolayındadır.

1948 yılından beri Lübnan'da yaşamakla birlikte bu ülke vatandaşı olmayan UNWRA'ya (Yakın Doğu'daki Filistinli Mülteciler için BM Yardım ve Çalışma İdaresi) kayıtlı dört yüz bini aşkın mülteci bulunmaktadır. Bu durum ülkedeki dengesiz gelir dağılımı ve işsizlik sorunlarını körüklemektedir.

Petrol ihtiyacının tamamına yakını dışarıdan karşılaması, toparlanabilmek için krediye ihtiyaç duyması Lübnan'ı dışa bağımlı hale getirmektedir. İthalata ve yardımlara dayalı ekonomi içinde gerekli yatırımlar yapılmamakta ve bu bir kısır döngü oluşturmaktadır.

8. ATATÜRK TÜRKİYESİ

Bu bölümde Atatürk Türkiye'sinin kuruluş süreci ve devlet yapısına egemen olan ilkeler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

8.1. Mustafa Kemal ve Milli Mücadele Dönemi

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci incelenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu ve işgalci güçlere karşı verilen kurtuluş mücadelesi ana hatları ile incelenerek bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk'ün milli mücadele strateji ve yöntemleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

8.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Osmanlı İmparatorluğu

Dünyanın pek çok ülkesinde oldukça derin izler bırakan Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı İmparatorluğu da büyük darbe almıştır. Savaşı Osmanlı açısından sona erdiren Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu fiilen sona erdiriliyordu. Osmanlı İmparatorluğu açısından tek olumlu tarafı ateşkesin sağlanmış olması olan Mondros ile resmi olarak sadece adı bulunan bir devlet meydana getirilmişti.

Mondros'ta yer alan hükümlere göre stratejik açıdan son derece önemli olan İstanbul ve Çanakkale Boğazları Müttefik devletler tarafından işgal edilecek, askerden ve silahtan arındırılacaktı. Özellikle bölge devletlerinin ticaret ve iletişimi açısından neredeyse hayati bir öneme sahip olan Boğazlar tamamen bu ülkelerin tasarrufuna bırakılmıştı. Yine ulaşım ile ilgili olarak ülkedeki tüm demiryollarının kontrol ve denetimi Müttefiklere bırakılmış, liman ve tersanelere el konulmuştur. Ticaret gemileri ve tünellerin denetimi de bu devletlerin denetimine geçmiştir. Kömür ve petrol ürünlerinin ihracı yasaklanmış, tüm haberleşme araçlarının denetimi de Müttefiklere devredilmiştir.

Osmanlı ordusu terhis edilerek silahlarına el konulmuştur. Müttefiklerin güvenliklerini sarsacak bir durum karşısında herhangi bir stratejik noktaya ve bir karışıklığın çıkması halinde herhangi bir bölgeyi işgal edebilecekleri hususu hüküm altına alınmıştır. Müttefikler bu oldukça geniş yorumlanabilecek madde ile savaş esnasında yapamadıklarını ateşkes sonrasında tamamlayabileceklerdi. Antlaşmanın bu maddesinin dışındaki tüm maddeler oldukça kesin hükümler taşımaktaydı ve

devletin yaşaması için en hayati öneme sahip ulaşım, iletişim ve orduyla ilgili olarak İmparatorluğun elini kolunu bağlamaktaydı. Bu şekilde Osmanlı hiçbir şekilde direnmeye fırsat bulamadan Müttefiklerin uygun gördüğü şekilde ve zamanda tamamen sona erdirilebilecekti.

Mondros Ateşkesi'ndeki hükümlere dayanarak Müttefikler, yoğun bir işgal programı başlatmışlardır. Bununla birlikte Boğazları kontrol altına alarak İstanbul Limanı'nı da işgal etmişlerdir. Çoğu Türk komutanı verilen emirlere uymayıp ordularını dağıtmayarak işgale karşı direnmekteydi. Ancak bu direniş tek merkezden yönetilen düzenli bir eylem halinde olmadığı için başarı sağlayamamaktaydı. İşgaller karşısında İstanbul hükümetleri de yetersiz kalmıştır. Padişah ise işgallere karşı İngiliz desteğini sağlamaya çalışmaktaydı.

Ateşkes sürecinin başlattığı karışıklık ortamı, İmparatorluk içindeki azınlıkların da bölücü faaliyetleri için zemin hazırlamıştır. Bu unsurlar devleti yıkıcı faaliyetlerini sürdürürken çoğu zaman işgalci devletlerin desteğini almakta ve onlar tarafından kullanılmaktaydılar. Azınlıkların yıkıcı faaliyetlerine karşı Anadolu'da, kurtuluş amacı güden ancak izledikleri politikalarla devlete daha da zarar veren örgütler de kurulmuştur. Bununla birlikte çoğunlukla bölgesel nitelikli ulusal cemiyetler kurulmuştur. Ancak bu örgütler ulusal düzeyde düzenli ve tek merkezden yönetilen bir direniş haline gelemediği için başarıları sınırlı düzeyde kalmıştır.

8.1.2. Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı

Mustafa Kemal'in bağımsızlık mücadelesinin ilk evresini Ulusal Kurtuluş Savaşı oluşturmaktadır. Mustafa Kemal bu mücadelenin her evresinde planlı ve programlı hareket etmiş, milletine ve ülkesinin geleceğine olan inancından kesinlikle vazgeçmemiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başarısının en önemli nedenlerinden birisi Mustafa Kemal'in kendine, ülkesine ve başarıya olan inancıydı. Bu inanç çerçevesinde programlı bir şekilde mücadeleyi yürütürken, tam bağımsızlığa olan inancından asla taviz vermemiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı dönemde Mustafa Kemal, Adana bölgesinde Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atanmıştı. Ancak artık Anadolu'da yapacak fazla bir şey kalmadığına inanan Mustafa Kemal, İstanbul'daki

çalışmalara yardımcı olmak için Mondros'un imzalanmasından kısa bir süre sonra görevinden ayrılarak İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a geldiği gün deniz ortasına demirlemiş düşman donanmasını gördüğü zaman yaverine söylediği söz "geldikleri gibi giderler" olmuştur.

Mustafa Kemal milli mücadeleye kurtuluşa olan inançla başlamıştır. Yenilgiyi mücadelenin en zor anlarında bile kabul etmemiş, savaşı tam bağımsızlık hedefinden şaşmadan tamamlamıştır. Mustafa Kemal'in bu inancı elbette ki kendi ülkesine olan güveninden de kaynaklanmıştır. Millettin azim ve kararlılığına her zaman güvenmiş ve insanının mücadeleden vazgeçmemesi için bir lider olarak her zaman başarılı politikalar sergilemiştir.

Mustafa Kemal İstanbul'da zaman kaybetmeden çalışmalara başlamıştır. Burada ilk işi sadrazamlıktan istifa eden Ahmet İzzet Paşa ile görüşüp ilerisi için alınacak tedbirlerden konuşmak olmuştur. Daha sonra padişah ve Meclis-i Mebusan üyeleriyle görüşmüştür. Mustafa Kemal milli mücadele için daha güvendiği Ahmet İzzet Paşa'nın hükümeti kurmasını istemekteydi. Bu yönde bazı çalışmalar yapmış fakat Tevfik Paşa hükümetinin kurulmasına engel olamamıştır.

Amacı ulusal ölküye bağlı, ülkenin içinde bulunduğu durumu farkında olan ve bunun için mücadele edebilecek ve bunun için yeterli ve güçlü bir hükümetin işbaşına geçmesi olan Mustafa Kemal, İstanbul'da bulunan çok sayıda yabancı basın mensubu ile de bir araya gelmiş ve onlara Türk ulusunun haklarını anlatmıştır. Türkler hakkındaki yanlış düşünceleri gidermek için çabalamıştır. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı'yı çeşitli şekillerde bölüşme çabasına giriştiği bir ortamda ve herkesin kendine göre bir kurtuluş programı uyguladığı, farklı fikirlerin çatıştığı, milli mücadelenin engellenmeye çalışıldığı çok karışık bir dönemde Mustafa Kemal tüm inancıyla bağımsızlık için çabalamaktaydı. Ülkenin geleceği için önemli olan ve siyasi hayatta etkin rol oynayan kişilerle görüşen Mustafa Kemal son derece tehlikeli bir ortamda sürekli olarak toplantılar düzenleyerek stratejiler belirlemiştir (Yalçın, Akbıyık, vd. 2005, 162).

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum konusunda söz sahibi çevrelerin kurtuluşa dönük olarak önerileri koruma talep etmek şeklinde olmuştur. Nitekim bu dönemde öne sürülen çareler İngiltere'nin himayesini ya da Amerika'nın mandasını istemek şeklindeydi. Bunun dışında mücadeleye dönük olarak değerlendirilebilecek bir diğer öneri ise bölgesel kurtuluş yolları aramak şeklindeydi. Bu öneri de yine Osmanlı'nın bütünlüğünü sağlamanın artık mümkün olmadığını kabul ediyordu.

Mustafa Kemal ise bu tip kurtuluş çarelerini hiçbir zaman yerinde görmemiştir. Devletin içinde bulunduğu durumu son derece iyi değerlendiren Mustafa Kemal Anadolu'da, milli egemenliğe dayanan kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk Devleti kurma kararı almıştır. Nitekim daha sonra ulusal ant anlamındaki Misak-ı Milli'nin kabulünde de bu düşüncesinin ana fikirlerini ortaya koyacaktır.

Mustafa Kemal bu kararını gerçekleştirmek için Anadolu'ya geçerek burada çalışmalarını devam ettirme kararını almıştır. Aynı dönemde Samsun ve çevresinde Rum çetelerinin Türklere saldırarak İtilaf Devletleri'nin müdahalesini sağlayıp, bölgeyi işgal etmelerini sağlamaya yönelik faaliyetleri sebebiyle bölgede asayişin sağlanması ihtiyacı doğmuştur.

İtilaf Devletleri'nin Türklerin bu bölgelerde huzursuzluk yarattığı ve burada asayişin sağlanmasının gerektiği şeklindeki taleplerine karşılık Mustafa Kemal'in bölgeye gönderilmesi fikri oluşmuştur. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'deki başarıları ile Mustafa Kemal bu iş için uygun bir kişi olarak görülmüştür. Mustafa Kemal oldukça geniş yetkilerle donatılarak Samsun'a 9. Ordu Müfettişi olarak gönderilmiştir. Mustafa Kemal'in Samsun'a hareketi bir dönüm noktası ve Cumhuriyet'in kuruluşu için de bir başlangıç olacaktır.

8.1.2.1. Mustafa Kemal'in Samsun Çalışmaları

Mustafa Kemal'in Samsun'a geldiği dönemde Anadolu son derece kötü durumdaydı. Millet Mondros'un ağır şartları altında ezilmiş, yoksul ve yorgun bir haldeydi. Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmaktayken halka destek olacak hiç kimse ya da hiçbir kurum bulunmamaktaydı. Açlık ve sefaletin hüküm sürdüğü Anadolu'da can ve mal güvenliği de kalmamıştı. İtilaf donanma ve askerleri sürekli

bahaneler üreterek işgalleri sürdürürken yurdun dört bir yanında azınlıklar gizli ya da açıktan devleti yıkıcı eylemlerini sürdürmekteydiler. Bu eylemler, işgalcilerin desteğiyle Türk insanına saldırıları da içermekteydi. Halkı yıldırarak göçe zorlamaktaydılar. Anadolu'da artık, asayiş ve devlet otoritesi kalmamıştı (Gül,1998,96).

Mustafa Kemal milli mücadelenin gereklerini tespit ettikten sonra uygulamayı birtakım evrelere ayırmış ve tüm bunları, kendi deyimiyle milli bir sır gibi vicdanında taşıyarak yavaş yavaş tüm topluma uygulatma kararı almıştır. Bu doğrultuda Mustafa Kemal, milli programın gerekleri ve ulusal devletin ilkelerini yeri geldikçe gerekli kişilerle paylaşmıştır. Mustafa Kemal Samsun'da ilk iş olarak bütün ordu ile ilişkiye geçmiş ve telgraflar yoluyla komutanlardan bölgeleri hakkında bilgi edinmiştir. Bununla birlikte bu bilgiler doğrultusunda komutanlara talimatlar vererek güvenliğin sağlanmasını amaçlamıştır. Bu haberleşme ve iletişim süreci ulusal mücadelenin programına da katkıda bulunmuştur (Atatürk, 2004, 27).

Mustafa Kemal Samsun'a bir vali atamış ve güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Daha sonra bölgede çeşitli incelemelerde bulunmuştur. Bölgenin durumuyla ilgili olarak Hükümet'e gönderdiği raporunda konuyla ilgili fikirlerini açıkça dile getirmiştir. Raporda ilk değinilen husus Samsun bölgesindeki karışıklığın Rumların siyasi emelleriyle ilgili olmasıdır. Nitekim bölgedeki karışıklığın gerçek sebebi Rumların kargaşa ortamı yaratarak Mondros Ateşkes hükümleri doğrultusunda İtilaf Devletleri'nin bölgeye müdahale etmesini sağlamaktır. Bu sebeple de çıkan olayların sebebi olarak Türkleri suçlamaktadırlar. Mustafa Kemal bu gerçeği açık yüreklilikle hükümete rapor etmiştir.

Raporun diğer bir maddesi ise Kurtuluş Savaşı'nın ana ilkelerinden birini özetlemektedir. Bu maddede Mustafa Kemal Türklüğün yabancı işgal ve kontrolüne tahammülü olmadığını dile getirmiştir. Bu şekilde Anadolu insanının işgallere sessiz kalmayacağını da bildirmiş olmaktadır. Ayrıca İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin haksızlığını da raporunda belirtmekteydi. Yunanistan'ın İzmir'de Rum varlığını kabul ettirmeye çalışarak burada başka bazı iddia ve hak talebinde bulunması İngiltere tarafından desteklenmekteydi. İzmir'de Rumların katledildiği iddiasını yayarak İzmir'i işgaline zemin hazırlamıştı. Müttefiklerin desteği ile İzmir'i

işgal eden Yunanistan'ın burada hiçbir hakkının olmadığı gerçeğini Mustafa Kemal Samsun raporu ile dile getirmiştir.

Raporun diğer maddesi ise milletin milli egemenlik esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul ettiğini dile getirmektedir. Milletin bu amaç için mücadele edeceği hükümete bildirilmektedir. Böylece Mustafa Kemal Samsun'a kendisine verilen görev için değil de ulusal bir kurtuluş mücadelesi için gittiğinin ipucunu vermişti. Daha sonra arkadaşları ile birlikte Havza'ya geçmesi bu durumun diğer bir göstergesiydi (Gül, 1998, 97).

8.1.2.2. Mustafa Kemal'in Havza Çalışmaları ve Amasya Genelgesi

Mustafa Kemal Havza'da halkı bilinçlendirme çalışmaları sürdürmüştür. Halkın kendine güvenmekten başka çaresi yoktur ve halk ordu ile işbirliği yapmalıdır. Bu süreçte İngilizlerin baskıları ile Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönmesi istenmiş ancak Mustafa Kemal bunu reddetmiştir. Havza'da valiliklere, komutanlara ve ulusal kuruluşlara gönderdiği yazıda ülkenin içinde bulunduğu durum anlatmış ve her tarafta işgalleri protesto eden mitinglerin düzenlenmesini istemiştir.

Havza'da ziyaretine gelen esnafla konuşan Mustafa Kemal “ Hiçbir zaman ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız” derken düşüncelerini açıkça ortaya koymuş ve halka ihtiyacı olan güven duygusunu da vermeye çalışmıştır. Tüm bu çabalar ülke genelinde heyecan yaratmıştı. Mitingler oldukça etkili olmuştur. Bu gelişmeler işgalcilerin tepkisine neden olmuş, 67 Türk Malta'ya sürülmüştür. Mustafa Kemal resmi olarak İstanbul'a çağırılmıştır.

Mustafa Kemal asla vazgeçmeyeceği konusundaki tavrını kesin olarak ortaya koymaktaydı. Havza daha fazla kalmaya uygun olmadığı için buradan ayrılarak Amasya'ya geçmiştir. Mustafa Kemal burada, Kurtuluş Savaşı açısından oldukça önemli olan bir genelge hazırlamıştır. Bu genelge milli hareketin bildirisi niteliğindedir.

Amasya Genelgesi, Anadolu ve Rumeli'de kurulan milli mücadele derneklerini bir araya getirip, kongreler yaparak tüm milletin kesin kararına dayalı yeni bir yönetim kurmasını sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Genelgede vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğu belirtilmekteydi. Hükümetin

milleti için üstlendiği görev ve sorumluluklarını yerine getiremediği ve milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararlılığının kurtaracağı vurgulanmaktaydı. Milletin hakları Dünya'ya duyurulmalıydı ve bunun için her türlü etki ve kontrolden uzak bir milli heyet kurulmalıydı.

Genelge ile Anadolu'nun her bakımdan güvenli bir yeri olan Sivas'ta milli bir kongre toplanması kararı alınmıştır. Bu kongreye her ilden ve her sancaktan milletin güvenini kazanmış üç temsilci katılacaktır. Bu kongrenin toplanması ile ilgili olarak ordu komutanları da görevlendirilmiştir. Bu durum ordunun da kurtuluş mücadelesi içinde yer aldığını göstermektedir. Yine Genelgeye göre doğu illeri adına da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.

Amasya Genelgesi ile milleti teşkilatlandırma ve mücadele yöntemleri belirginleştirilmiştir. Milli egemenlik ve bağımsızlık fikri ilk kez ortaya atılmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın yöntemi, gerekçesi ve mücadelede izlenecek yol ilk kez saptanmıştır. Genelge bölgesel değil fakat tüm ülkeyi kapsayacak bir kurtuluşu gerekli görmektedir. Bu sebeple de yeni kongre yapılmasını öngörmüştür. Özünde yeni bir devlet kurma fikri taşıyan Genelge bu doğrultuda yapılacak işler hakkında bilgi vermektedir.

Mustafa Kemal genelgeyi Edirne'ye kadar olan tüm askeri ve sivil yöneticilere yaymıştır. O'nun kendine verilen görevin yerine milli bir mücadele hareketi hazırlamaya çalışması işgal kuvvetlerini tedirgin etmiştir. İngilizlerin de baskısıyla İçişleri Bakanı Ali Kemal, Mustafa Kemal Paşa'nın görevden uzaklaştırıldığını bildirmiştir. Ancak Mustafa Kemal bu emri yerine getirmemiş ve sonrasında Ali Kemal de istifa etmek zorunda kalmıştır.

Mustafa Kemal çeşitli bölgelerdeki komutanlarla iletişimine devam ederken bir taraftan da gerekli gördüğü yetkililerle görüşmeler yapmıştır. Bu doğrultuda bazı vali, mutasarrıf ve kolordu komutanları ile yaptığı görüşmeler sonucunda görevden alınmasına rağmen Mustafa Kemal'in üst komutan gibi emir verme yetkisini kabul etmişlerdir. Söz konusu yetkililer, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisiyle işbirliğinin onların da görevlerinden alınmasıyla sonuçlanabileceğini belirtmesine rağmen Mustafa Kemal'e destek olacaklarını belirtmişlerdir. Sonuç

olarak Onun Erzurum'a gelinceye kadar her yerde temas ve ilişkide bulunduğu komutan, subay ve her türlü devlet adamı ile ileri gelen kimselerle yaptığı görüşme ve anlaşmalar ulusal mücadelenin en önemli süreçlerinden ve en faydalı uygulamalarındandır (Atatürk, 2004, 47).

8.1.2.3. Erzurum ve Sivas Kongreleri

Erzurum ve Sivas Kongreleri kurtuluş mücadelesinin başarısı bakımından oldukça büyük öneme sahiptir. Nitekim Erzurum Kongresi ile ulusal mücadelenin asıl programı oluşturulmuş ve Misak-ı Milli sınırları ilk kez belirlenmiştir. Bu kongre milli mücadelenin temel ilkelerini ilan etmektedir. Sivas Kongresi ile milletin geleceğine kendisinin karar vereceği ilkesi gerçekleştirilmiş, Erzurum Kongresinde alınan önemli kararlar bölgesel nitelikli olmaktan çıkarılarak ulusal hale getirilmiştir.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararların ilk maddesine göre "Milli sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılamaz." denilmiştir. Bu hükümle vatan sınırlarının bütünlüğü vurgulanmıştır. Kongrede alınan kararlardan birisi de İstanbul Hükümeti ile ilgilidir. Buna göre her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı Osmanlı Hükümeti'nin iş yapamaz duruma gelmesi halinde millet toplu olarak kendini savunacak ve direnecektir. İstanbul Hükümeti vatani koruma konusunda başarısız kalırsa bunu gerçekleştirmek için geçici bir hükümet kurulacaktır.

Ulusal kuvvetleri ve ulusal iradeyi egemen kılmak esastır. Hristiyan azınlıklara siyasi egemenlik ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalık tanınmaz. Manda ve himaye kabul edilemez. Milli Meclis derhal açılmalı ve hükümetin çalışmalarını denetlemelidir.

Erzurum Kongresi'nin toplanma amacı bölgesel, Mustafa Kemal'in Kongre başkanlığına seçilmesiyle yapılan çalışmalar ve alınan kararlar yönünden ulusaldır. Ulusal mücadelenin asıl programını oluşturan kongrede yeni bir devlet kurma düşüncesinin de belirginleştiği görülmektedir. Doğu illerinin birliği sağlanmış ve Doğu illeri direnme güçleri birleştirilerek başkanlığına Mustafa Kemal seçilmiştir.

Tüm engelleme girişimleri ve baskılara rağmen Sivas Kongresi de toplanacaktır. Ancak bu kongrenin çalışmalarına başlarken Amerikan mandası

konusu tartışılmıştır. Kongre'deki bazı üyelere göre ulusun kurtulması için bağımsız yaşama yeteneğine sahip olana kadar Amerikan yönetimine girmesi gerekmektedir. Ancak manda ya da himaye gibi yöntemler Mustafa Kemal gibi vatanına sonuna kadar inanan bir lider için kabul edilemez nitelikte önerilerdi.

Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar kabul edilmiştir. Bununla birlikte Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk dernekleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Derneği adı altında birleştirilmiştir. Böylece ulusal teşkilatlanma yöntemleri tüm yurt çapında yaygınlaştırılmıştır. Kongre tarafından seçilen temsil heyeti tüm yurdu temsil etme yetkisiyle genişletilmiştir. Böylece heyet Türk ulusu adına görev yapan bir organ haline getirilmiş oluyordu.

Kongrede alınan diğer bir karar padişah tarafından dağıtılan Mebuslar Meclisi'nin bir an önce toplanması yönündeydi. Ayrıca vatanın herhangi bir yerinin İstanbul Hükümetince terk ve ihmal edildiği takdirde geçici bir hükümet kurulacağı ve yönetimin Türk ulusu adına ele alınacağı kabul edilmiştir. Manda ve himaye tartışılarak kesinlikle reddedilmiştir. Bütün bu işleri yürütmek için Temsil Kurulu oluşturularak başkanlığına Mustafa Kemal seçilmiştir.

Bu Kongre ile Erzurum Kongresi kararları tüm ulusa mal edilmiştir. Kurtuluş hareketi bu Kongre ile hız kazanmış, Mustafa Kemal Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın yetkili lideri haline gelmiştir. Bu Kongre ile seçilen Temsil Heyeti daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni (TBMM) açacaktır.

8.1.2.4. Misak-ı Milli (Ulusal Ant) Kararları

Milli mücadelenin temel amacının belirlendiği Misak-ı Milli kararları ile Türk yurdunun sınırları belirlenmiştir. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı toplandıktan sonra Mustafa Kemal, meclise seçilen milletvekilleri ile uzun görüşmeler yapmıştır. Mustafa Kemal kendisinin kaleme aldığı Misak-ı Milli metnini meclise sunmuş ve misak, vatansever milletvekillerinin çabalarıyla da mecliste kabul edilmiştir. Böylece meclis Mustafa Kemal'in milli mücadele ile ilgili düşüncelerini ve bu doğrultuda hazırladığı programı onaylamış oluyordu. Bu kararların kabulü ile tam bağımsızlık

bilincine varılmış ve milletin bağımsız bir şekilde yaşayacağı yurdun sınırları belirlenmiştir (Yalçın, Akbıyık, vd. 2005, 185).

Misak-ı Milli kararlarına göre Mondros Ateşkes Antlaşması yapıldığı sırada Türk süngüleriyle korunan topraklar bir bütündür ve hiçbir sebeple ayrılamaz. Bu madde ile Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin temelleri atılmış ve belirlenen sınırlardan kesinlikle taviz verilmeyeceği önemle vurgulanmıştır. Bu şekilde milletin azim ve kararlılığı pekiştirilmiş ve milli mücadelenin en önemli vurgusu bu madde ile bağımsız Türk yurdunun sınırları konusunda yapılmıştır.

Misak-ı Milli'nin kararları, sübjektif anlayışa göre millet tanımından hareket etmektedir. Bu anlayışa göre millet ortak geçmiş ve tarih, hatıra, kültür, amaç ve ülkü birliği birtakım manevi bağlarla birbirlerine bağlı insanların oluşturduğu topluluktur. Nitekim ilk maddeye göre Osmanlı Devleti'nin yalnızca Arap çoğunluğu bulunan, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzası sırasında düşman ordularının işgali altında kalan bölgelerinin geleceği, halkının özgür biçimde verecekleri oylara göre saptanmalıdır. Antlaşmanın çizdiği sınır içinde dince, ırkça birlik, birbirine karşı saygı ve fedakarlık duyguları ile dolu, gelenekleri ile toplumsal çevrelerine tüm olarak bağlı, Osmanlı-İslam çoğunluğunca oturlan bölgelerin tamamı gerçekten ya da hükmen hiçbir nedenle ayrılmaz bir bütündür. Böylece kurulacak devleti oluşturacak milletin unsurları sübjektif anlayışa göre oluşturulmuştur. Mustafa Kemal bu şekilde birbirine manevi bağlarla bağlı, gerçek bir ülkü birliğine sahip insanların bir arada bulunduğu bir devlete vurgu yaparak Atatürk milliyetçiliği ilkesinin de temel bir prensibini bu karar ile ortaya koymuştur.

Misak-ı Milli'nin önemli bir özelliği bazı bölgelerde halkoyuna başvurulmasını öngörmesidir. Buna göre halkı özgür kalınca anayurda kendi istekleriyle katılmış olan Kars, Ardahan ve Artvin için gerekirse tekrar halkoyuna başvurulacaktır. Batı Trakya'nın geleceğine de yine halk oylaması ile karar verilmelidir. Böylece Mustafa Kemal milletin bir arada yaşama arzusunu değerlendirmiştir. Vatandaşların birlikte ve özellikle de Türk yurduna bağlı olarak yaşayıp yaşamak istemediklerinden hareketle karar vermeyi uygun görmüştür. Bu şekilde çoğunlukla ya da tamamen Türk olmayan yerlerde yaşayanların yurda dahil olmak istemeleri, yeni kurulacak devletin geleceği için önemli olmaktadır. Nitekim

ortak bir gelecek isteği ve ölkü birliği ancak birlikte yaşama arzusundan kaynaklanabilirdi.

Kararların Boğazlarla ilgili maddesi dikkat çekicidir. Buna göre Hilafetin ve saltanatın başkenti İstanbul şehri ile Marmara Denizinin güvenliği sağlanmalıdır. Bu esas sağlandığı takdirde Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının dünya ticaretine ve ulaşımına açılması hakkında ilgili tüm devletlerin kararları alınarak hareket edilecektir. Mustafa Kemal bu şekilde İtilaf Devletleri için son derece önemli olan Boğazlardan geçiş hakkını öne sürerek Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezini güvence altına almayı planlamıştır. Bu şekilde kurtuluş mücadelesinin önemli bir aşaması gerçekeşecek, devletin yönetim merkezi güvence altına alınarak diğer bölgelerin kurtuluşunun önu açılacaktır.

Misak-ı Milli'de azınlık hakları ile ilgili olarak karşılıklılık esasına vurgu yapılmıştır. Buna göre azınlıklar için istenen haklar sınırlarımız dışındaki Türklere de uygulanması koşuluyla kabul ve garanti edilecektir. Böylelikle azınlıkların diğer ölkeler tarafından içişlerine müdahale aracı olarak kullanılmasının önüne geçilmek istenmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde azınlık hakları bahane edilerek devletin içişlerine müdahale edilmesi Osmanlı'nın yıkılış sürecinin önemli bir sebebini oluşturmuştur. Azınlık haklarının insani olarak korunması ve bu konunun sömürüye açık hale getirilmemesi açısından karşılıklılık koşulu benimsenmiştir.

Kararlardan milli ve ekonomik gelişmemizle ilgili olan madde oldukça önemlidir. Nitekim Atatürk ilkelerinin temeli ve Kurtuluş Savaşı'nın en önemli hedefi olarak tam bağımsızlıkla ilgilidir. Mustafa Kemal daha bu dönemde tam bağımsızlığın ekonomik gelişimle desteklenmediği sürece gerçekeşemeyeceğinin vurgusunu yapmıştır. Dolayısıyla milli ve ekonomik gelişmemizi sağlamak amacıyla tam serbestlik ve bağımsızlık sağlanması, siyasal, adli ve mali gelişmemize engel olacak sınırlamaların kaldırılması gerektiği kararı alınmıştır.

Bu büyük direniş bildirisini İtilaf Devletlerini telaşa düşürmüştür. Nitekim İtilaf Devletleri cevap olarak İstanbul'u işgal ederek Meclis-i Mebusan'ı dağıtmışlardır. Fakat tüm bunlar Mustafa Kemal'i durduramamış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını engellememiştir. İngilizlerden kurtulup Anadolu'ya

geçen milletvekillerinin de katılımıyla Meclis açılmış ve Mustafa Kemal meclisin başkanlığına getirilmiştir. Bununla birlikte ilk anayasanın da kabul edilmesiyle yeni Türk Devleti kurulmuş oluyordu.

8.1.2.5. Düzenli Ordunun Kurulması

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra orduların büyük kısmı terhis edilmiştir. Dolayısıyla işgallere karşı mücadele etmek için bölgesel çapta direniş hareketleri oluşmaya başlamıştır. Özellikle Yunan işgalinin ilerlemesi karşısında bu kuvvetlere katılım artmaktaydı. Kendi bölgelerinde kendi olanakları ile mücadele eden bu hareketler teşkilatlandırılmış ve Kuva-i Milliye (Milli Kuvvetler) adını almıştır. Ancak askerlik tekniğinden yoksun olan ve belli bir otoriteye bağlı olmayan bu birlikler düşmana zarar veriyor ve bazen düşmana engel olabiliyorsa da genel olarak başarılı değillerdi.

Bu güçlerin yurdun genelinde gerçek bir başarıdan uzak olmasının asıl sebebi bu hareketlerin gerçek bir ordu mantığına dayanmamasından kaynaklanıyordu. Bu kuvvetler yalnızca kendi şeflerini dinliyor, Ankara'dan gelen talimatlara uymuyorlardı. İç ayaklanmaların bastırılmasında başarılı çalışmaları görülmüşse de ayaklananları kendi şeflerinin isteklerine göre ve hukuk kurallarına aykırı şekilde cezalandırmaları kabul edilemezdi. Ayrıca kendi gereksinimlerini kendileri karşılamaları devlet açısından faydalı olsa da halktan zorla malzeme alma gibi uygulamalar bu güçlere tepki doğurmaktaydı. Sevr Antlaşması'nı çabuklaştırmak için Yunanlıların başlattıkları saldırı bu birlikler tarafından önlenemedi. Meclisin, konuyla ilgili olarak düzenlediği toplantıda bazı milletvekilleri Yunan saldırısının durdurulamamasında cephedeki komutanların suçlu olduğunu belirttiler. Mustafa Kemal bu suçlamaların doğru olmadığını, İtilaf Devletleri tarafından silahlandırılmış ve oldukça donanımlı olan Yunan ordusuna karşı askeri teknikten ve birlikten yoksun bu kuvvetlerle karşı koymanın mümkün olmadığını belirterek, artık TBMM'nin gerçek anlamda bir orduya sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bunu gerçekleştirmek için, Kuva-i Milliye'de bulunan yetenekli personelin, düzenli asker olarak ordu birliklerinin kadrolarına geçirilmesi gerektiğini ifade etti. TBMM'nin bu konudaki kararı üzerine düzenli ordu kurulmaya başlanmıştır (Türkçe Bilgi, 2010).

Düzenli ordunun kurulması ulusal kurtuluş mücadelesinin başarısında önemli rol oynamaktadır. Ulusal mücadele ulusal bir ordu ile gerçek bir nitelik kazanmıştır. Yerel güçlerin kendi bölgelerinde verdikleri engelleme faaliyetleri tek merkezde birleştirilip gerçek askeri yapıya kavuşturularak, tüm yurdu kapsayan ulusal mücadele ve gerçek direniş haline getirilmiştir. Gerçek bir devletin oluşturulması sürecinde gerçek bir devlet ve milletin nitelikleri Misak-ı Milli ile oluşturulurken bu milletin birlikte mücadele azim ve kararlılığını yansıtan ordusu da nihayet kurulmuş oluyordu.

TBMM'nin açılmasına tepki olarak sunulan ve Osmanlı Devleti'ni fiilen sona erdiren Sevr Antlaşması yurtseverlerin direnme azmini artırmıştır. Antlaşma ile devlet neredeyse tamamen yok edilmiş, Türkler yaşama hakkından yoksun bırakılmıştır. TBMM'nin Sevr'e tepkisi oldukça sert olmuş ve antlaşmayı imzalayan ve onaylayanları vatan haini ilan etmeye karar vermiştir.

Milletin işgaller karşısında tepkisi Sevr ile daha da artmıştır. Kuva-i Milliye ile verilen mücadele düzenli ordunun kurulması ile daha da başarılı hale gelmiştir. Doğu, Güney ve Batı cephelerinde verilen başarılı mücadeleler ile haklı mücadelemiz tüm dünyada ses getirmiştir. Özellikle İnönü Zaferleri, Sakarya Meydan Savaşı ve Büyük Taarruz ile birer kahramanlık destanı yazılmış, TBMM Anadolu'da kesin egemenlik sağlamıştır. Sonuç olarak Kurtuluş Savaşı Mustafa Kemal önderliğinde büyük bir zafer olarak tarihe geçmiş, Lozan Antlaşması ile de taçlandırılmıştır.

8.1.2.6. Lozan Antlaşması

Lozan Antlaşması taraflar arası eşitlik kuralına uygun olarak İtilaf Devletleri temsilcileri ile TBMM arasında imzalanmıştır. Böylece yeni Türk Devleti uluslararası alanda tanınmış olmaktaydı. Sevr Antlaşması ile neredeyse tamamen yok edilmiş bir devlet yeniden doğmuş, Misak-ı Milli büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Yeni devletin diğer devletlerle eşit, bağımsız ve uluslararası sistemin onurlu bir üyesi olduğu kesinlikle kabul ettirilmiştir.

Lozan Antlaşması'nın sınırlar konusundaki maddeleri Türk tarafı açısından olumludur. Nitekim Misak-ı Milli hedeflerine oldukça yakındır. Suriye

sınırımız daha önce Fransızlar ile imzalanan Ankara Antlaşması'na, Batı sınırımız ise Mudanya Ateşkesi'ndeki hükümlere uygundur. Yunanistan'ın Batı Anadolu'da yaptığı tahribattan alınacak savaş tazminatı yerine Karaağaç yöresi sınırlarımıza katılmıştır. Gökçeada ve Bozcaada Türkiye'ye iade edilmiştir. Yunan işgalindeki Semadirek, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adaları Yunanistan'a bırakılmış ancak bu adaların askerden arındırılması şartı Yunanistan tarafından kabul edilmiştir.

Ayrıca Suriye'de bulunan Osman Gazi'nin büyük babası Süleyman Şah'ın Caber Kalesi'ndeki mezarı Türk toprağı sayılarak burada Türk muhafızları ve Türk bayrağı bulunması kabul edilmiştir. Ancak Irak Sınırı konusunda sorun çıkmıştır. Türkiye Musul ve Süleymaniye bölgelerinin halkın çoğunluğunun Türk olması sebebiyle Türk sınırları içinde kalması gerektiğini ve bölgede bir halk oylaması yapılarak sorunun çözülmesi önerisini savunmuştur. Ancak bu öneri İngiltere tarafından kabul edilmemiş konunun çözümü konferans sonrasına bırakılmıştır. Batı sınırı konusunda da benzer bir sorun oluşmuştur. Türkiye Batı Trakya'nın Türklerde kalmasını savunmuş ve bölgede bir halk oylamasına gidilmesini istemiştir. Ancak Yunanistan Batı Trakya'yı Türklerden değil II. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'dan savaşarak aldığını iddia etmiştir. Yugoslavya ve Romanya'nın da Yunanistan'ı desteklemesi sonucu Batı Trakya elden çıkmıştır. İtalya'nın işgali altında bulunan adalar da İtalya'ya bırakılmıştır (Yalçın, Akbıyık, vd. 2005, 382).

Osmanlı Devleti'ni uzun yıllar boyunca oldukça kötü etkileyen kapitülasyonlar, Lozan Antlaşması'nın da önemli konularından birisi olmuştur. Genel olarak geçmişte Orta Doğu ve Uzak Doğu ülkelerinin tek yanlı hukuki işlemler veya antlaşmalar yoluyla yabancılara tanıdıkları ayrıcalıklar olarak tanımlanabilecek olan kapitülasyonlar, İlk Osmanlı padişahları tarafından daha çok Batılı tüccarların Osmanlı topraklarında ticaret yapmasını kolaylaştırmaya dönük ekonomik ayrıcalıklar tanıma şeklinde olmuştur. Fatih Sultan Mehmet ise İstanbul'u fethedince Bizans'ın daha önce Avrupalı tüccarlara tanıdığı ayrıcalıklarını bazı küçük sınırlamalar koyarak korumuştur. II. Bayezid döneminde Venedik ve Fransa'yla yapılan bazı sözleşmeler, İstanbul'da yabancı tüccarların etkinlik alanını genişletmiştir. Mısır'ı alan Yavuz Sultan Selim'in daha önce Memluklar tarafından

Venedik'e verilen ayrıcalıkları yenilemesiyle de kapitülasyonların öteki Osmanlı topraklarına da yayılmasının yolu açılmıştır. Kapitülasyonların Osmanlı topraklarındaki yabancıların statüsünü de düzenleyen kapsamlı bir nitelik kazanması, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransa'yla yapılan sözleşmeyle başlamıştır. Kapitülasyonlar diğer padişahlar döneminde daha da genişleyerek Osmanlı ekonomisini ve bağımsızlığını oldukça olumsuz etkilemiş, Osmanlı topraklarındaki yabancı uyruklular yoluyla işlerine müdahale sürecini başlatmıştır (Osmanlı-tr.org, 2010).

Osmanlı padişahlarının 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu ayrıcalıklara son verme girişimleri olmuştur. Ancak bu girişimler başarılı olamamış ve kapitülasyonlar tam anlamıyla Lozan Antlaşması ile son bulmuştur. Kapitülasyonların kaldırılması Lozan Antlaşması'nın gerçek bir siyasi zaferidir. Nitekim yeni kurulan Türk Devleti gerçek anlamda bağımsızlığa kavuşmuştur. Misak-ı Milli kararlarından birisi daha gerçekleşmiş ve çeşitli bahaneler altında işlerine müdahalenin ve ekonomik sömürünün kesin olarak önüne geçilmiştir.

Lozan Antlaşması'nda azınlıklar sorunu da Misak- Milli kararlarına uygun olarak çözüme kavuşturulmuştur. Türkiye bütün devletlerin kendi ülkelerinde azınlıklara tanıdıkları hakları aynen uygulayacak, bu konuyla ilgili ayrıcalıklı bir durum söz konusu olmayacaktı. Lozan ile tüm azınlıkların Türk vatandaşı olduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte Doğu Trakya ve Anadolu'daki Rumlarla, Yunanistan'daki Türklerin karşılıklı olarak yer değiştirmeleri kararı alınmıştır. Tüm bu hususların kapitülasyonların kaldırılmasına ek olarak çözüme kavuşturulması yabancı devletlerin azınlık haklarını öne sürerek işlerimize müdahalesinin önünü tamamen kapatmıştır.

Lozan'ın diğer önemli bir başarısı savaş tazminatları konusundadır. I.Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nden istenen tazminattan vazgeçilmesi sağlanmış ve Yunanistan'dan da savaş tazminatına karşılık Karaağaç bölgesi alınmıştır. Savaştan yıpranmış olarak çıkan ve yeni kurulan Türkiye Devleti büyük bir maddi yükten kurtulmuştur. Böylelikle kaynaklarını savaş tazminatı için değil ülkenin yaralarını sarması için gerekli alanlara yönlendirebilecekti.

Lozan'da, 1854 yılından beri Osmanlı Devleti'ni oldukça zora sokan ve bağımsızlığını zedeleyen dış borç sorununa da çözüm getirilmiştir. Dış borçlara karşılık Osmanlı gelirleri üzerinde doğrudan denetime sahip olan Düyun-u Umumiye İdaresi son bulmuştur. Devlet borçları, Osmanlı'nın parçalanması ile ortaya çıkan devletlere gelirleri oranında paylaştırılmıştır. Borçların Türk parası ya da Fransız frangı olarak verilmesi kararlaştırılmıştır (Yalçın, Akbıyık, vd. 2005, 384).

Lozan Antlaşması ile birkaç husus dışında Misak-ı Milli hedefleri büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Türkiye işgalci devletlerin kendine biçtiği rolü kabul etmemiş ve büyük bir başarı elde etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda yenilen devletlerden sadece Türkiye kendi koşullarını kabul ettirerek bir antlaşma imzalamıştır. Lozan Antlaşması tam bağımsız Türkiye'yi, devletler ailesinin eşit bir üyesi olarak dünyaya kabul ettirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde Kurtuluş Savaşı ve Lozan Antlaşması bağımsızlık sürecindeki pek çok devlete de örnek olmuştur.

8.2. Atatürk'ün Devlet Anlayışı

Atatürk'ün devlet anlayışı akılcılık, çağdaşlık, gerçekçilik ve bilimselliğe dayanan bir modeldir. Temel ilkeleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık ve laiklik olan Atatürk'ün devlet anlayışı ulusal egemenlik ve tam bağımsızlığa dayalı, insan sevgisinde ifadesini bulan bir modeldir.

8.2.1. Demokrasiye Geçiş Altyapısının Oluşturulması Girişimleri

Atatürk'ün devlet anlayışının oluşturan temel ilkeler ile ulusal egemenlik, milli birlik, beraberlik, tam bağımsızlık, ülke bütünlüğü esası, akılcılık, bilimsellik, çağdaşlaşma ve insan sevgisi olan bütünleyici ilkeler genel olarak özünde demokrasiye dayanan bir yönetimin oluşturulması amacını taşımaktadır. Bu bölümde bu ilkeler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

8.2.1.1. Temel İlkeler

Atatürkçü devlet anlayışının temel ilkeleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık ve laikliktir.

8.2.1.1.1. Cumhuriyetçilik

Atatürkçülük devlet biçimi olarak özünde bağımsızlık ve demokrasiyi barındıran ve halkçılık ilkesinin doğal bir sonucu olan cumhuriyet sistemini

benimsemiştir. Yönetim hak ve yetkisi millete aittir ve dolayısıyla siyasal otoritenin kaynağı halktır.

Cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere devletin başlıca temel organlarının belirli aralıklarla yenilenen seçimlerle göreve geldiği bir yönetim biçimidir. Cumhuriyetin en önemli özelliği yönetilenlerin seçimle göreve gelmesidir. Halkın yönetimde son sözü söylemesi temeline dayalı cumhuriyet yönetimi babadan oğla geçme ya da yönetime mirasçı kılma gibi verasete dayalı yöntemleri kabul etmez. Yönetim eyleminin esasını oluşturan sorun çözme ve ihtiyaç giderme eyleminin asıl muhatabını söz sahibi yaparak yönetimin en iyi ve verimli şekilde gerçekleşmesine imkan sağlar. Cumhuriyet yönetiminde yönetenler siyasi bakımdan halka karşı sorumludur ve eylem ve işlemlerinden gelebilecek olan zararlar bakımından sorumlulukları vardır. Yönetim, halkın iradesi ile sınırlıdır.

Atatürkçü cumhuriyetçilik devletin her alanında Türk milletinin söz sahibi olmasını ister. Yönetim herhangi bir kişiye ya da sınıfa dayalı olamaz. Ulusun tüm bireyleri eşit olarak yönetime katılma hakkına sahip olmalıdır. Atatürk bu sebeple saltanatı kaldırarak cumhuriyeti ilan etmiştir.

Çoğulculuk, demokrasi ve özgürlüğe dayanan Atatürkçü cumhuriyet anlayışı barışçı temeller üzerine kurulmuştur. Bağımsızlık mücadelesini yürüten halka hak ettiği söz hakkını vermiştir.

Osmanlı toplumunun gelenek ve alışkanlıklarına aşırı bağlılığının söz konusu olduğu bir ortamda Atatürk, inkılaplarını gerekli ortamı hazırlayarak ve yeri geldikçe, koşullar elverdikçe uygulamaya koymuştur. Ne olursa olsun her koşulda padişaha aşırı bağlılığın söz konusu olduğu bir ortamda inkılaplar yapılmış, mevcut yönetime karşılık ulusal bir meclis açılmış, meclis başkanı seçilmiş ve hükümet kurulmuştur (Kili, 2006, 183).

Tam bağımsızlık düşüncesiyle kurtuluş mücadelesini yürüten Atatürk için yönetim modeli de halkı özgür kılan ve onu söz sahibi yapan cumhuriyettir. Cumhuriyet Atatürkçü düşüncenin, onun ilkelerinin tamamlayıcısı ve öncülüdür. Atatürk'e göre Türk milletinin karakter ve adetlerine en uygun olan idare cumhuriyet idaresidir. Yine Atatürk bir sözünde cumhuriyet rejiminin demokrasi ile devlet

yönetimi olduğunu belirtmiştir. Ulusal iradeyi esas olan cumhuriyeti yüksek ahlaki değer ve niteliklere dayanan bir idare olarak tanımlayan Atatürk, cumhuriyet yönetimi ile birlikte artık hükümet millet ve millet de hükümettir diyerek cumhuriyetin halka ne kadar uygun ve onunla ne kadar özdeş olduğunu belirtmiştir.

Atatürk'ün Cumhuriyetçilik ilkesiyle ilgili olarak yaptığı ilk inkılap saltanatı kaldırmasıdır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra da halifelik kaldırılmış ve 1924 Anayasası hayata geçirilmiştir. Bu Anayasa ile devletin şekli cumhuriyet olarak benimsenmiş ve Demokratik Cumhuriyetin nitelik ve görevleri belirlenmiştir. Halk Fırkası kurulmuş ve sonrasında çok partili hayata geçiş denemesi yapılmıştır.

8.2.1.1.2. Milliyetçilik

Devletin beşeri unsurunu oluşturan millet, çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan ve aralarında dil, tarih, duygu, amaç, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğudur. Millet kavramının iki unsuru insanların bazı bağlarla birbirine bağlı olması ve bir millet bilinci etrafında birleşmiş olmalarıdır.

Millet kavramı konusunda iki önemli görüş bulunmaktadır. Bunlardan objektif anlayışa göre milleti oluşturan insanların birbirlerine ırk, din ve dil birliği gibi birtakım nesnel bağlarla bağlı olmaları gerekmektedir. Sübjektif anlayışa göre ise millet ortak geçmiş ve tarih, hatıra, kültür, amaç ve ülkü birliği birtakım manevi bağlarla birbirlerine bağlı insanların oluşturduğu topluluktur (Gözler, 2000, 105).

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı sübjektif görüşle aynı doğrultudadır. Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez ve yurt toprağı üzerinde yıllardır kardeşçe yaşamış, acısını ve mutluluğunu paylaşmış, kendini aynı yurdun insanı gören tüm insanlar vatanın evlatlarıdır. Atatürk'e göre Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir. Bu anlayışa göre etnik köken, dil ya da dini ne olursa olsun aynı geçmişten gelen, acı ve mutluluklarını birlikte yaşayarak yıllardır köklü bir birlikteliği paylaşan, aynı kültürden gelen ve kendini aynı ülkenin evladı olarak gören ve geçmişte de böyle yaşamak isteyen herkes Türk'tür.

Ulusal mücadelenin de temelini oluşturan ulusal birlik, milliyetçilik anlayışının da temelini oluşturmuştur. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı herhangi bir etnik birliğe ya da etnik üstünlük iddiasına dayanmadığı için akılcı, gerçekçi, insancıl

ve barışçıldır. Atatürkçü anlayışta toplumdaki etnik farklılıklar ve buna dayalı diğer özellikler çatışma sebebi değil fakat toplumsal birer zenginliktir. Atatürk milliyetçiliği toplumun gerçeklerini reddetmez ve tüm bireyleri ortak bir amaç etrafında barışçı bir şekilde birleştirmeyi amaçlar. Nitekim bu düşüncelerini “Ne mutlu Türküm diyene” sözleriyle ifade etmiştir.

Atatürk milliyetçiliği Türk yurdunu, milletini, kültürünü, dilini ve diğer tüm değerlerini öncelikli olarak korumayı, geliştirmeyi ve çağdaşlaştırmayı hedefler. Çağdaşlaşma sürecinde herhangi bir kültür ya da uygarlığı üstün görerek o kültür ya da uygarlığı aynen taklit etmeyi reddeder. Atatürk’ün milliyetçilik anlayışında ulusal bilinci ve kendi değerlerini koruyarak geliştirme hedefidir.

Atatürk milliyetçiliği barışçıldır ve yurttan ve dünyada barış ilkesine dayalıdır. Emperyalizme ve sömürgeciliğe ve yayılcılığa karşıdır. Kendi yurdunun topraklarının ve sınırlarının korunmasına dayalı olduğu gibi başka ülkelerin varlıklarına ve ülkesel bütünlüklerine de saygı duyar. Herhangi bir etnik kimliğe dine, kültüre ya da ülkeye düşmanlığı reddeder.

Atatürk milliyetçiliği toplumsal birliği esas alır ve ulusu etnik, dinsel ya da mezhepsel bölünmeye itecek her düşünce ve eylemin karşısındadır. Ulusal bütünlüğü sağlayıcı her tür önlemi almayı öngörür. Devletin her alanda ulusal kimliğini zedelemeyen gelişmesini destekler. Bu doğrultuda ulusal tarih, dil, eğitim ve kültürü destekleyici ve geliştirici adımlar atar. Ekonomik gelişim sürecinde de ulusal gelişimi öncelikli sayar. Devletin yer altı ve yer üstü zenginliklerinin işletilmesinde ve diğer ekonomik faaliyetlerde önce ulusallık öngörülür (Kili, 2006, 190).

Uluslararası alanda tam bağımsız, egemen ve söz sahibi bir ülke olabilmenin tüm şartları, aynı zamanda Atatürk milliyetçiliğinin özelliklerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Atatürk milliyetçiliği öncelikle ulusal birlik ve beraberliği hedefler. Toplumun hür ve bağımsız geleceği için birlikte çalışan bireyler oluşturmayı hedefler. Uluslararası alanda tam bağımsız, egemen ve söz sahibi bir devlet olabilmenin ancak toplumsal yaşamın her alanında tam gelişme ile mümkün olabileceği gerçeğinden hareket eder. Bilimsel gelişmelerin sürekli takip edilmesi,

öğrenilmesi ve geliştirilmesi hedeflenir. Ancak Atatürk milliyetçiliği belli bir medeniyetin mutlak üstünlüğünü kabullenerek teslimiyetçi bir takibi ve taklidi reddeder. Siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik olarak her alanda gelişmeler tabip edilerek alınan veriler içselleştirilerek Türk toplumunun yararına kullanılmalı ve geliştirilmelidir. Bu çalışmalar toplumun kendi içinde refahını artırıcı ve uluslararası alanda ise ülkeyi bir adım öne çıkarıcı nitelikte olmalıdır. Nitekim Atatürk bu gerçeği şu sözleriyle dile getirmiştir “Bu millet ve memleket ilme ve irfana çok muhtaç; eğitim ve öğretim görmek için, ilim ve fen almak için Avrupa’ya Amerika’ya ve her tarafa çocuklarımızı göndermeye mecburuz. İlim ve fen ve ihtisas nerede varsa, sanat nerede varsa gidip öğrenmeye mecburuz. Çok çalışmaya mecburuz. Çalışmak demek ise boşuna yorulmak terlemek değildir. Zamanın gereklerine göre bilim ve teknik ve her türlü medeni buluşlardan azami derecede yararlanmak zorunludur.”

Uluslararası alanda her tür gelişmeyi takibe dayalı Atatürk milliyetçiliği, sömürüye tamamen karşıdır. Devlet her alanda tam bağımsız olmalı ve gelişmelidir. Bu gelişimin önündeki tüm engellere karşı mücadeleyi esas alan Atatürk milliyetçiliği için sömürge düzeni kesinlikle benimsenemez ve kabul edilemez. Toplumun bütün olarak çağdaş bir şekilde gelişimini hedeflerken oluşan ekonomik değerden halkın faydalanmasını hedefler.

Atatürk milliyetçiliğine göre ulusun kurtuluşu, bağımsızlığı, gelişimi, ilerlemesi ve çağdaşlaşması ulusal bilince dayanır. Bu doğrultuda ulusal kimlik bilincini yaygınlaştıran girişimler yapılmıştır. Türk dili, tarihi, kültürü gibi konularda çalışmalar yapılmış ulusal bilinç geliştirilmiştir. Ulusal güven sağlanarak gelişimin yolu halkın kendisinde aranmıştır. Yabancı koruması ve dış yardım gibi ulusal onuru zedeleyici girişimler kesinlikle reddedilmiş, sorunların çözümü ulusal bilinç, ulusal çaba ve girişimlerde aranmıştır. Uluslararası alanda ulusal kimliğin korunması şartıyla faaliyetler yürütülmüş, uluslararası örgütlenmelere katılım ve bu yöndeki politikalarda ulusal kimliği zedeleyebilecek girişimlerden uzak kalınmıştır (Kili, 2006, 195).

Özetle Atatürk milliyetçiliği toplumsal ve uluslararası her alanda ulusal bilinç temeline dayalı, ulusal onuru koruyan, toplumun sürekli gelişimine dayalı,

bütünleştirici, barışçı, akılcı adımlar atmaya öngören bir ilkedir. Irkçı bir milliyetçilik olmaması dolayısıyla ayrıştırıcı değil birleştiricidir. Ulusal gelişim ve refah için çalışmayı hedefler. Bilimsel ve diğer alanlardaki gelişmeleri temel alarak bunlar üzerinde çalışmayı ve yükselmeyi hedefler ve dolayısıyla ulusal güven esastır. Her tür sömürüye karşıdır ve barışçıdır. Birliğe dayalıdır ve gelişimi hedefler. Çağdaşlaşma hedefi doğrultusunda toplumsal alanda, eğitimde, kültürde, siyasi alanda, ekonomi ve diğer tüm alanlarda ulusal bilincin korunması şartıyla gelişmeleri takip eder ancak taklitçi değil özgündür.

Atatürk milliyetçiliği ile ilgili en önemli girişimlerden birisi İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasıdır. Bu kongre ile milli sanayinin geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın temel kararları alınmıştır. Teşvik-i Sanayi Yasası kabul edilerek sanayi yatırımı yapacak işletmelere çeşitli imtiyaz ve teşvikler sağlanmıştır. Lozan Antlaşması ile diğer ülkelerin Osmanlı limanlarında sahip oldukları ticaret ayrıcalıkları kaldırılmıştır. Kabotaj Yasası ile Türk sularında deniz araçları bulundurma, bunlarla yük ve yolcu taşıma hakkı Türk vatandaşlarına verilmiştir. Ayrıca denizcilikle ilgili meslekleri yerine getirme hakkı Türk vatandaşlarına verilmiştir.

8.2.1.1.3. Halkçılık

En geniş anlamıyla insan topluluğu olarak tanımlanabilecek olan halk sözcüğü daha özel bir tanımla bir ülke sınırları içinde yaşayan ve ortak özelliklere sahip olan, ortak çıkarları ve dil, amaç, gelenek gibi ortak değer sistemleri bulunan insan topluluğu olarak nitelenebilir (Gül, 1998, 240).

Halkçılık, halkın halk tarafından halk için yönetilmesi olarak tanımlanabilir. Bu ilke bireyler arasında ayırım gözetmeme temeline dayalıdır. Halkçılık ilkesinin sonucu olarak yönetim, halkın iradesine dayanır ve halkın çıkarları ile sınırlıdır. Bu doğrultuda halkçılık ilkesi cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkeleri ile yakından ilişkilidir.

Atatürk'ün milletin bizzat kendi geleceğine sahip olması olarak tanımladığı halkçılık ilkesi toplum düzenini çalışmaya ve hukuka dayandırmak isteyen bir toplum sistemidir. Toplumsal sınıflaşmayı ve ayrımları reddeden

Atatürkçü halkçılık ilkesi toplumda sadece kişisel ve toplumsal hayat için işbölümüne dayanan bir farklılığı kabul edebilir. Atatürkçü halkçılık Türk halkının ve milletin tümünü kapsar. Ayrımları reddeden yapısı dolayısıyla ülkede halklar değil tek bir halk vardır (Gül, 1998, 421).

Halkçılık ilkesi yeni kurulan devletin yasallığını sağlayan bir etmen olmuştur. Devlet, güç ve otoritenin yanı sıra yasallığını halkçılık ilkesiyle sağlamıştır. Bununla birlikte halkın kendi içinden çıkardığı yönetim kesimi, içinden geldiği toplumun sorunlarını daha iyi bilir ve çözüme daha yakın politikalar üretebilir. Halkın halk için yönetilmesi esasına dayalı Atatürkçü modelde çoğunluğun yönetimi azınlığın hak ve çıkarlarını gözetir. Çünkü sistemin temelleri en başından eşitlik ilkesine dayanmakta ve devlet tüm vatandaşların hak ve özgürlüklerini garanti altına almaktadır.

Atatürk bazı konuşmalarında ve “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” adlı kitabında da demokrasi ve halkçılık terimlerinin eş anlamlı olarak kullanmıştır. Atatürkçü devlet modelinde milletin henüz dayanışma duygusuyla bilinçlenmemiş hali olan halk ile millet arasında eşdeğerlik vardır. Türk devletinin haklara sahip beşeri unsurunu Türk halkı oluşturur. “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkı” ifadesinde anlamını bulan Atatürkçü devlet sistemi etnik kimliğe dayanmaz. Tüm bireylere hak ettiği değeri öncelikle vererek onların devletlerine bağlılık ve dayanışma duygusunu geliştirerek Türk milletini oluşturmasını hedefler. Etnik, dini ya da mezhepsel hiçbir ayırım gözetmeksizin sahip olunan Türk vatandaşlığı ile tüm bireylere yönetimin her aşamasında yer alma hakkı gibi en üst düzey hak ve özgürlükler tam olarak sağlanır (Eroğlu, 1998,60).

Halkın yönetimde söz sahibi olması, eğitim olanaklarının yaygınlaştırılması, kadın ve erkeğin eşit oy hakkına kavuşturulması gibi atılımlarla toplumun temel yapısındaki eşitsizlikler giderilmiş ve tabanda sağlanan eşitlikçi yapı yönetim kademesine yansıtılmıştır. Toplumda eşit söz sahibi olan bireyler yönetimde de eşit söz hakkına sahip olmuştur. Tüm bu atılımlar sadece kanunlar önünde gerçekleştirilerek sözde kalmamış, eşitlikçi yapıyı pekiştirecek diğer toplumsal yeniliklerle desteklenmiştir (Kili, 2006, 200).

Atatürk'ün halkçılık ilkesi gerçekçidir. Toplumda sınıflaşmayı, ayrımcılığı, sömürüyü ve her türlü adaletsizliği reddeder fakat toplumsal işbölümüne dayalı farklılığa dayanır. Bu farklılık toplumda çeşitli ihtiyaçların, bu ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğinin farklılığına dayandığı için meşrudur ve toplumun da temelini oluşturur. Nitekim Atatürk 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde Kongre'ye katılanlara “çiftçiler, tüccarlar, sanatkarlar ve ameleler” şeklinde seslenmiştir. Bu meslek gruplarının birbirlerinden üstün değil fakat bir bütünün birbirini tamamlayan parçaları olduğunun bilinciyle iyi bir uyum içinde çalışılmasını istemiştir. Kurtulmak, kalkınmak ve yaşamak için çalışmanın zorunlu olduğu düşüncesinden hareket eden Atatürk; bir birey ya da öbeğin çıkarlarına dönük ve bencil bir yaşam tarzını değil toplumsal refah bilinciyle, toplumun her bir bireyinin çıkar ve haklarını gözetilen bir yaşamı ve dolayısıyla bu amaç etrafında birlikte çalışmayı öngörmüştür.

Atatürk'ün halkçılık anlayışı çağdaş bir eşitlikçiliğe dayanır. Toplumdaki ayrılıklar üretkenliği engellemeyecek şekilde aşılmalıdır. Toplumda tüm kesimlere eşit imkanlar sunar ve tüm bireylerin kişisel hak ve özgürlükleri temelinde hareket eder. Çağdaşlaşma süreci içinde yapılanlar, belli bir kesime yönelik değildir ve halkın bütününe içine alır. Belli birey ya da öbeklerin üstünlüğü kabul edilmediği gibi gelişim sürecindeki refah artışının ayrıcalıklı bir sınıf oluşturmasının da karşısındadır.

Temeli insan sevgisine dayalı olan Atatürk devrimleri, devletin yararı için halkın çıkarlarını göz ardı eden bir politikadan uzaktır. Devletin birey çıkarlarından önce gelen menfaatlerini gözetmek amacıyla kendi insanını ezmez. Devletin çıkarlarını kendi insanına dayanarak korumayı hedefler. Halkçılık ilkesine dayanan Atatürkçü yönetim modeli, kalkınmak için ahlaki ve insani değerleri göz ardı etmeyen çağdaş ve aynı zamanda insancıl bir model olarak örnek niteliktedir.

8.2.1.1.4. Devletçilik

Devletçilik ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınma politikalarında devlet yetki ve kontrolü ile kamu hizmet ve çalışmalarının özel kesim yatırımlarına oranla ağırlıkta olduğu bir uygulama şeklidir.

Atatürkçü devletçilik modeli faşizm ya da komünizmdeki devletçilik anlayışından farklıdır. Atatürkçü devletçilik anlayışı demokrasi temeline dayanır. Atatürk yeni kurulan devletin temelini sağlamlaştırmak ve hızlı bir kalkınma gerçekleştirmek için devletçilik ilkesini benimsemiştir. Atatürkçü devletçilik, devletin topluma destek olma işlevini görmesidir. Amacı toplumsal adaleti sağlamak ve adil yapının sürdürülebilirliğini garanti altına almaktır. Devlet halk içindir ve onun refahı için çaba göstermelidir.

Atatürk'ün devletçilik politikası özel kesim yatırımlarını dışlamamaktadır. Devletin toplum yararına müdahale ve hizmetleri söz konusudur. Toplumsal kalkınma ana hedef olduğu için devlet ve özel kesim arasında devlet çıkarları yönünde denge kurulması amaçlanmaktadır. Devlet kişilerin yerine geçmemelidir ancak kişilerin gelişmesi için genel şartları göz önünde bulundurmalıdır. Kesin bir zorunluluk olmadığı sürece piyasalara karışılmaz ancak piyasalar tamamen serbest de değildir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında özel girişime olanaklar sağlanmış fakat toplumsal kalkınmada özel girişim tek başına yetersiz kaldığı için devletçilik resmi bir politika haline gelmiştir. Yeni kurulan devletin olanaklarının yetersizliği, sermaye ve teknik bilgi yetersizliği ile deneyimli yatırımcıların var olmaması sebebiyle özel kesim beklenen atılımı gerçekleştirememiştir. Böylece artık devlet ekonomik alanda genel politikaları belirleyen, özel girişimin yetersiz ve başarısız olduğu durumlarda devreye giren bir konum kazanmıştır (Kili, 2006, 203).

Atatürk sanayileşmeyi en büyük ulusal sorunlardan birisi olarak değerlendirmiştir. Ekonomik kalkınmanın iç ve dış gelişimin en önemli etkeni olduğunun bilinciyle Atatürk, ekonomik gelişime son derece büyük önem vermiştir. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları ülkemizde var olan büyük ve küçük her çeşit sanayi işletmesi kurulması hedeflenmiştir. Bu hedef aynı zamanda ekonomik bağımsızlığı hedeflemektedir. Çünkü bir sanayi işletmesinin yaşayabilmesi için gerekli hammadde ve diğer üretim faktörlerinin dışa bağımlılığı ne kadar az olursa yatırım faaliyeti o derece başarılı olacaktır. Yatırımlarda dışa bağımlılık ülkenin kendi ekonomisinde kendi kararlarını bağımsız olarak verebilme yeteneğini kısıtlayacaktır. Dolayısıyla Atatürk milliyetçilik ilkesi çerçevesinde de

değerlendirilebilecek bir unsur olarak yatırımlarda gerekli ekonomik elemanların yurtda var olması etkenine vurgu yapmıştır.

Atatürk ekonomik kalkınmanın hızlanması amacıyla planlı çalışmayı benimsemiştir. Ekonomik kalkınma tam bağımsız bir Türkiye'nin temelini oluşturacaktır. Ekonomik olarak gelişmiş ve adil bir sistemde yaşayan bireylerin topluma bağlılıkları pekiştirilerek, bu bireylerin toplumun gelişimi için çalışmalarının önündeki engeller kaldırılmış olacaktır. Atatürk bu doğrultuda çalışmalara hız vermiş ve politikalarını toplumun diğer alanlarındaki inkılaplarıyla desteklemiştir.

Kurtuluş Savaşı ile kazanılan bağımsızlığın tamamlanabilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasının ekonomik kalkınma ile başarılacağı farkında olan Atatürk, ekonomiye ayrı bir önem vermiştir. Toplumsal alandaki tüm gelişmeler esas olarak ekonomik gelişmeye bağlı olduğu için ekonomik kalkınma ve ekonomik bağımsızlık ayrı bir öneme sahip olmuştur. Ulusal gelirin artırılması ve halkçılık ilkesiyle de paralel olarak ulusal gelirin dağılımında eşitlik ve adaletin sağlanması devletçilik ilkesinin hedeflerindedir. Bu doğrultuda ekonomik sıkıntıları giderilmiş ve ekonomik sıkıntılardan uzaklaştırılarak toplumun ortak gelişimine daha bağlı hale getirilmiş bireyler arasında ulusal birliğin gelişimi sağlanmıştır. Ülkenin bu alanda tüm kaynakları düşünülmüş ve değerlendirilmiştir. Tarım ve madencilik desteklenmiş ve bu doğrultuda devlet kuruluşları oluşturulmuş, fabrikalar kurulmuş ve gerekli alanlarda millileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Alanında uzman kişilerin yetiştirilmesine ağırlık verilerek teknik eleman eğitime önem verilmiştir. Böylece Cumhuriyet'in ilk yıllarında özel kesim yatırımlarının başarısını engelleyen yetişmiş eleman azlığı sorunu giderilmeye çalışılmıştır (Kili, 2006, 206).

Atatürkçü devletçilik tamamen devletçi ilkelere dayanmamaktadır. Ülkenin kalkınmasında devlet destekleyici bir rol üstlenmiş ve özel kesim yatırımları dışlanmamıştır. Atatürkçü devletçilik tüm üretim araçlarının devletin elinde toplanmasını öngörmediği gibi tamamen bireyselci ilkelere de dayanmaz. Bireysel hakları korumak doğrultusunda hareket ederken, bireysel hakların toplumun bütününe yararlarına aykırı biçimde kullanılmasının da karşısındadır. Devlet ekonomide düzenleyici, destekleyici ve aynı zamanda girişimcidir. Ülkenin yararına

ve zararına olabilecek yatırım ve gelişmeleri takip ederek düzenler ve gerekli yerlerde müdahale eder. Ülkenin bütününün çıkarlarının korunması doğrultusunda stratejik önemi büyük olan bazı üretim araçlarının yabancıların eline geçmesine karşıdır. Türkiye'nin kendi özel durumu ve şartlarından doğmuştur ve tüm diğer Atatürk ilkeleri gibi kendi ülkesinin gerçeklerinden hareketle kendine özgü unsurlar taşımaktadır. Dünya büyük bir ekonomik krizle mücadele ederken Atatürk, devletçilik ilkesi ve ekonomik politikalarıyla savaştan yeni çıkmış ve ekonomik olarak oldukça kötü durumda olan bir ülkede dış yardım ve iç borçlanmaya başvurmadan kalkınma sürecini gerçekleştirerek büyük bir başarıya imza atmıştır.

8.2.1.1.5. İnkılapçılık

İnkılapçılık ilkesi toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için dönemin gelişmelerinin sürekli olarak takip edilerek bu gelişmelerin ulusal yapımıza uygun olarak alınması ve kurumların sürekli olarak yenilenmesini içermektedir. İleriye ve sürekli olarak gelişmeye yönelik bir anlam taşıyan inkılapçılık, toplumsal ihtiyaçlardan kaynaklanan değişimleri insani çerçeve içinde çağın gereklerine göre yapmayı hedefler.

Atatürk'ün inkılapçılık anlayışı diğer ilkelerle bütünlük sergilemektedir ve onlarla birlikte değerlendirilmelidir. Türkiye'nin kendi gerçeklerini ve yapısını göz önüne alır ve kendi gerçeğinden hareket eder. Çağdaşlaşmak için taklitçiliğe gitmeden gelişmeleri, içselleştirerek kendi toplumuyla bütünleştirmeyi amaçlamaktadır. Ulusal ekonomi, kültür, eğitim ve diğer alanlardaki ulusal değerler ve ulusal bilinç korunarak gelişim sağlanmalıdır.

Atatürkçü inkılapçılık barışçı ve demokratik anlayışı benimser. Atatürk inkılapları halk adına ve halkla gerçekleştirilmiş ve toplumun gelişim sürecinin mümkün olduğunca çabuk tamamlanabilmesi açısından inkılaplar ani yapılmıştır. Atatürk toplumun yapısını ve ihtiyaçlarını tespit ettikten sonra bu inkılapları gerçekleştirmiştir. Halkı karşısına almadan ve halk için halk desteğiyle inkılaplarını gerçekleştiren Atatürk, bu doğrultuda toplumda gelişim sürecinde toplumsal bir istek yaratarak başarıya ulaşmıştır.

Atatürk'ün inkılapçılık hareketi tümenden ve gerçekçidir. Kendi ülkesinin gerçeklerinden hareket ederek ihtiyaçları belirleyen Atatürk, geçici ve yüzeysel nitelikte tedbirler almamış, gününü kurtaran çareler aramamıştır. Batı medeniyeti gelişmiş olduğu için örnek alınırken asla taklitçiliğe gidilmemiştir.

Atatürk için inkılapçılığın sürekliliğinin sağlanması ve yapılan inkılapların korunması ayrı bir öneme sahiptir. Bu durum, ülkenin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması ve buradaki yerinin korunması için ayrı bir öneme sahiptir. Bu koruma inkılapların durağanlaşması anlamına gelmemektedir. Yapılmış olan inkılaplar korunurken, her alanda yenilikler takip edilerek var olan kurumlar çağdaş gerekliliklere göre yenilenmelidir.

Atatürkçü inkılapçılık çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmenin önündeki tüm engellerin kaldırılması doğrultusunda ve Atatürk'ün diğer ilkelerinin ışığında ve onlarla bir bütün olarak sürekli olarak gelişimi hedefler. Sürekli gelişim için yapılan köklü değişiklikler korunmalı ve çağın gereklerine göre yenilenmelidir. Toplumun kendisinden taviz vermeden ve taklitçilikten uzak olması gereken bu gelişim toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak yapıda olmalıdır. Ulusal birlik ve bütünlük içinde akılcı bir gelişim ana hedef olmuştur.

8.2.1.1.6. Laiklik

Laik sözcüğü İlkçağ ve Orta Çağda Hristiyan dünyasında kiliseye mensup olmayanlar için kullanılmıştır. Daha sonra ise din ve devlet ilişkisini anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Farklı dönem ve çevrelerde farklı anlamlarda kullanılmış olmakla birlikte laiklik, herhangi bir fikir ya da kurumun dini nitelikte olmamasına vurgu yapmaktadır (Gül, 1998, 426).

Laiklik genel olarak devlet işleri ile dinin ayrı olması ve devletin her dine eşit mesafede olması anlamını taşımaktadır. Toplumda düşünce ve inanç hak ve özgürlüğünün garanti altına alınması için devletin tarafsız bir bakış açısına sahip olması demektir. Bu da her vatandaş için vicdan ve inanç hürriyetinin sağlanmasını gerektirmektedir. Laik devlette dini inançlar ve kuruluşlar karşısında devlet tarafsızdır ve bu doğrultuda her din devletten eşit muamele görmektedir. Hiç kimse

dini inancından dolayı bir ayrıma tabi tutulmadığı gibi herhangi bir ayrıcalık da görmez.

Laiklik dine karşı olma, din düşmanlığı ya da dinsizlik anlamına gelmemektedir. Dinin toplumda istismar edilmesine karşı olan laiklik, din ve inançlara devlet güvencesi getirmektedir. Ulusal birlik ve beraberliğin sağlanması ve toplumda kişilerin inançlarına dayalı ayrımların bulunmasına engel olma amacı taşımaktadır. İnsanların inanç konusunda baskı görmesi engellenmektedir. Toplumda hoşgörü ortamının sağlanması dinin belli çıkarlar doğrultusunda sömürülmesi ve ayrıcalık konusu haline getirilmesi engellenir. Dinin hurafelerle dolu anlaşılabilir bir hale dönüşmesinden doğru ve gerçek bilgiye ulaşılmasını sağlar.

Laiklik ilkesinin diğer bir unsuru devletin dini inanç ve ibadetlere karışmamasıdır. Bununla birlikte laiklik ilkesi çerçevesinde devlet, inanç ve ibadetlere engel olmak isteyenleri de önlemekle yükümlüdür. Türkiye’de din işleri ile devlet işlerinin ayrılması sürecinde dinsel inançları baskı yapmadan kişilerin özel hayatında yer alan bir husus olması sağlanmıştır (Gözübüyük, 2004, 35).

Laiklik ilkesi Atatürk’ün diğer ilkeleriyle, özellikle de halkçılık ilkesiyle yakından ilişkilidir. Bu doğrultu da inancı ne olursa olsun tüm bireyler kanun önünde eşittir. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitim ve öğretimin tek çatı altında birleştirilmesi, ulusal alfabenin kabulü gibi inkılaplar laiklik ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Atatürk bu doğrultuda tüm devlet kurumlarının laik hale getirilmesini sağlamıştır. Ulusal yasalar ve Medeni Kanun kabul edilmiştir. Eğitim, hukuk, siyaset gibi alanlar laikleştirilmiştir. Devlet içerisinde herhangi bir dinin ayrıcalık görmesine ya da dışlanmasına sebep olabilecek kurum ve mekanizmalara son verilmiştir.

8.2.1.2. Bütünleyici ilkeler

Atatürk’ün devlet, siyaset ve toplum anlayışı Kurtuluş Savaşı’yla birlikte yürürlüğe konan ve Cumhuriyet aşamasında geliştirilen, Atatürk’ün kendi adıyla anılan bir ilkeler bütünüdür. Bu bütünün ana ilkeleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık ve laikliktir. Atatürkçü devlet anlayışı bu temel

ilkeleri tamamlayıcı nitelikte yardımcı ilkelerle birlikte değerlendirilmektedir. Bütünleyici ilkeler Atatürk'ün temel ilkelerine hakim olan esas düşüncelerdir.

8.2.1.2.1. Milli Egemenlik, Milli Birlik, Beraberlik, Tam Bağımsızlık ve Ülke Bütünlüğü

Atatürkçü düşünce milli irade temeline dayanır. Herhangi bir kişi ya da zümrenin egemenliğini reddeder. Milli egemenlik ilkesi cumhuriyetçilik ilkesini tamamlayan bir özelliğe sahiptir. Cumhuriyetçilik ilkesi milli egemenlik ilkesini doğurur ve tamamlar. Atatürk halkın kendi gerçeğinden hareketle yönetim hakkını yönetilene vermiştir. Kendi ülkesinin ve insanının gerçeklerinden hareketle kendine özgü Türkiye Cumhuriyeti Devleti modelini oluşturmuştur.

Atatürkçü düşünce sisteminin en önemli özelliği her zaman tam bağımsızlığı hedeflemesidir. Milletın ulusal birlik ve bütünlük içinde bağımsızlığını her zaman korumasını hedefler. Atatürk ulusal kurtuluş mücadelesini de tam bağımsızlık hedefiyle başlatmış ve sürdürmüştür. Manda ya da himaye gibi geçici ve ulusal onuru zedeleyici çözümlere hiçbir zaman itimat edilmemiş, Cumhuriyet'in ilanından sonra da tam bağımsızlığı zedeleyici hiçbir gelişmeye olanak verilmemiştir. Nitekim Atatürk'ün tam bağımsızlık düşüncesi tüm inkılaplarında yer almaktadır. Ekonomik alandakiler başta olmak üzere tüm inkılaplar tam bağımsızlık ve özgürlük hedefini taşımaktadır.

Atatürk ilkelerine ışık tutan diğer bir bütünleyici ilke ise ulusal birlik ve beraberlik düşüncesidir. Atatürkçülük ulusal birlik ve beraberlik düşüncesi üzerine kuruludur. Ulusal birlik ve beraberlik ile ulusal bilinç bu doğrultuda temel kavramlardır. Atatürk'ün tüm ilke ve inkılapları birlik ve beraberlik düşüncesinden hareket eder. Amaç milli birlik ve beraberliğin sağlanması ve bunun devam ettirilmesidir. Bu birlik aynı zamanda ülke bütünlüğünün en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Kurtuluş Savaşı, milli birlik ve beraberlik sağlanarak kazanılmıştır. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran milli birlik ve beraberlik düşüncesini devletin dışta güçlü kılınması ve korunması için en gerekli unsurlardan biri olarak görmüştür. Atatürkçü düşünce herhangi bir ırk, din ya da mezhebin üstünlüğünü reddetmiş, kanun önünde herkesin eşitliği temel ilke olmuştur. Dolayısıyla toplum ayrımcılık

düşüncesinden temizlenmiş ve birbirine sıkıca sarılarak ülkesini en ileriye götürmeyi hedefleyen bireyler oluşturulmuştur.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ana prensiplerendir. Tüm ilke ve inkılaplar bu bütünlük amacına yöneliktir. Milli birlik ve beraberlik ile ülke bütünlüğü ilkeleri birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Atatürk devleti içte ve dışta bölmeye yönelik olarak her türlü eylem ve düşüncenin karşısındadır ve bunlara karşı gerekli tedbirlerin alınmasını devletin kendini koruması açısından gerekli görmektedir.

8.2.1.2.2. Akılcılık, Bilimsellik ve Çağdaşlaşma

Atatürkçü düşüncenin en büyük özelliklerinden birisi tüm ilkelerine akılcılık ve bilimselliğin yön vermesidir. Atatürk her anlamda kalkınmanın temelini bilimsellikle olacağını savunmuştur. Atatürk tarafından çağdaşlaşmanın temeli olarak da değerlendirilen bilimsellik ilkesi, yurdun gelişimi ve bu gelişimin sürekliliği açısından esastır. Uluslararası alanda bilimsel gelişmelerin takibi ve ulusal alanda da bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi esas olmuştur. Akılcılık ve bilimsellik birbirini tamamlayan birer ilke olarak Atatürk'ün tüm ilke ve inkılaplarının çerçevesini oluşturmuşlardır. Ulusal kalkınmanın en temel ilkesi de akılcılık ve bilimselliğe dayalı gelişmelerdir.

Atatürk ilkelerinin önemli bir unsuru da çağdaşlaşmadır. Bu açıdan dönemin gelişmiş uygarlığı olan Batı medeniyeti örnek alınmış dolayısıyla çağdaşlaşma hedefinde Batılılaşma önemli yer tutmuştur. Çağdaşlaşma Türkiye'nin uygar ülkeler seviyesine ulaşması için gerekli gelişim sürecinin gerçekleştirilmesidir. Atatürk'ün Batılılaşma ve çağdaşlaşma anlayışı taklitçilik değildir. Yurdun gelişiminin ulusal benliğin korunarak gerçekleştirilmesi esastır. Bu doğrultuda bu konuda her alandaki gelişmeler takip edilerek alınır ve ulusal kimliğimize uygun hale getirilir. Her alandaki gelişmeler takip edilerek bilimsel çalışmaların temeli oluşturulur.

Uygarlık, bilim ve teknolojinin en parlak dönemini Batı medeniyetinde yaşaması Atatürk'ün devletin yönünü buraya çevirmesine sebep olmuştur. Atatürk'ün Batılılaşma anlayışı birebir alıntı şeklinde olmayıp Atatürkçülükte

uygarlık, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin takibi esastır. Bir aşağılık duygusu ya da kendi medeniyet ve kimliğini düşük görme gibi duygulardan uzaktır. Amaç çağdaş dünyada söz sahibi bir ülke konumuna yükselmek, ilerlemek ve kalkınmak için en iyiye sahip olmaktır. Dolayısıyla çağdaşlaşma ve Batılılaşma kavramları asla Türk kimliğine zarar veremez. Tüm bu gelişim süreci içinde Türk kültürü, gelenek ve kendimize özgü değerlerin korunması esas olmuştur.

8.2.1.2.3. İnsan ve İnsan Sevgisi

Atatürkçü düşünce sisteminin diğer bir özelliği de insan odaklı olması ve insan sevgisine büyük yer vermesidir. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı döneminden başlayarak yönetimdeki her alanda, tüm ilke ve inkılaplarında insan sevgisi esastır. Bu konuyla ilgili olarak Atatürk dünyadaki tüm liderlerin kendi milletlerinin varlık ve mutluluklarının yaratıcısı olmak istemelerinin doğal olduğunu ancak esas olanın aynı şeyi tüm milletler için istemek olduğunu belirtmiştir (Gül, 1998, 464).

Atatürk'ün tüm mücadelesi kendi insanına olan güveni ve sevgisinden kaynaklanmıştır. Ancak onun bu sevgisi diğer insanları görmezden gelme şeklinde olmamıştır. Türkiye'nin kaynaklarının insanlık adına kullanılmasını isterken, Türk bilim adamlarının da insanlık adına çalışmalarını teşvik etmiştir. Atatürk asla kendi ülkesel çıkarları için savaşma yanlısı olmamış, asla ırkçı politikalar savunmamıştır.

Savaş esnasında dahi hiçbir insana kötü muameleyi uygun görmeyen Atatürk için toplumsal düzeyde de demokrasiyi insana layık bir yönetim olarak görmüştür. Emperyalizm ve sömürüye karşı olan Atatürk tüm dünyada insanların barış ve özgürlük içinde yaşaması taraftarı olmuştur. Nitekim Atatürkçü düşünce barış, huzur, mutluluk ve refahı tüm dünya için hedeflemektedir.

8.2.1.2.4. Yurtta Barış Dünyada Barış

Mustafa Kemal önderliğinde verilen kurtuluş mücadelesi ve kazanılan başarı dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Bu başarı emperyalist ülkeleri büyük bir hayal kırıklığına uğrattırırken sömürge ya da yarı sömürge durumundaki pek çok ülkeye de bir örnek ve aynı zamanda umut ışığı olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı sömürgeciliğe karşı indirilmiş büyük bir darbe niteliğindedir. Atatürk Türk milli mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını, sadece kendi nam ve hesabına

olsaydı belki daha kısa ve daha az kanlı olacağını belirterek mücadelenin uluslararası boyutunu değerlendirmiştir (Gönlübol, Sar, 1997, 145).

1933 yılında yaptığı bir konuşmada büyük engellere rağmen pek çok kardeş milletin bağımsızlık ve hürriyete kavuşacağına inandığını belirten Atatürk, emperyalizmin yeryüzünden yok olacağına olan inancını dile getirmiştir. Böylece yeryüzünde milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir işbirliği ve uyum çağı hakim olacaktır. Atatürk'ün bu sözleri dış politika konusundaki düşüncelerinin de ipuçlarını vermektedir.

Atatürk Türkiye'nin dış politika esaslarını tespit ederken milli çıkarlarımızı, uluslararası ilişkiler kuralları ve uluslararası gerçeklerle birlikte değerlendirmiştir. Yeni ve nispeten küçük bir ülke olmasının yanı sıra stratejik olarak son derece önemli olan ve büyük ülkelerin yayılma yolları üzerinde bulunan bir konumda olması gerçeklerinden hareketle dış politika ilkelerini belirlemiştir (Gönlübol, Sar, 1997, 146).

Türk Kurtuluş Savaşı ile kurulan yeni Türk Devleti'nin güçlü bir ülke olarak uluslararası sistemde kabul edilmesi için öncelikle kendi iç istikrarının sağlanması gerektiğinin farkında olan Atatürk, bu sebeple Türk inkılaplarını gerçekleştirmiş ve güçlü, bağımsız bir ekonominin oluşturulması politikalarına ağırlık vermiştir. Böylece milletler ailesinin eşit ve söz sahibi bir bireyi konumuna gelmiş ve bu haliyle de dış politika stratejileri geliştirmiştir. Türkiye'nin Atatürk döneminde geliştirdiği bu stratejiler bağımsızlığını korumasını sağlamıştır.

Milli Mücadele Batılı devletlere karşı yürütülmüşse de bağımsızlık dönemi Türk dış politikası yine Batı dünyasına yönelmiştir. Dünyanın gelişmiş medeniyeti yine Batı uygarlığı olduğu için Atatürk gerçekçi bir politika ile Türkiye'nin rotasını Batı'ya çevirmiştir. Atatürk yabancıların bize zarar vermedikleri ve bağımsızlığımızı zedeleyecek politikalar izlemedikleri sürece Türkiye'de her zaman kabul görececeklerini belirtmiştir.

Atatürk bu barış ve gelişim sürecini tüm insanlık için istemektedir. Atatürk'ün yönetim anlayışı kendi menfaatleri için başka milletleri yok saymak esasına asla dayanmaz. Atatürk'ün tüm ilkelerinin insan sevgisi temeline dayandığı

gerçeğinden hareket edilerek Türk dış politikasının temelinde yatan “ yurtta barış dünyada barış” ilkesinin anlamı daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim tüm dünya milletleri barış ve huzur içinde, eşit söz hakkına sahip olarak yaşamalıdır.

Atatürk dış politikada hiçbir zaman büyük bir devletle ittifak düşünmemiştir. Barış ortamını oluşturma ve koruma amaçlı örgütlere üyelikler tercih edilmiştir. Büyük bir zorunluluk olmadığı sürece Batılı devletlerle işbirliği ve dostça ilişkilerin ötesinde başa baş bir ittifak kurulmamıştır. Barışın ortak savunulması girişimlerinin ötesine geçilmemiştir. “Yurtta barış dünyada barış” ilkesi barışın ortak savunulması temeline dayanmaktadır. Bu politika her tarafta düşmanlar yaratılarak ve düşman blokların politikalarına alet olarak değil, bağımsızlıktan ödün verilmeden ve tüm milletlerle dostluklar kurularak başarıya götürülmüştür (Aras,2003, 209).

Barış uluslararası hayatın kaçınılmaz bir unsurudur. Yurtta barışı sağlamadan uluslararası düzene uyum sağlamak mümkün olmadığı gibi, uluslararası barış olmaksızın huzur ve istikrar ortamı da sağlanamaz. Dolayısıyla barış tüm milletler için gerekli bir düzendir ve parçalanamaz bir bütündür. Barış ortamı hukuku, adaleti ve istikrarı gerekli kılar. Dolayısıyla tüm dünya için sağlanacak barış ortamı adalet ve istikrarın her millet için gelişiminin de önünü açacaktır (Eroğlu, 1985, 1).

“Yurtta barış dünyada barış” ilkesi barış içinde bir arada yaşama temeline dayalı bir paroladır. Atatürk, gerçekleştirdiği inkılaplarla Türkiye'nin kendi iç barışını tesis etmeyi hedeflemiş sonrasında da bunu tüm dünya için arzulamıştır. Ancak barış ortamı, medeniyet ve bilimin gelişmesini sağlayacaktır. Dünyada medeniyet ve bilimin gelişmesi ve refahın tüm milletler için eşit paylaşımı, tüm insanlığın iyiliğini beraberinde getirecektir. Ancak tüm insanlığın mutluluğu sağlanabilirse devletlerin barış ortamı ve gelişimi sağlanabilir. Bu sebeple istikrarlı, uyumlu, kendi bireyini kucaklayan, kendine inanan ve bağımsız devletin kurulmasıyla Türkiye, kendi iç barışını sağlamış ve bunu tüm dünya için hedeflemiştir.

8.3. Atatürk'ün Ekonomi Anlayışı

Atatürk, gerek kurtuluş mücadelesi gerekse yeni devletin yönetim ilkeleri açısından kendine özgü bir model oluşturmuştur. Atatürk'ün ekonomi anlayışı da diğer tüm yönetim ilkeleri gibi kendine özgüdür. Atatürk, kendi ülkesinin gerçeklerinden hareket etmiş ve ülkesinin ihtiyaçlarını tespit ederek uygulanacak ekonomi politikasını belirlemiştir.

Atatürk'ün ekonomi modeli insan sevgisi temeline dayanmaktadır. Öncelikle ülke insanının ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayarak toplumu en yüksek refah seviyesine ulaştırmayı hedeflemektedir. Modelin ana ilkelerinden birisi bireylerin çıkarlarının korunması ile toplumun bütününün menfaatlerinin korunması sürecinde denge kurmayı hedeflemesidir. Dolayısıyla Atatürkçü ekonomi modeli ne tamamen bireyci ne de tamamen devletçidir. Mutlak eşitlik için özgürlükten ve üretimden vazgeçmez. Atatürkçü ekonomi sistemi, toplumun tüm bireyleri için fırsat eşitliğinin bulunduğu, hızlı ve planlı bir kalkınmayı öngören karma bir modeldir (Aysan, 2009, 1).

Atatürk ekonomik düzeni bir bütün olarak değerlendirmiştir. Bu açıdan tarım, ticaret, sanayi ve diğer tüm faaliyetler birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Ekonomik sistem, devletin siyasi varlığının sürdürülmesi için en önemli unsurdur ve devleti oluşturan tüm diğer unsurlarla bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Devletin gelişmesi fikir ve ekonomi alanlarında başarılarına oldukça bağımlıdır. Atatürkçü düşünceye göre askeri zaferlerin sürekliliği ancak ekonomik zaferlerle tamamlanmalarıyla sağlanabilir.

8.3.1. Uygulamada Ekonomi Politikası

Atatürk'ün ekonomi politikasının başarısı kurtuluş mücadelesinden itibaren gerçekleşmiştir. Nitekim Kurtuluş Savaşı sıfır enflasyonla tamamlanmıştır. Kurtuluş Savaşı süresince karşılıksız para basılmamış ve savaşın finansmanı halktan alınan vergi ve yardımlarla sağlanmıştır (Aktan, 2002, 34).

Kurtuluş Savaşı süresince gerekli olan para ancak karşılıksız olarak para basılması halinde elde edilebilecekti. Ancak Atatürk kesinlikle karşılıksız para basımına karşıdır ve bu politikasını diğer dönemlerde de uygulayacaktır. Ekonomik

bağımsızlık ve istikrarın sağlanmasında dış borç alımı ve karşılıksız para basımının yeri bulunmamaktadır (Aktan, 2002, 34).

Kurtuluş Savaşı sona erdiğinde ülkenin genel durumu oldukça kötüydü. En temel ihtiyaçlar dahi dışarıdan gelmekteydi ve ulaşım da oldukça güçlüklerle yapılmaktaydı. Ülke tarımsal üretim, teknoloji, insan gücü gibi temel konularda tamamen yetersiz bir durumdaydı.

Bu sebeple Atatürk savaşın hemen bitiminde ekonomik politikalara önem vermiştir. Uygulanacak ekonomik programın belirlenmesi için İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongrede her meslek grubundan temsilciler katılmıştır. Kongre kararları özel sektör yönünde bir ekonomi programı benimseyerek bu kararları Hükümete tavsiye olarak sunmuştur.

Atatürk Cumhuriyetin ilk yıllarında özel girişime öncelik veren bir politika anlayışı benimsemiştir. Bu dönemde devlet ihaleleri yoluyla ve geniş teşviklerle özel sermaye birikimini hızlandırmaya yönelik politikalar izlenmiştir. Bu doğrultuda çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel yerli sanayiye büyük destek sağlanmıştır.

1929 yılına kadar gümrük vergilerinin yükseltilmesi yasağı uygulanmıştır. Böylece devlet gümrük gelirlerinden mahrum kalmıştır. Devletin önemli bir vergi geliri olan aşar vergisi İzmir İktisat Kongresi kararları ile kaldırılmıştı. Tüm bunlara 1929 yılında meydana gelen ve tüm dünyayı etkileyen Büyük Bunalım eklenince Türkiye devletçilik politikasına yönelmek zorunda kalmıştır.

Temelleri yeni atılan ekonomi, Büyük Bunalımla özel sektör aracılığıyla mücadele edemezdi. Diğer ülkeler ekonomik durgunluktan kurtulmak amacıyla korumacı politikalara yönelmişlerdi ve bu da dünya ticaretini daraltmıştı. Türkiye sanayi malları alanındaki gereksinimini kendi karşılamak zorundaydı ve bu da ancak devletçi politikalarla gerçekleştirilebilirdi (Aktan, 2002, 34).

Bu dönemde öncelikle Türk lirasının değerindeki düşmeyi korumak için Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun çıkarılmış ve ticaretin düzenlenmesi ile ilgili yasalar hazırlanmıştır. 1930 yılında T.C. Merkez Bankası

kurulmuş, daha sonra ise devletin kuracağı sanayi projelerini hazırlamak ve bunların finansmanını sağlamak üzere Sümerbank'ın kuruluş yasası çıkarılmıştır. 1934 yılında ise Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe konularak devletçiliğe dayanan ekonomi politikası tam anlamıyla yürürlüğe girmiştir.

Bu dönemde uygulanan politikalarla iki yıl içinde yıllık ortalama % 3.5, sonraki altı yıllık dönemde ise % 8.1 oranında büyüme sağlanmıştır. Bu dönemde alınan tedbirlerle ticaret dengesi açığı, dış ticaret fazlasına çevrilmiştir. 1932-1939 yılları arasındaki dönemde imtiyazlı yabancı şirketler tasfiye edilerek demiryolları millileştirilmiştir. Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası gibi iktisadi devlet kuruluşları bu dönemde kurulmuşlardır. Türkiye sanayisinin temeli olan demir-çelik, dokuma, kağıt, kimya, şeker, cam gibi sanayi dalları geliştirilmiştir (Aktan, 2002, 36).

1936 yılında ikinci sanayi planı taslağı hazırlanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ufukta belirmesi üzerine plan İktisadi Savunma Planı adını almıştır. Devletçilik politikası 1945 yılından sonra terk edilmiştir.

8.3.2. Ekonomi Modelinin Hedefleri

Atatürkçü ekonomi modelinin en önemli hedeflerinden birisi ekonomik bağımsızlık ve istikrarın sağlanması ve korunmasıdır. Bununla birlikte çağdaşlaşma ve ulusal bir ekonominin oluşturulması diğer ana hedeflerdir.

Atatürkçü model tam bağımsız ekonomiyi hedeflemektedir. Tam bağımsız bir ülkenin ekonomik olarak da başka ülkelere bağımlılıktan kurtulması gerektiğini savunmaktadır. Ekonomik kalkınmanın dış borç, karşılıksız para basma gibi ekonomik bağımsızlığı zedeleyici yollarla sağlanmasına karşıdır. Modelin temel amaçları tam istihdamın, hızlı ve dengeli sermaye birikiminin, dengeli gelir dağılımının sağlanması; bütün bunlarla birlikte dış ödemeler dengesinin korunması ve dengeli bir bölgesel kalkınmanın da sağlanmasıdır. Ekonominin bir bütün olarak değerlendirilip yüksek büyüme hızının enflasyonsuz gerçekleştirilmesi önemlidir. Nitekim Atatürk döneminde Türkiye'de enflasyon sorunu yaşanmamıştır (Sabır, 2002, 4).

Atatürkçü devlet modelinin diğer önemli bir hedefi de çağdaşlaşmadır. Çağdaşlaştırmanın gerçekleştirilebilmesi için de ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasına öncelik verilmiştir. Çağdaş medeniyetler arasında söz sahibi bir konuma yükselebilmek için en önemli koşullardan birisi olarak ekonomik kalkınma görülmüştür. Bu doğrultuda da dünyada teknolojik gelişmeler takip edilerek bu konuda gelişimin sağlanması önemli bir husustur. Atatürk bu doğrultuda hızlı teknolojik gelişmenin sağlanmasına büyük önem vermiştir.

Modelin diğer önemli bir hedefi ulusal bir ekonominin oluşturulmasıdır. Milletın her bir bireyinin ve toplumun bütününün refahını yükseltme amacındaki model, bir kişi ya da zümrenin çıkarları için toplumun fakirleştirilmesinin kesinlikle karşısındadır. Bu nedenle ekonomi ve politika konularında kararların milletin kendisi tarafından verilmesi taraftardır. Bu sebeple Atatürk, iktisat kongresinde alınacak kararların, halkın temsilcileri tarafından alınmasını gerekli görmüştür. Kongreye tüm illerden tüccar, sanayici, esnaf, çiftçi ve işçi temsilcileri katılmıştır (Aktan, 2002, 31).

8.3.3. Ekonomide Temel politikalar

Atatürk öncelikle kişisel girişim gücünün korumasına önem vermiştir. Nitekim ekonomik kalkınmanın temelinde kişisel girişim ve menfaatin bulunması doğaldır ve bu durum demokratik rejimin temelidir. Kişisel girişimin korunması ve desteklenmesi önemli bir husustur. Bununla birlikte devlet, Pazar ekonomisi kurallarına göre özel girişim alanını izlemeli, denetlemeli ve gerekli alanlarda teşvik politikası uygulamalıdır. Devlet gerekli alanlarda doğrudan yatırımlarla ekonomide yer almalı ancak devletin yatırımları özel girişimin gelişimini engelleyecek boyutlara ulaşmamalıdır. Bu nedenle hükümetler, devletin girişimde bulunduğu alan ve bölgeler geliştikçe, bu işletmelerde devlet mülkiyetinin halka devredilmesini sağlamalıdır. Böylece elde edilecek geliri devlet başka alanlarda yatırıma yönelterek ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamalıdır (Aysan, 2009, 3).

Atatürk'e göre devlet yatırımları öncelikle alt-yapı alanlarına yönelik olmalıdır. Bununla beraber devlet yatırımlarında bazı öncelikler vardır. Devlet öncelikle ülkede huzur ve asayişin sağlanması, ulusal savunma ve dış işleri, ulaştırma, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik konularında yatırım yapmalıdır. Tarım, ticaret ve zanaata ait ekonomik konularda devlet yatırımı için ancak devlet bütçesi

fazlalarından, devlet tekelleri ve işletmelerinin yarattığı fonlardan, iç ve dış borçlanmadan elde edilen harcama imkanlarından yararlanılmalıdır.

Atatürk, devletin gelirlerini belli bir öncelik sırasına göre harcaması gerektiğini savunur. Buna göre öncelikli harcamalar bayındırlık ve tarım ile öncelikle sulama projeleri alanında olmalıdır. Bundan sonra sırasıyla tarımsal endüstri, ağır sanayi, hafif sanayi, ticaret ve hizmetler sektörü gelmektedir (Aysan, 2009, 4).

8.3.3.1. Atatürk'ün Maliye Politikası

Atatürk'ün maliye politikasının öncelikli hedefi devlet bütçesi dengesinin sağlanmasıdır. Yeni kurulan devletin hızlı kalkınma modeline uygun olarak bütçe fazlaları da hedeflenmiştir. Bu hedeflere ulaşılırken halkın maddi olarak ezilmesi ve ayrıca devlet bütçesinin açık vermesi kesinlikle kabul edilemez. Bütçeler, yılbaşlarında denk olarak hazırlanmalı, kesin hesaplar da denk olarak kapatılmalıdır. Yıl içinde ek ödeneklerle bütçe denkliğinin bozulmasına izin verilmemelidir. Bütçe denkliğinden kasıt, devletin vergi ve vergi dışı normal gelirleri ile devletin temel işlevleri ile ilgili hizmetler için yapılan harcamaları arasındaki denklidir. İç ve dış borçlanmadan sağlanan devlet gelirleri ile bütçe denkliğinin sağlanması kabul edilemez. Çünkü bu şekilde sağlanan denklik gerçek anlamda ekonomik bir değer olmadığı gibi ekonomik bağımsızlık hedefine ters düşmektedir (Aysan, 2009, 4).

Atatürk'ün maliye politikası, Hazine'nin yurt içinde ve dışında güçlü olması temel amacını gütmektedir. Ancak, bu amacı gerçekleştirirken halkın ezilmesine ve vergilerin onlar için eziyet haline gelmesine karşıdır. Zaten bu durum Atatürkçü devlet anlayışına zıt bir durumdur. Nitekim Atatürkçülük temelinde insana dayalıdır ve insan sevgisinden yola çıkar. Bireyin menfaatlerini ve insanın insan olmaktan kaynaklanan temel hak ve özgürlükleri bulunduğu gerçeğinden hareket eder ve bireysel ve toplumsal onuru zedeleyecek her türlü uygulamanın karşısında durur. Bunun için, vergi artışlarının halkın gelir düzeyi artışları ile oranlı olması temel politikasına dayanır. Çağdaş maliye politikasının temel amacı olarak gösterilen bu ilke, Atatürk'ün konu ile ilgili bütün konuşmalarında açık olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Atatürk döneminde halka ağır gelen ve sosyal zararları çok olan bütün vergi, resim ve harçlar kaldırılmış; onlar yerine halkın gelir düzeyine göre ayarlanabilen vergiler getirilmiştir.

8.3.3.2. Atatürk'ün Para Politikası

Atatürk'ün para politikasının temel amacı, devlet harcamaları ile kaynaklar arasında sürekli bir dengenin korunması suretiyle enflasyonun önlenmesidir. Atatürk'ün isabetli para politikasının en başarılı örneğini Kurtuluş Savaşı döneminde görmek mümkündür. Nitekim yaklaşık yirmi yıllık bir dönem, büyük para ihtiyacına ve zorlu koşullara rağmen enflasyonsuz tamamlanmıştır.

Atatürk bu konuda, savaş sonrası dönemde de oldukça başarılı politikalar sergilemiştir. Ona göre muhtaç durumda bulunan halkın refahını artırmak için yatırımları hızlandırmak gerekliydi. Ancak, yatırımları hızlandırmak amacıyla, devletin verimli yollardan sağladığı gelirlerden fazla harcama yapması sakıncalıydı. Bunu önleyebilmek için ise bütçe fazlası, devlet tekelleri ile işletmelerinin gelir fazlaları ile iç ve dış borçlanmadan sağlanan fonlar tutarından fazla yatırım harcaması yapılmamalıydı. Dolayısıyla Atatürk, Merkez Bankasının para basması yoluyla sağlanan kaynaklarla yatırım yapılması politikasına kesinlikle karşı koymuştur (Aysan, 2009, 5).

Atatürk ekonomik dengeye büyük önem vermektedir. Ona göre şartlar ne kadar zorlarsa da iç ve dış ekonomik denge sağlanmalı ve gerekli olan maddi kaynaklar için para basma yöntemine başvurulmamalıdır. Enflasyonsuz kalkınmanın temel hedeflerden olduğu Atatürkçü ekonomi politikasında, Hazinesinin sürekli olarak güçlü tutulması gerekmektedir. Bütçe dengeliği oldukça önemli bir husustur ve hatta devlet bütçesinin fazla vermesi amaçlanmalıdır. Bununla birlikte devlet gelirleri artırılırken halkın gelirlerine bir paralellik söz konusu olmalıdır. Devlet bütçesini iyileştirmek için halka zarar vermekten kesinlikle kaçınılmalıdır.

Atatürk ekonomiyi de bir bütün halinde değerlendirmiş ve geçici çözümler üretmekten sakınmıştır. Nitekim sadece maddi kaynak edinme amaçlı vergi politikasına karşıdır. Ona göre üretimi engelleyen ve ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen vergiler kaldırılmalıdır. Halka eziyet haline gelebilecek sürekli vergi koyma politikasının yerine, mevcut ve gerekli vergilerin verimliliğini artırma politikaları geliştirilmelidir. Paranın değerinin korunması önemli bir amaç olmalıdır. Atatürk'e göre Hazinesinin gelirleri giderlerini karşılayamadığı sürece ülkenin parasının değeri korunamayacaktır, dolayısıyla gelir-gider dengesine büyük önem

verilmelidir. Bunun sağlanabilmesi önemli ölçüde tasarruf yapmakla mümkün olabilir. Yeni gelişmekte olan bir ekonomide tasarruf edilmediği sürece dışa bağımlılık ve borç kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple Atatürk halkı tutumlu yaşamaya ve yerli malı tüketmeye özendirmek için Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetini kurmuştur (Ekici, 2000,1).

Atatürk'e göre paranın iç değeri ile dış değeri arasında yakın bir ilişki vardır. Ülkede enflasyonu önlemenin temel gerekçelerinden biri yurtdışında Türk parasının ve Hazinesinin itibarını korumaktır. Çünkü ülkenin uluslararası alanda gücünün ve itibarının korunması devleti güçlü kılacak ve iç istikrarı pekiştirecektir.

Bu doğrultuda paranın değerinin korunması amacıyla 25 Şubat 1930 tarihinde Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 1567 Sayılı Kanun Resmi Gazetede yayımlanarak üç yıl süreyle yürürlüğe girmiş ve daha sonra çeşitli tarihlerde yayımlanan kanunlarla süresi uzatılmıştır. Bu Kanun ile para ya da para yerine geçen belgeler ile hisse senedi (anonim ortaklıklar tarafından çıkarılan ve belirli ortaklık sermayesine katılma payını temsil eden, yasa ve sermaye piyasası kural ve şartlarına uygun olarak düzenlenmiş kıymetli evrak), tahvil (devlet hazinesinin veya anonim ortaklıkların ödünç para bulabilmek için çıkardıkları borçlanma senedi), kıymetli maden ile bunlardan üretilen her türlü eşyanın ve ticari senetle ödenen her türlü belgenin ülkeye ihracı ve ithalatı ile ilgili kararların alınması yetkisini Bakanlar Kurulu tasarrufuna bırakmıştır(Borsa Hisse, 2010; Teknoloji Hisseleri, 2010).

Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ile ayrıca Türk parasının kıymetinin korunması ile ilgili diğer tedbirler de Bakanlar Kurulu kararına bağlanmıştır. 1567 Sayılı Kanun, bu kanuna muhalefet ile Bakanlar Kurulunun bu doğrultuda aldığı kararlara aykırı fiillere çeşitli idari ve para cezaları getirmiş ve uygulamada oldukça ciddi bir tavır sergilenmiştir (TCMB, 2010).

Atatürk, para piyasasının yönetim ve denetiminin yabancı etkisinden uzak ve Türklerin elinde olmasını amaçlamıştır.1930'da Merkez Bankası ve Türk Emisyon Bankasını kurmuştur. Merkez Bankasının hisselerini Türk Bankaları ile devlet memurlarına dağıtan Atatürk, Bankanın altın mevcudunu on yılda yaklaşık

yirmi bin kilo artırmıştır. Devlet borçlarının ödemeleri sürdürülürken de devlet bütçesi dengesinin korunmasına büyük önem vermiştir.

Atatürk'e göre bankacılık sektörü de Türk mülkiyeti ve devlet denetiminde olmalıdır. Ancak Atatürk yabancı bankaların Türkiye'de çalışmalarına karşı değildir. Bununla birlikte sistemin büyük çoğunluğunun yabancı bankaların elinde olmasına karşıdır. Bankacılık sektörünün millileştirilmesi düşüncesinin bir sonucu olarak milli bankalarımız cumhuriyetin kuruluşundan sonraki yirmi yıl içinde sermayenin ortalama % 80'ini elde etmişler ve yabancı bankaların payı ortalama % 20 civarına düşmüştür (Aysan, 2009, 5).

8.3.3.3. Atatürk'ün Yatırım Politikası

Atatürk'ün yatırım politikası açısından İzmir İktisat Kongresi'nin özel bir önemi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde Atatürk'ün yatırım politikası öncelikle İzmir İktisat Kongresi kararları bakımından ele alınmış, özel girişim ağırlıklı model değerlendirilmiş ve daha sonraki dönemde uygulanan devletçi yatırım politikaları ve bu politikaya geçiş sebepleri incelenmiştir.

8.3.3.3.1. Genel İlkeler ve İzmir İktisat Kongresi

Atatürk'ün yatırım politikasının temelinde en kısa zamanda ülkenin bütün faaliyet alanlarının ve bütün bölgelerinin kalkındırılması hedefi bulunmaktadır. Ancak bu hedefe gidilirken dışa bağımlılık ya da para basımı gibi geçici ve verimlilikten uzak yöntemler değil, sağlam ve üretken yöntemler seçilmelidir.

Atatürkçü yatırım anlayışı devlete, özel kesim işletmelerine denetleyici, yönlendirici ve teşvik edici öncülüğü rolünü biçmiştir. Belirli sebeplerle çeşitli alanlarda özel kesim yatırımlarının eksikliği ya da yokluğunu devlet doğrudan kendi yatırımlarıyla tamamlamalıdır. Gerekli alt yapı yatırım ve hizmetlerinde devletin doğrudan işletme yönetmesi doğal ve sürekli olabilir (Bulut, 2004, 10).

Devlet toplumun yararına olan her alanda faaliyet göstermelidir. Dengeli, sağlıklı, huzurlu ve adil bir toplumsal yapının oluşturulabilmesi için devletin faaliyet ve denetimi gereklidir. Ancak çeşitli alanlarda yürütülen bu faaliyetlerde devlet işletmelerinin özel kesim işletmeleriyle rekabet etmesi söz konusu değildir. Nitekim

devletin bu tür faaliyetlerinde öncelik devletin kar etmesi değil, toplum refahının artırılmasıdır.

Atatürkçü devlet modelinde toplumsal barışı sağlamak esastır ve halkın menfaatleri önceliklidir. Bireyler arasında maddi imkanlar açısından büyük farklılıkların bulunması toplumsal barışı zedeleyebilecektir. Bu açıdan bu duruma engel olacak ve gelir dağılımında adaleti sağlayacak politikalar üretilmeli ve yatırımlar yapılmalıdır. Tarım mutlaka gelişmeli ve teşvik edilmelidir ancak sanayileşme esastır. Ekonomik bağımsızlık milli bağımsızlığın önemli bir unsurudur ancak ülke çıkarları doğrultusunda yabancı sermayenin de ülkeye gelmesinde bir sakınca bulunmamaktadır (Bulut, 2004, 10).

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresinde, Kurtuluş Savaşı sonrası Türk ekonomisinin yönü belirlenmiş ve Atatürkçü ekonomik ilkeler ışığında kararlar alınmıştır. Bu kongre ülkenin içindeki kendi üretici kesimi olan çiftçi, işçi ve sanayicilerin sorun ve isteklerini yönetici kadroya taşıyarak ulusal yatırımda verimliliği sağlamayı amaçlamıştır. Bununla birlikte bu Kongre ile ulusal üretim vurgusu yapılırken ekonomide yabancı sermayenin durumuna da yer verilmiş ve bu konudaki ilkeler belirlenmiştir.

Kongrede ulusal üretim ve yerli malı tüketimine vurgu yapılmıştır. Yatırımlar açısından bilimsel ve teknik gelişmelerin takip edilmesi gerektiği, çalışkan ve dürüst nesillerin yetiştirilmesinin önemi ve bu doğrultuda bir nüfus politikasının uygulanmasının önemi belirtilmiştir. Kongrenin ulusal yatırım açısından en önemli konusu Türklerin doğal kaynaklarını kendi çıkarı için kullanmak istediği vurgusudur. Bu konu Atatürk'ün her alanda tam bağımsızlık ilkesinin gereğidir. Atatürk tam bağımsızlık ilkesinin özellikle ekonomik bağımsızlık ilkesiyle yakından ilişkili olduğunun bilincindedir. Dolayısıyla ülkenin doğal kaynaklarının ulusal denetimi ve ulusal çıkarlar doğrultusunda bağımsız kullanımı ilkesi özel bir öneme sahiptir.

Bununla birlikte Kongrede yabancı sermayeye, ülkenin yasalarına uydukları sürece karşı olunmadığı vurgulanmış ve ulusal gelişimimizi zedeledikleri sürece teknolojik gelişme ve ilerlemede yabancı sermayenin payı

kabul edilmiştir. Çiftçi, sanayici ve işçi kesimlerinin tamamının temsil edildiği Kongrede küçük ve büyük tüm üretim kesimleri ile halkın çıkarlarını benimseyen kararlar alınmış ve dolayısıyla aracı ve tekellere karşı çıkıldığı belirtilmiştir. Tüm üretim kesimlerinin sorun ve isteklerini belirten raporlar ele alınıp değerlendirilmiş, Kongre kararları bu raporlar doğrultusunda tüm kesimlerin isteklerine cevap verebilecek nitelikte düzenlenmiştir. Farklı sınıf ve mesleklerde bulunanların birbirlerine sevgi ile bağlı oldukları dile getirilmiş ve ulusal üretimde verimlilik için, yatırım kesimleri arasında uyum ve motivasyon sağlanması amaçlanmıştır (Kepenek, Yentürk, 2001, 33).

8.3.3.3.2. Devletçi Sanayileşme Dönemi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan özel girişim ağırlıklı model toplumsal kalkınmada tek başına yetersiz kalmıştır. Bu dönemde yönetsel ve hukuki alanda gerçekleştirilen değişiklikler ve düzenlemeler ile ekonomik değişim ve gelişim aynı düzeyde gerçekleşmemiştir. İzmir İktisat Kongresinin ana ilkeleri olan ekonomik bağımsızlık ve hızlı kalkınma 1930'ların başlarına gelindiğinde henüz tam olarak gerçekleştirilememiştir. Yeni kurulan devletin olanaklarının yetersizliği, sermaye ve teknik bilgi yetersizliği ile deneyimli yatırımcıların var olmaması sebebiyle özel kesim ekonomik gelişmede bekleneni gerçekleştirememiştir.

Bu iç sebebin yanı sıra devletçi sanayileşmeye geçilmesinin diğer sebebi 1929 Ekonomik Bunalımıdır. Bu bunalımın genel olarak sonucu fiyatlar genel düzeyinin üretim ile birlikte düşmesi şeklinde olmuştur. Dolayısıyla bunalıma çözüm olarak hükümetler kamu harcamalarını artırarak ya da para politikalarıyla ekonomiye doğrudan müdahale etmeye başlamışlar ve toplam talep devlet eliyle ayarlanmaya çalışılmıştır. Böylece bu dönemde, devletçi politikalar dünya çapında genel kabul görmeye başlamıştır.

Bu dönem ekonomide devletçilik ilkesinin etkileri Türkiye için de söz konusu olmuştur. Bunalım neticesinde Türkiye ihtiyaç duyduğu makine ve araç-gereçleri yurt dışından ucuza alma imkanına kavuşmuştur. Ayrıca yine bunalım sebebiyle zorlaşan ihracat koşulları nedeniyle Türkiye dışarıya satamadığı ürünleri işlemek kararı almıştır. Bu ise tek başına özel kesim yatırımlarına bırakılamayacak önemli bir konudur. Dolayısıyla tüm bu etmenler Türk ekonomi politikasının 1930'lu

yıllardan itibaren devletçi uygulamaya geçiş sürecini hızlandırmıştır (Kepenek, Yentürk, 2001, 62).

Devletçi kalkınma sürecinin başlangıcı 1930'ların başında Sovyet uzmanlara hazırlatılarak 1932 yılında yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planıdır (BBYSP). Planın temel stratejisi temel ihtiyaç maddelerinin ithal ikamesini sağlamaktır. Böylece yurt dışından ithal edilmek durumunda olan malların yurt içinde üretilmesini sağlanarak dış bağımlılıktan kurtulmak hedeflenmiştir. Böylece döviz tasarrufu da sağlanacak ve Türk lirasının değeri de korunacaktır. Yine aynı amaçlarla plan kapsamına alınan sanayi birimlerinin hammaddelerinin ülke içinde olmasına önem verildiği vurgulanmıştır. BBYSP ile sanayi işletmelerinin kuruluş yerlerinin hammadde ve işgücü kaynaklarına yakın olması hedeflenmiş ve bu doğrultuda tasarruf ve verimlilik öngörülmüştür. (Şak, 2010, 7).

Plan ile kurulması tasarlanan sanayi beş ana sektörü kapsamaktaydı. Bu sektörler maden işleme, dokuma, kağıt, kimya ile taş ve toprak endüstrileridir. Maden işleme sektörüyle ilgili olarak 1935 yılında madenlerin işletilmesi ile ilgili işleme, ruhsat gibi faaliyetleri yürütmek üzere Etibank ve maden işletme ile ilgili jeolojik araştırma ve laboratuvar kurma çalışmaları için ise Maden Tetkik Arama Enstitüsü kurulmuştur. Bununla birlikte öncelikle taşkömürü ve bakır madenlerini işletme yetkisi yabancı ortaklıklardan satın alınmıştır. Daha sonra kamulaştırmalarla birlikte diğer madenleri arama ve üretim çalışmalarına hız kazandırılmıştır. 1936 yılında ise İngiltere'den borç alınarak Demir Çelik fabrikası kurulmuştur.

Dokuma sektörü ile ilgili olarak bu dönemde Sümerbank kurulmuş ve planın işletilmesinden sorumlu tutulmuştur. Çukurova ve Ege bölgelerinde özel işletmeler kurulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte yerli üretim iç talebin neredeyse % 80'ini karşılayacak düzeye getirilmiştir. Plan kapsamına alınan diğer sanayi ürünleri konusunda da olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.

Devletçi sanayileşme döneminde devletin elinde bulunan toprakların topraksız köylüye ve göçmenlere dağıtım politikası devam etmiştir. Ziraat Bankası tarafından verilen tarım kredilerinin faiz oranı düşürülmüş ve kredi imkanları kolaylaştırılmıştır. Tarım kredi kooperatifleri genişletilmiştir. 1938 yılında Toprak

Mahsulleri Ofisi kurulmuş ve tarım ürünlerinde destekleme fiyatı saptama uygulaması başlamıştır. Böylece ülke içinde işlenen tarım arazisi oranı yükselmiştir (Kepenek, Yentürk, 2001, 71).

Devletçi sanayileşme programı genel olarak bütçeden ayrılan kaynaklarla yürütülmüş ve bütçe açığı yoluyla finansman tercih edilmemiştir. Gerekli kaynak genel olarak temel tüketim malları üzerine konulan dolaylı vergiler yoluyla sağlanmış ve bütçe gelirlerinin oldukça az olduğu bir dönemde bu doğrultuda başarılı politikalar sergilenmiştir. Ayrıca İş Bankası ve kısmen Ziraat Bankasına da planda yer verilmiştir.

8.4. Atatürk'ün Eğitim Anlayışı

Atatürk'ün eğitim anlayışı, temelinde ulusal politikalara dayanan çağdaş ilkeleri hedefleyen bir anlayıştır. Atatürk tam bağımsız Türkiye'nin tam bağımsız ve ulusal bir eğitim sistemi aracılığıyla gerçekleştirilebileceğine inanmıştır. Bununla birlikte Atatürkçü eğitim sistemi, yeni devletin temel ilkelerinin eğitim sistemi aracılığıyla benimsetilmesini hedeflemiştir. Bu bölümde Atatürk'ün eğitim anlayışının temel ilkeleri, gerçekleştirmek istediği hedefler ve bu çerçevede gerekli olan eğitimci kadrosunu yetiştirme politikası ile ülkenin geleceğinde oldukça önemli yere sahip olan yüksek öğretim sistemi hakkında düşünceleri ve politikaları incelenmiştir.

8.4.1. Temel İlkeler ve Hedefler

Atatürk bilinçli bir lider olarak eğitimin toplum yapısının ve bilincinin oluşmasındaki önemini iyi bilmektedir. Kurtuluş Savaşı sonunda kazanılan askeri ve siyasi başarılarından sonra toplumsal yapılanmanın oluşumu ve korunması sürecinde eğitimin en önemli unsurlardan biri olduğunun da farkındadır. Atatürk'e göre eğitim bir milleti hür, şanlı ve yüksek bir cemiyet halinde yaşatacak ya da onu esaret ve yoksulluğa terk edecek kadar önemli bir konudur.

Atatürk, yeni kurulan devletin siyasi prensiplerini gençliğe öğretecek bir eğitim sistemi ve kadrosu oluşturmaya öncelik vermiştir. Yeni kurulan devletin temel ilkelerini ve gerçekleştirilen inkılaplar ile devletin yeni yapısını benimsetecek bir eğitim sistemi hedeflenmiştir. Ulusal bir eğitim sisteminin oluşturulmasına önem verilmiştir. Ulusal tarih ve kültür bilincini aşılacak ve aynı zamanda bilim ve

teknige dayanan bir eğitim sistemi oluşturulmuştur. Eğitimde rehber olarak fen ve ilmi görmüş ve bu sayede Türk sanat, şiir ve edebiyatı gibi kültürel öğelerinin gelişiminin mümkün olacağını belirtmiştir (Kodaman, 1999, 84).

Atatürk ekonomik kalkınma konusunda da eğitimden faydalanmıştır. Ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru olan yetişmiş eleman sağlama konusuna eğitim sisteminde yer verilmiştir. Konusunda eğitim almış ve iyi yetişmiş insanlar ekonomik kalkınmanın ve aynı zamanda verimliliğin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Atatürk bu konuya büyük önem vermiştir.

Eğitim sisteminin devletin son derece önem vermesi gereken hassas bir konu olduğunun farkında olan Atatürk, eğitimi devletin denetim ve gözetimi altına almıştır. Atatürk cehaletin ve yanlış bir eğitim politikasının devletin bağımsızlığını dahi tehlikeye atabilecek kadar önemli bir konu olduğunun farkındadır. Dolayısıyla bu konuyla ilgili olarak gerekli titizliği göstermiş ve eğitim politikasında bilgisizliğin ortadan kaldırılması ilkesi temel bir hedef olmuştur.

Atatürk döneminde eğitim, anayasal bir hak olarak hukuk sisteminde gerekli yeri almıştır. Eğitim hakkı herkese tanınmış, ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Bu haktan gerçek anlamda herkesin faydalanabilmesi için eğitim ücretsiz hale getirilmiştir. Kız çocuklarının okutulmasına önem verilmiş ve kız okulları açılmıştır.

Atatürk eğitimde birlik ilkesine büyük önem vermiştir. Eğitimde her ne şekilde olursa olsun bölünmüşlük ve farklılıkların ortadan kaldırılarak birlik sağlanmasını amaçlamıştır. Osmanlı döneminde ikili eğitim ve azınlık okullarının verdiği zararlar göz önüne alınarak ülkedeki tüm okullar Milli Eğitim çatısı altında birleştirilmiştir. Dersler ve yürütülecek programlar ile okulların denetimi Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir (Aytaç, 1983, 108).

Atatürkcü eğitim politikasının en önemli hedefi Türkiye'yi uygarlıkta en ileriye götürmektir. Gençlerin toplumsal ve ekonomik hayatta başarılı olmalarını sağlayacak bilgi ve becerileri kazanmalarını en verimli şekilde sağlamak için uygulamaya dayalı eğitim temel alınmıştır. Öğretim bir bütündür ve bilim ve teknolojiye dayanır. Öğretim sistemi ulusal nitelikte ve eğitim her dine eşit mesafede

yani laik niteliktedir. Eğitim programlarında Atatürk ilkeleri temeldir ve tüm dersler Türkçe uygulanır.

Atatürkçü eğitim sisteminde mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmiştir. Halk eğitimine özel önem verilmiş ve harf inkılabından sonra okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Açılan Millet Mekteplerinin yanı sıra kurs ve gece öğretimi gibi yollarla okuma-yazma oranı oldukça yükseltilmiştir. Ülke kaynakları olabildiğince eğitim yönünde kullanılmış ve bu alanda kaynak oluşturma temel hedeflerden biri haline gelmiştir (Gül, 1998, 272).

8.4.2. Öğretmen Yetiştirme Politikası

Atatürk ülkenin bağımsızlığı ve kalkınması gibi önemli hedeflerin sağlam bir ekonomi politikası ile birlikte güçlü bir eğitim sisteminin oluşturulması ile mümkün olabileceği düşüncesindedir. Güçlü bir eğitim sisteminin de ancak iyi yetişmiş öğretmenler ile olabileceğinin inancıyla öğretmen yetiştirme politikasına büyük önem vermiştir. Savaş yıllarında bile çok gerekli olmadıkça öğretmenler silah altına alınmamıştır (Gül, 1998, 270).

Savaş sonrası dönemde öğretmen okulları geliştirilip artırılmıştır. Savaştan çıkmış olan ülke zor koşullar altında olduğundan yatılı okullar açılarak gençlerin okuması ve özellikle de öğretmen sayısının yükseltilmesi sağlanmıştır. Okulların ve öğrenci sayısının hızla artması karşısında yetersiz kalan öğretmen sayısını artırmak için ordudan yardım istenmiş ve astsubaylardan öğretmenliğe görevlendirme yapılmıştır. İllerde farklı memurluklardan öğretmenliğe geçişler sağlanmıştır.

Bu arada öğretmen yetiştirme sürecine hız vermek için, 1934'ten itibaren uygulanmaya başlatılan ve başarılı olan köy öğretmeni yetiştirme politikasına daha da ağırlık verilmiştir. Bu çabalar Köy Enstitülerini meydana getirmiştir. Nitekim burada yetişen öğretmenler köy sorunlarını çözmeye büyük yararlar sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı döneminden gelen ve orta dereceli okulların öğretmen ihtiyacını gidermeye yönelik Yüksek Öğretmen Okulu sistemine devam edilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü ve Musiki Muallim Mektebi öğretmen okulları açılmış, daha sonraki yıllarda eğitim enstitüleri daha da yaygınlaştırılmıştır(Gül, 1998, 270).

8.4.3. Yüksek Öğretim Sistemi

Üniversiteler eğitim ve öğretim sisteminin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Nitekim üniversitelerin, eğitim ve öğretimin yanı sıra ülkenin nitelikli çalışan gücünü yetiştirme ve bilgi üretme, yayma, kamuoyu oluşturma gibi oldukça önemli görevleri bulunmaktadır. Bu yönleriyle üniversiteler, uzun zamandır toplumun yapısında ve yönetiminde oldukça büyük öneme sahip olmuşlardır (Gül, 1998,273).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı dönemine ait bazı eğitim kurumları eğitim vermeye devam etmiştir. Bu kurumlardan birisi, Osmanlı'nın 19. yüzyılda Avrupa modeline uygun olarak üniversite kurma girişimlerinin sonucu olan Darülfunundur. Atatürk döneminde, Türkiye'de yüksek öğretim sistemi 1933 yılında tümünden değiştirilerek Darülfünunun kapatılmıştır. Böylece gerçek anlamda üniversite eğitimine geçilmiş ve yüksek öğrenim yeniden düzenlenmiştir (Doğan, 2006, 642).

Atatürk üniversite eğitimine büyük önem vermiştir. Üniversitelerin özellikle bilimsel özerkliğinin korunmasına özen gösterilmiştir. Cumhuriyet sonrasında Atatürk ilke ve inkılaplarını koruyacak ve yeni sisteme uygun üniversiteler oluşturulmuştur. Üniversite reform tasarısı düzenlenmiş ve kapsamlı bir reform sürecine gidilmiştir. Türkiye'nin ihtiyaçları belirlenerek devletin devamlılığını sağlayacak unsurların yetiştirilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Bu arada Nazi Almanyasından kaçan bilim adamları ve profesörlere sahip çıkılarak yüksek öğretim sisteminde yer verilmiştir.

Yeni düzenleme ile üniversitenin başkanı olan rektörler Milli Eğitim Bakanını temsil etmekteydiler. Rektörler Milli Eğitim Bakanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanının üçlü kararnamesi ile atanmaktaydılar. Fakültelerin çalışmalarında özerk yapısının korunması ve bağımsız çalışmalar yürütebilmesi için gerekli zeminin oluşturulması sağlanmıştır. Demokratik ve özgür bir çalışma ortamının sağlanması ile üniversitelerin, Türkiye'yi Batı uygarlığı seviyesinde gelişime ulaştıracak çalışmalar yapması sağlanmıştır (Gül, 1998,273).

Yüksek öğretim konusunda Atatürk döneminde atılan en önemli adım henüz tam olarak çağdaş üniversite eğitiminin başlamadığı 1927 yılından itibaren

yurt dışına lisansüstü eğitim için öğrenci gönderilmesidir. Bu dönemde dünyaca ünlü bilim insanları Türkiye'ye getirilmiştir. Böylece bilimsel altyapının temelleri atılmış ve kurulması planlanan üniversitelerde eğitim verecek kadro hazırlanmıştır (Doğan, 2006, 642).

Atatürk döneminde ilk olarak Adalet Bakanlığı'na bağlı Adalet Yüksek Okulu açılmıştır. İstanbul Üniversitesi, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü ve Ankara Hukuk, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültelerinin kurulmasıyla üniversite yaşamı gerçek anlamda başlatılmıştır. Daha sonra İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversiteleri kurularak yüksek öğretim kurumlarının sayıları artırılmış ve bu alanda eğitim geliştirilmiştir.

8.5. Atatürk'ün Sağlık Politikası

Atatürk'ün sağlık politikasının temelinde halkçılık ilkesi yatmaktadır. Atatürk halk sağlığına büyük önem vermiş ve bu konuyu milli bir mesele olarak değerlendirmiştir. Ülkenin huzuru ve gelişimi için bireylerinin sağlıklı olmasının son derece önemli olduğuna vurgu yapan Atatürk, kalkınmanın hızlanması için sağlık işlerine büyük önem vermiştir (Akdur, 2009, 1).

Atatürk, yeni kurulan ülkenin kalkınması için ekonomi ve eğitimin yanı sıra gerekli olan sağlıklı insan gücü için sağlık hizmetlerinin Batılı ve çağdaş anlamda bir devlet görevi olarak ele alınmasını istemiştir. Atatürk'e göre sağlık işleri kişilere ve şirketlere bırakılamayacak kadar önemlidir. Dolayısıyla Atatürk, hastalıkların toplumda meydana getirdiği yıkımları önlemek ve tedavi etmek düşüncesiyle sağlık işlerini devlet görevi olarak benimsemiştir (Aydın, 2002, 184).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, diğer alanlarda olduğu gibi sağlık açısından da kötü durumdadır. Bu yıllarda bulaşıcı ve salgın hastalıklar oldukça yaygındır ve büyük kayıplara sebep olmaktadır. Doktor ve hastane sayısı oldukça azdır ve parasal olanaklar yetersiz durumdadır. Dolayısıyla adeta yeni bir savaş başlatılarak hastalıktan ölümlerin önüne geçilmelidir.

Atatürk bu konuda ilk olarak Sağlık Bakanlığının kurulmasını sağlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşundan bir gün önce çıkarılan bir yasayla Sağlık Bakanlığının kuruluşu öngörülmüştür. Dünyada sağlık işlerinin ayrı bir

bakanlıkla yürütüldüğü ülke sayısının oldukça az olduğu bir dönemde Sağlık Bakanlığının kuruluşu oldukça başarılı ve büyük bir girişimdir (Aydın, 2002, 184).

Yeni Bakanlık çeşitli bölgelerden hekim isimlerini alarak kaydetmiştir. Sağlık işleri koruma ve kurtarma şeklinde iki bölüm olarak ele alınmış ve ilgili tedavi birimleri oluşturulmuştur. Hekim ve diğer sağlık personelinin yetiştirilmesine önem verilerek bu konudaki çalışmalara hız kazandırılmıştır. Kızların Tıp Fakültesine alınması kararı ile kadın hekimlerin önü açılmış ve hekim yetiştirme sürecinde önemli bir adım atılmıştır. Atatürk sağlık konusunun önemini bizzat anlatmıştır. Hekimlerin dengeli dağılımı ile bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye birincil önem verilmiştir.

Bulaşıcı hastalıkların ölümcül sonuçlarının önüne geçilmesi bakımından seri ihbar esası uygulanmıştır. Uluslararası bildiri zorunlu hastalıkların sayısı geniş tutulmuştur. Sıtma, frengi ve trahom gibi bulaşıcı ve tehlikeli hastalıklara karşı Sağlık Bakanlığı bünyesinde özel hizmet birimleri kurulmuş ve ihtiyaç düzeyinde ülkeye yayılmıştır. Bu teşkilatlar sayesinde gerekli sağlık personeli köylere kadar götürülebilmektedir (Aydın, 2002, 189).

Atatürk döneminde geleceğin teminatı olarak görülen çocuk ve gençlerin sağlığına büyük önem verilmiştir. Tüm çocukların bakımı devlet denetimine alınmış, Kurtuluş Savaşı sırasında öksüz kalan çocuklar için Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur.

Sağlık hizmetlerine bilimsel yaklaşımlar getirilmiş ve bu konuda eğitime büyük önem verilmiştir. Bu konuda dışa bağımlılığımızın giderilmesi için tıp alanındaki gelişmelerin en hızlı şekilde kendi eğitim sistemimize aktarılması gerekmektedir. Mümkün olan en kısa sürede kendi sağlık eğitim sistemimiz kurulmalı, sağlık personeli yetiştirilmeli ve bu konudaki bilimsel araştırmalar mümkün olan en ileri düzeyde gerçekleştirilmeliydi (Gül, 1998, 290).

Cumhuriyetin ilk yıllarında düzenlenen Milli Tıp Kongresi ile sağlık politikasının amaçları ve yöntemleri tartışılmış ve kongre Sağlık Bakanlığının çalışmalarına ışık tutmuştur. Ayrıca hastane sayısı yaklaşık on beş kat artırılmıştır.

Kırsal kesimde ücretsiz muayene ve ilaç dağıtımı gibi uygulamalar yapılmıştır (Gül, 1998, 290).

Atatürk, savaştan yeni çıkmış olan bir ülkenin kalkınması ile ilgili tespitleri başarılı bir şekilde yapmış ve gerekli uygulamalar konusunda bilinçli politikalar uygulamıştır. Atatürk'ün öngörülerini ile yıkık ve zayıf bir ülke için en önemli tehlikelerden biri olan ve belki de yıkıcı etkisi en az savaş kadar fazla olabilen bulaşıcı hastalıkla mücadele konusunda son derece başarılı önlemler alınmıştır. Sağlık teşkilatı, eğitim yapısı ve sağlık alanında bilimsel araştırmalarla ilgili olarak çok başarılı politikalar izlenmiştir. Atatürk'ün bu konudaki düşünce ve politikaları diğer pek çok konuda olduğu gibi dünyada bugün bile örnek gösterilmektedir.

8.6. Atatürk'ün Kültür Anlayışı

Atatürk'ün kültür anlayışı ulusal değerlere dayalıdır. Bu çerçevede Atatürk Türk kültürünün kökenlerini araştırmış ve bu çalışmalarını kurumsallaştırmıştır. Bu başlık altında Atatürk'ün kültür anlayışının dayandığı temel ilkeler ile dil, tarih ve güzel sanatlar alanındaki düşünce ve çalışmalarını incelenmiştir.

8.6.1. Temel İlkeler

Atatürk'ün yeni kurduğu devletin temelinde milli değerler bulunmaktadır. Atatürk ilkeleri ve inkılaplarının temelini milli karakter oluşturmaktadır. Atatürk devleti dil, kültür ve milli değerlerle birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve toplumsal bir heyet olarak tanımlamıştır. Yani Atatürk'ün millet anlayışı milli bir kültüre dayalıdır. Milli karakterin temeli ise bir milletin her alanda oluşturduğu milli değerler bütünüdür. Atatürk'ün kültür politikasının temelinde, tüm milleti ulusal değerler etrafında toplayarak ulusal karakteri belirgin bir Türk toplumu oluşturmak hedefi yatmaktadır (Kodaman, 1999, 80).

Atatürk bu amaçla Türk toplumunun milli değerlerini araştırmaya yönelik bir politika izlemiş ve inkılapları da bu sonuçlar ışığında gerçekleştirmiştir. Türk kültürünü milli temellere dayandırmak için kökenlerini araştırmaya yönelmiştir. Bir yandan çağdaşlaşırken öte yandan milli değerleri korumak esas tutulmuştur. Batı

medeniyeti hedef alınmış ancak asla taklit edilmemiş, Batı medeniyetinin gerekleri milli kültürümüz korunarak alınmış ve içselleştirilmiştir.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin temelini kültür olduğunu vurgulayarak bu konuya verdiği önemi belirtmiştir. Türk kültürü üzerindeki yabancı etkileri kaldırdıktan sonra kültürümüzün milli karakterini oluşturacak politikalar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ve Atatürk ilkeleri ışığında gerekli araştırma ve çalışmaları yapmak üzere Türk Dil ve Türk Tarih Kurumları oluşturulmuştur.

8.6.2. Dil İnkılabı

Atatürk'ün kültür politikasının diğer önemli unsuru dil inkılabıdır. Atatürk kültür politikasının bir parçası olarak Latin alfabesine geçişi gerçekleştirmiştir. Nitekim Batı medeniyetinin takibi ve çağdaşlaşma hedefleri açısından bu adım öncelikli olarak gerçekleştirilmiştir. Latin harflerinin kabulü ile Türkçe kelimelerin daha iyi ifade edilmesi ve bilgi birikimi ile ulusal kültürün oluşumunun daha kolay gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Ayrıca okuma ve yazmanın kolaylaştırılıp, bilgi ve kültür seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır.

Dil konusunda araştırmaların yapılması ve Türkçenin gerekli konuma kavuşturulması amacıyla 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Türk dilinin yabancı dillerin etkisinden kurtarılarak kendi öz haline kavuşturulması ve geliştirilmesi tam bağımsız Türkiye için en önemli hedeflerden birisi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Dil Kurultayları toplanarak amaç, ilke ve programlar belirlenmiştir (Gül, 1998,284).

Türk dilinin kaynakları, geçirdiği değişimler incelenmiş, halk dilinde yaşayan sözcükler toplanmıştır. Bir Türkçe sözlük hazırlanmış ve halk dili, konuşma ve yazı dilleri arasındaki farklılıkları gidermeye yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Atatürk bizzat bu konuyla ilgili teoriler kurmuş ve geliştirmiştir. Türk dilinin dünya dilleriyle olan ilgisini inceleyerek geçmişini araştırmaya yönelmiştir. Servetinin bir kısmını Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarına bağışlayan Atatürk, dil ve tarih bilincinin siyasi ve toplumsal önemini bu şekilde vurgulamıştır (Gül, 1998,285).

8.6.3. Tarih İnkılabı

Tarih biliminin ulusal kültürün oluşumunda oldukça önemli bir yer tuttuğunun bilinciyle Atatürk, bu konudaki araştırmalara büyük önem vermiştir. Türk tarihi ile yakından ilgilenmiş bu konuda kendisi birçok kitap okumuş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Tarihin gerçekçi ve doğru bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğini düşünen Atatürk bu konuyla ilgili olarak uyarılarda bulunmuştur. Karalayıcı, küçük düşürücü ve yanlış ifadelerle Türk milletini kötüleyerek bize karşı psikolojik savaş uygulama taktiklerine savaş açmıştır.

Atatürk tarih yazmanın tarih yapmak kadar zor ve önemli olduğunu vurgulayarak, Türk milletini ve dünyayı Türk tarihi konusundaki yanlış bilgi ve düşüncelerden kurtarmak hedefine yönelmiştir. Yeni ve doğru bir tarih anlayışı oluşturmak amacına yönelmiş ve Türk milletine atılan çeşitli iftira ve yalanları ortaya çıkarmak için mücadele etmiştir. Birtakım karalayıcı ve yalan iddialarla ülkeyi yıpratarak, Türkiye toprakları üzerinde hak talep etmeyi amaçlayan yabancı unsurlarla mücadele edilmiştir (Gül,1998, 282).

Atatürk, tarih çalışmalarını yapmak üzere Türk Tarih Heyetini kurmuştur. Bu heyetin çalışmalarıyla “Türk Tarihinin Ana Hatları” adıyla tarihi gerçekçi bir açıdan ele alan bir eser ortaya konulmuştur. 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve resmi tarih araştırmaları başlamıştır. Daha sonra Türk Tarih Kurumu adını alan cemiyet bilimsel ve gerçekçi bir anlayışla ulusal tarih araştırmalarına yönelmiştir.

8.6.4. Güzel Sanatlar

Atatürk, sanata ve sanatçıya büyük önem vermiştir. Atatürk’ün sanatçıya verdiği değeri “Efendiler hepiniz milletvekili, bakan olabilirsiniz. Hatta Cumhurbaşkanı olabilirsiniz. Fakat sanatçı olamazsınız” sözüyle değerlendirmek mümkündür. Atatürk, Türk sanatının gelişmesini desteklemiş ve sanatçıları korumuştur. Resim ve heykel gibi güzel sanatların çeşitli dallarıyla yakından ilgilenmiş bu konudaki çalışmaları desteklemiştir. Güzel sanatlar alanındaki gelişimi desteklemek üzere çeşitli okullar açılmıştır.

Atatürk Türk müziğinin kökenlerinin araştırılmasını desteklemiştir. Türk müziğinin yabancı etkilerden kurtulup özüne dönmesi için gerekli araştırmaların

yapılmasını sağlamıştır. Bu konuda hedeflenen gelişimi sağlamak üzere konservatuvar ve müzik okulları açılmıştır. Türk halk ve sanat müziğinin kendi özgün yapısına kavuşturulmasını hedeflemiştir.

Atatürk tiyatro sanatına da önem vermiştir. Nitekim Atatürk tiyatro ile halkın eğitiminin desteklenmesi düşüncesinde olmuştur. Türk oyuncularının çalışmalarını desteklemiş ve Türk kadınının tiyatro sanatında gereken yeri alması için çalışmalar yapmıştır. Atatürk Türk tiyatro sanatının özgün bir şekilde gelişiminin sağlanması için gerekli çalışmaların yapılmasına önem vermiştir. Tiyatro okulları ve operalar açılmış tiyatrocular ve operacılar yetiştirilmiştir (Gül, 1998, 286).

DÖRDÜNCÜ KESİM GENEL DEĞERLENDİRME

Bu kesimde araştırma sonucunda elde edilen bulgular ile çalışma sonuçlandırılmıştır.

9. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Bu bölümde araştırmaya yönelik bulgulara yer verilmiş, bu bulgular doğrultusunda öneriler sunulmuş ve araştırma sonuç bölümü ile bitirilmiştir.

9.1. Bulgular

1- Lübnan'ın toplumsal yapısı etnik, dinsel ve mezhepsel olarak farklı ve ulus kimliğini kavrayamamış pek çok öbekten oluşmaktadır.

2-Lübnan'daki etnik, dinsel ve mezhepsel olarak farklı öbekler ülkenin çeşitli alanlarında kümelenmiş ve toplumsal hayatta kaynaşamamışlardır.

3-Lübnan'da siyasi yapılanma din ve mezhep ayırımına göre oluşmaktadır ve her öbek aynı oranda temsil edilememektedir. Bu durum toplumda huzursuzluklara sebep olmaktadır.

4-Lübnan Anayasası ülkeyi özellikle inanç ve fikir özgürlüğü olmak üzere kamu özgürlüklerine saygıya dayalı, tüm vatandaşlar arasında ayırım gözetmeksizin hak ve ödev eşitliğine ve toplumsal adalete saygılı parlamenter, demokratik bir cumhuriyet olarak tanımlamıştır. Ancak uygulamada aile temelinden başlayarak dini ve mezhepsel temele kadar uzanan ayrımlar söz konusudur. Toplumdaki bu ayırım iç savaşın en önemli unsurlarından birisi olmuştur ve günümüzde de toplumsal çatışmaların en önemli unsurudur.

5-Anayasa'ya göre tüm Lübnan vatandaşları kanun önünde eşittir. Medeni ve siyasi haklardan eşit olarak yararlanırlar. Kamu ödevleri ve görevlerini ayırım olmaksızın yerine getirmekle eşit olarak yükümlüdürler. Ancak uygulamada bu eşitlik söz konusu değildir. Sistem bazı önde gelen aile, din ve mezheplerin lehine işlemektedir. Ayrıca kadın-erkek eşitliği de söz konusu değildir.

6-Lübnan'ın etnik, dini ve mezhepsel olarak bölünmüşlüğü dış odaklar tarafından pekiştirilmekte ve bu yapı Lübnan'ın içişlerine karışma aracı olarak kullanılmaktadır. Ülkedeki bölünmüş siyasi ve toplumsal yapı bu devletler tarafından

Lübnan'ın daha da zayıf ve kendilerine bağımlı bir ülke haline gelmesi için kullanılmaktadır. Lübnan'daki her dini topluluk uluslararası alanda rakip ülkeler tarafından birbirlerine karşı kullanılmaktadır. Lübnan Anayasası Lübnan'ı egemen ve bağımsız bir ülke olarak tanımlamaktadır ancak bu ülkelerin çeşitli şekillerde müdahaleleri ve dış yardım bahanesiyle Lübnan'ı kendilerine bağımlı hale getirmeleri ülkenin en önemli sorunlarından.

7-Orta Doğu'nun ekonomik bakımdan en gelişmiş ülkelerinden biri olan Lübnan'ın bugünkü ekonomik sorunların sebebi, ülkede yaşanan iç savaştır. Bu savaşın sebeplerinden biri de ekonomik olarak belli öbeklerin diğerlerinden daha iyi durumda olmasıdır. Dengesiz gelir dağılımı belli bölgelerin eğitim ve sağlık gibi alanlarda da geri kalmasına sebep olmuştur. Yoksulluk sınırında yaşayan bir çoğunluğa karşı oldukça zengin bir kesimin varlığı ve bu zıtlığın dini farklılıktan kaynaklandığı düşüncesi, kendilerine haksızlık yapıldığına inanan bir kesim meydana getirmiştir.

8-Dışa açık ekonomik yapı Lübnan'ı uluslararası pazar haline getirmektedir. Çoğu alanda devlet yatırımları oldukça yetersizdir. Ekonomi yapı üretkenlikten uzaktır. Ülkede oldukça büyük bir gelir kaynağı olabilecek sektörler ihmal edilmektedir.

9-Lübnan tarımsal üretim açısından son derece verimli topraklara sahiptir ve tarımsal üretim potansiyeli oldukça yüksektir. Ancak bir ülkenin en önemli üretim kaynaklarından olan ve her ülkede yeterli üretim imkanı bulunmayan tarım sektörüne Lübnan'da yeterli kaynaklar olmasına rağmen önem verilmemiştir. Lübnan ekonomisinin verimlilikten uzak yapısının en önemli sebebi tarım sektörünün ihmal edilmesi olmuş ve ülke bu alanda da dışa bağımlı hale gelmiştir.

10-Lübnan'da işsizlik önemli bir sorundur. Buna rağmen yabancı işçi çalıştırmak yasak değildir. Kayıt dışı çalışanların sayısı ise oldukça fazladır. Ayrıca Filistinliler Lübnan vatandaşı olarak kabul edilmemektedir. Ülkenin güneyinde oldukça zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Ülkede kaçak olarak çalışan Filistinliler dahil yabancı unsurlar vardır ve bu da ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir.

11-Lübnan'da dinsel bölünmüşlük orduya da yansımıştır. Günümüzde ordunun yapısı ulusal olarak değerlendirilebilirse de tamamen bölünmüşlükten sıyrılamamıştır.

12-Lübnan'ın toplumsal yapısı, eğitim yapısı ve kültürü birlikten yoksun, dinsel ve mezhepsel olarak bölünmüşlük içindedir.

13-Lübnan'da okur- yazarlık oranı mezheplere ve bölgelere göre değişmektedir. Bu durum, toplumda belli bir kesimin kendilerine haksızlık yapıldığı düşüncesiyle hareket etmelerine ve diğerlerine düşmanlık duymalarına sebep olmaktadır.

14-Lübnan'da her etnik ve dini topluluk kendini farklı bir kültüre ait hissetmektedir. Bu doğrultuda ülkede etkin üç topluluk geçmişte Lübnan topraklarına egemen olmuş devletlerden birinin mirasçısı olduğu iddiasıyla Lübnan'ın bütününde söz sahibi olduğunu iddia etmektedir.

15-Lübnan toplumsal yaşamında kadınlar ikinci plandadır. Kadın- erkek eşitliği söz konusu değildir ve medeni hayatta dinsel ve mezhepsel ayrılıklar ön plandadır.

16-Lübnan sağlık sistemi savaştan büyük zarar görmüştür. Hastane sayısı bölgeler arasında dengesiz olarak dağılmıştır. Devletin sağlık sektörüne ayırdığı pay yetersizdir. Sektöre özel hastaneler egemendir ve durum yoksul halkın aleyhine işleyen bir sistem meydana getirmiştir. Doktorlar ülkenin belli bölgelerinde yığılmıştır. Geri kalmış alanlarda doktor sıkıntısı varken belli bölgelerde ise doktor fazlalığı vardır. Herkes için sağlık sigortası hakkı bulunmamaktadır. Lübnan'da sağlık sisteminin en büyük sorunu ilaç yetersizliğidir. İlaçlar oldukça pahalıdır ve yoksulluk sınırının neredeyse 800 dolar olduğu ve asgari ücretin sadece 200 dolar seviyesinde gerçekleştiği ülkede, devletin ödemediği ilaçları çoğu insan alamamaktadır. İlaç fiyatlarını Sağlık Bakanlığı belirlemektedir ve fiyatlar dolar kuruna göre değişmektedir.

17-Mülteci kamplarında sağlık hizmetleri oldukça yetersizdir. Ekonomik açıdan da zor şartlar altında yaşayan bu insanlar için özel hastanede tedavi olanağı oldukça kısıtlıdır. Bu bölge Lübnan'dan tamamen kopuk bir görünümde dir.

18-Lübnan Anayasası çoğu yönüyle eksiktir. Ayrıca yürürlükte olan çoğu maddesi de uygulanmamaktadır.

9.2. Öneriler

1-Lübnan'da farklılıkların ortak bir ulus çatısı altında birleştirilmesi ve tam anlamıyla Lübnan ulus devletinin kurulması, siyasi iktidarların temel amacı olmalıdır. Sübjektif devlet anlayışına dayalı sistem ulusal değerler etrafında oluşturulmalı, ulusal hukuk ve yasalar çoğulcu demokrasi ilkeleri çerçevesinde oluşturulmalıdır.

2-Siyasi iktidarlar Lübnan halkını ortak ulus bilinci etrafında birleştirecek kamu yönetimi politikaları uygulamalıdır. Bu yönde çıkarılacak kanunlarla toplumsal açıdan bütünleşmeyi engelleyen uygulamalara son vermelidirler. Her öbeğin diğeriyle çatışan kuralları ülkede farklılıkları keskinleştirmekte ve insanları birbirlerinden uzaklaştırarak düşman haline getirmektedir. Bu kuralların diğ erlerini egemenliği altına almaya çalışan kendi inanç sistemine dayalı siyasi sistem oluşturma çabası, toplumsal barış ve bütünlüğün önünde engel oluşturmaktadır. Ulusal bilince odaklı politikalarla toplum Lübnan kimliği ve Lübnan çıkarları hedefi altında birleştirilmelidir.

3-Lübnan'ın en kısa zamanda din ve mezhep ayrımına göre oluşan siyasi yapılanmadan kurtularak ulusal temsil esasına dayanan siyasi sistemi benimsemesi gerekmektedir. Böylelikle tek amaç etrafında birleşecek insanlar Lübnan ulusu adına kararlar alabilecektir. Ulusal bilinç uluslararası alanda da söz sahibi bağımsız Lübnan'ı da beraberinde getirecektir. Aksi halde ülkedeki farklı öbekler birbirlerini sindirmeye çalışırken ülke çıkarları ya da varlığı diye bir kavram söz konusu olmayacaktır. Demokratik sistemin güvencesi olan çoğulcu siyasi parti yönetimine dayanan parlamentonun seçimlerle oluşturulması gerekmektedir.

4-Toplumda her alanda dinsel paylaşımcılık sisteminden vazgeçilerek gerçek anlamda laik, demokratik yapı oluşturulmalıdır. Toplumda zaimlik

kurumunun etkinliği sona erdirilmeli ve siyaset belli ailelerin egemenlik alanı olmaktan kurtarılmalıdır.

5-Dinsel paylaşımcılık sistemi her alanda kaldırılmalı, çağdaş Medeni Kanun kabul edilmelidir. Özgürlükleri kısıtlayan ve eşitliklerin önüne geçen uygulamalar yürürlükten kaldırılmalı, gerçek anlamda demokratik sistem uygulanmalıdır. Toplumda zaimlik sisteminin etkisi sona erdirilmeli, siyaset belli ailelerin egemenlik ve çatışma alanı olmaktan çıkarılmalıdır.

6-Lübnan'da ulus bilincinin toplumda benimsenmesi, toplumun ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan kuvvetlenmesini sağlayacak; ulusal birlik ve hedefler Lübnan'ı uluslararası alanda söz sahibi güçlü bir ülke haline getirecektir. Bununla birlikte siyasi yapıda köklü değişikliklere gidilmeli ve ülke çağdaş bir siyasi ve hukuki yapıya kavuşturulmalıdır. Ulusal ekonomiye yatırım yapılarak ülke, dışa bağımlılıktan kurtarılmalıdır. Yabancı ülkelerin her ne ad altında olursa olsun müdahaleleri kesinlikle kabul edilmemelidir. Bunun için Lübnan ulusu bilincini oluşturacak toplumsal, ekonomik tedbirler alınmalı ve ulusal eğitim sistemi oluşturulmalıdır.

7-Siyasal iktidarlar ulusal ekonomiye yatırım yaparak dış bağımlılıktan ve özellikle, dış yardımlardan kendilerini kurtaracak politikalar üretmelidirler. Mevcut dış yardım ve kredileri ulusal yatırım alanlarına yönelterek öncelikle dış borçlardan kurtulmalı ve yerli kalkınmayı sağlamalıdır. Ulusal sanayi, ulusal tarım ve dolayısıyla ulusal Lübnan ekonomisinin yapılandırılarak tam bağımsız Lübnan'ın kurulması temel hedef olmalıdır. Ulusal bankacılık sistemi kurularak korunmalı ve yerli sermaye yatırımlarına dayalı bankacılığa önem verilmelidir. Ekonomi her alanda tam bağımsız karaktere kavuşturulmalı ve güçlendirilmelidir. Sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlerin yanı sıra sanayi ve tarım alanlarında da devlet hem kendi yatırım yapmalı hem de özel sektörü destekleyici tedbirler almalıdır. Ülkenin her bölgesinin yapısı tespit edilerek bu bölgelerde verimli olabilecek yatırımlar yapılmalıdır. Gelirin eşit dağılımını sağlayacak politikalar benimsenmelidir.

8-Lübnan'da ulusal ekonomik politikalar benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Siyasi yapının dinsel paylaşımcılığa dayalı yapısı ortadan

kaldırılmalı ve ulusal ekonomik kararların Lübnan'ın gerçeklerini yansıtan bir şekilde alınması sağlanmalıdır. Toplumun tüm kesimi arasında ekonomik eşitlik ve adaleti sağlayacak kararlar alınmalı ve yatırımlar yapılmalıdır. Zayıf olan sektörlerde devlet özel sektörü desteklemeli ya da doğrudan kendisi yatırım yapmalıdır. Ekonomide üretkenlik sağlayacak tarım ve sanayi gibi sektörlerle daha büyük kaynak ayrılmalıdır. Turizm Lübnan için doğal bir gelir kaynağıdır. Dolayısıyla turizme gerekli kaynak ayrılmalı ve yatırımlar yapılmalıdır. Savaşın zarar gören turistik alanlar yeniden yapılandırılmalıdır.

9-Ulusal tarım korunmalı ve yerli üretim desteklenmelidir. Tarımda ülkenin kaynakları değerlendirilerek üretimi ithal edilmesinden daha ekonomik olan ürünler yetiştirilmeli, yalnızca üretim maliyeti yüksek olan ya da üretilmeyen tarım ürünleri ithal edilmelidir. Tarım açısından son derece uygun olan Lübnan'da bu sektörü koruyucu ulusal politikalar benimsenmeli ve bu alana yeterli kaynak ayrılmalıdır. Çiftçilere gerekli eğitim verilmeli, yeterli destek sağlanmalı ve savaşın kaynaklanan zararları giderilmelidir. Modern tarım tekniklerinin kullanımına önem verilerek verimli tarım üretimi sağlanmalıdır.

10-Lübnan'da yabancı işçi çalıştırmak yasaklanmalıdır. Kayıt dışı çalışanları tespit edecek önlemler alınmalı ve kayıt dışı ekonomi kontrol altında alınmalıdır. Filistinli mültecilere vatandaşlık hakkı tanınmalı ve toplumsal hayatları diğer bireylerle eşit düzeye yükseltilmelidir. Nitelikli işgücü eğitime ağırlık verilmeli ve konusunda uzman kişiler yetiştirilerek yabancı işçilerin yerine istihdam edilmelidir. Bu amaçla da mesleki eğitime ağırlık verilmeli ve çalışanların koşulları iyileştirilmelidir. Sosyal hukuk devleti anlayışı çerçevesinde çalışan hakları gözden geçirilmeli ve adaletli ücret dağılımı sağlanmalı, verim artırılmalıdır.

11-Ordu dinsel paylaşımcılık yapısından kurtarılmalı, siyasetten arındırılarak tam anlamıyla ulusal Lübnan ordusu kurulmalıdır.

12-Özellikle yabancı etkisi altındaki okullar kapatılarak devlet okullarına ağırlık verilmelidir. Demokrat, laik, akılcı, farklılıkları bir zenginlik olarak kabul eden ve saygıyı öğreten, insanlarına ulusal bilinci ve vatan sevgisini aşıl原因an, ulusal bir eğitim sistemi oluşturulmalıdır. Eğitim ulusal dil, ulusal tarih ve ulusal kültür

olgularının üzerine kurulmalıdır. Eğitim ulusal ilkelere dayalı olarak kurumsallaştırılmalı ve ulusal eğitim dili benimsenmelidir. Bununla birlikte yabancı dille eğitim belli kurallara bağlanmalı ve tam bağımsız eğitim sistemi oluşturulmalıdır.

13-Lübnan'da her bölgeye eşit derecede yatırım yapılmalı, okul sayısı ihtiyaç olan yerlerde artırılmalıdır. Bu anlamda hiçbir bölgeye ayırım yapılmamalı ve öğretmen sayısı artırılmalıdır. Öğretmenlere geri kalmış bölgelerde görev yapmalarını özendirecek bazı haklar tanınarak okur-yazarlık oranı bu bölgelerde artırılmalıdır.

14-Lübnan'da ulus bilincinin toplumda benimsenmesi, toplumun kültürel açıdan da kuvvetlenmesini sağlayacaktır. Ulusal bilinci oluşturacak toplumsal ve kültürel politikalar benimsenmelidir. Ulusal tarih ve dil araştırmaları resmi bir kurum aracılığıyla gerçekleştirilmeli ve sonuçlar eğitim sistemine aktarılmalıdır. Lübnan'ın tarihi bir bütün olarak ele alınmalı ve veriler bir çatışma unsuru değil zenginlik olarak Lübnan ulusal tarihi olarak değerlendirilmelidir. Fenikelilerden, Osmanlı'ya, Hristiyanlıktan, Yahudilik ve Müslümanlığa kadar tüm tarihi geçmişin ülkedeki mezheplerin her birine değil fakat Lübnan ulusunun tamamına ait bir zenginlik olduğu bilinci topluma aşılmalıdır.

15-Toplumsal hayatta kadınlara eşit koşullar sağlanmalı ve çağdaş medeni kanun kabul edilmelidir. Kadınlara siyasette seçme ve seçilme hakkı gibi konularda ve eğitim ve çalışma hayatında eşit haklar tanınmalıdır.

16-Kayıtların düzenli tutulduğu çağdaş ulusal sağlık sistemi kurulmalıdır. Bu alanda ülkenin her alanına eşit yatırım yapılmalıdır. Devlet sektöre gerekli ekonomik payı ayırmalıdır. Bu alanda devlet yatırımları artırılmalı ve devlet hastanelerine ağırlık verilmelidir. Doktorların geri kalmış bölgelerde hizmet yapmalarını özendirecek ek ücret ve lojman gibi haklar verilmeli ve bu alanda doktor açığı giderilmelidir. Hastane koşulları iyileştirilmeli ve çağdaş yöntemler benimsenmelidir. Filistinli doktorlara çalışma izni verilerek doktor sıkıntısı giderilmelidir. Tüm vatandaşlar sigorta kapsamına alınmalı sağlıkta özel hizmet anlayışından sıyrılarak toplumsal görev anlayışı benimsenmelidir. Sağlık sektöründe

eczacılık alanıyla ilgili bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerine kaynak ayrılmalı ve ilaç sektöründe gerekli gelişim sağlanmalıdır. İlaç fiyatları kontrol altında tutularak herkesin faydalanabileceği bir seviyeye indirilmelidir.

17-Filistinli mültecilerin yaşadığı bölgeler ulusal sağlık sistemine dahil edilmelidir. Filistinlilere önce vatandaşlık sonrasında ise sağlık sigortası hakkı verilmelidir.

18-Anayasa gözden geçirilerek günümüz koşullarına uyarlanmalı ve Anayasaya işlerlik kazandırılmalıdır. Cumhuriyetin temel nitelikleri belirlenerek Anayasa'da ayrı ve değiştirilemez bir madde olarak yer almalıdır.

9.3. Sonuç

Çeşitli teoriler çerçevesinde farklı tanımlara sahip olan devlet kavramı genel olarak belirli bir sınır dahilinde egemen bir hükümet yetkisi oluşturan ve bazı kurumlar aracılığıyla yaptırım uygulayan siyasal bir üst birliktir. Tarihte oldukça fazla şekle bürünen bu siyasi birlik günümüzde dahi çok farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede bir devletin kurumsal anlamda ne kadar başarılı olduğunu anlayabilmek için var olduğu süreçte uluslararası alanda ne kadar ses getirdiği ve ne kadar örnek alındığını değerlendirmek gerekmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti gerek kuruluş süreci gerekse devlet yapısı olarak tüm dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ülkenin herhangi bir şekilde kurtuluş ümidi kalmamışken ve bünyesindeki milletler için tek çare olarak koruma talep ederek başka milletlerin boyundurluğu altına girmeleri görülürken, Atatürk Türkiye'si tam bağımsız bir devlet olarak doğmuş ve uluslararası alanda egemen ve söz sahibi bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti aynı zamanda, yıkılan Osmanlı İmparatorluğundan tam bağımsız bir yapıyla ortaya çıkabilen tek devlet olmuştur.

Atatürk'ün kurtuluş sürecindeki başarısının temelinde ulusal mücadele programını son derece başarılı bir şekilde düzenlemesi yatmaktadır. Buna göre ulusal mücadele iki aşamalıdır. İlk aşamada yayılmacı güçlere karşı ulusal kurtuluş mücadelesi sürdürülecek, ikinci aşamada ise devletin kuruluş aşaması Atatürk devrimleriyle tamamlanacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk kurtuluş mücadelesinin merkezine ulusal mücadeleyi koymuştur. Bölgesel düzeyde kurtuluş mücadelesi veren ve belli bir örgütlenme düzeninden yoksun olan cemiyetleri bir araya getirmiş ve ulusal mücadeleyi başlatmıştır. Misak-ı Milli sınırlarını belirlerken ulusal mücadele etrafında birleşebilecek kitleyi belirleyerek bu doğrultuda Türk yurdunun sınırlarını çizmiştir. Ulusal hedefleri belirleyerek ulusal programı oluşturmuş ve öncelikle halkta kurtuluşa olan inancı ortaya çıkarmıştır. Tam bağımsızlık hedefinden asla vazgeçmemiş ulusal onurumuzu ayaklar altına alacak olan manda ve himaye gibi önerilere asla yaklaşmamıştır.

Atatürk'ün mücadelesi diğer devletlerin yanı sıra İmparatorluğun içindeki azınlıkların bölücü faaliyetlerine karşı da devam etmiştir. Bu unsurlar büyük devletlerin Osmanlı üzerindeki düşünceleri için büyük fırsatlar yaratmaktaydı. Her biri kendi ülkesini kurma düşüncesiyle hareket eden azınlıklar diğer devletler tarafından kışkırtılmakta ve yardım görmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi kültürel yapılarını bozmadan özgürce yaşam hakkı tanıdığı bu unsurlar, yıllarca kendi öz yapılarını koruyarak asimile olmadan varlıklarını sürdürmüşler ancak Osmanlı'nın zayıf zamanında bunu imparatorluğun aleyhine kullanmışlardı. Öyle ki Osmanlı'nın son dönemlerinde ülke çeşitli milletlerin güç mücadelesi verdikleri bir toprak parçası görünümüne bürünmüştü. Atatürk büyük devletlerin Osmanlı'yı bu unsurları kullanarak ülkeyi dağıtma girişimlerine karşı içeriden mücadele verilmesini sağlamış ve daha sonrasındaki devrimleriyle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetine de aynı yöntemlerle nüfuz etmelerinin önüne geçmiştir.

Atatürk'ün başarısının diğer önemli sebebi ulusal mücadeleyi örgütleme şeklidir. Ülkenin geleceği için önemli olan ve siyasi hayatta etkin rol oynayan kişilerle görüşen Mustafa Kemal, bağımsızlık taraftarı Osmanlı paşalarını Anadolu'ya çekmiş ve bu kişilerle son derece tehlikeli bir ortamda sürekli toplantılar düzenleyerek stratejiler belirlemiştir. Türk ulusunun hakları konusunda yabancı basın mensuplarıyla görüşmeler yapmıştır. Ülkede meydana gelen karışıklık ve çatışmaların esas sebebinin kışkırtılan azınlıklar olduğu ve yine mağdur olanların Türkler olduğu gerçeği her alanda savunulmuştur.

Misak-ı Milli kararları ulusal kurtuluş mücadelesinin önemli bir aşamasıdır. Bu kararlar ile Türk yurdunun sınırları belirlenmiştir. Bu sınırlar subjektif devlet anlayışı çerçevesinde oluşturulmuş ve birlikte yaşama arzusuna vurgu yapılmıştır. Bu kararlar ile aynı sınırlar içinde yaşamak zorunda kalan ve dolayısıyla bu topraklar üzerinde sürekli güç mücadelesi veren yığınların oluşmasının da önüne geçilmiştir. Nitekim bir devletin en önemli unsuru ülkü birliğine ve bir arada yaşama arzusuna sahip insan topluluğudur. Bu unsurlar devletin oluşumunu ve devamını sağlayan önemli birer motivasyon niteliğindedir.

Düzenli ordunun kurulması kurtuluş mücadelesinin başarısının önemli bir etmenini oluşturmaktadır. Yerel güçlerin kendi bölgelerinde verdikleri engelleme faaliyetleri tek merkezde birleştirilerek tüm yurdu kapsayan gerçek bir mücadeleye dönüştürülmüştür. Ulusal kurtuluş mücadelesi gerçek bir askeri yapıya kavuşturulmuş, tek merkezden yönetilen ulusal ordu ile hedefe kilitlenmiştir.

Lozan Antlaşması ile tam bağımsızlık hedefine ulaşılmış ve Misak-ı Milli büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşmanın neredeyse tüm maddeleri Türkiye lehine ve Atatürk'ün öngördüğü şekilde gerçekleşmiştir. Antlaşmanın hiçbir maddesi tam bağımsızlık hedefinden taviz vermemiş ve en önemlisi Lozan İtilaf Devletleri temsilcileri ile eşitlik kuralına uygun olarak imzalanmıştır.

Ulusal kurtuluş zaferi sömürge ya da yarı-sömürge olarak büyük devletlerin egemenliği altında bulunan ülkelere emperyalizmin yenilebilirliğini kanıtlamıştır. Dünya genel savaşta yenilmiş, ordusu dağıtılmış ve silahları alınmış, şartları hiçbir şekilde kurtuluş ümidi taşımayan bir ateşkes antlaşması imzalamış bir ulusun tek başına inanç ve azimle tekrar doğuşuna sahne olmuştur. Türk Devrimi dünyada pek çok ulusa örnek olmuş çoğu ulus Atatürk Türkiyesinin başarısını örnek alarak bağımsızlığına kavuşmuştur.

Lozan Antlaşması ile ulusal egemenliğimize zarar verecek nitelikteki tüm sorunlar kesinlikle taviz verilmeden ortadan kaldırılmıştır. Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca gelişmesine engel olan ekonomik, mali, idari, adli vb. tüm ayrıcalıklardan kurtulunmuş ve kapitülasyonlar tüm sonuçlarıyla birlikte kaldırılmıştır. Büyük güçlerin yıllarca Osmanlı üzerinde hüküm sürmesine sebep olan azınlık sorunu

ulusal egemenliğimiz lehinde çözüme kavuşturulmuştur. Azınlıkların bağımsızlığımızı tehdit eden ve yurdu dış müdahalelere açık tutan tüm imtiyazlarına son verilmiştir. Azınlık sorununu oluşturan en büyük sorun olan yabancı okulların eğitim sistemi tamamen Türk eğitim sistemine bağlanmıştır. Bu okullarda Türkçe zorunlu ders haline getirilmiş, bazı derslerin ise Türk öğretmenler tarafından verilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Bu konunun özellikle sorun yaratması karşısında bunun bir iç mesele olduğu belirtilerek tartışılmamıştır. Azınlık sorunu yabancı okullar sorunuyla bir bütün olarak Osmanlı'nın çöküşünü hızlandırmıştı. Atatürk, bu noktadan hareketle eğitim sisteminin birliği ve bu doğrultuda ulusal eğitim sisteminin Türkçe olması konusunda taviz vermemiştir.

Atatürk bağımsızlığın uluslararası alanda tanınmasının ardından devrimin ikinci aşamasına geçmiştir. Ulusal egemenliğin önündeki engelleri kaldırmış yeni devletin değişmez ilkelerini belirlemiştir. Demokratik bir ülkenin Anayasası olması gerektiği gibi düzenlenmiştir. Hürriyetçi, insan haklarına yer veren, hukuka saygılı ve siyasal yapıyı cumhuriyet olarak belirleyen Anayasayı kabul etmiştir. Bütünlük arz etmeyen, toplumun tümüne hitap etmeyen ve eksik kalan yönleriyle çeşitli ülkelerin yasalarıyla tamamlanmaya çalışılan hukuk sistemi tamamen yenilenmiştir. Laik ve ulusal hukuk sistemi kurulmuştur. Atatürk toplumda kadınlara döneminde çoğu gelişmiş ülkede verilmeyen hakları tanımıştır. Medeni kanun çağdaş esaslara göre düzenlenmiş tek evlilik, resmi nikah aile miras şahitlik kadın erkek eşitliği gibi pek çok konuda çağdaş düzenlemelere gidilmiştir. Kadınlara erkeklerle eşit şartlarda seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Atatürk devrimlerinin en önemli aşaması eğitim ve kültürel alanda yapılan inkılaplardır. Yeni Türk Devleti'nin temellerinin ancak çağdaş bir eğitim yapısıyla atılacağı bilinciyle Atatürk, bu alanda köklü reformlar gerçekleştirmiştir. Öğretimin birleştirilmesine dair kanunla ikili eğitim yapısına son verilmiş ve tüm öğretim kurumları tek çatı altında birleştirilmiştir. Çağdaş, bilimsel ve laik öğretim yapısı benimsenmiştir.

Hastalıkların toplumda meydana getirdiği yıkımın neredeyse savaşa eşdeğer olduğunun bilinciyle Atatürk sağlık hizmetlerinin Batılı ve çağdaş anlamda bir devlet görevi olarak ele alınmasını hedeflemiştir. Savaş sonrası ülkede doktor

sayısı oldukça az, hastane sayısı sınırlı ve nüfusun çoğu bulaşıcı hastalıklarla mücadele halindedir. Para ve gerekli teknoloji olanakları sınırlıdır. Bu şartlar altında öncelikle doktorlara zorunlu hizmet şartı getirilerek doktorların ülkede dengeli dağılımı sağlanmıştır. Sağlık hizmetleri devlet eliyle yürütülmüştür. Tıp alanında eğitime ağırlık verilmiş, sağlık kuruluşlarının açılışına hız kazandırılmıştır. Sağlık teşkilatının köylere kadar götürülmesi hedeflenmiş, bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye özel önem verilmiştir. Sağlık hizmetlerinde bilimsel yaklaşımlar getirilmiştir. Eğitim, çevre sağlığı, dengeli beslenme ile sağlıklı bir toplum amaçlanmıştır.

Atatürk, Türk ordusunu Türk güç ve yeteneğinin, Türk yurtseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesi olarak tanımlamıştır. Şüphesiz ki ulusal mücadelenin en önemli unsuru düzenli ordunun kurulmasıdır. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ordu yenilikleri takipten uzak ve son derece yetersiz bir durumdaydı. Özellikle ordunun içindeki siyasi kargaşmalar ve ordunun içindeki önemli mevkilere siyasi gerekçelerle yetersiz kişilerin getirilmesi gibi sorunlar orduyu oldukça yıpratmış ve mücadele gücünden mahrum bırakmıştır. Atatürk bu noktadan hareketle orduyu siyasetten uzaklaştırmıştır. Ulusal egemenliğe yönelebilecek her türlü tehdide karşı ordunun mümkün oldukça kuvvetli tutulması için ulusal ordu kurulmuş ve güçlendirilmiştir. Para olsun ya da olmasın ordu hiçbir şekilde ihmal edilmemiştir.

Atatürk bağımsızlığın korunması için güçlü bir ekonominin ne derece önemli olduğunu bilinciyle hareket etmiştir. Nitekim Osmanlı'nın yıkılmasının en önemli sebepleri ekonomik yetersizlikler ve bunun sonucu olarak dışa bağımlı hale gelmesidir. Bu sebeple Atatürk siyasi bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla pekiştirecek politikalar izlemiştir. Ulusal ekonomiyi oluşturmak doğrultusunda ulusal ticaret, ulusal girişimci, ulusal sermaye gibi unsurlara önem vermiştir. Tüm emperyalist yaklaşımları reddetmiştir. Tam bağımsız Türkiye için tam bir ekonomik egemenlik amaçlamıştır. Bu doğrultuda yerli üreticiye yönelmiştir. Özel sektör ile devlet yatırımlarının uyumu sağlanmıştır. Dönemin ve koşulların gereklerine göre bazı dönem devletçi politikalar bazı dönem özel sektör ağırlıklı politikalar izlenmiştir. Zamanın gereklerine göre devletçi politikalar izlenmiş ve zayıf durumdaki ekonominin ayağa kalkması, güçlenmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte zamanın gereklerine göre özel sektör ağırlıklı ekonomi programıyla rekabetin yer

aldığı dolayısıyla ilerlemenin daha hızlı olacağı politikalar izlenmiştir. Sanayileşmeye önem vermiş ve planlı sanayileşme politikası izlemiştir. Sanayileşmeyi en büyük ulusal davalar arasında göstermiştir. Tek bir alana yönelmemiş ve her alanda büyük küçük her çeşit sanayinin kurulması ve işletilmesi yönünde çaba sarfetmiştir. Türkiye'nin gerçekleriyle uyuşan Türkiye'ye özgü ekonomi modelini oluşturmuştur. Ekonominin her alanında gelişimi teşvik edecek yatırım ve destek kuruluşları oluşturulmuş ve teşvik kanunları çıkarılmıştır. Yerli sanayiye koruyucu önlemler getirilmiştir. Ulusal tarımın önündeki engeller kaldırılmış, çiftçiyi ezen ve üretimi azaltan vergiler kaldırılmıştır. Denk bütçe uygulamasına gidilmiş, millileştirmeler yapılmıştır. Ekonomik sıkıntılara rağmen yabancıların elindeki kuruluşları satın almayı sürdürmüştür. Özellikle tekel niteliğinde çalışan yabancı şirketler tasfiye edilmiştir.

Atatürk'ün Batı emperyalizmine karşı mücadelesi Batı'nın sömürgeci anlayışına karşı olmuş bununla birlikte devlet yapısı, toplum hayatı, düşünce alanı gibi konularda Batılılaşma hareketini hızlandırmıştır. Batı uygarlığının çağdaş ve Türkiye'yi medeni uygarlık seviyesine yükseltecek olan olumlu yönleri alınmış, ülkeyi köleleştirecek ve sömürgeleştirecek her türlü tavizden uzak durulmuştur. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik, halkçılık, devletçilik ve inkılapçılık devletin temel nitelikleri halinde Anayasa kapsamına alınarak değiştirilmez ilkeler olarak benimsenmiştir. Böylece ulusal egemenliğe, demokrasiye ve laikliğe dayalı devlet yapısı ile toplum her türlü bölünmüşlükten uzaklaştırılmıştır.

Ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmayı hızlandıracak ve bağımsızlığı pekiştirecek olan devletçilik anlayışı benimsenmiştir. Akıl ve bilimsel yaklaşımlara dayalı yöntemlerle devlete şekil vermek olan inkılapçılık benimsenerek sürekli yenilenme ve ilerleme hedeflenmiştir. Bireyler arasında hiçbir ayırım gözetmeden halkın kendini yönetmesi olan halkçılık benimsenerek toplumsal adalet sağlanmıştır. Bu şekilde ayrımcılığın, bölünmüşlüğün ve toplumsal çatışmaların önüne geçilmiştir. Ulusal birlik ve beraberliği sağlayacak Atatürk milliyetçiliği anlayışı benimsenmiştir. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ırkçılıktan ve bölücülükten uzak aksine birleştirici ve akılcıdır. Ulusal çıkarlara, siyasi ve ekonomik

bağımsızlığa dayalıdır. Bireyler arasında fırsat eşitliği sunar. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk denir tanımıyla etnik milliyetçiliği reddetmiştir.

Atatürk'ün tüm ilkeleri ve dolayısıyla inkılapları insan sevgisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Atatürk yeni Türk Devletini kurarken sadece kendi ülkesinin çıkarları doğrultusunda hareket etmemiş ve tüm insanlığı kucaklayan barışçı politikalar benimsemiştir. Temeli akılcılık, bilimsellik ve çağdaşlaşma olan devlet anlayışıyla tüm insanlığa örnek olmayı hedeflemiştir.

Dağılan Osmanlı İmparatorluğu topraklarından tam bağımsız Türkiye bu şekilde doğarken aynı imparatorluktan doğan Lübnan ise çok farklı bir yola doğru yönelmiştir. Lübnan bu savaştan Fransız mandası olarak çıkmış ve bundan sonraki süreçte sürekli olarak yabancı ülkelerin müdahalesine maruz kalmıştır.

Lübnan açısından Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir bağımsızlık savaşı söz konusu bile olamamıştır. Nitekim Suriye ve Lübnan açısından bu mücadeleyi verebilme güç ve imkanı bulunmamıştır. Bu mücadeleyi yürütebilecek bir lider ve bu davaya inanan bir insan topluluğu oluşmamıştır. Fransa gibi ülkeler Suriye ve Lübnan'ın birlikten yoksun aynı topraklar üzerinde yaşayan insan toplulukları haline getirmeyi başarmışlar ve bir Lübnan ulusunun oluşmasına engel olmuşlardır.

Lübnan kimliğinden uzak ve olabildiğince fazla bir bölücülüğe maruz bırakılan ülkede oluşturulan küçük öbekler çıkarlar doğrultusunda birbirlerine karşı kışkırtılabilecek bir hale getirilmiştir. Lübnan'ın tam bağımsız bir yapıya ulaşabilmesinin önüne Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini andıran bir şekilde tüm engeller konulmuştur. Öncelikle Lübnan Devleti'nin ulusal birliğine engel olacak yapı benimsenmiş ve bireyler aynı topraklarda yaşamak zorunda bırakılan ve birbirlerine karşı egemenlik sağlamaya çalışan insan toplulukları haline getirilmişlerdir.

Yabancı devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda dayattıkları bir devlet sistemine sahip olan Lübnan'da yönetimin tüm aşamaları ile eğitim ve ekonomi gibi devletin temel sistemleri de yabancı müdahalesine açık bir şekilde sokulmuş, ve sistem günümüze kadar korunmuştur. Lübnan bu doğrultuda ulusal bir birlikten yoksundur. Kendine ait özelliklerini yansıtan ve kendi gerçeklerinden kaynaklanan bir hukuku

sistemi bulunmamaktadır. Bugün ülkedeki hukuk sistemi ülke üzerinde söz sahibi olmak isteyen güçlerin dayattıkları bir sistem olup, sömürge tarihinden kalan ve çeşitli şekillerde ülkede iz bırakan sistemlerden kalan adeta yırtma yapıştırma bir düzendir. Sistem günümüz çağdaş koşullarından ve Lübnan ulusunun kendi çıkarlarından ve gerçeklerinden uzaktır.

Lübnan'ın eski sınırlarından hareketle Maruniler kendilerini Lübnan'ın sahibi olarak görmektedirler. Yeni oluşan sınırlar ile de azınlıkta kalmaktadırlar. Yeni oluşan sınırlarla ülke yönetimine katılan Müslümanlar çoğunluğu oluşturmakta ve yönetim sistemi azınlığın çoğunluğu yönettiği bir şekle bürünmektedir. Aslında demokratik kaygılardan kaynaklanan yönetim yapısı ülkenin gerçeklerine ve çağa ayak uyduramamaktadır. Lübnan üzerinde kimse diğer bir öbeği benimseyememekte ve sürekli bir güç mücadelesi verilmektedir.

Lübnan tam bağımsız bir devlet olma mücadelesi verememiş ve emperyalist güçlere yenilmiştir. Ülke bu güçlerin istediği doğrultuda şekillenmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Emperyalizme karşı mücadele, Misak-ı Milli ruhu ve birlik Lübnan'da asla oluşmamış bu birliği kurabilecek bir lider ve buna inanan insanlar hiçbir zaman bir araya gelmiştir. Ulusal mücadele bir tarafa bölgesel bir mücadele dahi söz konusu olamamıştır. Bununla birlikte Lübnan'ın ordusu da bölünmüş bir yapı arz etmektedir ve birlikten uzaktır. Lübnan'ın yönetim yapısı her alanda yabancı müdahalesine açık ve birlikten yoksun bölünmüş bir hale sokulmuş ve kullanılmıştır.

Lübnan Anayasası ve hukuk yapısı emperyalist güçlerin çıkarların emellerine hizmet eden bir görünümde dir. Ne anayasa ne de hukuk sistemi çağdaş değildir ve Lübnan'ı yansıtmamaktadır. Demokrasi gibi bazı çağdaş ilkeler benimsenmekle birlikte uygulama alanı bulamamaktadır. Ülkede kadınlar düzeyinde başlayan bir eşitsizlik söz konusudur ve aileler temelinde süregelen bir çatışma ortamı mevcuttur. Çatışma ortamı aileler düzeyinde bir güç mücadelesi haline dönüşmüş, adeta kabile savaşları haline gelmiştir.

Sonuç olarak Lübnan'da emperyalist güçlere karşı ulusal bir mücadele gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte Atatürk'ün toplumsal hayatta barışı ve

ilerlemeyi sağlayan inkılap ve yenilikler süreci Lübnan'da gerçekleşmemiştir. Lübnan'ın kendi gerçeklerinden kaynaklanan özgün ve bir yönetim yapısı ve ulusal bir hukuk oluşturma girişimi söz konusu olmamıştır. Tüm bunlarla birlikte, Atatürk'ün ülkede birliği sağlayacak ulus devlet modeli ile cumhuriyetçilik, birlikte yaşama arzusu ve birliği sağlayan milliyetçilik, insanlar arasında her ne açıdan olursa olsun ayrımı reddeden ve insanları birbirine kenetleyen halkçılık, bağımsızlığı koruma aracı olarak ekonomide dengeli devletçilik, çağı takip eden ve uluslararası alanda geri kalmaya engel olan ve hatta bir adım önde olmayı teşvik eden inkılapçılık, bireylerin inançlarına saygılı ve onları dini inançları sebebiyle ayırmayan ve inancı nedeniyle kimseyi önde görmeyen laiklik ilkelerini örnek alamayan milli egemenlik, milli birlik ve beraberlik ile tam bağımsızlık ve çağdaşlaşma prensiplerini benimseyemeyen Lübnan, uluslararası alanda söz sahibi egemen bir devlet olamamış, kendi içinde barışı sağlayamadığı için uluslararası alanda da dış politika ilkesi benimseyememiş ve Atatürk Türkiyesinden örnek alamamıştır.

EK-1. BULGULAR VE ÖNERİLER KARŞILAŞTIRMA ÇİZELGESİ

Öneriler- Bulgular	Ö.1	Ö.2	Ö.3	Ö.4	Ö.5	Ö.6	Ö.7	Ö.8	Ö.9
B.1	*								
B.2		*							
B.3			*						
B.4				*					
B.5					*				
B.6						*			
B.7							*		
B.8								*	
B.9									*

EK-1. BULGULAR VE ÖNERİLER KARŞILAŞTIRMA ÇİZELGESİ

Öneriler- Bulgular	Ö.10	Ö.11	Ö.12	Ö.13	Ö.14	Ö.15	Ö.16	Ö.17	Ö.18
B.10	*								
B.11		*							
B.12			*						
B.13				*					
B.14					*				
B.15						*			
B.16							*		
B.17								*	
B.18									*

KAYNAKÇA

ABUL-HUSN, Latif, (1998), **The Lebanese Conflict Looking Inward**, United States of America: Lynne Rienner Publishers.

AÇIKALIN, Serpil, (2009), “Lübnan Parlamento Seçimleri”, **Usak Stratejik Gündem**, İndirilme Tarihi: 4 Şubat 2010,

<http://www.usakgundem.com/yorum/236/-yorum-analiz-1%C3%BCbnan-parlamento-se%C3%A7imleri-.html>.

AKDUR, Recep, (2009), “Atatürk’ün Sağlığa Bakışı”, **Recep Akdur**, İndirilme Tarihi: 25 Mart 2010,

<http://www.recepakdur.com/etkinlik.asp?id=75>

AKTAN, Okan H., (2002), “Atatürk’ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, s. 29-36, İndirilme Tarihi: 29 Kasım 2009,

<http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/75ozelOkanHaktan.pdf>.

ALKAN, Ahmet Turan, (2008), “Yakın Geçmişimiz Bugünü İzah Eder”, **Derin Sular**, İndirilme Tarihi 01 Haziran 2009,

http://www.derinsular.com/cgi-bin/sw/mt-search.cgi?blog_id=3&tag=h%C3%BCrriyet%20ve%20itilaf%20partisi&limit=20.

AnaBritannica (1992), “Lübnan” İstanbul: Ana Yayıncılık AŞ, Cilt-15, s.44- 45.

AnaBritannica (1992), “Şiilik” İstanbul: Ana Yayıncılık AŞ, Cilt-20, s. 278.

ARAS, Tevfik Rüştü, (2003), **Atatürk’ün Dış Politikası**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

ARIBOĞAN, Ülke, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, (2000), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: DER Yayınları.

ARI, Tayyar, (2004), **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul: Alfa Yayınları.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, (sadeleştiren, Mehmet Seçkin), (2004), **Nutuk**, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1. Basım.

ATEŞ, Toktamış, (1997), **Siyasal Tarih**, İstanbul: DER Yayınevi.

ATIYA, Aziz S., (çev. Nurettin Hiçyılmaz), (2005), **Doğu Hristiyanlığı Tarihi**, İstanbul: Doz Yayınları, 1. Baskı.

AYMAN GHAZI'S LEBANON HOMEPAGE, (2001), "Lebanon", İndirilme Tarihi: 21 Ocak 2009, <http://www.ghazi.de/lebanon.html>.

AYDIN, Erdem, (2002), "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri", **Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi**, s. 186-191, İndirilme Tarihi: 25 Mart 2010,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/24/1102/13086.pdf>

AYDOĞAN, Metin, (2007), **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye 20. Yüzyılın Sorgulanması (İkinci Cilt)**, İzmir: Umay Yayınları.

AYSAN, Mustafa A., (2009), "Atatürk'ün Ekonomik Kalkınma Modeli", **Balıkesir Üniversitesi**, s. 1-15, İndirilme Tarihi: 29 Kasım 2009,

<http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/ayasan.htm>.

AYTAÇ, Kemal, (1983), **Atatürkçülük**, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

BAŞÇI, Veysi, (2007), “Lübnan Şiileri”, **İran Araştırmaları Merkezi**,

İndirilme Tarihi: 17 Mayıs 2009,

<http://www.iramerg.org/ssam/print/4.html>.

BEŞARA, Suha, (çev. Nuriye Yiğitler), (2002), **Direnışçi**, İstanbul: Gendaş AŞ, 1. Baskı.

BORAN, Yıldırım, (2007), **Lübnan’daki İran Hizbullah**, İstanbul: Siyah Beyaz Basım Yayın Dağıtım.

BORSA HİSSE, (2010) “Tahvil Nedir?”, İndirilme Tarihi 08 Mayıs 2010,

<http://www.borsahisse.com/tahvil-nedir>

BULLOCH, John, Adel Darwish, (çev. Mehmet Harmancı), (1994), **Su Savaşları**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Baskı.

BULUT, Faik, (2003), **Ortadoğu’nun Solan Renkleri**, İstanbul: Berfin Yayınları.

BULUT, Cihan, (2004), “Atatürk Dönemi Ekonomik Yapı ve Politikaları”, **Qafqaz Üniversitesi**, s.10-11, İndirilme Tarihi: 05 Mart 2010,

<http://www.qafqaz.edu.az/journal/20051602%20Cihan%20Bulut.pdf>

CHOSSUDOVSKEY, Michel,(2006), “Lübnan’a Karşı Savaş ve Petrol Mücadelesi”, **Sendika.Org**, İndirilme Tarihi: 06 Nisan 2009,

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=7059.

CLEVELAND, William L., (çev. Mehmet Harmancı), (2008), **Modern Ortadoğu Tarihi**, İstanbul: Agora Kitaplığı, 1. Baskı.

COPELAND, Miles, (çev. Bedirhan Muhib), (1995), **Devletler Oyunu**, İstanbul: Nehir Yayınları, 3. Baskı.

COUNTRIES AND THEIR CULTURES, (2007), “Culture of Lebanon”, İndirilme Tarihi: 15 Nisan 2009, <http://www.everyculture.com/Ja-Ma/Lebanon.html>.

COUNTRY STUDIES, (1987), “Lebanon” ,Washington, İndirilme Tarihi: 10 Nisan 2009, <http://countrystudies.us/lebanon/>

ÇELEBİ, Mevlüt, (2009), “Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri”, s.9-12, İndirilme Tarihi: 13 Aralık 2009, Ege Üniversitesi.
atailkuyg.ege.edu.tr/files/m_c-ataturkculuk_ata_ilke.pdf

DOĞAN, Hasan Hüseyin (2006), “Türkiye’nin Ulusal Kalkınma Planlarında Bilim ve Teknoloji Politikası”, (2006), **Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı Bildiriler Kitabı**, Malatya: İnönü Üniversitesi Basımevi, 1. Baskı, s. 640-642.

EKİCİ, Niyazi, (2000), “Atatürk’ün Ekonomi Politikasına Genel Bir Bakış”, **Emniyet Genel Müdürlüğü Dergisi**, İndirilme Tarihi: 05 Mart 2010, http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/29/yeni/web/Niyazi_EKICI.htm.

EROĞLU, Hamza, (1998), **Atatürk ve Milli Egemenlik**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

EROĞLU, Hamza, (2008), **Atatürk Hayatı ve Üstün Kişiliği**, Ankara: Savaş Kitap ve Yayınevi.

EROĞLU, Hamza, (1985), “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 2, İndirilme Tarihi: 1 Mart 2010, <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=72>.

ERÖZDEN, Ozan, (1997), **Ulus-Devlet**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

FIRAT, Melek, (2001), “King-Crane Komisyonu”, Baskın Oran (ed.), (2001), **Türk Dış Politikası**, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, s. 201.

FİRRO, Kais, (çev. Zafer Avşar), (1988), “Suriye, Lübnan ve İsrail’deki Dürziler”, Milton J. Esman, Itamar Rabinovich (ed.), (2004), **Orta Doğu’da Etnisite, Çoğulculuk ve Devlet**, İstanbul: Avesta Basın Yayın, 1. Baskı.

GÖNLÜBOL, Mehmet, Cem Sar, (1997), **Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi.

GÖZLER, Kemal, (2000), **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref (2004), **Yönetim Hukuku**, Ankara:Turhan Kitabevi Yayınları.

GÜÇLÜAY, Sezgin, (2004), “Dürziler” **Birinci Orta Doğu Semineri Bildirileri**, Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, s.415-418.

GÜL, Muhittin, (1998), **Türk İnkılap Tarihi**, Ankara: Barış Yayınevi.

GÜNEY, Emrullah, (2003), **Komşu Ülkeler Coğrafyası**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

HEYWOOD, Andrew, (çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin ve diğerleri), (2007), **Siyaset**, Ankara: Adres Yayınları, 19. Baskı.

HÜRRİYET, (2009), “Türkiye Halkı Vurgusu”, İndirilme Tarihi: 14 Ekim 2009,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11430460.asp>

ICL, (2004, Ocak 9), “Lebanon Constitution”, İndirilme Tarihi: 19 Şubat 2009,
http://www.servat.unibe.ch/icl/le00000_.html.

- İLTER, Erdal, (2001), “Lübnan’da Ermeni Diasporası”, **ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü**, Sayı:3, s.2-4, İndirilme Tarihi: 03 Nisan 2009,
<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=250>.
- İZMİR TİCARET ODASI, (2002, Mart), “Lübnan Cumhuriyeti”, İzmir, İndirilme Tarihi: 15 Nisan 2009,
<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/41B79EEE-A54D-4B1E-9BEE-52DFEB8C92C9/287/LUBNAN.pdf>.
- İZMİR TİCARET ODASI, (2009), “Bir Ortadoğu Devleti: Lübnan Cumhuriyeti”, İndirilme Tarihi: 15 Nisan 2009,
<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/6C29A689-7235-4B31-AD9C-B0352D1F6D64/10373/YEN%C4%B0UFUKLARNesli%C3%96ZT%C3%96CRK.pdf>.
- KALAYCIOĞLU, Sema, (2008), “Sorunlu Bir Ekonomi; Sorun Yaratan Bir Komşu: Suriye”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı: 210-212, s.81.
- KAPANİ, Münci, (1992), **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KAPANİ, Münci, (1993), **Kamu Hürriyetleri**, Ankara: Yetkin Yayınları.
- KARAASLAN, Tufan, (2006), **Ortadoğu’nun Coğrafyası**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KEPENEK, Yakup, Nurhan Yentürk, (2001), **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KESKİN, Arif, (2007), “Şii Jeopolitiği ve İran”, **Avrasya Dosyası**, Sayı: 3, s.69, İndirilme Tarihi: 15 Mayıs 2009,
<http://www.asam.org.tr/temp/temp496.pdf>.

KEMALİST GENÇLER, (2010), “Devletçilik İlkesi ve Atatürk Dönemi Ekonomik Faaliyetler” İndirilme Tarihi: 02 Mayıs 2010,

<http://www.kemalistgencler.com/devletcilik-ilkesi-ve-ataturk-donemi-ekonomik-faaliyetler>

KİLİ, Suna, (2006), **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KİRMAN, Mehmet Ali, (2004), **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Rağbet Yayınları.

KİŞİ, Şule Sevinç (2009), “Atatürk’ün Din ve Laiklik Anlayışı”, **Ege Üniversitesi**, s. 1-3, İndirilme Tarihi: 19 Mayıs 2009,

http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/s_s_k-ata_din_laiklik.pdf.

KODAMAN, Bayram, (1999), **Cumhuriyet’in Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk**, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

KOR, Zahide Tuba, (2006), **Lübnan İç Savaşın Gölgesinde**, İstanbul: İlke Yayınları.

KÖSE, Talha, (2006), “SETA Lübnan Raporu”.

MACKEY, Sandra, (1991), **Lebanon Death of a Nation**, New York: Anchor Books.

MATTAR LAW FIRM, (2009), “Lebanon Legal”, İndirilme Tarihi: 27 Ocak 2009,

<http://www.mattarlaw.com/lebanon-law-lebanon-legal-system.htm>.

ODEH, B. J. , (çev. Yavuz Alogan), (1986), **Lübnan’da İç Savaş**, İstanbul: Belge Yayınları, 1. Baskı.

OSMANLI-TR.ORG, (2010), “Osmanlıda Kapitülasyonlar ve Türk Milletine Etkileri”, İndirilme Tarihi: 21 Şubat 2010,

http://www.osmanli-tr.org/Karargah/osmanlida_kapitulasyonlar_ve_turk_milletine_etkileri-t358.0.html;wap2=

POLK, William R., (1980), **The Arab World**, England: Harvard University Press.

QANTARA.DE, (2008, Kasım 17), “Lübnan’da Dinsel Çeşitlilik Mezhepler Arası Sorunlar”, İndirilme Tarihi: 01 Mayıs 2009,

http://tr.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-670/_nr-329/i.html.

REINKOWSKI, Maurus, Sofia Saadeh, (2005), “Bölünmüş Bir Ulus: Lübnan’da Dini Paylaşım Sistemi”, Haldun Güralp (ed.), (2007), **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma**, İstanbul: Metis Yayınları, 1. Baskı, s.131-153.

RUNCIMAN, Steven, (çev. Fikret Işıltan), (1998), **Haçlı Seferleri Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı.

SABIR, Hasan, (2002), “Atatürk’ün Ekonomi Anlayışı”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 62, s. 3-17, İndirilme Tarihi: 29 Kasım 2002,

<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der62m1.pdf>.

SÖNMEZOĞLU, Faruk (1995), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Kitabevi.

ŞAK, Nazan, (2010), “Devletçi Sanayileşme Döneminde Ekonomideki Gelişmeler”, s. 1-12, İndirilme Tarihi: 9 Mayıs 2010,

www.gelisim.edu.tr/upload/notlar/turkiye_ekonomisi_bolum3_ppt.ppt

TARAKÇI, Mustafa (1990), **Askeri ve Siyasi Açından Lübnan İç Savaşı**, Ankara.

T.C. BAŞBAKANLIK DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI ANLAŞMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YURT DIŞI MÜTEAHHİTLİK VE TEKNİK MÜŞAVİRLİK HİZMETLERİ, (2009), “ Lübnan’a İlişkin Temel Özellikler Raporu”, İndirilme Tarihi: 11 Nisan 2009,

http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/YurtDisiMuteahhitDb/tmh/pragram/lubnan/1_A102_LBN.pdf

T.C.BAŞBAKANLIK DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI İHRACATI GELİŞTİRME ETÜD MERKEZİ (İGEME), (2009), “ Ortadoğu’nun Vitriini Lübnan”, İndirilme Tarihi: 10 Nisan 2009,

<http://www.igeme.org.tr/KKS/userfiles/file/Hasan/LUBNAN%20Mart%202009.ppt>

T.C. BEYRUT BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, (2009), “2008 Yılı Lübnan Ekonomisindeki Önemli Gelişmeler”, İndirilme Tarihi: 9 Nisan 2009,

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/RL/Ocak-Subat%202009.doc>

T. C. MERKEZ BANKASI, (2010), “Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 1567 Sayılı Kanun” İndirilme Tarihi: 08 Mayıs 2010,

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/BANKACILIK/TPKKhakkında1567S ayilikanun.htm>

TEKNOLOJİ HİSSELERİ, (2010), “Hisse Senedi Nedir?” İndirilme Tarihi: 08 Mayıs 2010,

<http://www.teknolojihisseleri.com/hisse-senedi-nedir>

TÜBİTAK, (2008), “2008 Yılı TÜBİTAK Bilim, Hizmet, Teşvik Ödülleri ve TÜBİTAK Özel Ödülü Töreni Konuşma Metni”, İndirilme Tarihi: 15 Kasım 2009,

http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files//haber/Prof_Dr_Nuket_YETIS_BHT08_Konusma_Metni.pdf

TÜM GAZETELER, (2009), “Lübnan’da Devlet Başkanlığı Krizi Sona Erdi” ,
İndirilme Tarihi: 9 Nisan 2009,

<http://tumgazeteler.com/?a=2882872>.

TürkçeBilgi, (2009), “Lübnan”, İndirilme Tarihi: 23 Mayıs 2009,

<http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/L%C3%BCbnan>.

TürkçeBilgi, (2010), “ Düzenli Ordunun Kurulması” İndirilme Tarihi: 21 Şubat
2010,http://www.turkcebilgi.com/d%C3%BCzenli_ordinun_kurulmas%C4%B1/ansiklopedi.

TÜRKİYE KAMU-SEN ARAŞTIRMA GELİŞTİRME MERKEZİ, (2009),
“Demokrasinin Temel İlkeleri ve Hukuk”, **Türk Eğitim-Sen**, s.1-3,
İndirilme Tarihi: 21 Mayıs 2009,

<http://www.turkegitimsen-sakarya.org.tr/arge/DEMOKRASININ%20TEMEL%20ILKELERİ%20VE%20HUKUK.pdf>.

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ, (2006), “TTB Suriye-Lübnan Ziyareti Raporu”,
Ankara, İndirilme Tarihi: 23 Nisan 2009,

http://www.ttb.org.tr/kutuphane/suriye_lubnan_rpr.pdf.

YALÇIN, Durmuş, Yaşar AKBIYIK, ve diğerleri, (2005), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

YÜKSEK TÜRKİYE İDEALİ, (2010), “İnkılap Nedir? İhtilal Nedir?”, İndirilme
Tarihi: 02 Mayıs 2010,

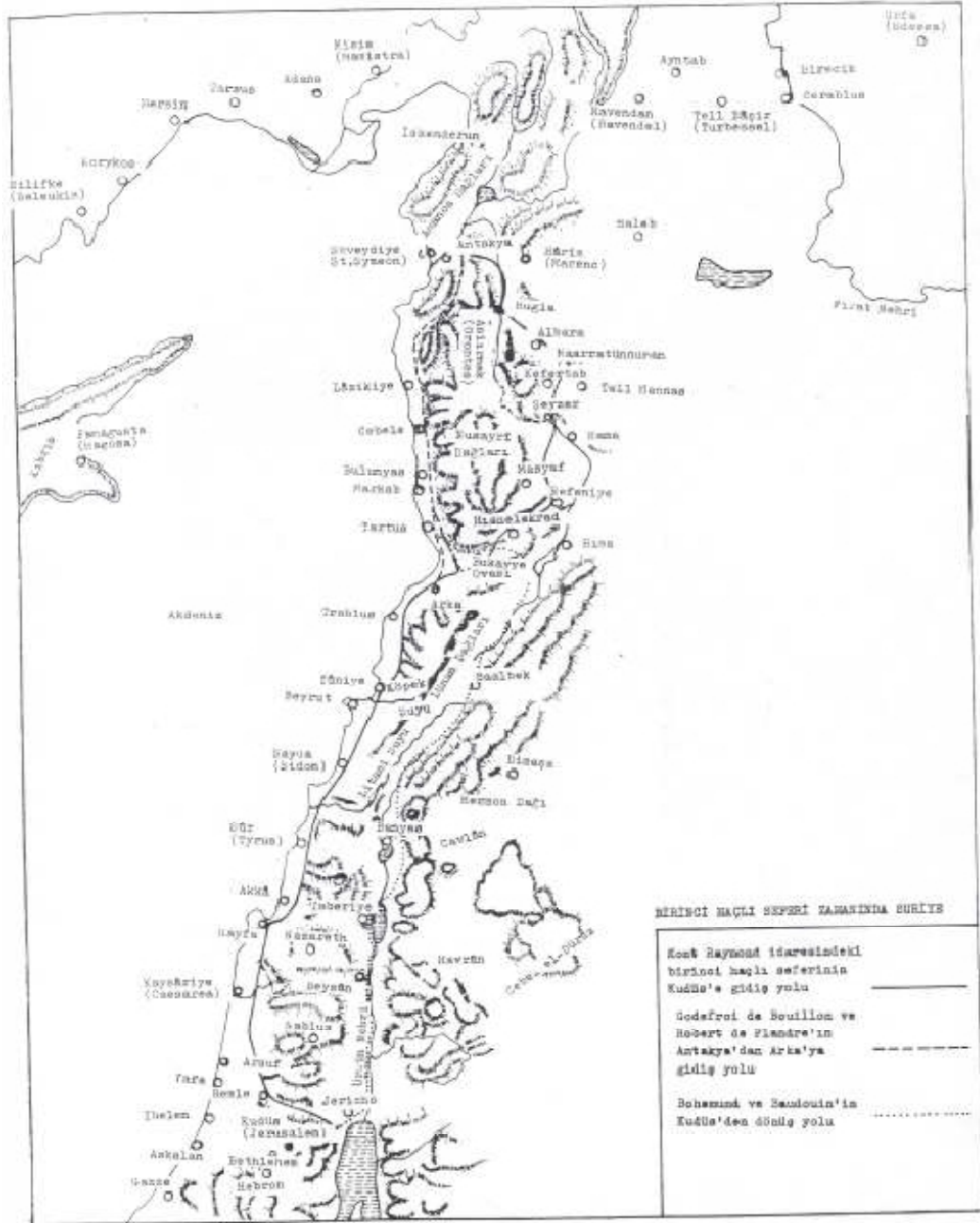
<http://yuksekturkiyeideali.blogspot.com/2010/02/inkilap-nedir-ihtilal-nedir-ve.html>

www.tdk.gov.tr.

www.zargan.com.

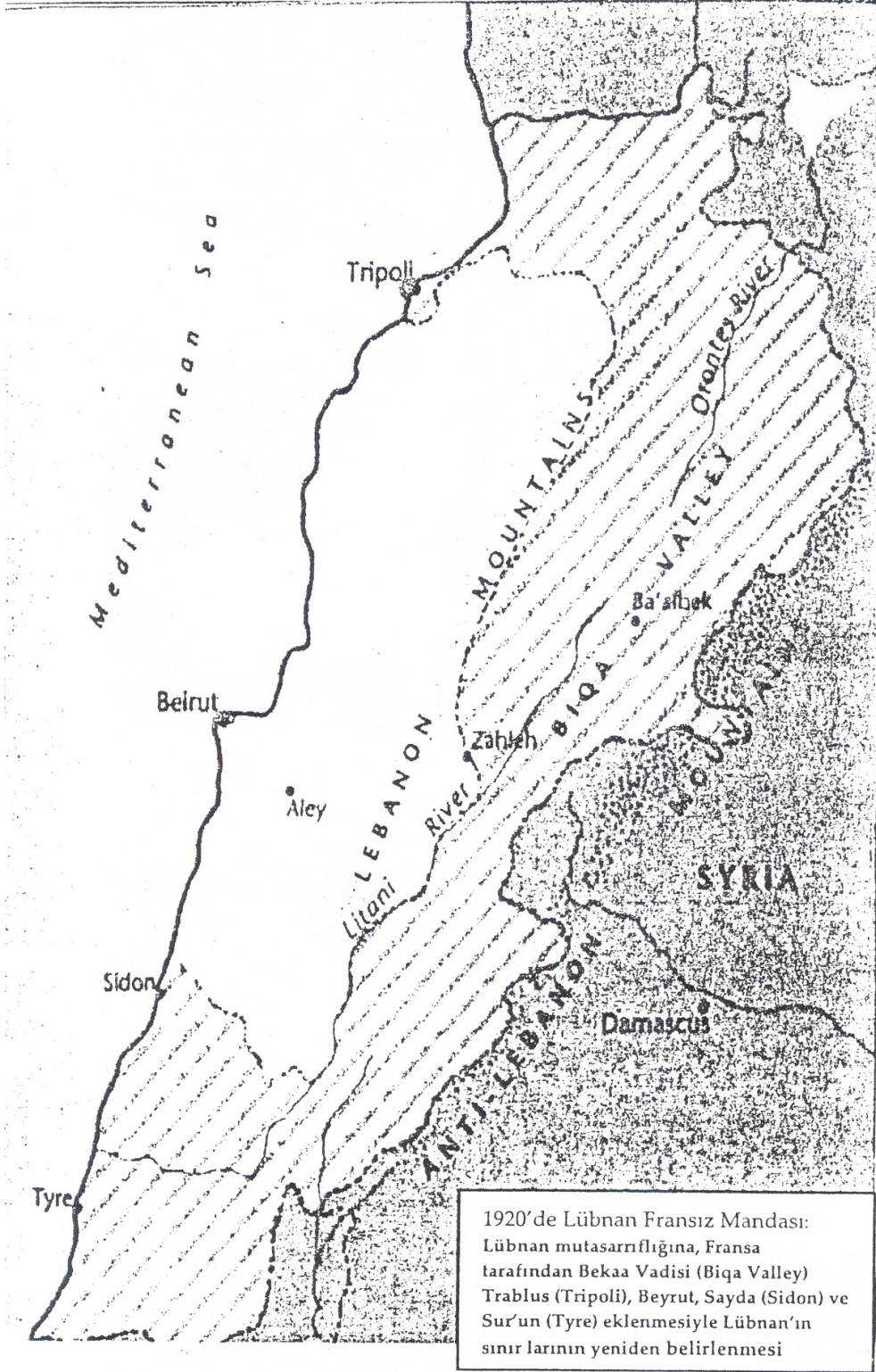
<http://lib.utexas.edu>.

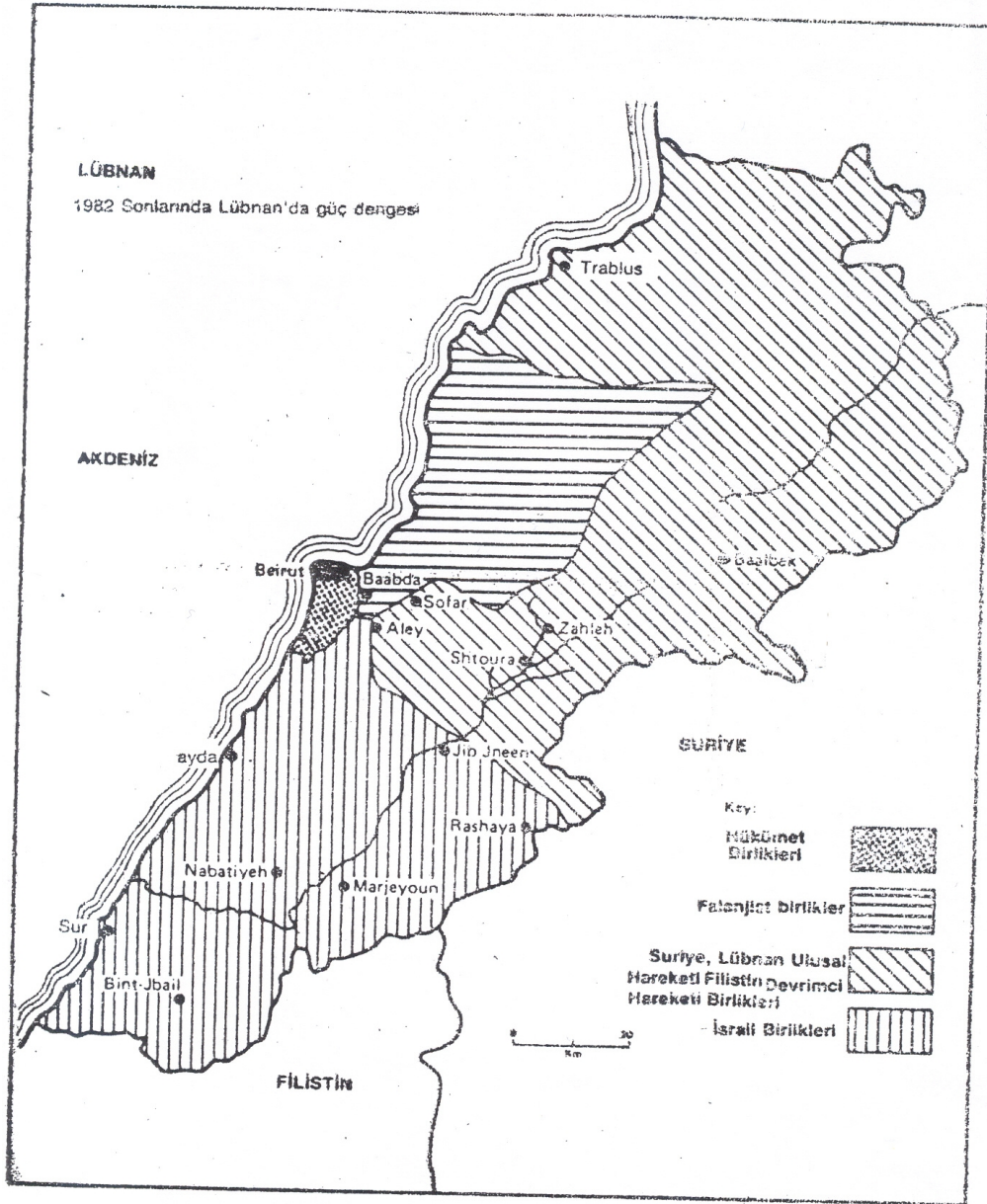
5 - Birinci haçlı seferi zamanında Suriye

Kaynak: (Runciman, 1998)

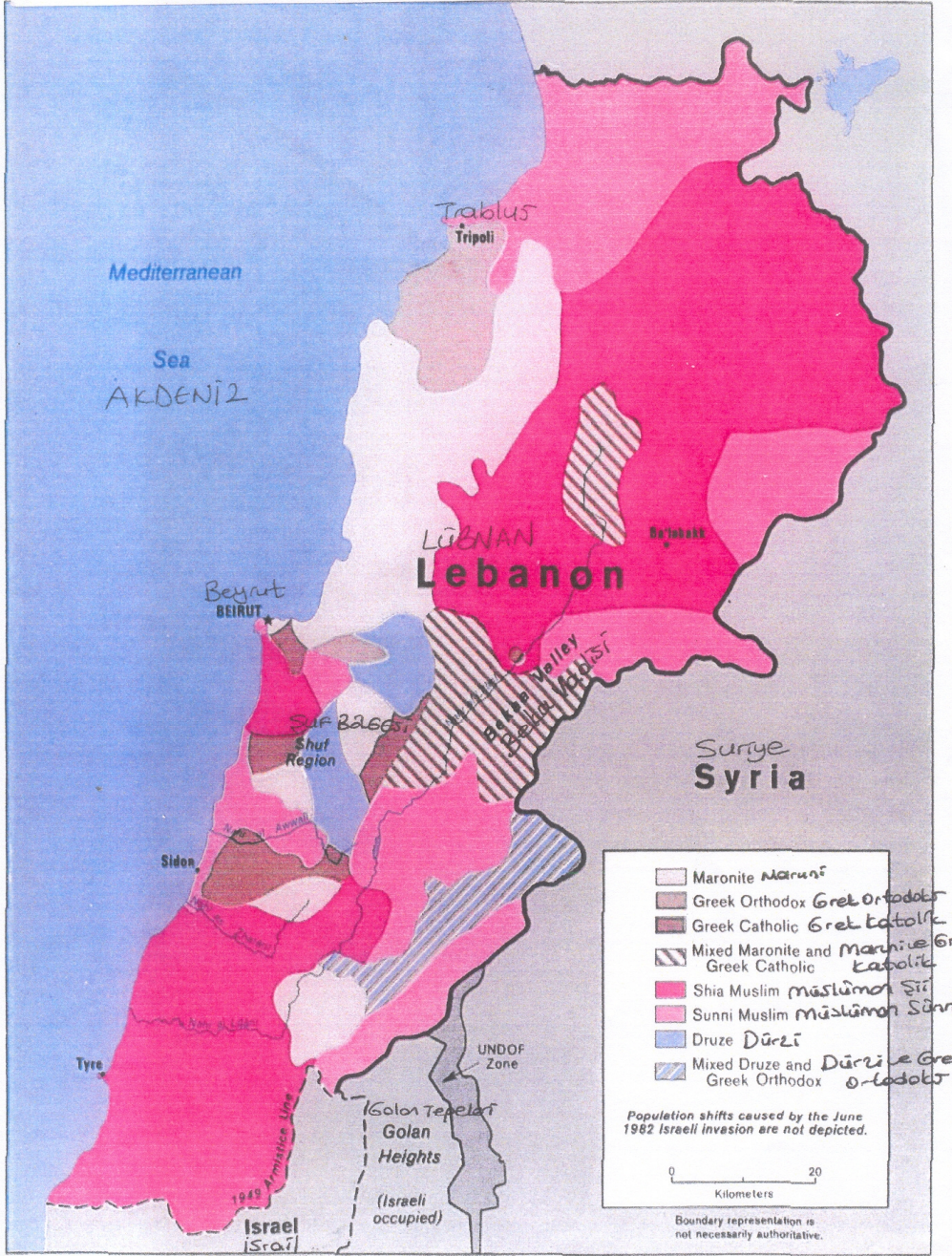
1920'de Lübnan Fransız Mandası

Kaynak: (Arı, 2004, 164)

Kaynak : (Odeh, 1986)

LÜBNAN'DA MEZHEPSEL DAĞILIM

700780 12-83

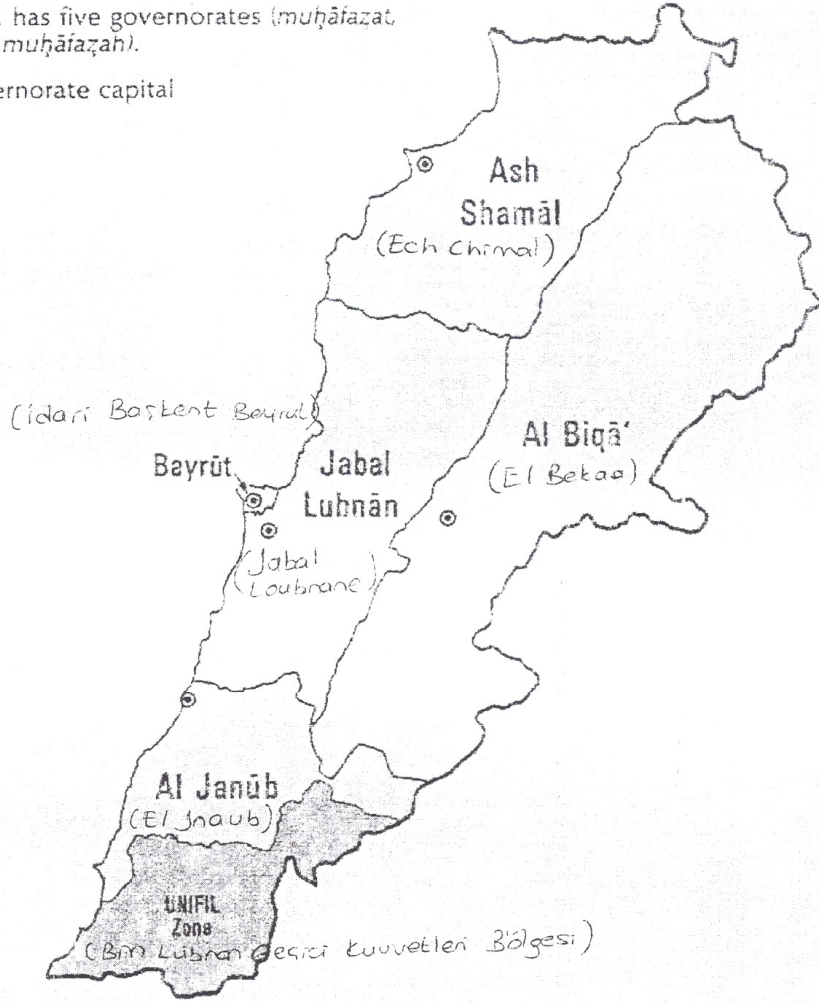
TEXAS ÜNİVERSİTESİ
Kaynak: (lib.utexas.edu, 2010)

LÜBNAN YÖNETİM BÖLGELELİ

Administrative Divisions

Lebanon has five governorates (muḥāfazat, singular muḥāfazah).

⊙ Governorate capital

TEKSAS ÜNİVERSİTESİ
Kaynak: (lib.utexas.edu, 2010)